

"XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR"

Konferensiyasi

Research Science and
Innovation House

BIZNING YO'NALISHLARIMIZ:

- Aniq fanlar
- Tabiiy fanlar
- Tibbiyot fanlari
- Texnika fanlari
- Iqtisodiyot
- Filologiya fanlari
- Pedagogika fanlari
- Ijtimoiy va gumanitar fanlar
- Psixologiya fanlari
- San'at va madaniyat fanlari
- Jismoniy tarbiya va sport

INDEKSLAYMIZ:

OpenAIRE

zenodo

Google
Scholar

[HTTP://UNIVERSALPUBLISHINGS.COM](http://UNIVERSALPUBLISHINGS.COM)

+998 88 808 21 07

**«XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM
TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR»** ilmiy konferensiyasi:

31.10.2023 yil.

Ushbu to'plamda «**XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR**» ilmiy konferensiyasi 2023 yil 1-soni 10-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Zenodo**, **Open Aire**, **Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniylikiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

**“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ**

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib:

Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Nashrga tayyorlovchi:

Eshqarayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi

TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrasini dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizik kimyo kafedrasini dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdukarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrası mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

SPEECH ETIQUETTE AS A PART OF THE ETHNIC MINIMUM

Dadamirzayeva (Egamberdiyeva) Mohidil G'ulomjon qizi

PhD student

Uzbekistan State World Languages University

Annotation. In this article, speaking manners are discussed as a part of the cultural minimum. In particular, the choice of speech etiquette rules has an impact on learning a foreign language. The history of language can be traced back to the prehistoric era when speech etiquette first emerged. According to the members of the ancient civilization, human speaking activity can directly affect people, animals, and the environment; controlling this activity is primarily related to the desire to produce certain events or, on the other hand, to avoid them.

Keywords: speech etiquette, formulas of speech etiquette, act of communication, requirements of speech etiquette, archaic society.

Introduction. The linguistic and cultural map of the world includes rules of speech. Possession, comprehension, and free will Speech etiquette is a part of the linguistic and cultural picture of formulae, and it depends on how people behave. In particular, the choice of speech etiquette rules has an impact on learning a foreign language. It is impossible to initiate conversation, continue contact, or finish communication without proper speech manners. Speech etiquette refers to a set of guidelines that this culture has established for the form, substance, order, personality, and situational significance of statements.

Particularly, speech etiquette refers to the phrases needed to bid someone adieu, make requests, apologize, be welcomed in a variety of settings, give different kinds of treatment, etc¹. At the intersection of linguistics, theory, and history of culture, ethnography, country studies, psychology, and other humanities, the study of speech etiquette holds a unique place. Speech etiquette broadly speaking describes practically any effective act of communication. Speech etiquette is thus linked to the so-called postulates of speech communication, which enable and facilitate communication partners' successful engagement. These are the precepts put forth by G.P. Grice and derived from the cooperative principle that underlies all communication. The postulates of speech communication include those of quality (the message shouldn't be false or without proper justification), quantity (the message shouldn't be too short or too long),

¹ *Formanovskaya N. I. The use of Russian speech etiquette. — M., 1982. 4–5 p.*

relationship (the message should be relevant to the addressee), and method (the message shouldn't contain words and expressions that the addressee won't understand)².

A communication failure results from the violation of one or more of these postulates to variable degrees. Since the purpose of communication is thought to be the efficient delivery of information, other significant needs, such as the postulates of civility (every message should be polite, tactful, etc.), are not included in the Grice number of fundamentals. It is noteworthy that even with such a utilitarian articulation of the issue, the criteria of speech etiquette must be taken into account as the prerequisites for effective communication. Additionally, these specifications are crucial for messages that serve additional purposes, such as creating personal connections or winning over listeners³. The rules of civility invariably come into play in these situations. Others are pushed to the side, like the relationship's postulates. As a result, it is advised to avoid making statements that could provide the recipient unpleasant connotations as well as those that may annoy or outrage the addressee. For instance, the phrase "Our beer — a beer that does not get fat" was deemed ineffective since it calls attention to the reality that beer does indeed get fat. As a result, in this instance, the standards of relevance and accuracy are not as important.

Expressions of sympathy, complaints, guilt, grief, etc. in the context of speech etiquette are specifically permitted in this culture. For instance, while complaining about difficulties and issues is common in some cultures, it is not in others. The tale of their accomplishment is acceptable in some societies but not at all in others. This may also cover particular speech etiquette guidelines, such as when and how to bring up certain topics in conversation. On the other hand, speaking manners can be viewed from the perspective of linguistic convention. As a result, the notion of appropriate, culturally acceptable speech encompasses some notions of the standard in the area of speech etiquette. Additionally, breaking literary language standards and rules, particularly if it appears careless, might be considered a violation of speech etiquette in and of itself⁴.

As a result, there is a hierarchy of the speech etiquette rules. They are a significant component of each native speaker's active and passive language use, but on the other hand, these needs are connected to a more or less high level of speech culture. The line between common speaking practices from the accepted standards of speech etiquette is unavoidably porous. Speech etiquette is always applied in a way that

² *Shkatova L. A. The dictionary of business man. — M., 1994. — 7 p.*

³ *Lakoff R. Language in Woman's Place // Language in Society. — 1993. — № 2. — 32 p.*

⁴ *Ushakov D. N. Explanatory dictionary of the Russian language. — M., 2000. — 214 p.*

deviates from normative models, and this is true even when participants are unaware of the rules' requirements. The desire of the speaker to express his or her attitude to the listener or to stress his or her interpretation of the circumstance may be the cause of deviation from the standard or overly meticulous adherence to it⁵.

Conclusion. One cannot think of a language culture that does not include etiquette guidelines for speech behavior. The history of language can be traced back to the prehistoric era when speech etiquette first emerged. Speech etiquette, like general etiquette, has a ritualistic history in ancient culture. The word is given extra significance concerning magical and ritualistic concepts as well as the interaction between humans and cosmic forces. Therefore, from the perspective of the members of the archaic society, human speaking activity can directly affect people, animals, and the environment; regulation of this activity is associated, first and foremost, with the desire to bring about certain events or, on the other hand, to prevent them.

REFERENCES:

1. Formanovskaya N. I. The use of Russian speech etiquette. — M., 1982. 4–5 p.
2. Shkatova L. A. The dictionary of business man. — M., 1994. — 7 p.
3. Lakoff R. Language in Woman's Place // Language in Society. — 1993. — № 2. — 32 p.
4. Ushakov D. N. Explanatory dictionary of the Russian language. — M., 2000. — 214 p.
5. Formanovskaya N. I. Speech communication: a communicative and pragmatic approach. M., 2002. — 177 p.

⁵ Formanovskaya N. I. *Speech communication: communicative and pragmatic approach*. M., 2002. — 177 p.

To'suvchi konstruksiyalardan issiqlik yo'qolishini kamaytirish va energiya samaradorligini oshirish usullari
Otajonov Muslimbek Nazirjon o'g'li

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti

Qurilish muhandislik texnologiyasi kafedrasida assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada to'suvchi konstruksiyalardan issiqlik yo'qolishini kamaytirish va energiya samaradorligini oshirish usullari, binolarni va ularning tashqi to'siq konstruksiyalarini loyihalash haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: energiya, tabiiy gaz, mazut, ko'mir, inert gazlar, izolyatsiya, infiltratsion havo, "sovuq ko'priklar", radiatsiya.

KIRISH

Ko'pgina mamlakatlarda maktablar, kasalxonalar, bolalar bog'chalari, idoralar, turar-joy binolari va boshqalar kabi binolarda energiyani tejash uchun katta imkoniyatlar mavjud. Energiyani tejash bo'yicha turli tadbirlarni amalga oshirish orqali energiya xarajatlari ko'pincha sezilarli darajada kamayishi mumkin. Energiya sarfini kamaytirish ifloslanishni ham kamaytiradi. qayta tiklanmaydigan energiya manbalaridan olinadigan muhit (tabiiy gaz, mazut, ko'mir), bu atrof muhitga mahalliy va global miqyosda ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Energiyani tejashning haqiqiy potensialini aniqlash va barqaror natijalarga erishish uchun loyihalashtirish va amalga oshirish uchun tizimli va samarali tarzda murojaat qilish kerak.

Binolarni va ularning tashqi to'siq konstruksiyalarini loyihalashda birinchi navbatda insonlarning yashashi va ishlashi uchun mo'tadil iqlim sharoiti yaratish bo'ladi. Insonlarning yashashi uchun mo'tadil harorat 18-24°C bo'lishi kerak. Agar xona ichidagi harorat +8° S dan past bo'lsa sovuq, +8 +15°C bo'lsa salqin, +16 +28°C bo'lsa iliq, va 28° S dan yuqori bo'lsa havo issiq hisoblanadi. Binolarni qish faslida isitish va yoz faslida quyosh radiatsiyasidan himoya qilish iqlim mintaqasining obhavoriga bog'liq. Binolarning tashqi hajmiy-tarxiy yechimlariga tashqi havo iqlimining ta'siri kattadir.

Yil davomida 6 oy icatiladigan qishloq uylarining tashqi devor qalinligi sarf bo'ladigan issiqlik miqdorini tejash uchun, mo'tadil iqlimda loyiha qilinadigan binolarni tashqi devor qalinligidan qisman katta qilib olinadi. Qishloq uylarining energiya samaradorligini oshirishda tabiiy va iqtisodiy tamondan tejankor qurilish

materiallaridan foydalanish kerak. Mahalliy issiqlik himoya materiallari bilan zamonaviy issiqlik himoya materiallari bir - biri bilan solishtirish maqsadida tadqiqot olib borish uchun bino tanlandi.

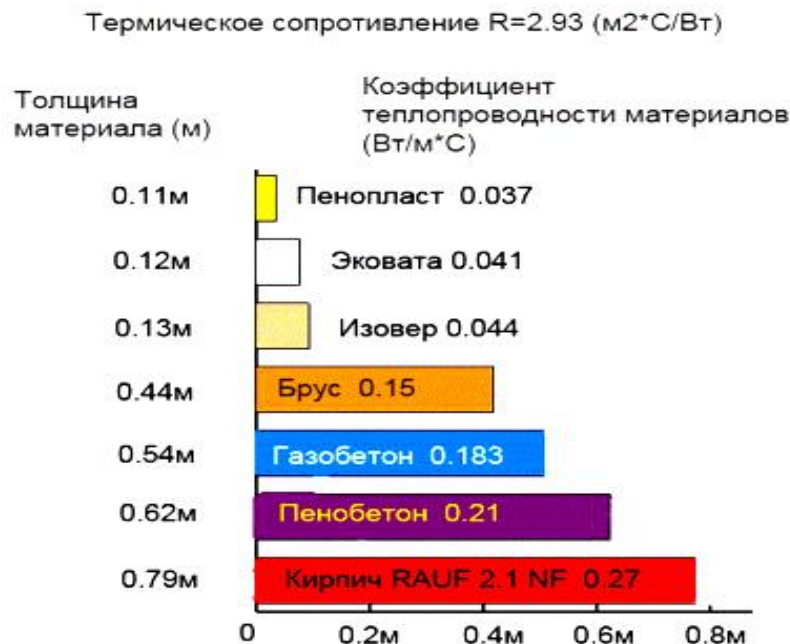
Istish va shamollatish uchun issiqlik energiyasining o'ziga xos sarfini kamaytirishga erishish uchun energiya samaradorligi bo'yicha tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish mumkin, ulardan biri qishloq sharoitidagi ko'p xonadonli turar—joy binolarining tashqi yopiq inshootlarini issiqlik himoyasini kuchaytirish.

- tashqi devorlar — $4,0 \text{ m}^2 \text{ } ^\circ\text{S}/\text{Vt}$ gacha;
- chordoq pollari (sovuq chordoqda) $5,2 \text{ m}^2$ gacha $^\circ\text{S}/\text{Vt}$;
- kombinasiyalashgan qoplamalar- $6,0 \text{ m}^2$ gacha $^\circ\text{S}/\text{Vt}$;
- derazalar, balkonli eshiklarning oynavand qismi, vitrajlar (zinapoya va lift tugunlari, xonalaridan tashqari) - $1,0 \text{ m}^2$ gacha $^\circ\text{S}/\text{Vt}$.

To'siq konstruksilarning issiqlik uzatilishiga qarshiligining oshishiga yanada samarali izolyatsiyani tanlash va issiqlik o'tkazuvchi qo'shimchalarning ta'sirini kamaytirish orqali, strukturaning termal bir xilligini oshirish uchun texnik yechimlardan foydalanish orqali erishiladi. Kerakli me'yoriy ko'rsatkichlarni ta'minlash uchun turar-joy binolarining tashqi devorlarining yuk ko'taruvchi va issiqlik izolyatsiyasi qatlamlaridan iborat ko'p qatlamli qilib qurilgan. Tashqi devor izolyatsiyasi texnologiyasi atrof-muhitning sovuq ta'sirini o'z zimmasiga olganligi sababli strukturani devorlar orqali issiqlik yo'qotilishidan maksimal darajada himoya qiladi

Tashqi izolyatsiya qatlamlari devorlarning qalinligini kamaytirishga imkon beradi va issiqlik izolyatsiyasi xususiyatlarini yo'qotmasdan ularning qurilmasida yengilroq materiallardan foydalanadi. Teng issiqlik izolyatsiyasiga ega materiallar qalinligining qiyosiy xususiyatlari rasmda ko'rsatilgan.

1-rasm. Materiallar qalinligining issiqlik izolyatsiyasi bilan qiyosiy xususiyatlari, mm.[65]

Bundan tashqari, tashqi izolyatsiyaning ko‘p qatlamli tizimlari poydevorga yukni kamaytirishi, uning qurilishi narxini pasaytirishi mumkin.

Binoning yopiq inshootlari orqali issiqlik yo‘qotilishining muhim qismi (33% dan ortig‘i) ochiq deraza va eshiklar orqali sodir bo‘ladi. Ushbu holat bilan bog‘liq holda derazalarning issiqlik izolyatsiyasi xususiyatini yaxshilash kerak. Hozirgi vaqtda O‘zbekiston xududlarida binolarni energiya samaradorligini oshirishning quyidagi asosiy usullari qo‘llaniladi:

- termal plyonkadan foydalanish (issiqlikni yutuvchi oynalar);
- bir va ikki kamerali, ikki, uch va undan ortiq qavatli oynalardan;
- ikki qavatli oynalarni inert gazlar bilan to‘ldirish.

Shishaning issiqlik uzatish qobiliyati quyosh nurlarining tushish burchagiga va shishaning qalinligiga bog‘liq. Derazalar orqali issiqlik yo‘qotilishini kamaytirishga quyidagi yo‘llar bilan erishiladi: Oyna qisqa va uzoq to‘lqinli nurlanishning bir tomonlama uzatilishi bilan metall yoki polimer plyonkalar bilan qoplangan (spektrning uzun to‘lqinli qismi isitish moslamalaridan keladigan infraqizil nurlardir, ular kechiktiriladi va qisqa - to‘lqin qismi-ultrabinafsha nurlar-o‘tkaziladi). Natijada, quyosh nuri qishda xonaga kiradi va issiqlik xonadan chiqmaydi, yozda teskari ta’sir paydo bo‘ladi. Bunday oynalarning issiqlik uzatish koeffitsienti 0,2-0,6 ni tashkil qiladi. Issiqlikni aks ettiruvchi oynalardan foydalanish ular orqali issiqlik

yo'qotilishini 40% gacha kamaytiradi.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, ikkita deraza oynalari orasidagi havo bo'shlig'ining qalinligining oshishi butun oynaning issiqlik samaradorligini oshirishga olib kelmaydi. Oyna sonini ko'paytirib, bir nechta qatlamli (kamerallarni) qilish samaraliroq. Eng katta ta'sirga (issiqlik izolyatsiyasi, ovoz izolyatsiyasi) uch qatlamli oynalar yordamida erishish mumkin. Oynalar orasidagi havo bo'shlig'ining optimal qalinligi 16 mm deb hisoblanadi, yana bir energiya tejaydigan usul - bu ikki qavatli oynalarni inert gazlar bilan to'ldirish usuli. Shu bilan birga, ikki qavat oynali deraza ichidagi konveksiya oqimlari pasayadi, bu esa issiqlik yo'qotilishining pasayishiga olib keladi. Zamonaviy oyna ishlab chiqarish texnologiyalari qalinligi 1 sm dan oshmaydigan vakuumli ikki qavat oynalardan foydalanishga imkon beradi, ammo vakuum nol issiqlik o'tkazuvchanligiga ega bo'lgani uchun "sovuq ko'priklar" paydo bo'lishining oldini olish mumkin. Shuni yodda tutish kerakki, zamonaviy deraza loyixalari uy — joy narxini taxminan 8% ga, balkonlar va lojikalarning oynalarini esa 3-5% ga oshirishi mumkin.[65]

Odamlarning binolarda yashashlari uchun qulay sharoitlar bilan ta'minlashda, maksimal energiya samaradorligini oshirishda, binolarni isitish tizimlarini avtomatik tartibga solish qo'llaniladi. Ushbu sxema isitish tizimidan (IIP) individual isitish punktiga yoki (MIP) Markaziy isitish punktlari orqali ulanganda isitish tizimining avtomatik boshqaruv bloki issiqlik yetkazib berish uchun ishlatiladi. (MIP) uyda qulay sharoitlarni ta'minlash bilan birga issiqlik energiyasini maksimal tejashga yerishish uchun isitish uchun issiqlik ta'minotini optimallashtirishga imkon beradi. Shu bilan birga, tashqi havo haroratining o'zgarishiga qarab, avtomatik tartibga solish tizimining boshqaruvchisini isitish tizimining yetkazib berish quvuridagi tanlangan harorat jadvali bilan amalga oshiriladigan optimal ta'minot rejimiga moslashtirish kerak.

Isitish tizimlari asosiy yo'nalishlarga yo'naltirilgan ITP bilan binolarda qo'shimcha issiqlik tejash uchun old tomonga avtomatik tartibga solish qo'llaniladi. Isitiladigan xonalarning ichki havo harorati old tomonga qarab avtomatik tartibga solishning signali bo'lib xizmat qiladi-quyosh radiatsiyasi, tashqi havo infiltratsiyasi va ichki issiqlik chiqindilarining binoning issiqlik rejimiga ta'siri ko'rsatkichi.

Turar-joy binolarining old tomonini avtomatik tartibga solish amaliyotidan shuni ko'rsatadiki: +5 dan +8 °S gacha bo'lgan tashqi haroratda, isitish quyosh nurlari orqali bo'lgan davrda, devorlar va mebellarning isitiladigan yuzalarida issiqlik ortishi natijasida ham avtomatik ravishda o'chirilgan. Ko'p qavatli binolar uchun ba'zi hollarda old tomonini tartibga solish bilan birga vertikal holatni tartibga solish kerak.

Fasadni tartibga solish vaktida issiqlik energiyasini tejash, uning taxminiy yillik iste'molining 20 foizini tashkil qiladi.

Energiya tejaydigan shamollatish tizimining vazifasi binolarning zichligi oshgan sharoitda yashashning termal qulayligini ta'minlash, shuningdek infiltratsion havoni isitish uchun issiqlik sarfini kamaytirishdir. Ko'pgina turar-joy binolarida tabiiy havo aylanishi bilan shamollatish tizimi ta'minlanadi, uning ishlashi bosimi va harorati farqlaridan kelib chiqadigan tabiiy tortish tufayli amalga oshiriladi. Qishda, shamollatish tizimining ishlashi paytida bino ichidagi harorat pasayadi va uyni isitish xarajatlari sezilarli darajada oshadi. Shamollatish havosi bilan issiqlikning 30 dan 75% gacha xonani tark etadi, bu tabiiy shamollatishning noqulayligi va zamonaviy energiya tejash talablariga javob bermaydi. Havoni isitish uchun issiqlik sarfi va havo almashinuvining intensivligi optimal nisbatlarga ega bo'lishi kerak. Normativ qoidalar tomonidan belgilangan me'yorlarga muvofiq binoga kiradigan havo 30 m³/soat hajmdagi toza havo bilan almashtirilishi va kamida 18 °S havo haroratga ega bo'lishi kerak. Issiqlik ta'minotini tiklash tizimining ishlash prinsipi quyidagicha; isitilgan havo, xonalardagi havoni qabul qilish vositalari orqali olinadi, rekuperatorning issiqlik almashinuvchisi orqali o'tadi, u yerda issiqlikning bir qismini qoldiradi. Shamollatish issiqlik rekuperatorlari uning bir qismini xonaga kiruvchi va chiquvchi oqim o'rtasida issiqlik almashinuvchi orqali qaytaradi. Qayta tiklash tizimi xona tashqarisida va ichkarisida sezilarli harorat farqi mavjud bo'lganda eng samarali hisoblanadi. Uzoq sovuq mavsumda bo'lgan hududlarda issiqlik almashtirgichning qo'shimcha xarajatlari tezda to'lanadi. Bunday texnologik yechimning yuqori narxiga qaramay, hisoblash va o'rnatishning murakkabligi, havoni isitish uchun energiya xarajatlari 80% gacha kamayadi. Bugungi kunga kelib, vaziyat shundayki, binolarni qurish jarayonida loyixaga kiritilgan energiya tejaydigan yechimlar ko'pincha amalga oshirilmaydi. Buning sababi shundaki, buyurtmachi uchun energiya tejaydigan texnologiyalarga sarmoya kiritish qiyinchilik keltiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda qishloq uylaridagi energiyani sarfini kamaytirish yo'llarini topib uni QMQ ga asoslangan holda ishlab chiqish va tavsiya qilish. Qishloq uylarni loyihalashda uning joylashuviga qarab qonstruktiv yechim ishlab chiqiladi. Qishloq uylarida sarflanayotgan energiya miqdorini kamaytirishda mahalliy qurilish materialidan yani somon issiqlik ximoya qatlamidan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Бутузов, В.А. Возобновляемые источники энергии / В.А. Бутузов, В.Х. Шетов // Энергосбережение. - 2008. - №6. - С.81-83.
2. Kurbaniyazova, R. K. (2019). THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION PROCESS ON SOCIAL MENTALITY CHANGES. In Сборник материалов международных научно-практических конференций (pp. 61-64).
3. Верховский, А.А. Энергоэффективность светопрозрачных ограждающих конструкций / А.А. Верховский, И.И. Нанасов, Е.В. Елизарова, Д.И. Гальцев, В.В. Щередин // Жилищное строительство. - 2012. - №6. - С. 60-63.
4. Владимиров, Р.В. Подвалы многоквартирных жилых домов Р.В. Владимиров // Вентиляция. Отопление. Кондиционирование: АВОК. - 2007. - №6. - С.20-27.
5. Гагарин, В.Г. Жилищный фонд и энергосбережение / В.Г. Гагарин // Строительные материалы. - 2010. - №3. - С.8-16
6. Курбаниязова, Р. К. (2017). ПОЛИТИЧЕСКИЕ УСТАНОВКИ В СТРУКТУРЕ ПОЛИТИЧЕСКОГО МЕНТАЛИТЕТА. Интернаука, (10-2), 60-63.
7. Гагарин, В. Г. Методы экономического анализа повышения уровня теплозащиты ограждающих конструкций зданий/ В.Г. Гагарин // Вентиляция. Отопление. Кондиционирование: АВОК. - 2009. - №1. - С.10-16; №2. - С.14-23; №3. - С.62-65.

**KAM QAVATLI TURAR JOY BINOSINI ENERGIYA
SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QUYOSH ENERGIYASIDAN
FOYDALANISH**

Otajonov Muslimbek Nazirjon o'g'li

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti

Qurilish muhandislik texnologiyasi kafedrasida assistenti

Annotatsiya: Ilmiy maqola binoning energiya samaradorligini oshirish bo'yicha tadqiqotlardan optimal foydalanishni ta'minlaydi. Binolarning tashqi to'siq konstruksiyalari, binolarni issiqlik izolatsiyasi uchun konstruktiv yechimlarning xususiyatlari va tuzilishi aniqlangan. Bundan tashqari, passiv geliosistemalarda quyosh energiyasini qabul qilish va qayta ishlash vazifasini - bino, uning xona va konstruksiyalari bajaradi, issiqlik taqsimlanishi konvektsiya hisobiga amalga oshiriladi. Passiv issiqlik sistemali xonalarda parnikli effekt, bino og'ir konstruksiyalari tomonidan quyosh nurini issiqlik energiyasi akkumulyatsiyasi effekti va issiqlik yetkazib berish konventsiyasi effektlariga asoslangan.

Kalit so'zlar: energiya samaradorligi, issiqlik himoyasi, issiqlik qarshiligi, shamollatish, passiv quyosh isitish tizimi, passiv tizimi, devor-vitraj, oranjereyalar, vitraj, oynavand.

Abstract: The article provides an optimal use of research to improve the building's emerging efficiency. Features and structure of external barrier constructions of buildings, constructive solutions for thermal insulation of buildings are defined. In addition, in passive solar systems, the function of receiving and processing solar energy is performed by the building, its rooms and structures, heat distribution is carried out at the expense of convection. The greenhouse effect in rooms with a passive heating system is based on the effect of the heat energy accumulation of sunlight by the heavy structures of the building and the effects of the heat transfer convention.

Keywords: energy efficiency, heat protection, heat resistance, ventilation, passive solar heating system, passive system, wall-stained glass, greenhouses, stained glass, glass

Kam qavatli binoning energiya samaradorligining hisobi.

Loyihalanayotgan binoning manzili: Toshkent shahri.

Isitiladigan kunlar	131	kun
Isitiladigan kunlar uchun o'rtacha tashqi harorat	2,4	°C
Honaning o'rtacha harorati	20	°C
Havo almashinuvi (marta)	1marta 0,5marta	

Energiya hisobi quyidagi o'lchamli bino uchun olib boriladi. Binoning konstruktiv tavsifi.

Loyihalanayotgan bino o'lchami:

1-6 o'qlar oralig'ida 17.2 m

A-D o'qlar oralig'ida 14.9 m

Qavat balandligi 3.0 m

Deraza o'lchami: OK-1 1.8*1.8 m OK-2 1.0*1.8 m

Tashqi eshik o'lchami :

E1-0.7*1.8 m

E2-0.9*2.2 m

E3-1.2*2.2 m

E4-1.2*2.5 m

E5-1.2*2.5 m

Deraza o'lchami:

OK-1 0.8*1.8 m

OK-2 1.4*1.8 m

OK-3 1.2*1.8 m

OK-4 0.4*0.6 m

OK-5 0.8*1.5 m

Tashqi devor qalinligi (pishiq g'isht) 400mm

Tomyopma yog'och to'sinlar ostki qismidan gipsokarton, ustki qismidan 20mm bug'dan himoya qatlami, 50 mm qalinlikdagi qamish, 60 mm qalinlikda somonli loy bilan qoplangan.

Geografik joylashuv: Shimoliy kenglik 41°

Isitish mavsumining gradus-sutkasi (**D**) – (QMQ 2.01.04– 18 “Qurilish issiqlik texnikasi”, 2.1-bandiga asosan hisoblanadi.)

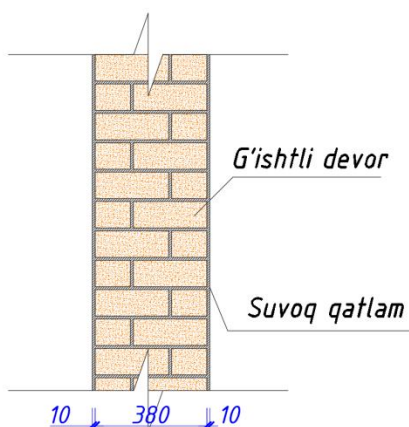
BINONING JORIY HOLATI BO'YICHA TASHQI TO'SIQ KONSTRUKSIYALARINING UMUMIY ISSIQLIK O'TKAZISH QARSHILIGINI ANIQLASH HISOBI:

1.1 Tashqi to'suvchi konstruksiyalarning umumiy issiqlik o'tkazish qarshiligini aniqlash (R_{umumiy})

($R = \frac{\delta}{\gamma}$,) δ -issiqlik o'tkazuvchi material qalinligi,
 γ – materialning issiqlik o'tkazuvchanligi (QMQ 2.01.04 – 18 "Qurilish issiqlik texnikasi", 1 – ilova)

1.2 Devorning umumiy issiqlik o'tkazish qarshiligini aniqlash (R_{umumiy})

Tashqi to'suvchi devor pishiq g'ishtdan (1.5 g'isht) 380 mm, sement qorishma

4-rasm

$$R_{umumiy} = R_{ichki} + R_{Kons.} + R_{tashqi}$$

$$R_{Kons.} = \sum \frac{\delta_i}{\lambda_i}, m^2 \cdot ^\circ C/W.$$

$$R_{ichki} = 1/\alpha_{ichki} = 1/8.7 = 0.115 m^2 \cdot ^\circ C/W., \quad R_{tashqi} = 1/\alpha_{tashqi} = 1/23 = 0.043 m^2 \cdot ^\circ C/W.$$

$$R_{Kons.} = R_1 + R_2 + R_3 = 0.01/0.4 + 0.38/0.7 + 0.01/0.4 = 0.593 m^2 \cdot ^\circ C/W.$$

$$R_{umumiy} = R_{ichki} + R_{Kons.} + R_{tashqi} = 0,115 + 0,593 + 0,043 = \mathbf{0,751 m^2 \cdot ^\circ C/W.}$$

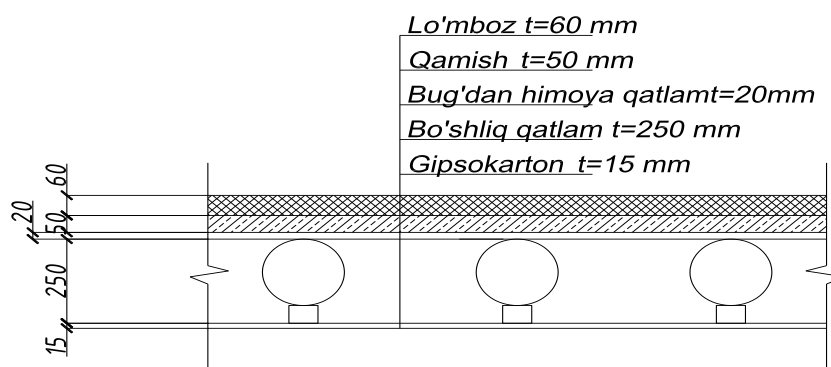
R_{ichki} -(QMQ 2.01.04 – 18 "Qurilish issiqlik texnikasi", 5 – jadval, 1 – punkt)

R_{tashqi} -

(QMQ 2.01.04 – 18 “Qurilish issiqlik texnikasi”, 6 – jadval, 1 punkt) Issiqlik himoyasining ikkinchi darajasi - (QMQ 2.01.04– 18 “Qurilish issiqlik texnikasi”, 26-jadval.)

1.2 *Tom yopmaning umumiy issiqlik o'tkazish qarshiligini aniqlash (R_{umumiy})*

5-rasm

$$R_{umumiy} = R_{ichki} + R_{gips} + R_{havo\ qatlam} + R_{bug'.him.qat.} + R_{lo'mboz} + R_{tashqi}, m^2 \text{ } ^\circ C/W.$$

$$R_{um} = 0,115 + 0,036 + 0,16 + 1,6 + 0,17 + 0,043 = 1.94 m^2 \text{ } ^\circ C/W$$

1.3 *Ikki qavatli derazaning umumiy issiqlik o'tkazish qarshiligini aniqlash (R_{umumiy})*

(QMQ 2.01.04 – 18 “Qurilish issiqlik texnikasi”, 5 – ilova, 3 – punkt)

$$R_{um} = 0,39 m^2 \text{ } ^\circ C/W$$

1.4 *Tashqi eshikning umumiy issiqlik o'tkazish qarshiligini aniqlash (R_{umumiy})*

$$R_{umumiy} = R_{ichki} + R_{Kons} + R_{tashqi}$$

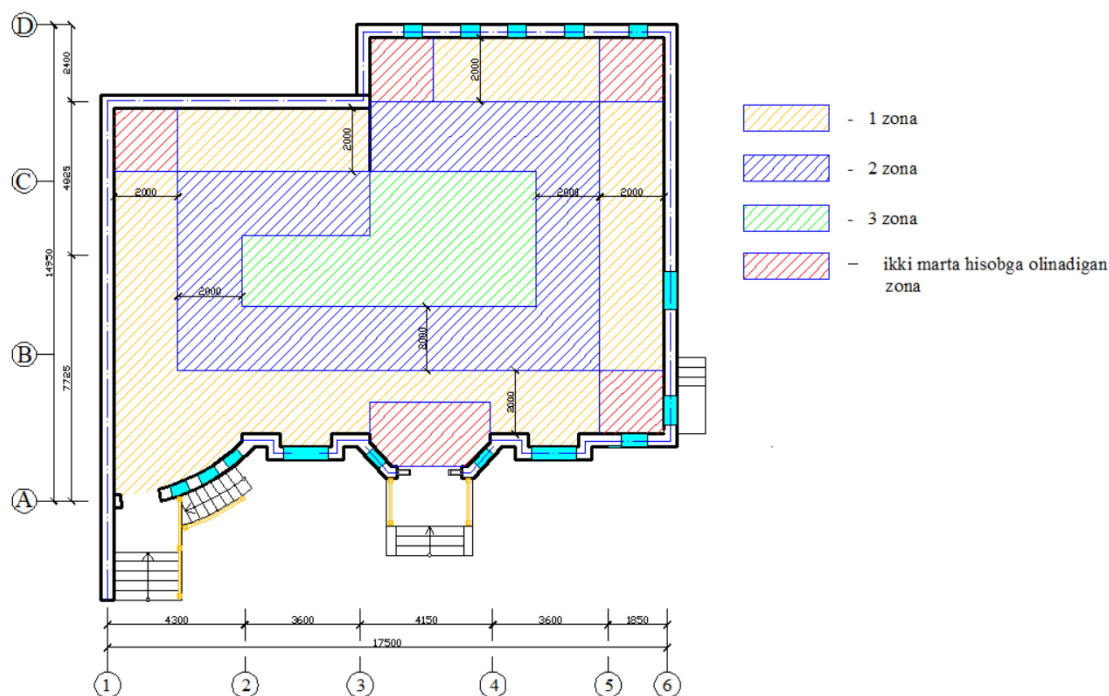
$$R_{um} = 0,115 + 0,28 + 0,043 = 0,44 m^2 \text{ } ^\circ C/W$$

1.5 *Polning umumiy issiqlik o'tkazish qarshiligini aniqlash (R_{umumiy})*

Pol orqali issiqlik yo'qolishini zonalarga ajratib hisoblash.

Polning zonalar kesimida yuzasini aniqlash.

Ajratilgan zonalarni issiqlik o'tkazishga qarshiligini hisoblash

$$I \text{ zona uchun } R_{um} = 2,5 * \frac{1}{0,85} + R_{pol} = 2,5 * \frac{1}{0,85} + 0,6 = 3,1 m^2 \text{ } ^\circ C/W$$

Jadval 2

BINONING JORIY HOLATI BO'YICHA SOLISHTIRMA ISSIQLIK SARFI

Tashqi to'siq konstruksiyalar nomlanishi	Yuzasi m ²	Umumiy issiqlik o'tkazish qarshiligi R _{umumiy} , m ² °C/W	To'g'irla sh koeffisen ti	Transmis sion issiqlik yo'qolish lar W soat ⁰ C	%
Tashqi devor	160.6	0.751	1.0	213.8	45.8
Deraza	19.9	0.39	1.0	51	11
Eshik	8.0	0.44	1.0	18.2	3.9
Tom yopma	287	1.94	0.8	147.9	31.7
Pol umumiy	287			35.3	7.6
I zona	84.0	3.1	1.0	27.1	
II zona	50.8	6.2	1.0	8.2	

<i>Umumiy</i>			100
<i>transmission issiqlik</i>			466.2
<i>yo'qolishi</i>			
Shamollatish uchun	x1.0 marttalik		
issiqlik sarfi	havo	1 x 861 x 0.24	206.6
$F \cdot h = 287 \cdot 3.0 = 861$	almashinuv		
m^3			
Shamollatish uchun	x0.5 marttalik		
issiqlik sarfi	havo	0.5 x 861 x 0.24	103.3
$F \cdot h = 287 \cdot 3.0 = 861$	almashinuv		
m^3			
Umumiy issiqlik	x1.0 marttalik		
yo'qolishi	havo	522.9 + 206.6	729.5
	almashinuv		
Umumiy issiqlik	x0.5 marttalik		
yo'qolishi	havo	522.9 + 103.3	626.2
	almashinuv		
1 m ² yuza uchun 1	x1.0 marttalik		
yillik solishtirma	havo	$729.5 \times 24 \times (20 - 2.4) \times 131 / 287$	=
issiqlik sarfi	almashinuv	140.6 kW*soat/m² yil	
1 m ² yuza uchun 1	x0.5 marttalik		
yillik solishtirma	havo	$626.2 \times 24 \times (20 - 2.4) \times 131 / 287$	=
issiqlik sarfi	almashinuv	120.7 kW*soat/m² yil	

Jadval 3

**ISSIQLIK HIMOYASINING IKKINCHI DARAJASI HOLATI BO'YICHA
SOLISHTIRMA ISSIQLIK SARFI:**

Tashqi to'siq		Umumiy	To'g'irla	Transm	
konstruksiyalar	Yuzasi	issiqlik	sh	ission	
nomlanishi	m ²	o'tkazish	koeffisen	issiqlik	%
		qarshiligi	ti	yo'qolis	
		$R_{umumiy},$		hlar	W
		m ² °C/W		soat/°C	

Tashqi devor	160.6	2.0	1.0	80.3	30.8
Deraza	19.9	0.39+0.14=0.53	1.0	37.54	14.4
Eshik	8.0	0.44	1.0	18.2	6.9
Tom	287	3.2	0.8	89.7	34.3
Pol umumiy	287			35.3	13.5
I zona	84.0	3.1	1.0	27.1	
II zona	50.8	6.2	1.0	8.2	
Umumiy transmission issiqlik yo'qolishi				261	100
Shamollatish uchun issiqlik sarfi $F \cdot h = 287 \cdot 3.0 = 861$ m^3	x1.0 marttalik havo almashinuv	1 x 861 x 0.24		206.6	
Shamollatish uchun issiqlik sarfi $F \cdot h = 287 \cdot 3.0 = 861$ m^3	x0.5 marttalik havo almashinuv	0.5 x 861 x 0.24		103.3	
Umumiy yo'qolishi	issiqlik marttalik havo almashinuv x0.5	261 + 206.6		467.6	
Umumiy yo'qolishi	issiqlik marttalik havo almashinuv x1.0	261 + 103.3		364.3	
1 m^2 yuza uchun 1 yillik solishtirma issiqlik sarfi	x1.0 marttalik havo almashinuv	$467.6 \times 24 \times (20 - 2.4) \times 131 / 287$ 90.1 kW*soat/m^2 yil	=		
1 m^2 yuza uchun 1 yillik solishtirma issiqlik sarfi	x0.5 marttalik havo almashinuv	$364.3 \times 24 \times (20 - 2.4) \times 131 / 287$ 70.2 kW*soat/m^2 yil	=		

Jadval 4

**ISSIQLIK HIMOYASINING UCHINCHI DARAJASI HOLATI BO'YICHA
SOLISHTIRMA ISSIQLIK SARFI:**

Tashqi to'siq konstruksiyalar nomlanishi	Yuzasi m ²	Umumiy issiqlik o'tkazish qarshiligi R _{umumiy} , m ² °C/W	To'g'irla sh koeffisen ti	Transmiss ion issiqlik yo'qolishl ar soat/°C	%
Tashqi devor	160.6	2.2	1.0	73	34.6
Deraza	19.9	0.53	1.0	37.5	17.7
Eshik	8.0	0.44	1.0	18.2	8.6
Tom	287	4.0	0.8	57.4	27.2
Pol umumiy	287			25.1	11.9
I zona	84.0	3.1+1.25=4 .35	1.0	19.3	
II zona	50.8	8.7	1.0	5.8	
Umumiy transmission issiqlik yo'qolishi				211.2	100
Shamollatish uchun issiqlik sarfi F*h=287*3.0=861 m ³	x1.0 marttalik havo almashinuv	1 x 861 x 0.24		206.6	
Shamollatish uchun issiqlik sarfi F*h=287*3.0=861 m ³	x0.5 marttalik havo almashinuv	0.5 x 861 x 0.24		103.3	
Umumiy yo'qolishi	x1.0 marttalik havo almashinuv	211.2 + 206.6		417.4	

		x0.5		
Umumiy	Issiqlik	marttalik	211.2 + 103.3	
yo'qolishi		havo		314.5
		almashinuv		
		x1.0		
1 m ²	yuza uchun 1	marttalik	417.4x24x(20-2.4)x131/287 = 80.5	
yillik	solishtirma	havo		kW*soat/m² yil
Issiqlik sarfi		almashinuv		
		x0.5		
1 m ²	yuza uchun 1	marttalik	314.5x24x(20-2.4)x131/287 = 60.6	
yillik	solishtirma	havo		kW*soat/m² yil
Issiqlik sarfi		almashinuv		

1. Energoaudit hisobi bajarilayotgan bino xozirgi real xolati uchun solishtirma issiqlik sarfi 1 marttalik havo almashinuvida 140.6 kW*s/m²yil ni tashkil etadi. Bu belgilangan me'yoriy sarfdan ko'p. Ammo 0.5 marttalik havo almashinuviga o'tiladigan bo'lsa me'yoriy talabi (160.5 kW*s/m²yil) qondirilib 120.7 kW*s/m²yil ni tashkil etadi

2. Ikkinchi darajali issiqlik himoyasi qo'llanilganda solishtirma issiqlik sarfi

90.1 kW*s/m²yil ni, 0.5 marttalik havo almashinuvi uchun esa 70.2 kW*s/m²yil ni tashkil etdi. Bu me'yoriy talabga nisbatan 56 % ortiqcha energiya tejaladi.

3. Uchinchi darajali issiqlik himoyasi qo'llanilganda solishtirma issiqlik sarfi

80.5 kW*s/m²yil ni, 0.5 marttalik havo almashinuvi uchun esa 60.6 kW*s/m²yil ni tashkil etdi. Bu me'yoriy talabga nisbatan 62.3 % ortiqcha energiya tejaladi.

4. Dastlabki holat uchun isitishga sarflanadigan tabiiy gaz miqdori 466.2 kW*s/m²yil x 287 m² = 133.8 kW*s/yil ni tashkil etadi. O'zbekiston tabiiy gazining yonganda issiqlik berish energiyasi 8200 Kkal x1.163 = 9512 W*s = 9.5 kW*s ni tashkil etishini hisobga olsak. Binoni isitish uchun yil davomida sarflanadigan gaz isitish tizimi foydali ish koeffitsienti 0.9 bo'lganda 35907 / 9.5 x 0.9 = 3400 m³ sarflanadi.

5. Uchinchi darajali issiqlik himoyasi qurilish materiallari ratsional foydalanilgan holda yil davomida sarflanadigan energiya 80.5 kW*s/m²yil x 287 m² = 231 kW*s/yil ni yoki sarflanadigan gaz 1215 m³ ni tashkil etadi. Tejalgan gaz esa 3201.7 m³ ni tashkil etadi. Agar O'zbekiston gazini eksport narxida taqqoslaydigan

bo'lsak (XXR ga 1000 m³ uchun 170 AQSh dollari narxida) 544 AQSh dollarga tejaladi

Bizga ma'lumki issiqlik energiyasini xosil qiluvchi yoqilg'ilar neft, gaz va boshqalar milliy tabiiy boyliklardir. Shu sababli tugamaydigan tabiiy quyosh energiyasidan foydalanish hozirgi davrda dolzarb masalalardan biri bo'lib turibdi. Quyidagi hisob kitoblar binoni ma'lum darajada energiya sarfini kamaytirsada, mo'tadil iqlim hisoblangan vatanimiz uchun birmuncha qulay passiv quyosh isitish tizimlaridan foydalanish ham sezilarli darajada energiya sarfini oldini olishga o'z hissasini qo'sha oladi. Bundan tashqari yurtimizning iqlimi uchun ushbu qurilmalar eng maqbul variantlardan biri va tannarxi jihatidan ham boshqa tizimlarga nisbatan arzonligi bilan farqlanadi. *Quyosh nurlarini issiqlikka aylantirib beruvchi moslama gelio qurilma binoni o'ziga yoki biror bir qurilish konstruksiyasida qo'llanilsa passiv-past xaroratli quyosh nuri bilan isitish tizimi deb ataladi. Bunda quyosh energiyasini qabul qilish va qayta ishlash vazifasini binoning xona va konstruksiyalari bajaradi. Issiqlik ta'minoti konvektsiya xisobiga amalga oshiriladi. Faol geliosistemalarda quyoshdan olinayotgan energiyani qabul qilish, qayta ishlash, issiqlikni yig'ish, boshqa joyga olib o'tish va taqsimlash uchun maxsus murakkab muxandislik qurilmalari-kolektorlari qo'llanilib, ularni tannarxi passiv tizimlarnikiga qaraganda ancha baland.*

Binolarni issiqlikka bo'lgan ehtiyojini qondirishda quyosh energiyasidan foydalanish uchun passiv, faol va aralash yoki boshqacha qilib aytganda integral geliosistemalar qo'llanishi mumkin. Passiv geliosistemalarda quyosh energiyasini qabul qilish va qayta ishlash vazifasini - bino, uning xona va konstruksiyalari bajaradi, issiqlik taqsimlanishi konvektsiya hisobiga amalga oshiriladi.

Geliosistemalar binoni energiya bilan ta'minlash masalasini mustaqil yoki an'anaviy yoqilg'i turlarida ishlaydigan sistemalar bilan uyg'unlikda hal etishi mumkin. Odatda, geliosistemalarga binoni issiqlik bilan ta'minlash vazifasi yuklatiladi, chunki quyosh generatorlari ishlanmalari boshlang'ich bosqichda hisoblanadi va ayrim hollardagina ulardan foydalanish ehtimoli bor. Passiv issiqlik sistemali xonalarda parnikli effekt, bino og'ir konstruksiyalari tomonidan quyosh nurini issiqlik energiyasi akkumlyatsiyasi effekti va issiqlik yetkazib berish konventsiyasi effektlariga asoslangan. Janubga qaragan devorining katta qismi oynavand binolar, oddiy oranjereyalar, suv quyiladigan tomli binolar va fasadidan isitish suvli sistemalari issiqlik unumdorligi sozlanadigan binolar passiv geliosistemalarga kiradi. Hozirgi kunda passiv geliosistemalarning uch turi ishlab chiqilgan va amaliyotda qo'llanilmoqda: devor-vitraj, oranjereya, "tromb devor".

Passiv sistemalar: a - devor-vitraj; b - oranjereya; v - «Tromb devor». Devor-vitraj - bu binoni janubga qaragan xonalar devorining yuzasi oynavand.

Oynadan to'g'ridan-to'g'ri quyosh nuri tushishi natijasida xona harorati ko'tarilib ichki yuzasi isiydi. Vitraj oynalari uzun to'lqin nurlanishi natijasida havo qo'shimcha issiqlikka ega bo'ladi, hamda xona harorati oshadi. Tungi vaqtda xonadagi issiqlik, kun davomida isigan issiqlik sig'imini ushlab turishga mo'ljallangan materiallardan tayyorlangan konstruksiyalardan ishlangan ichki yuza hisobiga ta'minlanadi.

Xonaga kiradigan issiqlik miqdori ko'p jixatdan vitraj yo'nalishi, uning o'lchamlari, oynavandlangan turi va soya beruvchi uskunalarga bog'liq. Vitraj yuzasiga tushadigan quyosh nurlari oqimi katta zichligini ta'minlay oladigan yo'nalish optimal bo'lib hisoblanadi. Odatda bu janubiy yo'nalishdir. Lekin, TashZNIIEPda o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, bu miqdorning eng katta ko'rsatkichi yo'nalishi 5...8 gradus g'arbiga siljatilganda olinadi. Bu vaqtda quyosh nuri oqimi eng samarali bo'ladi. Vitrajni oynavandlash yuzasini aniqlash uchun bu xonaga tushuvchi faol quyoshli nurlanish vaqtida issiqlik yo'qotilishi, issiqlik tushishiga nisbatan kichik bo'lishi kerak. Bunday balans ikki qavat oynali havo harorati 3...5 oS bo'lgan xonalar uchun yaxshi. Agar tashqaridagi havo harorati bundan past bo'lsa, sutka davomida oyna orqali yo'qotiladigan issiqlik miqdori quyosh nuridan xonaga kiradigan issiqlik miqdoriga nisbatan ko'p bo'ladi. Bunday holat vitraj-devorni o'tkir-kontinental iqlimli hududlarda, masalan, Markaziy Osiyoda qo'llash maqsadga muvofiq emasligini ko'rsatadi. O.I.Azimov va R.R.Avezov ma'lumotlariga ko'ra, havo harorati 5 darajadan past holda saqlanadi: oy davomida Toshkentda-79% sovuq, Samarqandda - 80%, Termizda-73%, Nukusda - 92%. Shunday qilib, bu shaharlarning birortasida ham vitraj-oyna xonani yetarli darajada isitib bera olmaydi.

Xonani sovub ketishiga qarshi chora vazifasini oynavandlash qatlamini oshirish bajaradi. Oynavandlash turli xildagi oynalardan amalga oshiriladi: shaffof, issiqlik yutuvchi, issiqlik kirishiga halaqit beruvchi, fotoxromatik va boshqalar.

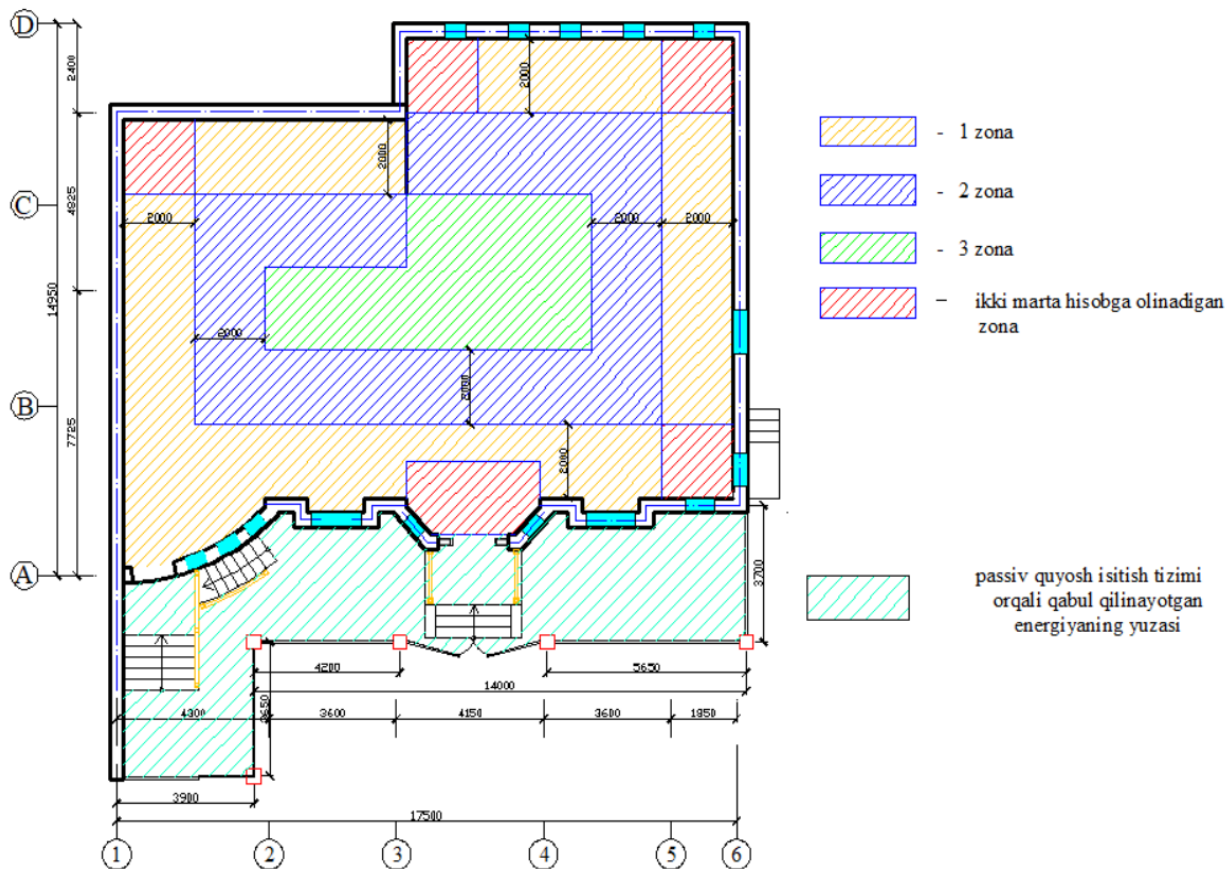
Soya beruvchi uskunalari xonalarni yilning eng issiq kunlarida to'g'ridan - to'g'ri quyosh nurlari ta'siridan qizib ketishidan asraydi. Qizib ketadigan davr qisqa bo'lsa va vaqt bo'yicha quyosh tikka turgan paytiga to'g'ri kelsa, oynavand yuza biroz chiqarilgan to'siq bilan himoyalaniishi zarur. Qizib ketish davri uzoq davom etsa, bu hol Markaziy Osiyo uchun xos(3- 4 at), to'g'ridan-to'g'ri quyosh nurlanishini to'siq bilan himoyalash qiyin. Bunday holda ikki qavat oyna orasiga sozlanadigan jalyuzi o'rnatish maqsadga muvofiqdir.

Devor-vitrajda issiqlik haroratini sozlash qiyin. Vitraj ortidagi xonalardagi havo haroratining keskin o'zgarishlari sutka davomida tashqaridagi haroratga qarab inson holatiga ta'sir o'tkazadi. Havo va sutka vaqtiga bog'liqligi, tungi isitishni ishonchsizligi, past akkumlyatsion xususiyati va umumiy samaraliligini pastligi (ayrim hisoblarga ko'ra 17% ni tashkil etadi), tuzilishining soddaligiga va arzonligiga qaramay qo'llash uchun cheklangan. Devor-vitrajlarini quyoshli kunlari ko'p bo'lgan va kechalari nisbatan iliq bo'ladigan hududlarda qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Oranjereyalar-xuddi devor-vitrajlardek quyosh energiya ta'minotining passiv sistemasini sodda ko'rinishidir. "Oranjereya" sistemasida xonani isitish uchun oynavand devorlar maxsus yordamchi oynavand xonalar - oranjereyalar qoplamalari orqali kirgan quyosh nurlari vositasida isigan iliq havodan foydalaniladi. Devor-vitraj sistemasidagidek, "oranjereya" sistemasida ham havoni isitish uchun parnikli effektdan foydalaniladi. Farq shundaki, quyosh xonalarni emas oranjereyani isitadi, undan havo konvektsiya hisobiga devordagi maxsus tirqishlar orqali isitilishi zarur bo'lgan xonaga kiradi va uni isitadi. Qo'shimcha issiqlikni isitilayotgan xona va oranjereyani bo'lib turuvchi devor saqlab turgan issiqlik hisobiga ta'minlash mumkin. Shunisi muhimki, bu issiqlikni xona aynan oranjereya quyoshdan nurlanayotgan vaqtda emas, bir muddatdan keyin oladi, bu isitish sistemi samarasini uzaytirish, harorat o'zgarishlarini yumshatish imkonini beradi. Isitilayotgan xonani isitishdan tashqari oranjereya issiqlik yo'qotishlar oldini oladi. Xona tashqi devorini tashqi fazo bilan aloqasini berkitib turadi. Oranjereya sistemi xonani issiqlik bilan ta'minlash turli shakllarini hisobga olib, uning iqtisodiy samarasi devor-vitraj sistemasiga nisbatan yuqori.

Bu yerda energiya sarfini tejayotgan binomizning balandligi 3.3m ekanligidan, uning old qismini passiv oynavand isitish tizimini ham shu balandlikga mos ravishda joylashtiramiz, va uning bevosita quyosh nurini o'tkazuvchi binoning ichki qismi xisoblanuvchi belgilangan zonaning umumiy yuzasi: $F=S*H=(3.9+3.65+14+3.7)*3.3=84\text{ m}^2$ ni tashkil etadi.

O'z navbatida yuqoridagi xisob kitoblar bilan bir qatorda, mavjud loyihalalanayotgan binoning ma'lum qismini passiv oynavand isitish tizimi bilan birgalikda hisobga olinsa, energiya sarfi yanada tejaladi. Ya'ni bizning bino uchun bevosita qishning sovuq kunlarining yorug' kunlarida umumiy bino yuzasining 84 m^2 qismiga tabiiy quyosh nuri bilan issiqlik tushadi, va bu esa o'z navbatida shu yuza uchun energiya resurslarini ortiqcha sarfini kamayishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Majidov T.Sh. "Noan'anaviy va qayta tiklanuvchi energiya manbalari" darslik. Toshkent, 2014 y.
2. Rashidov Yu.K. "Muqobil energiya manbalaridan foydalanish" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua, Toshkent TAQI, 2019 y.

3. «Системы солнечного теплоснабжения» М. Издательство MEI 2010 г.
4. R.M.Maxmudov, SH.A.Usmonov, Z.I. Xolmurodova, S.SH.Babanazarov, F.T. Xolmatov (2018) “Quyoshli isitish tizimlarida moddalarning erish issiqligiga asoslangan akkumulyatorlar.“Qayta tiklanuvchi energetikaning zamonaviy muammolari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallar to‘plami. 2018-yil 71-73 betlar, Qarshi shahri.
5. Xolmatov F.T. Sattorov.A.B. “Use of efficient solar collectors in heating building” “Ishlab chiqarishning texnik, muhandislik va texnologik muammolari innovatsion yechimlari” xalqaro miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallari Jizzax, 2021-yil
6. Xolmatov F.T. “Aholi turar-joy binolarida issiqlik tizimini tashkil etishda muqobil energiya manbalarining qo‘llanilish sohalarining tahlili” Me‘morchilik va qurilish muammolari (ilmiy-texnik jurnal) 2021 yil, № 3 (2 qism), SamDAQI
7. A.B.Sattorov. “Zamonaviy turdagi parrandachilik fermalarida mo‘tadil iqlimni yaratish va uni tadbiq qilish” Science and Education 2021-yil 30-iyun 292-298 bet.
8. A.B.Sattorov. “Use and analysis of gaseous fuels in industrial furnaces producing ceramics and building materials” Science and Education, 2020
9. Kurbaniyazova, R. (2021). VIRTUES OF TOLERANCE AND SOLIDARITY IN THE UZBEK MENTALITY. InterConf. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/9611>
10. Kurbaniyazova, R. K. (2019). THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION PROCESS ON SOCIAL MENTALITY CHANGES. In Сборник материалов международных научно-практических конференций (pp. 61-64).
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 01.03.2013 yilgi № PQF-4512-sonli “Muqobil energiya manbalarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.05.2017 yilgi № PQ-3012 “2017-2021 yillarda qayta tiklanuvchi energetikani yanada rivojlantirish, iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohada energiya samaradorligini oshirish chora-tadbirlari dasturi to‘g‘risida”gi Qarori
13. QMQ 2.04.16-96 «Quyoshli issiq suv ta‘minoti qurilmalari», O‘zbekiston Respublikasi Davlat Arxitektura va Qurilish qo‘mitasi, Toshkent 1996

SYMBOLISM OF THE MOST COMMON COLOUR COMBINATIONS ENGLISH

Kuchkinov Xudaybergan Xidirovich

Teacher at Termez Institute of agrotechnologies and innovative development

Xolmirzayeva Marjona erkin qizi

Student at Termez Institute of agrotechnologies and innovative development

Abstract. *The article is devoted to study the symbolism of the most common colour combinations English and Russian.*

Key words: symbolism, color, particular, conviviality, possible, meaning.

Аннотация. *Статья посвящена изучению символики наиболее распространенных цветовых сочетаний английского и русского языков.*

Ключевые слова: *символизм, цвет, особенность, праздничность, возможность, значение.*

The symbolism of color is inherent in all languages and has different origins. Some of the symbolic meanings are fixed in stable phrases found in one or more languages. They served as the material of this article. The purpose of this article is to study the symbolism of color meanings in English and Russian, as well as to identify its similarities and differences and, if possible, to trace the sources of this symbolism. The green color in both languages studied symbolizes freedom: green card (work permit in the USA), green channel (duty-free passage at customs), to give green light, to give green light (green street); youth: to be green (as grass), to be too green (young); nature: the green party, the Green movement.

Red color is widely used to attract attention:

A number of others follow from this meaning, in particular, danger, prohibition: red light, drive through a red light; red card, red card (in football), the Red List, Red Book. Also, the red color symbolizes special, important things, both positive and negative. In in accounting, the debt was written in red ink: to be in the red. Red symbolizes conviviality: red-letter day, red calendar day, the red carpet is spread out for important guests: red-carpet treatment.

White color is used as a symbol of purity, purity. The symbolism of white as a positive color has been inherent since the most ancient times and developed independently in these languages. There are significantly more phrases in English, such as: Whiter than white (flawless), white days (happy days), white lie (innocent lie), white-handed (respectable, honest, unblemished) in contrast to red-handed (guilty; caught in the act).

The blue color is also used as a symbol, it is associated with the sky, the unearthly world. According to M.M. Makovsky, "the blue color has long been associated with an otherworldly, unearthly world inhabited by gods and the souls of the dead".

Hence arose the meaning of "vague, incomprehensible, deceptive" and also "dreamy, romantic": blue-sky project (a project with an unknown result, meaningless). Thanks to literary works, this color is also associated with romanticism The Blue bird of happiness – The Blue bird is a symbol of dreams [2], the Blue Rose (association of Russian artists of the early twentieth century). It is also used to denote high distinction: blue ribbon, blue ribbon (symbol of high achievement) Blue blood, blue blood.

The black color symbolizes evil and characterizes the so-called phenomenon with a negative sides. Hence such expressions as: black death- black death, black dog (bad mood, despondency; green melancholy); Meaning "associated with evil" reveals coincidences of meanings in both languages in such phrases as: black art, black magic; black ingratitude - black ingratitude.

And brown in English, as well as black, is a symbol of negative phenomena: do brown (deceive), brown study (gloomy mood), browned off (irritated, angry).

Gray is a symbol of inexpressiveness, dullness: a grey day, greyness, grey weather, grey sky. The constructions in which the color designation appears in these languages are different and this indicates the independence of the origin of such symbolism and its universality: a gray day, gray weekdays, under the thumbs of the greys (at the mercy of "grayness"); gray years (a monotonous series of years);

Yellow is used as a warning symbol: the phrases yellow card, yellow card; yellow light, yellow traffic light are also known in all languages, since the symbolism of yellow as a warning signal is common everywhere. The symbolism of yellow as the color of betrayal is realized in both languages studied: In English, the phrase yellow-dog contract is used (a contract obliging workers not to join trade unions) and it, in turn, comes from the phrase yellow dog (scoundrel, scoundrel) and acts as a symbol of betrayal and treason (hence yellow-dog fund – amounts used for bribery). Thus, it can be concluded that the symbolism of one or another color designations developed in the language in two ways. It could have been preserved since ancient times, when it was used by the Indo-Europeans, or it developed later, when an object of a certain color acquired the appropriate symbolism. In the studied languages , the symbolism of color designations is implemented in the following types of constructions:

- The same values are expressed using the same color values that arose simultaneously and using the same model (most often noun + adjective), for example,
- Red Cross, Red cross; yellow card, yellow card.
- Different color designations can be used to describe the same phenomenon, for example: brown study, longing is green.
- The same color designation can be used to describe various phenomena: to be in the black – to have no debts, to be blue – to be sad;
- A number of color meanings, however, have a specific use to describe an object of a corresponding color only in one of the studied languages, for example, blue language – indecent expressions;

Literature

1. Brewer's Dictionary of Phrase and Fable. Cassell & Co. London 2002.
2. Makovsky M.M. Comparative dictionary of mythological symbolism in Indo-European languages: The Image of the world and the worlds of images. – M.: VLADOS, 1996.
3. Makovsky M.M. The phenomenon of TABOO in traditions and in the language of Indo-Europeans: Essence -forms - development. – M.: LKI, 2008.

**Иккинчи жаҳон уруши даврида Ўзбекистонга эвакуация қилинган
болаларга ёрдам кўрсатишнинг йўлга қўйилиши**

Андижон давлат университети

Академик лицейи

Тарих фани ўқитувчиси

Сафиходжаева Нодира Набиевна

Аннотация.

Ушбу мақолада муаллиф томонидан Иккинчи жаҳон уруши йилларида Фарғона водийсида Меҳрибонлик уйлари фаолиятининг йўлга қўйилиши, етим болалар ҳамда ота-оналар қаровидан маҳрум бўлган болаларнинг давлат ҳимоясига олиниши, улар учун яратилаётган шарт-шароитлар ҳақида фикр юритилган.

Калит сўз: Болалар уйи, эвакуация, Иккинчи жаҳон уруши, етим болалар, Андижон, фронт орти, Ўзбекистон ССР.

Иккинчи жаҳон уруши бошланиши биланок, уруш ўчоғига айланган худудлардаги қариялар, аёллар, ногиронлар ва болалар тақдири ҳам аянчли тус ола бошлаган эди. Худди мана шу вазиятда уларни фронт орти худудларига эвакуация қилиш ишлари кенг кўламда олиб борилди ва Ўзбекистонга ҳам жуда кўплаб қариялар, аёллар, болалар, ногиронлар эвакуация қилинди. Эвакуация қилинганлар орасида болалар сони 200 мингдан ортиқ эди. Уларнинг орасида ота онаси халок бўлиб етим қолган ёки ота она қарамоғидан маҳрум бўлганлари кўпчиликни ташкил этарди.

Мана шундай оғир шароитда айниқса, ҳимоя қилишга муҳтож бўлган ва ҳар томонлама қўллаб-қувватланиши муҳим бўлганлар – болалар уйлари тарбияланувчиларидир.

Совет даврида яратилган адабиётлар[1]синфий-сиёсий ва мафкуравий босимлар ҳукмрон бўлган даврда ёзилган бўлиб, уларда нафақат республиканинг ички ҳаёти, балки халқаро ҳамкорлик масаласида ҳам маданият, халқ, жамият, мафкура ва маънавий омилларнинг ижтимоий ҳаёт билан уйғунлиги партия органларининг роли[2] ҳамда “социалистик мусобақалар”га асосий эътибор қаратилган. 1941 йил Иккинчи жаҳон уруши йилларида эвакуация қилинган етим болаларнинг Ўзбекистонга олиб келиниши ва бу билан боғлиқ жараёнлар, уларнинг кейинги турмуш шароити, Болалар уйлари фаолияти бўйича ёритилган кўплаб асарлар ва мақолалар борлигини ҳам таъкидлаш лозим[3].

Архив ҳужжатларининг таҳлили шуни кўрсатадики, 1942 йил 2 январ куни Тошкентда бўлиб ўтган хотин-қизлар фаоллари йиғилиши қатнашчиларининг мурожаатида қуйидаги фикр янграган: “Ўзбекистонимизга келган болаларнинг бирортаси ҳам бошпанасиз ва оналик меҳру муҳаббатидан маҳрум бўлиб қолмаслиги керак”. Мазкур мурожаат эълон қилингандан кейин бир неча кун ичида 643 оила, 69 та жамоа эвакуация қилинган талайгина ўғил-қизларни ўз тарбиясига олади. Ўша йили сентябр ойигача 1015 нафар бола оилаларда тарбиялашга, 303 нафари эса фарзандликка берилди. Шундай оилалардан бири тошкентлик Маҳкамовлар оиласидир. Улар турли миллатли 11 нафар болани фарзандликка олишди ва вояга етказишди. 1942 йил 14 январда собиқ ЎзКП(б) нинг Наманган вилояти ташкилоти бюроси ва ЎзССР Олий Советининг Наманган вилояти ташкилоти комитети “Эвакуация қилинган болалар ва етим болаларни жойлаштириш ва тарбиялаш” ҳақида қарор қабул қилди. [4].

Иккинчи жаҳон уруши йиллари Ўзбекистонда 214 та болалар уйи бўлиб, унда 20 минг нафар бола тарбияланар эди. Кутилмаганда бошланган уруш ҳукуматга кўп масалаларда зудлик билан қарор қабул қилишга мажбур этган эди. Шулардан бири уруш ҳаракатлари кетаётган фронт ҳудудларидан аҳолини эвакуация қилиш масаласи бўлган. Ўзбекистонга олиб келинган болаларнинг кўпи Болалар уйларига жойлаштирилган эди. Бироқ мавжуд болалар уйларининг ҳаммаси ҳам шунча кўп болани қабул қилиш қувватига эга эмас эди. Шу сабабли зудлик билан Болалар уйлари очилди ёки мавжудлари кенгайтирилди. Аммо эвакуация қилинган болалар Болалар уйларига жойлаштирилганлигига қарамай уларни озиқ-овқат, кийим-кечак, кўрпалар билан таъминлашда етишмовчилик мавжуд эди.

Архив маълумотларининг гувоҳлик беришича, уруш ҳаракатлари бошлангандан буён 1942 йилнинг феврал ойигача Андижон вилоятига 14 та болалар уйи кўчириб келтирилган бўлиб, унинг таркибида 1651 нафар тарбияланувчиси бўлган. Бу Болалар уйлари қуйидагича жойлаштирилган: 260 нафар бола Бўтақара қишлоғига, 80 нафар бола Хартум қишлоғига, 127 нафар бола Ойим қишлоғига, 191 нафар бола Ворошиловский тумани Абдуллабий қишлоғига, 150 нафар бола Кампиробод қишлоғига, 100 нафар бола Жалақудук туманига, 111 нафар Избоскан туманига, 127 нафар Ленинск (ҳозирда Асака) шаҳрига, 162 нафар Ниёзботир қишлоғига, 88 нафар Марҳамат туманига, 255 нафар Хўжаобод туманига, 100 нафар Балиқчи туманига, 105 нафар Олтинқўл туманидаги Болалар уйларига жойлаштирилган. Бундан ташқари ташкилий

кўмитанинг қарорига мувофиқ Андижонда 200 ўринли болалар уйи ташкил этилган.

Айни вақтда туманларда жойлашган эвакуация қилинган болалар уйларида оёқ кийим ва пойабзаллар, тўшаклар етарли эмаслиги, вилоят савдо бўлими маҳсулотларни жуда ёмон етказиб бераётгани, шунингдек жихозлар билан жуда ёмон таъминланганлиги, ўқув қўлланмаларнинг камлиги, тарбия ишларининг қониқарли йўлга қўйилмаганлиги архив маълумотларида қайд этилганлигини кўришимиз мумкин[5].

Болалар уйларида етишмаётган иссиқ кийим, кўрпа тўшаклар аҳоли орасидан кўнгилли тарзда болалар учун йиғилган. Жумладан, 1942 йилда Андижон шаҳрида 3040 дона иссиқ кийимлар йиғилиб, эхтиёжи бўлган болалар уйларига етказиб берилган.

Шунингдек, партия ва ташкилот раҳбарлари, хотин-қизлар ташкилоти фаоллари, колхозчилар ва бошқалардан ҳам пул маблағлари йиғилиб аҳоли оғир бўлган болалар уйларига ҳомийлик ёрдами сифатида пул маблағлари етказиб берилган[6].

Иккинчи жаҳон урушидан кейинги йилларда Ўзбекистонда, жумладан Фарғона водийсида болалар уйлари фаолияти бирмунча яхшиланди. Чунки, ота-онасиз етим болаларни истаган томонга оғдириш ва хоҳлаган руҳда тарбиялаш осон кечар эди. Шунинг учун ҳам уларга “Ҳамма нарса болалар учун” шиори остида ғамхўрлик қилинди. Болалар уйларида яшаётган айрим болаларни ота-оналари кейинчалик ўз юртларига олиб кетишди. Уруш туфайли келиб қолган кўпчилик болалар Ўзбекистонда умрбод қолиб кетди. Ўша машъум йиллардан буён фаолият кўрсатиб келаётган кўплаб болалар уйлари фикримизнинг далилидир.

Уруш йилларида ўзбек халқи ўзининг аҳоли оғир бўлишига қарамасдан юртларига кўчириб келтирилган турли миллат вакиллари бўлган қариялар, аёллар, болаларни илиқ кутиб олишди ва ўз халқига хос бўлган меҳмондўстлик, инсонпарварлик, олийжаноблик фазилатларини намоён этдилар

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Халқлар дўстлигининг буюк кучи. Мақолалар тўплами.-Тошкент. Ўзбекистон, 1974.; Шермухамедов С. Некоторые вопросы теории и практики развития социалистической культуры.-Ташкент: Узбекистан, 1980.; Раззоқов Т. Социалистик мусобақа ва ҳозирги шароитда уни қишлоқда ташкил этишнинг баъзи масалалари. – Тошкент. Фан, 1989.
2. Шермухаммедов С.Ш. Некоторые вопросы теории и практики развития социалистической культуры. – Тошкент.: ТГПИ, 1984.
3. Турдиев С. Улуғ Ватан уруши йилларида Ўзбекистон меҳнаткашларининг кўчириб келтирилган болаларга ғамхўрлиги. – Тошкент: Фан, 1987; Воскобойников А., Яковлев М.Организаторская и идеологическая работа Коммунистической партии Узбекистана в годы Великой Отечественной войны. –Ташкент, 1966.; Ефимов В.Патриотические подвиги труда Самаркандской области в годы Великой Отечественной войны.–Самарканд, 1962.;Иноятов Ҳ. Ғалабага кўшилган ҳисса.– Тошкент, 1975.; Самарқанд тарихи. 2 том. –Тошкент, 1977.
4. Ў.М.Асқарова. Меҳрибонлик уй лари ўсмирларида миллий ғурурни тарбиялашнинг педагогик хусусиятлари. Педагогика фан. номзод. ... дисс. автореф. – Тошкент, 2001. – 21 б.
5. Ўзбекистон миллий архиви. Ф-94, О-5, Д 4254
6. Ўзбекистон миллий архиви. Ф-94, О-5, Д 4254

1-TOM, 10-SON

UO'K.631.52:635.4

**RUKOLA-FOYDALI XUSUSUYATLARGA EGA KAM TARQALGAN
SABZAVOT EKINIDIR**

**РУКОЛА – МАЛОРАСПРОСТРАНЕННАЯ ОВОЩНАЯ КУЛЬТУРА С
ПОЛЕЗНЫМИ СВОЙСТВАМИ**

RUCOLA IS A RARE VEGETABLE CROP WITH USEFUL PROPERTIES

Qarshiyeva S.X.- Sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik ilmiy tadqiqot instituti Surxondaryo tajriba stansiyasi.O'zbekiston.

Eshkurbonova N.A. - Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish institute.O'zbekiston.

Annotatsiya

Maqolada O'zbekiston janubiy sharoitida kam tarqalgan sabzavot ekini rukolani quruq subtropik mintaqada yetishtirish, uning hosildorligi va muhim xo'jalik belgilarining namoyon bo'lishi to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: rukola, Grasiya navi, ekish sxemasi, hosildorlik, belgilar o'zgaruvchanligi.

Аннотация

В статье приведены сведения о выращивании малораспространенной овощной культуры руколы в зоне сухих субтропиков, ее продуктивности и проявления хозяйственно полезных признаков.

Ключевые слова: рукола, сорт Грация, схема посадки, урожайность, изменчивость признаков.

Annotation

The article provides information on the cultivation of a rare vegetable crop of arugula in the zone of dry subtropics, its productivity and the manifestation of economically useful traits.

Key words: arugula, Grazia variety, planting pattern, yield, trait variability.

Kirish. Rukola – karamdoshlar oilasiga mansub bir yillik kam tarqalgan sabzavot ekinidir. Rukolaning bir nechta nomlari bo'lib, ular quyidagilar: roket-salat, indau, eruka, arugula va yana bir necha nomlar bilan ataladi. Rukola Afrikaning Shimoliy qismi hamda Evropada yovvoyi holda o'sadi, u kichik Osiyodan Markaziy Osiyo va Hindistongacha tarqalgan [1,2,5].

O'zbekistonda esa rukolani faqatgina 2016-yildan boshlab yetishtira boshlashdi.Uning tarkibida foydali xususiyatlarga ega bir qancha vitaminlar mavjud

1-TOM, 10-SON

[3]. Shuni ta'kidlash joizki, mahsulot uchun 10-15 sm uzunlikdagi barglari kesib olinadi va oziq-ovqat sanoatida foydalaniladi. [4].

Uslublar. Tadqiqotlar Sabzavot-poliz ekinlari va kartoshkachilik ilmiy tadqiqot instituti Surxondaryo ilmiy-tajriba stantsiyasida olib borildi. Tadqiqot ob'yekti etib, rukolaning Grastiya navi olindi. Dala tajribalarini o'tkazish, ekinni ekish, parvarish qilish, hosilni yig'ish, hisoblash va tahlillar umumqabul qilingan quyidagi uslublar asosida olib borildi:

- metodicheskie ukazaniya po ekologicheskomu ispitaniyu ovoshnix kul'tur v otkritom grunte (M., VNISSOK, 1987. Chast 1);

- metodicheskie ukazaniya po seleksii zelenix, pryano-vkusovix i mnogoletnix ovoshnix kul'tur (M., VIR-VNISSOK, 1987);

- metodika polevogo opita (Dospexov B.A., 1985)

Asosiy qism. Rukolaning Grastiya navi urug'lari 2022 yil 31 yanvar kuni ochiq dalaga sepildi va polietilen plenka bilan mulchalandi. Ushbu ekin urug'lari ikki maqsadda sepildi:

1. ko'k massa hosildorligini aniqlash uchun

2. urug'chilik texnologiyasini ishlab chiqish uchun

Ekish 70x5:2 sxemada amalga oshirildi. Bunda bitta o'simlikning oziqlanish maydoni 0,035 m² ni tashkil etadi. 1 ga maydonda 571 428 ta o'simlik joylashadi. 1-jadvalda fenologik kuzatuvlar natijasi keltirilgan. Rukola Grastiya navida urug'lar 31 yanvarda ochiq dalaga ekilganda ko'chatlarning yoppasiga unib chiqishidan barglarning texnik pishishigacha 57 kun talab etildi. Bu davr davomiyligining biroz uzayishi bahorgi mavsumda havo haroratining biroz past bo'lishi bilan izohlanadi.

1-jadval

Rukola ekini bo'yicha olib borilgan fenologik kuzatuvlar natijasi, 2022 y.

Ekin turi	Nav nomi	Unib chiqishi		1-nchi chin barg paydo bo'lishi		2-nchi chin barg paydo bo'lishi		Texnik pishib etilishi
		10%	75%	10%	75%	10%	75%	
Rukola	Grastiya	15.02	17.02	25.02	27.02	05.04	08.04	15.04

Barglar texnik pishib yetilganda rukolaning o'lchamlari aniqlandi. Rukolaning Grastiya navida barglar eni 2,0-3,5 atrofida bo'ldi. Ushbu belgining o'zgaruvchanligi

1-TOM, 10-SON

25,11% ni tashkil etdi va bu ko'p o'zgaruvchan belgi bo'lib hisoblanadi. Bu belgi bo'yicha tanlash ishlari olib borish juda katta samara bermaydi (2-jadval).

2-jadval

Rukola o'simligi bargining eni, 2022 g.

T/r.	Barg plastinkasi eni, sm	X-x	(X-x) ²
1	2,0	-0,7	0,49
2	2,0	-0,7	0,49
3	3,0	0,3	0,09
4	3,5	0,8	0,64
5	3,5	0,8	0,64
6	2,0	-0,7	0,49
7	3,0	0,3	0,09
8	3,0	0,3	0,09
9	3,5	0,8	0,64
10	2,0	-0,7	0,49
O'rtacha	2,7		4,15

Rukola o'simligi bargining uzunligi 8-12 sm (o'rtacha 9,7 sm) ni tashkil etdi (3-jadval). Bu belgining o'zgaruvchanligi 16,28 % ni tashkil etdi va bu o'rtacha o'zgaruvchan belgi bo'lib hisoblanadi. Bu belgi bo'yicha tanlash ishlari olib borish anchagina samarali bo'ladi.

3-jadval

Rukola o'simligi bargining uzunligi, 2022 g

T/r.	Barg plastinkasi uzunligi, sm	X-x	(X-x) ²
1	8	-1,7	2,89
2	9	-0,7	0,49
3	8	-1,7	2,89
4	10	0,3	0,09
5	9	-0,7	0,49
6	11	1,3	1,69
7	10	0,3	0,09
8	8	-1,7	2,89
9	12	2,3	5,29

1-TOM, 10-SON

10	12	2,3	5,89
x	9,7		$\Sigma=22,7$

Eng muhim belgilardan biri bu bitta o'simlikdan olingan barglar soni hisoblanadi. Bitta rukola o'simligidan olingan barglar soni 9-16 tani va o'rtacha miqdori 13 donani tashkil etdi (4-jadval). Bu muhim belgining o'zgaruvchanligi ham o'rtacha bo'lib 18,07% ni tashkil etdi. Bu belgi bo'yicha ham tanlash ishlari olib borish anchagina samarali bo'ladi.

4-jadval.

Bitta o'simlikdagi barglar soni, 2022

T/r.	Bitta o'simlikdagi barg soni, dona	X-x	(X-x) ²
1	10	3	9
2	12	1	1
3	9	4	16
4	13	0	0
5	14	-1	1
6	15	-2	4
7	13	0	0
8	16	-3	9
9	12	1	1
10	16	-3	9
x	13		$\Sigma=50$

Yana bir eng muhim belgilardan biri bu bitta o'simlik mahsuldorligi yoki bitta o'simlik vazni hisoblanadi. Bitta o'simlikdan olingan barg vazni rukola o'simligida 8-15 g atrofida bo'ldi va o'rtacha 10,7 g ni tashkil etdi (5-jadval). Bu belgining o'zgaruvchanligi katta bo'ldi va variastiya koeffisienti 24,85% ni tashkil etdi. Bu belgi bo'yicha tanlash ishlari olib borish uncha katta samara bermasligidan dalolat beradi.

5-jadval

1-TOM, 10-SON
Bitta o'simlik vazni, 2022

T/r.	Bitta o'simlik vazni,g	X-x	(X-x) ²
1	11	0,3	0,09
2	8	-2,7	7,29
3	12	1,3	1,69
4	10	-0,7	0,49
5	15	4,3	18,49
6	9	-1,7	2,89
7	8	-2,7	7,29
8	11	0,3	0,09
9	8	-2,7	7,29
10	15	4,3	18,49
x	10,7		$\Sigma=64,1$

Xulosalar. Rukolaning Grastiya navi ekish uchun tavsiya etiladi. Rukolani 70x5:2 sm sxemada ekilganda 1 ga maydonda 571 428 ta o'simlik mavjud bo'lganligini va bitta o'simlikdan olingan ko'k massa mahsuldorligi 10,7 g ekanligini hisobga oladigan bo'lsak, yanvar oyi oxirida ekilgan rukola hosildorligi 6,1 t/ga ni tashkil etadi.

TLAR RO'YXATI

3.Ludilov V.A., Ivanova M.I., Kursheva J.V. Eruka posevnaya (indau) i dvuryadnik tonkolistniy-novie listovie ovoshnie kul'turi // Gavrish.-2009.-№1.

4.Siunel' M.M., Siunel' A.M., Baranov A.V., Koval'chuk M.V., Trusevich A.V. Redis i 12 zelenix kul'tur/-M.: OOO «NIISOK», 2021.-440 s.

5. S.A.Yunusov – Ko'kat sabzavotlar yetishtirish.Agrobank 100 ta kitob to'plami.18-kitob.Toshkent. Tasvir 2021 yil.

1-TOM, 10-SON

XIX asr 50-yillarida Rossiya imperiyasi tashqi siyosatida Sharqiy Turkiston
masalasining faollashuvi

Baratov Dilshod

O'zbekiston Milliy universiteti o'qituvchisi

Kalit so'zlar: *Rossiya imperiyasi, Sharqiy Turkiston, Valixon To'ra, Sinszyan, Sin imperiyasi, diplomatik munosabatlar, elchilik, Qoshg'ar, harbiy vazir O.Suxozmaten*

Ma'lumki, Rossiya imperiyasi XIX asr 2-yarmidan boshlab Markaziy Osiyoning boshqa davlatlari bilan bo'lgani singari Sharqiy Turkiston hududi bilan ham doimiy aloqlarni yo'lga qo'ygan edi. Masalan shunday hududlardan yana biri bu Qoshg'ar hududi hozirgi Sinszyan-Uyg'ur avtonom respublikasi edi. Mazkur hudud XIX asrning 50-yillarida Xitoy-manjur imperiyasi ta'sir doirasida bo'lib, hudud aholisining katta qismi musulmon diniga e'tiqot qiluvchi kishilar istiqomat qilgan. 1857-yil may-avgust oylarida Manjur feodallariga qarshi qo'zg'olonlar bo'lib o'tgan.¹

1857-yilning kuz faslida Qoshg'ar hududida manjur-xitoy feodallariga qarshi boshlangan mahalliy norozilik harakatidan foydalanib, ushbu hududni o'zining kam sonli tarafdorlari bilan birgalikda Valixon To'ra egallaydi. Hududdagi Manjurlarga qarshi norozilik kayfiyatidan foydalangan Valixon to'ra o'zining hukmronligini keng hududda mustahkamlab olgan edi. Ammo uning mazkur hududdagi ta'siri uzoq davom etmaydi. Chunki Valixon to'raning asosiy tayanchi bu mahalliy aholi hisoblanib, ular yangi yetakchi hukmronligi o'rnatilgan taqdirda o'z hayotlarining yengillashuvidan umid bog'lashgan. Ammo o'z harbiy ortyadlari kerakli ta'sir doiraga ega bo'lishi bilanoq Valixon to'ra soliqlarni oshiradi. Bu esa shahar hunarmandlari va savdogarlarining Valixon to'ra boshchiligidagi manjur-xitoy feodallariga qarshi qaratilgan harakatdan uzoqlashishiga sababa bo'lgan².

Shundan so'ng Qoshg'ar hududida qonli despotik hukmronlik o'rnatiladi, Ushbu boshqaruv apparati o'zining ko'p jihatlari bilan manjur-xitoy feodallari boshqaruviga o'xshar edi. Shuningdek mahlliy aholining Valixon to'ra boshqaruvidan noroziligining oshishiga bir necha sabablar ham mavjud edi. Masalan, *birinchida*, ularning hayotiy xavfsizliklariga hech qanday kafolatning mavjud emas ekanligi, *ikkinchidan*, Qo'qon

¹ Сергеев Е.Ю. Большая игра, 1856-1907: мифы и реалии российско-британских отношений в Центральной и Восточной Азии. –М.: Товарищество научных изданий КМК, 2012. - 454 с.

² Халфин Н.А. Присоединение Средней Азии к России (60—90-е годы XIX в.) –М.: Наука, 1965. - 12 с.

1-TOM, 10-SON

xonligidan kelgan Valixon To'ra tarafdorlariga eng daromatli hududlarni bo'lib berilishi ham bunga o'z ta'sirini o'tkazgan edi³.

1857-yilning avgust oyidayoq Valixon to'ra qo'zg'oloni barham topadi. Qoshg'ar bilan yaxshi aloqada bo'lmagan Rus hukumati hududdagi siyosiy-ijtimoiy vaziyatga nisbatan qiziqishi ortdi. Sababi ushbu hudud Rossiya imperiyasining G'arbiy Xitoy bilan savdo-iqtisodiy aloqalari uchun juda muhim hisoblanar edi⁴.

Qo'zg'olon boshlanganligidan xabar topgan Rossiya hukumati Osiyo departamenti direktori P.Kavalevskiydan mazkur hududdagi vaziyatga zudlik bilan oydinlik kiritishini talab qiladi. Hukumatning ushbu buyrug'iga javoban P.Kavalevskiy "Qoshg'ardagi ishlar holati va bizning u bilan aloqamiz" nomli javob xatida Qoshg'ar haqida ayrim mulohazalarini yozib qoldiradi. Masalan bunda Qoshg'arning geografik joylashuvida alohida to'xtalib uning Xitoy, Hindiston, Afg'oniston va Qo'qon xonligi shuningdek, ko'chmanchi Qirg'izlar hududlari o'rtasida joylashgan muhim hudud deb takidlaydi. Shuningdek mazkur hudud aholisi Manjurlar hukumronligiga qarshi kayfiyatda bo'lib, sobiq Xojalar sulolasi boshqaruvini qayta tiklash kayfiyatida ekanligini ham aytib o'tgan.

O'z fikrlarini tugatar ekan P.Kavalevskiy Rossiya hukumati Qoshg'ardagi "qonuniy hukumat"ga yordam berish bahonasida ushbu hudud ichki ishlariga yanada ko'proq aralashish imkoniyatiga ega bo'lishi mumkinligini xulosa qiladi. Osiyo departamenti direktori P.Kavalevskiyning ushbu javob xatini muhokama qilish orqali Harbiy vazirlik va Tashqi ishlar vazirligi birgalikda quyidagi qarorga keladi:

Birinchidan, maxsus tayyorlangan harbiy ofiser boshchiligida guruh yuborib hududdagi vaziyatni o'rganish;

Ikkinchidan, agarda G'arbiy Sibir general-gubernatori X.Gasford tasdiqlasa, Qoshg'ar bilan chegarada rus harbiylarini kuchaytirish;⁵

Uchinchidan, agar Qoshg'arda Xitoydan mustaqil tarzda avvalgi hukumat tiklanadigan bo'lsa, va ushbu hukumat G'arbiy Sibir general-gubernatorligi bilan yaqinlashishga harakat qilsa, ushbu vaziyatda General-gubernator Qoshg'arning

³ Ураков Д. Ж. Туркистон Генерал-губернаторлигининг қўшни давлатлар билан сиёсий ва иқтисодий алоқалари. монография -Т., 2021. – 147 б.

⁴ Халфин Н А. Присоединение Средней Азии к России (60—90-е годы XIX в.) –М.: Наука, 1965. - 64 с.

⁵ Халфин Н А. Присоединение Средней Азии к России (60—90-е годы XIX в.) –М.: Наука, 1965. - 65 с

1-TOM, 10-SON

iltimosini rad etmasdan, uning elchilarini qabul qilishi lozim, qolgan ko'rsatmalarni hukumatdan so'rashi talab qilinadi.

Shuningdek, harbiy vazir O.Suxozmatenning X, Gasfordga yo'llagan xatida Peterbur hukumatining Qashg'ar masalasida qabul qilgan qarori haqida yozar ekan, ushbu hudud bilan savdo iqtisodiy aloqalarning yo'lga qo'yilishi Yekaterina II davridayoq imperiyaning asosiy tashqi siyosiy maqsadlaridan biriga aylanganligi,. Kuldjin traktatida ham Qashg'arda rus faktoriyalarining ochilish masalasi qayd etilishi ham ushbu masalaning chuqur tarixiy ildizlarga ega ekanligini ko'rsatadi. "Shuning uchun bugungi kundagi Valixon to'ra boshchiligidagi isyonlardan foydalangan holda Qashg'arda rus hokimiyatini o'rnatishga urinishlar xato siyosat bo'ladi. Xitoy bilan o'zaro munosabatlarda bunday yo'ldan borish mumkin emas" kabi ogohlantirishlar ham Peterburg hukumatining Qashg'ar masalasidagi qarorlarini ko'rsatib beradi⁶.

Ammo G'arbiy Sibir general-gubernatori Gasford Peterburgda qabul qilingan qarorlarning mohiyatiga to'liq tushunib yetmaganligi uning hukumatga yo'llagan javob xatida ham ko'rinadi. Masalan ushbu xatda u G'arbiy Sibirda to'plangan Rus harbiy kuchlarini ko'paytirish va bu orqali Qashg'ardagi isyonlarga yordam berish imkoniga ega bo'lish mumkinligini takidlab o'tadi. O'z xatida Gasford shunday so'zlarni ham yozgan edi. "Xitoy hukumatining hozirgi qiynalayotgan davrida katta ehtimol ehtimol bilan Qashg'ar hududiga yaqin hududlarni bosib olish mumkin."

Shuningdek uning fikricha, Qashg'ardagi vaziyat haqida batafsil ma'lumot to'plash asosiy vazifa hisoblanadi. Yana bir muhim masala Ili o'lkasidagi harbiy salohiyatni yanada kuchaytirish lozim chunki bu orqali qayta tiklangan sobiq musulmon sulolasiga yordam berish mumkin bo'ladi. Qolaversa, Gasfordning etiroficha uning G'arbiy Sibir General-gubernatori sifatidagi faoliyatining asosiy maqsadi Ili o'lkasidagi Rossiya ta'sir doiralarini oshirish bo'lgan. Bu masalaga u nafat ushbu hududda hukmronlikka bo'lgan urinish balki, butun Markaziy Osiyoga hukmronlik salohiyatini berishini anglatar edi.

Ammo general-gubernatorning ushbu tashabbusi Harbiy vazir va Peterburg hukumati tomonidan qo'llab quvvatlanmaydi. Buning asosiy sababi esa Rossiya imperiyasining Xitoy bilan munosabatlarda shoshma-shosharlikka yo'l qo'ymaslik va ortiqcha sarf xarajatlar orqali Qashg'arga bosib o'tkazmaslikka intilish edi. Harbiy vazir Suxozmaten faqatgina bir shart bilan general-gubernatorning taklifini qo'llab

⁶ Халфин Н.А. Присоединение Средней Азии к России (60—90-е годы XIX в.) —М.: Наука, 1965. - 67с.

1-TOM, 10-SON

quvvatlashini ma'lum qiladi. Bu shart Qoshg'arda sobiq musulmon sulolasining qayta tiklanishi va Xitoy tomonidan to'liq mustaqil hudud sifatida e'tirof etilishi edi. Qoshg'ar hududi agarda o'z kuchi bilan mazkur hududni sobiq musulmon sulolasining tasarrufiga kirsam Rossiya imperiyasi barcha kerakli moddiy yordam bilan taminlashini ham harbiy vazir takidlab o'tadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Сборник договоров России с другими государствами (1856-1917)/под ред. Е.А. Адлюва.- М.: Государственное издательство политической литературы, 1952. -470 с.*
2. *Сергеев Е.Ю. Большая игра, 1856-1907: мифы и реалии российско-британских отношений в Центральной и Восточной Азии. –М.: Товарищество научных изданий КМК, 2012. - 454 с.*
3. *Сочинение. Чокана Чингисовича Валиханова//Под ред. Н.И.Веселовеков. Санк-Петербург, 1904. – 351 с.*
4. *Туркестан в имперской политике России: Монография в документах / отв. ред. Т. В. Котюкова. — М.: Кучково поле, 2016. -442 с*
5. *Ураков Д. Ж. Туркистон Генерал-губернаторлигининг кўшни давлатлар билан сиёсий ва иқтисодий алоқалари. монография -Т., 2021. – 216 б.*
6. *Халфин Н.А. Присоединение Средней Азии к России (60—90-е годы XIX в.) –М.: Наука, 1965. – 406 с.*

1-ТОМ, 10-СОН

ЛАВР ЕТИШТИРИШДА ЎҒИТЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ

Термиз агротехнологиялар ва инноватсион ривожланиш институти 2
босқич магистратура талабаси

Ашурова Зебо Равшан қизи

Аннотатсия: ўсимликни екиш агротехникаси уни териб олиш ва сақлаш усуллари қайси вақтда ўсимликни екиш ҳақида малумотлар бурилган

Калит сўзлар: лавр, илдиз пўстлоғи, калийли ўғитлар, фосфорли ўғитлар.

Лавр катта аҳамиятга эга усимлик. Анорнинг энг яхши навлари Сурхондарё вилоятида ўстирилади. У энг яхши декоратив ўсимликлардан ҳисобланади. Лавр мевасининг ичганда тетик қиладиган ғоят маззалик суви (шарбати) таъми ва хушбўйлиги жиҳатидан энг яхши апелсин навларининг сувидан қолишмайди, ранги жиҳатидан улардан устун туради.

Лавр сувида, навига, пишган ва ҳомлигига қараб 5-20% қанд ва 0,5 – 10% органик кислоталар, дубил ва пектин моддалари бор.

Кўп мамлакатларда лавр қайтадан ишланиб, ундан шарбат ва алкоғолсиз ичимлик, ҳамда қиём тайёрланади.

Лекин лавр табиий ҳолида истеъмол қилиш кўпроқ фойдалидир. Илдиз пўстлоғида ҳам, мевасининг пўстида ҳам кўп миқдор дубил моддалари бўлиб, медицинада ични қайтарувчи ва гижжаларни ҳайдовчи дори сифатида ишлатилади. Сиқилиб шарбати олингандан кейин қолган турли уруғидан ҳар хил нарсаларни бўяш учун фойдаланилади. Ундан сирка кислотаси олинади. Лавр 100 йил ва ундан ортиқ яшайди. Илдиз бачкилари, қаламчаларини пархиш қилиш йўллари билан осон кўпаяди.

Лавр кўчати ерга экилгандан сўнг 2-3 йилда ҳосилга қира бошлайди. Тўлик ҳосилга кириш 7-8 йилдан бошланиб, 50-60 йил давом этади. Лавр турли-туман тупроқ шароитида, қумлоқ, тошлоқдан тортиб оғир тупроққача, лойсимон, ишқорий ва кислотали муҳит тупроқларида ўсаверади. Айниқса сернам, унумдор ерларда яхши ўсади. Совуққа чидамсизлиги учун совуқ текисликларда, шўр ва балчиксимон тупроқларда ўсмайди. Лавр кўчатлари асосан кўчат етиштиришга мосланган ер участкаларида етиштирилади.

Ҳосилга қирган лаврзорларни суғоришни доимо назорат қилиб туриш лозим, акс ҳолда кам суғориш ёки керагидан ортиқча суғориш мевани ёрилишига олиб келади. Кўчатларнинг икки томонидан 35-40 см. узоқликда суғориш ариқлари олинади.

1-TOM, 10-SON

Ўсимликларнинг ўғитлардан олинадиган озик моддалар миқдори тупроқларнинг типлари, ўғитларнинг шакли ва дозаларига, навлар ва бошқа шарт-шароитларга боғлиқ бўлади.

Узоқ муддатли тажрибалардан аён бўлганидек, юксак дарахтаги агротехника ҳамда ўғитларни ишлатишнинг тўғри системаси турли хил тупроқларнинг потенциал унумдорлигини белгилаш ва солинадиган ўғитларнинг самарадорлигини аниқлаш имконини беради.

Калийли ўғитлар. Калийли ўғитлардан оқилона фойдаланиш учун дехқонлар тупроқнинг хоссаларини ва ўғитларнинг ассортиментини ҳисобга олиши лозим.

Амалда ўғит солиб кетилганда бир қатор хўжаликларда асосий агротехника талабларига риоя қилинмайди. Бу ҳол аввало, ўғитларни кўмиши чуқурлигига ва уларни ўсимликлар қаторидан қочиришга тааллуқлидир.

Таркибида фосфор (44%) ва азот (11%) бўлган, юқори даражада концентратияли мураккаб ўғит – аммофос бошқа оддий супурфосфат ва аммиакли селитралардан агротехникавий ва иқтисодий жиҳатдан устун туради.

Калийли ўғитлар солинганда ҳосилдорликни ошиши билан бир қаторда, унинг сифати, пўстининг пишиқлиги, совуққа чидамлиги анча яхшиланади. Бунинг асосий моҳияти шундаки, калий ўсимлик тўқималарининг таркибига кирмайди, лекин моддалар алмашувида муҳим роль ўйнайди.

Калийнинг асосий функцияси хужайра коллоидларининг кўп қиррали биокимёвий жараёнлар нормал кечиши учун зарур бўладиган даражада серсув бўлиб туришини таъминлашдан иборатдир. У ўсимликларда углеводлар ҳосил бўлишга ва жойдан-жойга силжишига қулай таъсир кўрсатади. Тупроқда алмашинувчи калий етарли миқдорда бўлмаса, унинг мевалари паст сифатли, мевалари чала етилиши кузатилади.

Демак, калийли ўғитлар кўп жиҳатдан тупроқ таркибидаги алмашинувчи калийнинг миқдорига ва ишлатиладиган азот-фосфорли ўғитларнинг нисбатига боғлиқдир. Калийли ўғитларни 1 гектарига 10 кг (1м^2 – 1 грамм) атрофида ишлатиш мумкин. Калийли ўғитларни шоҳланиш даврида сотиш катта аҳамият касб этади.

Азотли ўғитлар. Ўзбекистоннинг ерлари органик моддалар жиҳатидан камқувват бўлган суғориладиган худудларида анорнинг ҳосилдорлигини оширишнинг энг таъсирчан омили азотли ўғитларни қўллашдир.

1-TOM, 10-SON

Тупроқда азот етишмаса барча экинлар сингари лавр ўсимлиги ҳам суст ривожланади. Азот билан озикланиш шароитининг ноқулай бўлиши оқибатида ўсимликнинг шона ва ҳосил тугунчалари қисман тўкилади бу эса ҳосилнинг кескин камайишига ва меванинг сифатидан пасайишига олиб келади.

Лаврнинг дастлабки ривожланиш даврида азотли ўғитлар катта рол ўйнайди, яъни дастлабки барглар пайдо бўлаётган пайтда ҳамда гуллаш фазасигача. Шунинг учун ҳам айнан шу даврларида азотли ўғитларни солиш яхши самара беради. Азотли ўғитларни турига қараб экиндош қанча узоқ ва чуқурликда солиш мумкин ҳисобланади.

Азотли ўғитларни гектарига соф ҳолида 35-40 кг. атрофида солиш яхши натижа беради.

Фосфорли ўғитлар. Азотли ўғитларнинг самарадорлиги тупроқда фосфорнинг ўсимлик фойдалана оладиган хиллари мавжудлигига боғлиқ эканлигини айтиш жоиз. Тупроқ таркибида фосфор етарли миқдорда бўлса, ҳосилдорлик ошади, мева сифати яхшиланади ва кам бўлса аксинча бўлади.

Фосфор ўсимликнинг барча ўсиш хужайралари таркибига киради. Ўсимликларда кечадиган моддалар алмашинувидаги оралик бирикмаларнинг ҳосил бўлишида ва калий билан озикланишида ҳам фосфор катта рол ўйнайди.

Таркибида ҳаракатчан фосфор кам бўлган ерлардаги ўсимликнинг ўсиши ва ривожланиши жуда сусаяди, бу эса пировардида ҳосилнинг анча камайишига ва меванинг сифат технологик кўрсаткичлари ёмонлашишига олиб келади.

Фосфорли ўғитларни гектарига 50-60 кг. (1 м² 50-60 грамм) атрофида солиш тавсия этилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Гар К.А. Испытание эффективности инсектицидов в природных и полевых условиях. - М., 1967. - 147с.
2. Златанова А.А., Златанов Б.В., Кислицыша Т.Н. Чешуекрнльш и их паразитъ: в яблоневох насаждениях //Защита плодовых и овощных культур. Алма-Ата, 1982.-С. 16-25.

1-TOM, 10-SON
THE COMPARISON OF WORDS IN THE TRANSLATION IS IN THE
EXAMPLE OF ENGLISH AND UZBEK

Anjela Kuganova Alimardonovna
Chirchik State Pedagogical Institute, Faculty of Tourism, The English language
department's 2nd years student
anjelakuganova325@gmail.com
+998950720329

ABSTRACT

This article discusses about the comparative change of words in the process of translating from English to Uzbek and from Uzbek to English, and discusses some given examples.

Keywords: Translation, linguistics, comparative analysis, compound words, lexical words, word form .

Today, in our country, special attention is paid to learning foreign languages, especially English. Several decrees and decisions on the development of foreign languages are being adopted by the head of state and our government. This means how important it is to learn foreign languages.

The art of translation and reproduction is a high-art creation, even if it is a creation, it is a creation that requires dedication, work, patience, and painstaking work on various materials. The meaning of the concept of translation is very broad, because "What is translation?" Representatives of different fields give different answers to this question. One person says that translation is the translation of a book written in one language into another language, while another person considers it to be the explanation of an idea expressed in one language to people who speak another language. According to a third person, movies are also translated, so translation means translating the speech of an actor playing a role in one language into a second, third, and so on. From the point of view of linguistic translation, translation can be defined as follows:

Translation, which is a complex form of human activity, is a creative process of re-creating a speech expression (text) created in one language, preserving its unity of form and content, based on the means of another language. So, the speech expression created using the means of the original language is replaced by such an expression created on the basis of the laws of the translated language. In these 8 ways, the substantive and stylistic adequacy of the texts of the original and translation languages is created. Translation is a powerful tool that serves the interests of friendship, brotherhood and cooperation between peoples, and the expansion of economic, political, scientific, cultural and literary relations between them. All the above comments about translation have a soul. Because each of them describes the translation

1-TOM, 10-SON

from one side and serves to complete the general understanding of it. So, translation is a multi-faceted, fast-paced, complex activity. Translation is one of the most ancient types of human activity, thanks to which we clearly imagine the history of human development in all its details. Translation accelerates the process of interaction and influence of literature of different nations. Thanks to translated works, readers enjoy the masterpieces of world literature, their aesthetic feelings increase, their tastes grow, and they develop concepts about beautiful things. Translation, as a necessary tool for the development of languages, accelerates the pace of their development, increases and improves vocabulary. Translation enriches a person's spiritual life and expands the possibilities of the mother tongue.

The achievements of comparative linguistics are effectively used in the translation. The purpose of comparative analysis in translation is to study general rules in the translation process. Comparative analysis in translation theory is based on the facts (evidence) accepted as the result of comparative analysis of words and sentences. A comparative study of the different characteristics of words in English and words in other languages shows that there are different characteristics of words in English and other languages. The word form, the semantic structure of related words and the use of ulam in speech are different in different languages. Each language has its own lexical structure. But not in all meanings, that is, you can find a word in Uzbek that expresses the meaning of the word in English. For example, compare the meanings of the word "hand" with the word "кол" that expresses its meaning. In addition, in English and Uzbek, related words form various artificial words. For example: "hand" (handful, handiness), "kol" (kolla, kolsez kol, kolly). in so many ways they are not compatible with each other. For example: To take an exam; To take tea; To take off-jechinm white; to give an examination; to have a rest; to photograph. The semantic structure of a word in the Uzbek language may have a specific formal meaning that is not present in the English word expressing the meaning of the word.

For example: This event was a good lesson to me. The level of lexical valence of an English word is not the same as that of an Uzbek word. For example: the Uzbek word "kotarma" can be combined with nouns such as "kol" and "chair". But the English verb "to raise" expressing its meaning can only be combined with the noun "hand" ("to raise hands", but not "to raise chair", but "to lift chair"). Several synonyms of the same type in English can be translated by one word in Uzbek. For example: the verbs "accept, admit, adopt, take, receive" represent the word "accept". The word "artist" in Uzbek is represented by three different words in English. They are "painter, artist, drawer". The word "Blow" is translated into six words in Uzbek (hit, hit, hit, hit, knock, kick). More than 20 words in the English language express the concept of "hit". They say "blow; smack slap; whack; poke dig; rap; knock stroke" and h. Some languages are rich in

1-TOM, 10-SON

words with significant special meanings, while others express general concepts and reject secondary meaning. French is generally considered to be a very abstract language, while German is a language that is concrete and full of specific concepts. In German, there are three special verbs that express the same general concept in French, French uses artificial words in most cases, and German and English use more compound words: cendrier-ashtray, aschenbecher; theriere-tea pot... A comparative study of the structure of the English and Uzbek languages shows that a number of simple, artificial and compound words can be almost corrected to each other. But when we translate English words into Uzbek, we see some differences, simple words are used more than artificial or compound words in English. The Uzbek language is rich in artificial and compound words, which are often used in speech, unlike the English language. Here are some sentences in English and Uzbek as examples. For example: pocket (pock), hamlet (ham), "Pock", "ham" morphemes are single (bo Min mas) morphemes, because they do not have meaning.

Words are the basis of all languages in the world. Also, people's speech depends on the use of these words. It is no exaggeration to say that it depends on having a large vocabulary and using synonyms in order for our speech to be fluent and not to repeat our words.

At this point, I would like to touch on one more point, the above synonymous situations can also be found in the structure of sentences. As in all languages, in English and Uzbek, the idea is conveyed to the listener in several ways. When we compare them as follows, I loved the girl; the girl I loved These examples are clear examples of syntactic synonymy. By using such synonyms in our speech, we can avoid various repetitions, the same and boring sentences, make the speech more attractive, unrepeatable, stylistically diverse and perform the unique function of the literary language. When communicating in Uzbek, English and similar languages, increasing the weight of synonyms used in them directly contributes to the stability of our speech and a high level of colorfulness. In conclusion, we are sure that every research conducted in linguistics will affect not only the enrichment of the Uzbek literary language, but also the spirituality of the people who speak this language. Studying such topics and ideas in harmony with English and other foreign languages serves as a foundation for every researcher and student, and is of great importance in further improving and polishing the studied object.

In conclusion, translation is a powerful tool that serves the interests of friendship, brotherhood and cooperation between peoples, and the expansion of economic, political, scientific, cultural and literary relations between them.

**1-TOM, 10-SON
REFERENCES**

1. Translation Theory 2012, I. Gafurov
2. Peculiarities of translation pragmatics. 2014, Khudoiberdiyeva Ogiloy
3. Translation theory as a science 2017, Muhammadjon Holbekov
4. Islamova, M. Sh. "Fundamentals of Forming a Professional Worldview." Science and Education 2.Special Issue 1 (2021): 78-87.
5. Usarov, J. E., G. N. Sharipova, and Sh. S. Abdusamatova. "The role of student self-development competence in the effectiveness of education and its importance in practice." Science and Education 2.Special Issue 1 (2021): 276-285.
6. Usarov, J. E., L. G. Boboxodjaeva, and N. Yusupova. "The mixed form of education as a modern approach to the pedagogical education cluster." Science and Education 2.Special Issue 1 (2021): 286-295
7. Yuldashev, O. A. "Pedagogical Conditions for the Use of Man-Made Civilization in the Elementary Grades." Science and Education 2.Special Issue 1 (2021): 88-97.
8. Смиринцкий А.И. Синтаксис английского языка. –М., 1957
9. TursunovU., MuxtorovJ. Hozirgio'zbekadabiytili. –T., 1975

1-TOM, 10-SON
FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA SHAMOL GULI VA UNI
ATMOSFERA HAVOSIGA TA'SIRI

Fattoxov Ne'matullox Abdulkakim o'g'li
Farg'ona davlat universiteti

Shamol — atmosferada havoning yer sirtiga nisbatan gorizontol harakati. Harakatning gorizontol tashkil etuvchisi Shamol sifatida tasavvur qilinadi. Ba'zan, gorizontol nisbatan ancha kuchsiz vertikal Shamol ham bo'ladi. Kuchli vertikal Shamol Ayrim hollardagina, mas, konveksiya kuchli taraqqiy etgan bulutlarda yoki tog'larda — havo tog' yon bagri bo'ylab pastga harakat qilgandagina vujudga keladi. Shamol Bosim gorizontol yo'nalishda notekis tarqalgan paytda atmosferalagi traning har xil bo'lishi oqibatida paydo bo'ladi. Shamol Tezligi va yo'nalishi bilan ifodalanadi. Yer yuzasidagi Shamol Tezligi maxsus asboblar (anemometr), erkin atmosferada esa ucharshar (radiozond) yordamida aniklanadi.

Shamol guli - bu yil davomida o'zgarib turadigan shamol yo'nalishini aks ettiruvchi vektorga asoslangan maxsus pirog diagrammasi. Bunday jadvallar iqlimshunoslikda, meteorologiyada juda tez-tez qo'llaniladi va ular binolar va uchish-qo'nish yo'laklarini qurishni rejalashtirishda ham juda zarur. Tashqi tomondan, shamol gulining tasvirini geraldikada tez-tez ko'rish mumkin. Uning eng keng tarqalgan joylashuvi NATO ramzidir

Shamollar guli - bu ma'lum vaqt (oy, kvartal, yil, yillar) davomida shu joydagi xukmron shamol yo'nalishining dunyo tomonlariga nisbatan (rumblar) qaytalanishining sxematik ifodalanishidir. Shamollar gulini tuzish uchun muayyan joy uchun gidrometeorologiya xizmati tomonidan chiqariladigan oynoma yoki yilnomalardagi ma'lumotlardan foydalanish mumkin.

Farg'ona vodiysi shaxarlarida va qishloq axoli yashash joylarida axolining yashash sharoiti ko'p jixatdan joyning shamol yo'nalishi tartibiga bog'liq bo'ladi va undan shu joydagi ob'ektlarni rejalashtirish yoki qurishda foydalanish katta axamiyatga ega. Bunda axoli yashash punktidagi ob'ektlarni joylashtirishning asosiy printsiplari shundan iboratki, sanoat korxonalaridan, avto va avia transportlardan, chorvachilik komplekslaridan atmosfera xavosiga chiqariladigan chiqindilar yashash mavzolari va undagi infra struktura (axoliga xizmat ko'rsatuvchi kichik ob'ektlar)ga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi kerak. Bu xarbir muayyan geografik joy uchun tuziladigan shamollar gulini xisobga olish orqali erishilishi mumkin.

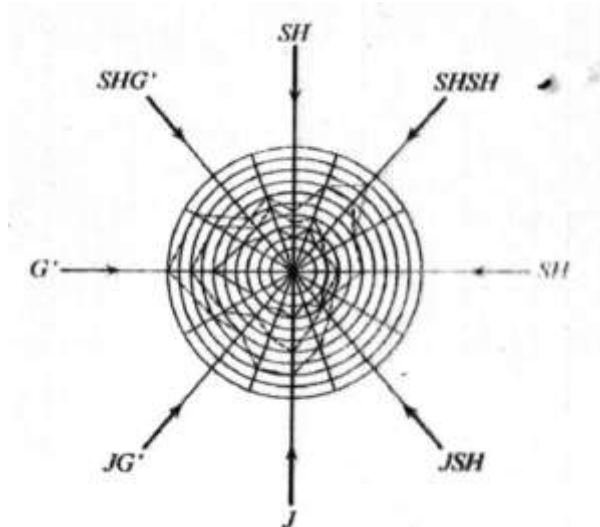

1-TOM, 10-SON

Gidrometxizmatning geografik joylardagi kuzatish punktlari (postlari) bergan ma'lumotlarni tanlab olish (gidrometxizmat byulletenida respublikadagi kuzatish postlari ko'rsatilgan jadval va ma'lumotlarni ko'rsatish); -talab etilgan kuzatish posti bo'yicha oylar bo'yicha yillik shamol yo'nalishi ma'lumotlarini 8 ta rumb bo'yicha yozib olish; -rumblar bo'yicha bir yillik o'rtacha shamolning qaytalanish qiymatlarini xisoblab chiqish va jadval tuzish, masalan: 8ta rumb bo'yicha grafik tuzish va buning uchun xarbir rumbni teng kataklarga bo'lish;

- bu kataklarga (ixtiyoriy tarzda masshtab tanlanadi) shamolning rumblarga doir qaytalanishini qo'yib chiqish;
- shtil - shamolsiz kunlar soni bo'lib, grafikda xamma rumblar bo'yicha shunga muvofiq raqamlar qo'yilib, u doira shaklida ifodalanadi.

Shamol gulining yo'nalishlari sxemasi

[16]

Yaqinda atmosfera aralashmalarini targ'ib qilish naqshini o'rganish va ularning fazoviy-vaqtinchalik taqsimotining o'ziga xos xususiyatlari hudud hududiga qarab katta ahamiyatga ega. Ular davlatning ifloslanishidagi o'zgarishlar va o'zgarish tendentsiyasining maqsadi va atmosferaning tozalikligini ta'minlash uchun mumkin bo'lgan chora-tadbirlar uchun asosdir.

Zarursizliklarni o'tkazib yuborish va tarqatish tabiati asosan shamol rejimiga, shuningdek emissiya manbaiga bog'liq.

Chiqindilarning kam va tashkil etilmaganligi uchun havo ifloslanishining ko'payishi atmosferaning sirt qatlamidagi aralashmalar to'planishi va kuchli shamollar bilan kuchli transferi tufayli zaif shamollarda paydo bo'ladi.

1-TOM, 10-SON

Ko'p sonli past manbalar bilan bo'lgan shaharlarda ifloslanish darajasi shamol tezligi 1-2 m / s gacha kamayganda sodir bo'ladi. Shunday qilib, changning kontsentratsiyasi aniqlandi. SO₂, CO va 2-sonli shamol tezligida 30-40% ga ko'tariladi. Zaif shamollar uzoq vaqt davom etishiga va sezilarli hududda kuzatilganda ayniqsa noqulay sharoitlar yaratilgan.

Yuqori quvurli sanoat korxonalaridan chiqindilar, er yuzidagi ta'sirchanlikning sezilarli kontsentratsiyasi "xavfli" shamol tezligi bilan kuzatiladi. Katta elektr stantsiyalari uchun bu tezlik 4-66 m/s (emissiya parametrlariga qarab) va shamollatish moslamalariga qarab, xavfli shamol tezligi 1-2 m/s.

Havoning ifloslanish darajasini shakllantirishga katta ta'sir shamolning yo'nalishi. Bir joyda chiqiladigan shaharlarda bu manbalardan shamollardagi eng katta zaxiralarning eng katta kontsentratsiyasi kuzatiladi. Tarkibida aralashmalar kontsentratsiyasining chiqindilarining manbalari, kam yoki umuman shamol yo'nalishiga bog'liq. Ko'pincha shahar markazida eng katta havo ifloslanishining maydoni yaratildi. Biroq, reliefning o'ziga xosligi tufayli har bir shahar shamol sharoitlariga o'z yo'lida harakat qiladi, ayniqsa er murakkab bo'lganda.

Shaharning shamol yo'nalishi bo'yicha havo ifloslanish darajasining qaramligi juda oddiy. Agar korxonalar chet elda yoki shahar tashqarisida joylashgan bo'lsa, emissiya chiqarilgan emissiya chiqarilsa, emissiya chiqariladigan emissiya o'tkaziladi. Biroq, bunday oddiy holatlarda, shahar yo'nalishi shahardagi ifloslanish darajasiga ta'siri alohida o'rganilishi kerak, chunki havo oqimini kompleks relief, suv havzalarining ta'siri ostida buzilishi kerakligini hisobga olish kerakligi sababli yirik sanoat majmualarining to'g'ridan-to'g'ri termal ta'siri. Shamol yo'nalishi bo'yicha salbiy ko'rsatmalar shahardagi manbalardagi manbalardagi turli xil emissiya stol effektlari orqali aniqlanishi mumkin.

To'rtburchak yoki ellipsga yaqin bo'lgan ba'zi shaharlarda shamol ushbu to'rtburchaklar yoki ellipsning katta o'qi bo'ylab yuborilganda havo ifloslanishi kuchayadi. Ob-havo sharoitida shamol tezligiga qarab, ikkita havo ifloslanishining mavjudligi aniqlanmoqda: Maksima mavjud: 4 - 6 m / s tezlikda, bu balandligi ikki sinfning harakati bilan bog'liq va past manbalar. Tinchlikda maksimal darajada, sirtni inversiya paytida, mo'tadil shamol bilan - uning yo'qligida yanada aniq namoyon bo'ladi. Tanlovda sirt ichish bo'lmasa, nisbatan past havo ifloslanishi butun shaharda joylashgan vaziyat bilan. Barqaror tabaqalanish bilan havo ifloslanishi shamol tezligini kuchaytirish bilan ifloslanish kamayadi;

1-TOM, 10-SON

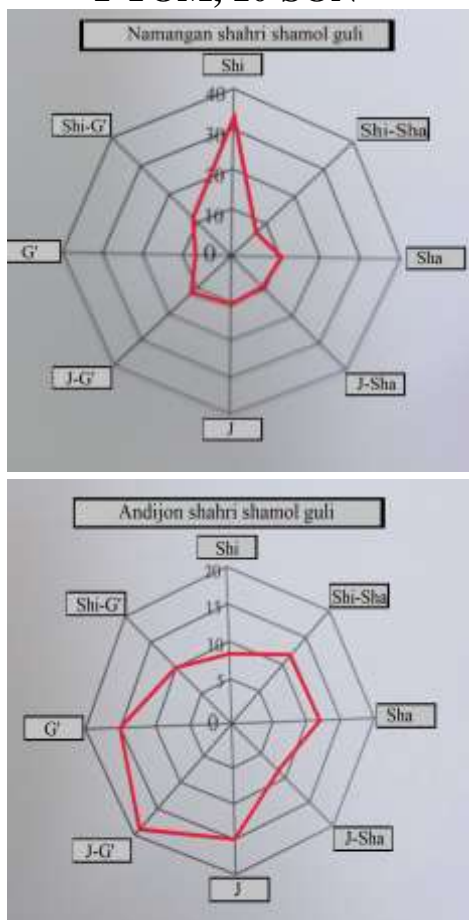
Shamol tezligi 500-1000 M darajasida, "tutun qopqog'i" dan tashqarida olib tashlanishning intensivligini tavsiflashi mumkin. Ushbu balandlikda shamolni ko'paytirish bilan, havoning ifloslanishi biroz kamayadi. Shu bilan birga, belgilangan darajadagi juda zaif shamol (1 - 2 m/s)ni tashkil etishda kamaytirishning ta'siri aniqlanadi. Bu shahar bo'ylab og'irlikdagi ko'tarilishning ko'payishi tufayli bo'lishi mumkin.

Atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar (ming tonna)												
No	Hududlar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1	Andijon	12,2	14,4	6,6	18,5	36,7	15,8	15,9	14,3	11,5	5	8
2	Namangan	7,0	3,7	3,9	7,8	15,8	15,9	15,2	15,8	15,0	24	27
3	Farg'ona	73,5	40,2	38,4	38,9	103,2	60,1	53,2	49,6	50,5	47	51

Farg'ona vodiysida sanoat korxonalarini joylashtirishda shamol gulini hisobga olib joylashtirish zarur. Sababi vodiya shamol yil davomida 200 kun mobaynida faqat bir yo'nalishda g'arbdan sharqqa tomon esishi, ma'lum korxonadan chiqarilayotgan moddalarning asosan bir yo'nalishda tarqalishiga olib keladi. Bunday vaziyatni hisobga olib qurilgan eng optimal korxonalariga biz Farg'ona neftni qayta ishlash zavodi va Farg'ona Azot korxonalarini misol qilib keltirishimiz mumkin. Bu korxonalar shahar tashqarisda va shamol yo'nalishini hisobga olib qurilgan bo'lsada, ifloslantiruvchi moddalarning ko'p miqdorda ajralib chiqarilayotganligi korxonalarini zararini ortib borishiga sabab bo'lmoqda.

1-TOM, 10-SON

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ismoilovich, A. Y., & Abdulxakim o'g, F. N. M. (2022). ATMOSFERA XAVOSINI IFLOSLANISHINI OLDINI OLISHDA TARIXIY VA XORIJIY TAJRIBADAN FOYDALANISH. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(10), 167-179.
2. Gayratovich, M. E., Abdusattor, A., & Nematulloh, F. (2022). THE ROLE OF HISTORICAL AND CULTURAL MONUMENTS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE FERGANA VALLEY. *Scientific Impulse*, 1(4), 81-86.
3. Gayratovich, M. E., Ablazbek, M., & Nematulloh, F. (2022). ISSUES OF TOURISM DEVELOPMENT IN MOUNTAIN REGION. *Scientific Impulse*, 1(4), 71-75.

1-TOM, 10-SON

**Neuro-Linguistic Programming Techniques for Enhancing the Foreign
Language Communicative Competence of Future Diplomats**

Xasanov Jahongir Bahodir o'g'li

**Teacher of the English Philology faculty Uzbek State World Languages
University**

Abstract. This article deals with the application of Neuro-Linguistic Programming (NLP) techniques in the context of diplomatic training to enhance the foreign language communicative competence of future diplomats. Neuro-Linguistic Programming, founded on the principles of understanding cognitive patterns and linguistic influence, offers a multifaceted approach to language acquisition. By modeling successful diplomats, enhancing motivation, employing effective memorization strategies, and honing communication skills, NLP holds promise in expediting language learning for aspiring diplomats. The article offers practical recommendations for integrating NLP into diplomatic training programs, emphasizing an individualized approach, modeling success, integration with traditional methods, and sustained motivation. The potential benefits of NLP integration in diplomatic training are also explored, including improved language learning efficiency, enhanced communication skills, increased cross-cultural sensitivity, and sustained motivation. This comprehensive exploration underscores the potential for NLP to shape a new generation of proficient and culturally attuned diplomats adept at navigating the complexities of international diplomacy.

Keywords: Neuro-Linguistic Programming (NLP), diplomatic training, foreign language education, communicative competence, language acquisition, motivation enhancement, cognitive patterns, modeling success, communication skills, cross-cultural sensitivity.

Introduction

Foreign language communicative competence stands as a paramount asset for prospective diplomats navigating the intricacies of international diplomacy. In the contemporary global landscape, diplomats are entrusted with the responsibility of effectively communicating across linguistic boundaries to foster understanding and cooperation between nations. However, the acquisition of proficiency in foreign languages often poses a formidable challenge. This article delves into the realm of Neuro-Linguistic Programming (NLP) and explores its application in shaping the foreign language communicative competence of aspiring diplomats. Through a

1-TOM, 10-SON

comprehensive analysis of NLP fundamentals, its relevance to foreign language education, practical recommendations, and potential benefits, this article aims to shed light on the promising intersection of NLP and diplomatic training.

Neuro-Linguistic Programming: An Overview

Neuro-Linguistic Programming (NLP) is a multifaceted discipline that encompasses a wide array of techniques designed to enhance communication, personal development, and learning. NLP emerged in the 1970s as an innovative approach to understanding human cognition, perception, and behavior [1]. At its core, NLP posits that individuals possess unique cognitive patterns, or "programming," which influence how they perceive and interact with the world around them.

1.1. NLP Principles and Founders

NLP operates on several foundational principles, including the notions that individuals create their own subjective realities, that language plays a pivotal role in shaping these realities, and that change can be facilitated through altering linguistic and cognitive patterns [2]. The founders of NLP, Richard Bandler and John Grinder, initially sought to model the language and behavior of skilled therapists, culminating in the publication of their seminal work, "The Structure of Magic: A Book About Language and Therapy" [1].

Application of NLP in Foreign Language Education

The relevance of NLP in the realm of foreign language education lies in its capacity to optimize cognitive and communicative processes, making language acquisition more efficient and engaging. In the context of diplomatic training, where linguistic competence is of paramount importance, the integration of NLP techniques holds substantial promise. The following sections elucidate how NLP can be effectively applied in foreign language education for future diplomats.

2.1. Modeling Success

One key application of NLP in foreign language education is the modeling of successful language learners, including accomplished diplomats proficient in foreign languages. Through detailed analysis and emulation of their strategies, learners can gain valuable insights into effective language acquisition techniques [3]. Modeling success entails identifying the linguistic and cognitive patterns employed by successful individuals and applying these patterns to one's own language learning process. By doing so, future diplomats can expedite their progress in mastering foreign languages.

2.2. Motivation Enhancement

1-TOM, 10-SON

Motivation is a cornerstone of language learning, and NLP offers tools for enhancing and sustaining motivation throughout the learning journey. NLP techniques can help aspiring diplomats visualize their future success, creating compelling mental images of themselves confidently engaging in foreign language conversations and negotiations. These positive visualizations serve as powerful motivators, encouraging learners to persevere in their language studies [4].

2.3. Effective Memorization

Learning vocabulary and grammar in a foreign language is often a daunting task. NLP provides mnemonic and memory-enhancement techniques that can significantly aid in the retention of language-related information. Anchoring, for instance, involves associating a specific gesture, word, or image with a foreign word or phrase, facilitating recall when needed [5]. Such techniques can make vocabulary acquisition more efficient and enjoyable for future diplomats.

2.4. Improving Communication Skills

Effective communication is the bedrock of diplomacy, and NLP can be instrumental in honing foreign language communication skills. Through NLP-based modeling and active learning strategies, learners can develop greater confidence in their ability to express themselves fluently and persuasively in a foreign language context. By systematically practicing and refining their communication skills, aspiring diplomats can navigate diplomatic discourse with finesse [6].

Practical Recommendations for Implementing NLP in Diplomatic Training

To effectively harness, NLP techniques in the formation of foreign language communicative competence for future diplomats, a structured approach is essential. The following recommendations provide guidance for educators and training institutions:

3.1. Individualized Approach

Recognizing that each student possesses unique learning styles and cognitive patterns, instructors should tailor their teaching methods to accommodate these individual differences [7]. NLP's flexibility enables educators to adapt their techniques to meet the specific needs of each student, maximizing the effectiveness of language instruction.

3.2. Model Successful Diplomats

A comprehensive analysis of successful diplomats who have excelled in foreign language communication should serve as the cornerstone of any diplomatic language program. Research into the linguistic strategies and cognitive patterns employed by these diplomats can provide valuable insights that inform instructional practices [8]. By

1-TOM, 10-SON

drawing inspiration from accomplished professionals, educators can guide future diplomats toward linguistic excellence.

3.3. Integration with Traditional Methods

NLP should be seamlessly integrated with conventional language teaching methods, rather than supplanting them. Textbooks, conversational practice, grammar instruction, and cultural immersion remain indispensable components of language learning. NLP complements these traditional approaches by enhancing learners' cognitive processes and motivation [9].

3.4. Sustained Motivation

Motivation is a dynamic force that requires ongoing attention. Educators should employ NLP techniques to continually reinforce learners' motivation by helping them visualize their language-related goals and achievements. Consistently nurturing motivation is crucial for maintaining engagement and commitment to the language learning process [10].

Potential Benefits of NLP Integration

The integration of NLP techniques into diplomatic language training holds the potential for a myriad of benefits. While empirical research on this specific application is limited, several potential advantages emerge:

4.1. Enhanced Language Learning Efficiency

By modeling successful language learners and leveraging NLP techniques, future diplomats may experience accelerated language acquisition. This heightened efficiency could enable diplomats to attain higher levels of proficiency in a shorter timeframe, a crucial advantage in the field of diplomacy.

4.2. Improved Communication Skills

NLP-based communication training may equip diplomats with advanced interpersonal and negotiation skills. The ability to express themselves persuasively and empathetically in foreign languages can significantly enhance diplomats' effectiveness in international dialogue and negotiations.

4.3. Increased Cross-Cultural Sensitivity

NLP's emphasis on understanding individual cognitive patterns can extend to heightened cultural awareness. Diplomats trained in NLP may be more adept at recognizing and bridging cultural differences, thus fostering more productive and harmonious international relationships.

4.4. Sustained Motivation

1-TOM, 10-SON

By consistently employing NLP techniques to bolster motivation, diplomats-in-training may exhibit greater resilience and dedication to their language studies. This sustained motivation can contribute to long-term language proficiency and success in diplomatic endeavors.

Conclusion

The integration of Neuro-Linguistic Programming techniques into the diplomatic training curriculum holds immense potential for enhancing the foreign language communicative competence of future diplomats. Through modeling success, motivation enhancement, effective memorization strategies, and communication skill development, NLP offers a holistic approach to language learning and diplomacy. When combined with practical recommendations such as individualized instruction and the integration of traditional methods, NLP can pave the way for a new era of highly proficient and culturally sensitive diplomats, capable of navigating the complex landscape of international relations with finesse.

References:

- [1] Bandler, R., & Grinder, J. (1975). *The Structure of Magic: A Book About Language and Therapy*. Science & Behavior Books.
- [2] Dilts, R. B., & Delozier, J. A. (2000). *Encyclopedia of Systemic NLP and NLP New Coding*. NLP University Press.
- [3] Andreas, S., & Faulkner, R. (1996). *NLP: The New Technology of Achievement*. HarperOne.
- [4] O'Connor, J., & Seymour, J. (1995). *Introducing Neuro-Linguistic Programming: Psychological Skills for Understanding and Influencing People*. HarperCollins.
- [5] Bodenhamer, B. G., & Hall, L. (1999). *The User's Manual for the Brain*. Crown House Publishing.
- [6] Andreas, C., & Andreas, T. (2009). *Heart of the Mind: Engaging Your Inner Power to Change with Neuro-Linguistic Programming*. Real People Press.
- [7] Grinder, M. (2001). *Whispering in the Wind*. J & C Enterprises.
- [8] Dilts, R. B. (1998). *Modeling with NLP*. Meta Publications.
- [9] Bandler, R. (1985). *Using Your Brain for a Change*. Real People Press.
- [10] Rossi, E. L., & Rossi, K. L. (2011). *The Nimble Collaborator: Learn How to Improve Collaborative Communication in Professional Practice*. Crown House Publishing.

1-TOM, 10-SON

Titan tetraxloridini magniy bilan qaytarish jarayoni

Hamidov.A.P. Termiz muhandislik texnologiya instituti assistenti

Anotatsiya

Mashinasozlik, vagonsozlik, avtomobilsozlik, kimyo, neft-gaz va qurilish tarmoqlari sanoat korxonalarining ishlab chiqarish quvvatlarini yanada kengaytirish, maqsadida Qoraqolpog'iston Respublikasida joylashgan mahalliy Tebinbuloq titanomagnetitli rudalari tarkibidagi kam miqdordagi titan xomashyolarini maydalash va boyitish usuli bilan titan elementini ishlab chiqarish texnologiyasini yaratish.

Kalit so'zlar: Tebinbuloq, titanomagnetitli rudalar, Titanlar, Titan tetraxloridi, ferrotitan, rutil, ilmenit, perovskit, sfen.

Kirish. Titan azot kislotasini xar qanday konsentratsiyasida sovuq va qizdirilganda barqaror bo'lib, bu titan yuzasida yupqa qatlam hosil bo'lishidir. Sulfat kislotasini, 5%li eritmasida barqaror bo'lib, bu titan yuzasida yupqa qatlam hosil bo'lishidir. Sulfat kislotasini 5% li eritmasida barqaror bo'lib, konsentratsiya oshishi bilan esa korroziya tezligi oshib 40% li max va 60% gacha min qiymatga 80% da esa yana oshadi va yana kamayadi. HCl 5-10% li erimalarida barqaror bo'lib, konsentratsiya oshishi bilan uni korroziyasi oshib boradi. Lekin bu jarayonni ozgina oksidlovchi qo'shish bilan (HNO_3 , KMnO_4 , Kt, CrCl) (mis, temir, tuzlari) korroziya kamaytiriladi. Titanni bir qancha oksidlari bo'lib, ular: TiO_2 - titan oksidi. Bu oksid tabiatda 3 xil minerallar rutila, anagaza va brikita xolida allotropik ko'rinishda uchraydi. Rutil eng asosiy barqaror oksid bo'lib, u suvda va suyultirilgan kislotalarda erimaydi. Konsentrlangan HCl, H_2SO_4 va konsentrlangan azot kislotalari qizdirilsa eriydi. Kislotali eritmalarda Ti va TiO_3 kationlarini hosil qiladi. Ti_2O_3 - oksidi poroshok bo'lib, uni TiO_2 1100-1200°S da N bilan qaytarish orqali hosil qilinadi. 1350-1400°S da esa suvda kam eriydi. Qizdirilgan sulfat kislotasida Ti erib II valentli sulfat tuzlarini hosil qiladi. TiO-oksidi, bioksid TiO ni Mg, Al, C lar bilan kamaytirib olinadi. TiO suvda erimaydi, H_2SO_4 va HCl kislotalarida H_2 chiqarish bilan boradi.

Titanlar – bu orto va meto titanlar bo'lib, ular TiO ni ishqor bilan kuydirib olinadi. Na_4TiO_4 , Na_2TiO_3 $\text{TiO}_2:\text{Na}_2\text{O} > \text{I}$ nisbatida hosil qilinadi. Tabiatda esa CaTiO_3 – perovskit, temir titanati – FeTiO_3 – ilmenit silikatotitanat kalsiy - $\text{CaO}\cdot\text{TiO}_2$ CO_2 – sfen va VaTiO_3 – titanat bariy xolida uchraydi. Bundan tashqari sulfat, xlorid, iodid, fluorid, karbid va nitridlar holida bo'ladi.

1-TOM, 10-SON

Titanni ishlatilishi. 1. Titan va u asosidagi qotishmalar. Titandan yasalgan qotishmalar kam og'irlikka ega bo'lib, mustaxkam bo'ladi, shuning uchun aviatsiyada ishlatiladi. 1 kg samolyot dvigateli og'irligini 8-10 marta kamaytiradi. Aviatsiyada porshen, shatun, klapanlari yasashda ishlatiladi. Xuddi shunday reaktiv agregat (dvigatellarni) kompressor disklari, turbinalarni lopatalarini, rotorlar va boshqalar yasaladi. Bundan tashqari dengiz kemalari, avtomobillar va temir yo'l transportlari ishlashda qo'llaniladi.

2. Po'latlar yasashda xam titan ishlatiladi.

Rangli metallarning qotishmasida 6-11% li Ti titan-mis bilan titan qotishmasi bo'ladi. Aluminiyli bronzani mustaxkamligini oshirish uchun bronzaga 0,5 dan 1,55 % gacha Ti qo'shiladi.

Qattiq va chidamli qotishmalar. Bunga TiC karbit titan kiradi. Buni titan volfram qattiq instrument hosil qiladi. Ularni tarkibi 10-40% TiC, 25 dan 50% S va qattiq i kobaltdan iborat bo'ladi. Titan karbididan issiqqa chidamli qotishmalar yasaladi va ulardan reaktiv agregatlarning trubalari yasashda qo'llaniladi.

TiO₂ oksidi oq pigment titan yoki tayyorlashda ishlatiladi. TiO₂ mashina qismlarini, kemalarni rezina tarkibiga qo'shishda, kogoz hosil qilishda va glazurlar, emallar tayyorlashda ishlatiladi. Qattiq dielektriklar va elektrodni qoplovchi (obmazkalarni) qoplashda ishlatiladi.

Titan minerallari rudalari va ruda konsentratlari. Yer qobig'ida titan TiO₂ yoki titan kislotasi- titanlar xolida uchraydi. 70 ga yaqin titan minerallari bo'lib, ulardan rutil, ilmenit, perovskit va sfen ishlab chiqarish minerallari hisoblanadi. Bu 3 ta minerallardan ko'proq rutil sanoat xomashyosi hisoblanadi; d=4,18-4,28. Rutil olmos kabi yaltirovchi, sof, rangli qizil-jigarrang bo'lib, ayrim xollarda sarg'ishroq, ko'kishroq, siyox va qora rangli bo'ladi. Rutil minerali tarkibida TiO 90-95% ni tashkil etadi. Ilmenit-metatitanat temir FeTiO₃ – minerali ko'proq uchraydi. D=4,56-5,21, unda TiO₂ 56,66% ni tashkil etadi. Bundan tashqari FeTiO₃, MgTiO₃ va MnTiO₃ lar bo'lib – ular izomorf xolida bo'ladi. Perovskit-titanat kalsiy – CaTiO₃ – 58,7% TiO₂ va 41,3% SaO dan iborat bo'ladi. Sfen-titanosilikat kalsiy – Sa•TiO₂•SiO bo'lib, unda TiO₂ 38,8% tashkil etadi. Bu mineral sariq tusli bo'lib, zichligi d=3,4-3,56. SaO ni bir qismini FeO va MnO tashkil qiladi.

Titan konsentratlarini qayta ishlash maxsulotlari. Titan konsentratlarini qayta ishlab 3 xil asosiy maxsulotlar hosil qilinadi. Titan IV xloridi, TiO₂ va ferrotitan. TiCl₄ – Ti olish uchun asosiy kimyoviy birikmadir. TiCl₄ ni olish uchun xloridlar yuqori tozalikda bo'lishi kerak. Bu moddalar olingandan so'ng albatta uni tozalanadi.

1-TOM, 10-SON

Tozalangan $TiCl_4$ tiniq sariq xoldagi suyuqlikdir. TiO_2 – Titan (II) oksidini pigment sortlari (titan oksidi) 94 dan 98% TiO_2 va qisman chiqindilar qo‘shilgan bo‘lishi mumkin, xamda ular ma’lumot fizik – kimyoviy xususiyat beradi. Pigmentning ayrimlariga anatazani beradi. Ferrotitan – bu modda elektr pechlari yordamida ilmenit konsentratlari tarkibidan alyuminotermik usul bilan olinadi. Bulardan tashqari ularning qotishmasidan tarkibi 25-30% Ti, 5-8% Al, 3-4,65% bo‘lib qattig‘ini temir tashkil qiladi.

Titan tetraxloridini magniy bilan qaytarish jarayonining material balansi

Kirim			Sarf		
Nomlanishi	Miqdori		Nomlanishi	Miqdori	
	kg	%		kg	%
1	2	3	4	5	6
Tetraxlorid titan, shundan:	3961,21	100	Reaksiyon massa, shundan:	1836,854	100
$TiCl_4$			Ti	1000	54,44
$FeCl_3$	3960,54	99,983	N	0,339	0,018
$SiCl_4$	0,118	0,003	O	0,366	0,019
$AlCl_3$	0,198	0,005	Si	0,370	0,02
$VOCl_3$	0,198	0,005	Cl	0,135	0,007
O	0,135	0,0034	Fe	0,928	0,05
	0,023	0,006	Ni	0,847	0,046
			Al	0,02	0,001
Magniy– qaytaruvchi, shundan:	1694,533	100	Ortiqcha magniy	677,813	36,9
Mg			Qolgan magniy xlorid	159,041	8,658
Fe	1691,686	99,832	Magniy xlorid sliv, shundan:	3817,1	100

1-TOM, 10-SON

Ni	0,847	0,05	MgCl ₂		
O	0,847	0,05	VOCl ₂	3816,994	99,997
N	0,338	0,02		0,106	0,003
Si	0,338	0,02			
Cl	0,338	0,02			
	0,135	0,008			
Argon aralashmasi, shundan:	0,0067	100			
O	0,005	74,62			
N	0,0017	25,37			
Bog'lanmagan	1,795	0,03			
Jami	5655,749		Jami	5653,954	

Adabiyotlar ro'yxati

1. B.A.Raxmanov F.B.Eshqurbonov B.B.Ahatov A.P.Hamidov Xondiza polimetallkonidagi olingan ruda maydalanish darajasining ajratiladigan mis konsentri unumiga ta'siri KOMPOZITSION MATERIALLAR ilmiy texnikaviy va amaliy jurnal №3 2022-yil 144-147 betlar

2. A.P.Hamidov B.Ch.Tursunov S.Z.Xodjamkulov Study of the Process of obtaining Sodium Dihydrogen Phosphate Monohydrate from Central Kyzylkum Phosphate. INTERNATIONAL JOURNAL OF CULTURE AND MODERNITY ISSN2697-2131 volume 15 2022-yil 32-35 betlar

3. A.P.Hamidov, S.Z.Xodjamkulov,S.A.Tursunov Mahalliy fosfaritlar asosida olingan ekstraksiyon fosfat kislotasini bug'latish yo'li orqali konsentrlash JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 1-tom 2-son

4. A.P.Hamidov, S.Z.Xodjamkulov, S.A.Tursunov J.B.Normurotov M.R.O'ralova Kaliyli o'g'itlarda ozuqavviy moddalar tahlili JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 1-tom 2-son 83-86 bet

1-ТОМ, 10-СОН

ТЕХНИКИ НЕЙРОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ В
ФОРМИРОВАНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ
КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ДИПЛОМАТОВ

Хасанов Жаҳонгир Баходир ўғли

Преподаватель кафедры методики преподавания английского языка и образовательных технологий Узбекского государственного университета мировых языков (Ташкент, Узбекистан)

Аннотация. Данная статья исследует роль и значимость техник нейролингвистического программирования (НЛП) в формировании иноязычной коммуникативной компетенции будущих дипломатов. В современном мире, где дипломаты выступают в качестве ключевых фигур в международных отношениях, владение эффективными коммуникативными навыками на иностранном языке и способность адаптироваться к различным культурным контекстам становятся критически важными.

Ключевые слова: нейролингвистическое программирование (нлп), иноязычная коммуникативная компетенция, дипломаты, обучение, межкультурное общение, моделирование успешных коммуникаторов, метакоммуникация, невербальная коммуникация, международные отношения, культурное, коммуникативные навыки.

В современном мире глобализации и интеграции, роль дипломатии становится более важной, чем когда-либо. Дипломаты выступают в качестве ключевых посредников в международных отношениях, их задачи включают в себя решение множества сложных задач, требующих высокой степени межкультурной и межязыковой коммуникативной компетенции. Именно поэтому формирование навыков иноязычной коммуникативной компетенции среди будущих дипломатов является важным и актуальным вопросом.

Нейролингвистическое программирование (НЛП) представляет собой психологический и обучающий подход, который фокусируется на том, как люди используют язык и воспринимают мир вокруг себя. НЛП предлагает множество техник и методов для улучшения коммуникативных навыков, а также для развития более глубокого понимания межличностных отношений. В этой статье мы исследуем, какие техники НЛП могут быть эффективно применены в процессе обучения будущих дипломатов и как они могут способствовать формированию иноязычной коммуникативной компетенции.

1-ТОМ, 10-СОН

Принципам НЛП посвящены ряд исследований отечественных и зарубежных ученых с позиций понимания коммуникативной компетенции будущих дипломатов, которые занимались исследованиями в области НЛП и коммуникативной компетенции: (Р. Бэндлер, Д. Гриндер, М. Гриндер, Р. Дилтс), работ психологов о когнитивном развитии (Жан Пиаже, Л. С. Выготский, А. Н. Леонтьев, И. А. Зимняя), методисты о теоретических основах обучения иностранному языку (Е. И. Пассов, А. Н. Щукина, Н. Д. Гальскова, А. А. Миролубова), однако этот вопрос является всеобъемлющим и требует дальнейшего изучения.

Цель данного исследования - рассмотреть теоретические основы и практические аспекты применения техник НЛП в процессе обучения дипломатов и исследовать их влияние на развитие иноязычной коммуникативной компетенции. Мы также рассмотрим результаты эмпирических исследований и примеры успешных практик в данной области.

Этот тезис предоставит обзор исследований и практических подходов к использованию НЛП в контексте подготовки будущих дипломатов и оценит потенциал этого подхода для улучшения иноязычной коммуникативной компетенции. Результаты данного исследования могут иметь важное значение для разработки более эффективных методов обучения в области дипломатии и международных отношений, а также для подготовки кадров, способных эффективно оперировать в условиях многоязычного и многокультурного окружения.

Нейролингвистическое программирование (НЛП) представляет собой многогранное и междисциплинарное поле, которое изучает взаимосвязь между языком (лингвистика), психологическими процессами (нейро) и моделями поведения (программирование). Оно было разработано в конце 1970-х годов Джоном Гриндером и Ричардом Бэндлером, и с тех пор стало широко распространенным методом для развития личных навыков, управления коммуникацией и обучения.

Основные принципы и идеи НЛП включают следующие:

Картография моделей успешности: Одним из ключевых принципов НЛП является идея, что успешное поведение и коммуникация могут быть изучены и затем моделированы. Это означает, что можно изучить техники и стратегии успешных людей и применить их в собственной жизни.

1. Использование подсознания: НЛП подчеркивает важность работы с подсознанием. Оно утверждает, что наши убеждения, ценности и внутренние

1-ТОМ, 10-СОН

представления формируют наше поведение и коммуникацию. С помощью техник НЛП можно изменить негативные убеждения и создать более положительные модели.

2. Языковые модели: НЛП акцентирует внимание на языке как ключевом инструменте влияния на сознание и поведение. Оно предполагает, что язык отражает наши внутренние модели мира, и изменение языка может изменить наше восприятие и взаимодействие с окружающим миром.

3. Работа с метафорами: Метафоры играют важную роль в НЛП. Они используются для представления абстрактных понятий и часто могут быть источником вдохновения и изменения восприятия.

4. Управление состояниями: НЛП предлагает техники для изменения своих эмоциональных состояний и состояний сознания. Это может помочь контролировать стресс, увеличивать мотивацию и улучшать эффективность.

5. Моделирование успешных личностей: Одним из ключевых методов НЛП является моделирование поведения успешных личностей. Изучение того, как они думают, чувствуют и взаимодействуют с миром, может помочь другим достичь аналогичных результатов.

Таким образом нейролингвистическое программирование является гибким и многогранным инструментом, который может применяться в разных областях, включая обучение, личное развитие, психотерапию, менеджмент, дипломатии и многие другие. Он продолжает развиваться, и его принципы и методы могут быть адаптированы под конкретные потребности и цели.

ЛИТЕРАТУРА

1. Борисова И. Н. Русский разговорный диалог: зоны толерантного и нетолерантного общения / И.Н. Борисова // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – С. 364-389.
2. Дилтс Р. Моделирование с помощью НЛП. – СПб.: Питер, 2000. – 288 с.
3. Дилтс Р. Изменение убеждений с помощью НЛП. – М.: Класс, 1999. – 192 с.
4. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации / Т.В. Ларина. – М.: Мовы славянских культур, 2009. – 516 с.
5. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика/ И. П. Сусов. – М.: Восток-Запад. – 2006. – 200 с.

1-TOM, 10-SON

Discussion on the role of the UN Security Council to reach findings and opinions on matters of international law to influence the behaviour of States.

Nishonov Mirshod Rashidovich

LLM Student of Sussex University (UK)

Chief Specialist at the Department of International Relations of the Ministry of Culture of the Republic of Uzbekistan

mirshodnishonov@gmail.com

Abstract:

This discussion explores the UN Security Council's role in shaping international law and influencing State behavior. It examines how the Council reaches findings and opinions on legal matters and the impact of these decisions on global state conduct, highlighting its pivotal role in the global legal order.

Keywords: *UN Security Council, International Law, State Behavior, Global Legal Order, International Relations, Global Governance, United Nations Charter, Peace and Security, Geopolitical Landscape, Sovereign States, Compliance.*

Introduction.

It is no secret that, before the United Nations Security Council (UNSC) founding, history had not seen such a powerful multilateral organisation that was given authority to keep world peace and security globally¹. The UN and the SC also were set up after the catastrophic war that the world suffered during 1938-1945. The primary goal of establishing such a principal body within the UN was to replace the role of the League of Nations, which once failed to preserve international peace after the First World War². As stated in the UN Charter³, the role of the Security Council is vital in stimulating a “peaceful climate” that can influence state behaviour globally.

The SC is the only UN institution with authority to adopt resolutions legally binding on all member nations⁴. Therefore, it plays a crucial role in operating the UN missions. It has several functions, which all have authoritative nature. For instance, the SC will approve all new members of the UN⁵, the senior representatives of the UN

¹ Tharoor, S., ‘Security council reform: past, present, and future’. [2011] 25(4), *Ethics & International Affairs*, pp. 397-406.

² Kirgis, F.L., ‘The Security Council’s first fifty years’ [1995] 89(3), *American Journal of International Law*, pp.506-539.

³ *United Nations, Charter of the United Nations (adopted 26 June 1945, entered into force 24 October 1945)*, art 24.

⁴ *Ibid*, art 25.

⁵ *Ibid*, art 4.

1-TOM, 10-SON

are assigned by it⁶, and this very institution carries out election procedures for judges in the ICJ⁷. What makes this institution so unique and empowers it with intensive power is it can investigate any existing case or emerging cases that might be considered to endanger global order and security⁸. In addition, only the SC has the jurisdiction to define “any threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression and shall recommendations”⁹.

It is essential to examine the SC’s organisational structure and membership policy in measuring its role in influencing state behaviour and domestic and external policies. As one of the UN’s six central principal bodies, the SC will soon celebrate its 80th anniversary. However, its “hegemonic policy” has been discussed continuously but has not changed since 1963 (Its membership policy has only been changed once throughout these years)¹⁰.

Soaring discussions around accelerating the process of reforming the structure of the SC were reemerged in 1993 and are now being called the “Never ended working process”¹¹. Most scholars mainly argue that the “political strategy that the Security Council represent today is already outdated. It largely portrays the post-war (WWII) policy of the world, not the ongoing international relations in the modern world”¹². The UN Charter, on its primary purposes (Article 1, clause 2), prescribes that states should “develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights¹³...”. Does it seem like the seats of the SC (permanent and non-permanent) contributed equally? We may access the current geopolitical reflection of the SC from arithmetical, regional, and political perspectives, respectively.

First, at the time of UN establishment (1945), out of 51 countries, 11 (5 permanent and six non-permanent) states had seats in the SC, meaning 1/4 of member states were directly involved in the operational functions of the UNSC¹⁴. In comparison, today, only 15 countries out of 192 are considered to have seats on the UN

⁶ *Ibid*, art 97.

⁷ Statute of International Court of Justice (adopted 26 June 1945, entered into force 24 October 1945), art 4.

⁸ *The UN Charter* (n 3), art 34.

⁹ *Ibid*, art 39.

¹⁰ *A/RES/1991 (XVIII) of 17 December 1963* <<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/WMP%20A%20RES%201991A%20XVIII.pdf>> accessed 3 January 2023.

¹¹ *Gould, M. and Rablen, M.D., ‘Reform of the United Nations Security Council: equity and efficiency’*. [2017] 173(1), *Public Choice*, pp.145-168.

¹² *Thomas Weiss, ‘The illusion of UN Security Council reform’* [2003] 26 *Washington Quarterly*, pp. 147-149.

¹³ *The UN Charter* (n 3), art 1.

¹⁴ *Weiss, Thomas G., and Sam Daws, The Oxford Handbook on the United Nations, 2nd edition, (Oxford University Press, London 2018) chapter 7.* <<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198803164.001.0001>>, accessed 31 Dec. 2022.

1-TOM, 10-SON

body, which is 3/10 of the total population of the world (excluding China, data shows nearly 1/10 of the world population).

Second, despite accounting for less than 5% of the global population, Western Europe is traditionally assigned 33% of the seats in the SC (not including Russia). 53 Pacific Asian countries (APCs) take the 20 per cent seats of the Council, although they give up almost 60 per cent of the world population. With more than 50 countries, African states have the same seats as the APCs, and Latin American representatives occupy 13 per cent of the SC's seats¹⁵.

Lastly, the five permanent members (PMs) of the SC with an “unstoppable” veto right on any resolution by the UNSC will soon celebrate their “diamond” 80th jubilee. It was for sure that all these 5 PMs were great power at the end of the Second World War. But at present, recently established small states such as Singapore can create an initiative to become a permanent member of the SC, claiming equity and variability principles within the Council¹⁶. Overall, with its possessing form and structure, the UNSC is becoming less relevant in addressing late “political recessions” in the international arena. New proposals on the reform of the Council purported by scholars and democratic countries; intractable international armed conflicts; and emerging of new great powers are making it blatantly clear that reform will happen, and it is only a matter of time.

It should be considered that, as Professor Hakimi mentioned, the unstable and unpredictable climate of international law does not mean it has stopped existing. “Conflict and cooperation, controversy and consensus go hand in hand” in international law¹⁷. Therefore, leaving aside effectiveness, the SC's existence as a principal body of the UN, the SC, plays a critical role in eliminating any bad intentions against the world community's peace and security.

We can throw light on the defensive and mediating role of the SC by dividing its history into three parts: first, the SC during the Cold War; second, the SC after the dissolution of the USSR; and finally, the SC in today's international relations.

International law is an arena where the interests of states never stop colliding with each other in different economic and political matters. No international norm can satisfy the needs and interests of all states equally¹⁸. The main goal of the UN, which

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Nadin P, 'United Nations Security Council Reform' [2014] <<https://ourworld.unu.edu/en/united-nations-security-council-reform>>, accessed 31 December 2022

¹⁷ Hakimi, M., 'The work of international law' [2017] 58, *Harv. Int'l LJ*, p.1.

¹⁸ *Ibid.*

1-TOM, 10-SON

is maintaining international peace and security, has never been achieved during its consecutive years¹⁹. The cold war period was very challenging for the UNSC, almost making it the UN's most ineffective body²⁰. We can shed light on this argument from two different angles. **First**, the UNSC has never been an influential institution enough to control or influence the behaviours of state policy and second, the Council did (and is doing) its best to preserve the world from the next World War.

Considering the UN Security Council's ultimate goal, one might conclude that the latter argument is more plausible. As D. Hammarskjöld stated, "The United Nations exists to save us from hell, not to take us to heaven"²¹. During the cold war, it was not the SC, but the Soviet Union and the United States had much power over their own "territory" of influence. Roosevelt's vision of the UN Security Council as "broad directors of the world" put in charge of maintaining peace in the face of any potential tragedy had failed²². It was not only the UNSC that split within itself, and the world had already been divided into two parts under the influence of two GPs at that time.

During the Cold War, international law mainly emerged around the two big powers of the SC. Rather than collective action against the disorders in the world, the US and the USSR strived to extend their influence among the nations based on their political strategy²³. Till the announcement of the USSR's boycott of the SC, the institution was not almost challenged with any severe conflicts on the international stage. It was 1950 when the US took advantage of the absence of the USSR's veto power, calling all member states of the Council to act against communists' interventions in south Korea²⁴. Holistically examining the role of the SC in the Korean War at that time, one could assume that the SC served to express the unilateral interests of either the US or the USSR. Both superpowers within the SC and on the global stage had a significant role to play while respecting each other. Any collective actions by the SC reflected one of these states' interests. Korean War continued till 1953, and this armed conflict proved that SC abstained from deciding and moving with any resolution

¹⁹ Hardwick, N.A., 'The UN during the Cold War: 'A Tool of Superpower Influence Stymied by Superpower Conflict?' [2011] *E-International Relations*. <<https://www.e-ir.info/2011/06/10/the-un-during-the-cold-war-a-tool-of-superpower-influence-stymied-by-superpower-conflict/>> accessed 3 January 2023

²⁰ *Ibid.*

²¹ <<https://www.theguardian.com/world/2015/sep/07/what-has-the-un-achieved-united-nations>> accessed 2 January 2023

²² Dwyer, N., 'Out in the Cold: How Truman Killed Roosevelt's Vision for the United Nations' [2020], *Honors Projects Overview*, 173.

²³ Malone, D. and Malone, R.D.M. eds., *The UN Security Council: from the Cold War to the 21st century*, (Lynne Rienner Publishers, Colorado 2004), pp.165.

²⁴ Weiss, T., Forsythe, D. and R. Coate (1994), "The Reality of UN Security Efforts During the Cold War" in *The United Nations and Changing World Politics* (Boulder: Westview).

1-TOM, 10-SON

because of being heavily dependent on the five permanent member states' veto power²⁵. By determining this drawback, the UN came up with Resolution 377 A (V)²⁶, which was a way out of that situation. The GA's adoption of resolution 377 A (V) acknowledged that the SC had failed to fulfil its primary goal in the absence of unanimity among the permanent members.

It is important to note that any emerging conflicts in the international community play an innovative role that can positively impact international law. Resolution 377 A (V) was named "Uniting for Peace" (the UFP). The "Uniting for Peace" was the solution to restrain the veto power of permanent members whenever it happens again (the UFP resolution was implemented 13 times till the present time). On the one hand, the UN approach to Korean War was considered by many scholars as a collective engagement to end the breach of peremptory norms²⁷. On the other hand, some evaluated the UNSC's role in Korea as a police action. No matter what it was or how it approached the conflict, the SC, with the 'hand' of GA, could reach the Armistice Agreement between North and South, which today sides to stop all hostilities till they get mutual peace treatment (they are technically still in "frozen conflict").²⁸

Although strategies and policies used in Korean War were under the authority of the UN, all decisions were made in Washington²⁹.

While calling the SC ineffective in the Korean war, it should be admitted that "International law" managed to cope with the situation by "transferring" the responsibility of SC to the GA when the interests of five permanent members collided in the political arena. Professor Hakimi noted in one of her blogs³⁰ that the mechanism of international law never stopped watering its objectives. Sometimes it takes longer to find a solution, and other times it overestimates or underestimates the situation, making it more problematic. Sometimes, it cannot assist with any legal instrument, and it seems like it paused to exist³¹. But it is how it works and reflects in the behaviour of nations in the long run.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ <[https://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](https://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf)> accessed 1 January 2023.

²⁷ Wright, Q., *Collective security in the light of the Korean experience. In Proceedings of the American Society of International Law at its annual meeting (1921-1969) (Cambridge University Press, London 1951) vol. 45, pp. 165-181.*

²⁸ Baqi, M.S., *The Korean Conflict. In International Security Seminars. Retrieved on (Sultan Qaboos University Press, Oman 2018), vol. 3, No. 11*

²⁹ Weiss (n 24).

³⁰ <<https://harvardilj.org/2017/08/professor-hakimis-reply/>> accessed 4 January 2023.

³¹ Joyner, D.H., 'Why I stopped believing in customary international law'. [2019] 9(1), *Asian Journal of International Law*, pp.31-45.

1-TOM, 10-SON

Another crisis that happened in 1956 around the Suez Canal was not like Korean War. Different powers acted on this matter rather than the USSR and the US. Egypt, backed by the USSR, nationalised a foreign-owned canal. It fuelled the conflicts with Israel and assisted in beginning the Second Arab-Israeli War³². The UK and France took the position against the other permanent members and invaded Egypt³³. Again, the SC's action was blocked by the veto powers of the UK and France, and it handed its responsibility to the GA by applying the UFP resolution³⁴. It was the first time the UN used its Emergency Forces (UNEF) as an armed peacekeeping mission to stop further escalation of international armed conflict (IAF). Although they did not have a crucial role in this conflict, they put enough political pressure on France and the United Kingdom, which caused the conflict to cease in a week. From then on, the SC was highly dominated by US policy, which was challenged by first the USSR and then the Russian Federation.³⁵

One can easily portray the role of the SC during the Cold War by looking at the number of UFP resolutions between 1951 and 2022. The adopting 11/13 Uniting for Peace resolutions during the Cold War demonstrates how two Superpowers have heavily influenced the SC³⁶. However, it would be unjust to conclude that the UN failed to accomplish its goals during the Cold War. By declaring “all people have the right to self-determination”, the UN and all superpowers triggered the decolonisation process, which welcomed new “third world countries” to the international community.

After the dissolution of the Soviet Union, the SC began a new era in its history, authorising UN peacekeeping missions in many countries engaged in armed conflicts. Some scholars recall this period as the “golden era of international law”³⁷. It seemed unstoppable after being “rusted” for years, and machines came forth with solutions to international conflicts. It had become even more influential by authorising transnational UN government in Cambodia³⁸, Eastern Slavonia³⁹, Baranja and Western

³² Warner, G., 'Collusion of the Suez Crisis of 1956' [1979] 55(2), *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, pp.226-239.

³³ Abernathy, David, *The Dynamics of Global Dominance: European Overseas Empires, 1415–1980*. (Yale University Press, Connecticut 2000).

³⁴ Weiss, T.G. and Kalbacher, D.Z., *In Security studies (Chapter: The United Nations)*, (Routledge Press London 2008), pp. 349-366.

³⁵ Abernathy (n 33).

³⁶ Hardwick (n 19).

³⁷ *The General Assembly declared the period 1990-1999 to be the United Nations Decade of International Law*, <<https://www.un.org/law/1990-1999/>> accessed 3 January 2023.

³⁸ Brown FZ. *Cambodia in 1991: an uncertain peace*. *Asian Survey*. 1992 Jan 1;32(1):88-96.

³⁹ Boothby, D., 'The political challenges of administering Eastern Slavonia'. [2004] 10, *Global Governance*, p.37.

1-TOM, 10-SON

Syrmia⁴⁰, Kosovo⁴¹ and East Timor⁴². It also encountered serious drawbacks while maintaining its ultimate goal (prevent all nations from aggressions) in Mozambique, former Yugoslavia and Haiti. Overall, the UNSC still seemed like being “sharpened” through the conflicts and obstacles that came before it. The influence of the SC on states was never questioned till the US invaded Iraq in 2003 without authorised resolution of the Security Council⁴³. The Sri Lankan Civil war in 2009 revealed that the UN faced a profound “systemic failure”, which technically concluded the “golden era”⁴⁴. This statement was proved to be true in 2017 when the US attacked Syria with a missile strike without authorising it by the SC again.

No one knows how far this “systematic failure” will take to recover again. Climate change has already been one of the serious concerns of the Security Council since the international community realised that the peace and security of the world might be endangered not only under the threats of world wars or aggressions, but environmental issues also call the determined multilateral approaches which the SC could accomplish⁴⁵. The Security Council is a more complex structure that has evolved through different global issues. While the SC’s opinions and rulings on state behaviour are being considered holistically, it should be noted that the SC’s concern of sustaining international peace and security is expanding⁴⁶. Recently it has issued a resolution 2532⁴⁷, which addressed the increasing tensions over the origination of the COVID-19 virus between the US and China. The SC explained that the expansion of COVID-19 might be a severe drawback to maintaining global peace and security. By this resolution, the SC was calling all parties to armed conflict to cease hostilities for at least 90 days for the first time. It also approached maintaining its objectives from a novel concept that suggests natural disasters and environmental issues might jeopardise

⁴⁰ *United Nations Security Council Resolution 1037. S/RES/1037(1996)*

⁴¹ *Bothe, M. and Marauhn, T., UN administration of Kosovo and East Timor: concept, legality, and limitations of Security Council-mandated trusteeship administration. In Kosovo and the International Community (Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2002), pp. 217-242.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ *‘Excerpts: Annan interview’. BBC News. 16 September 2004*

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3661640.stm> accessed 4 January 2023.

⁴⁴ *‘The United Nations system failed to meet its responsibilities,’ <<https://news.un.org/en/story/2012/11/425622>> accessed 3 January 2023.*

⁴⁵ *Schrijver, N., ‘International organization for environmental security’ [1989] 20(2), Bulletin of Peace Proposals, pp.115-122.*

⁴⁶ *Knight, A., ‘Global environmental threats: can the Security Council protect our earth’ [2005] 80, NYUL Rev., p.1549.*

⁴⁷ *<<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N20/169/84/PDF/N2016984.pdf?OpenElement>> accessed 3 January 2023.*

1-TOM, 10-SON

international peace too⁴⁸. The most challenging task in international relations is not to deviate, holding the position of mediator and not letting the tensioned words reverse into bullets and missiles in the sky. Looking at the current affairs of international law and assessing it holistically, it can be concluded that the capacity of the SC to influence state behaviours is still adequate to some extent, retaining the legal order at least at a 'technical' level.

⁴⁸ Negri, S., 'United Nations Security Council Resolution 2532' [2021] 60(1), *International Legal Materials*, pp.24-29.

1-TOM, 10-SON

Understanding UN Discourse: A Multifaceted Analysis

Nilufar Turanbaevna Kuchimova

Teacher of the English Language, PhD

Samarkand State University

Samarkand, Uzbekistan

Abstract. This article deals with the intricacies of UN discourse, examining its role in global diplomacy. We explore how the United Nations, a linchpin of international relations, utilizes various forms of discourse to shape perceptions, navigate power dynamics, and promote human rights. By analyzing UN context, key actors, and power structures, we reveal the nuanced interplay of language, rhetoric, and diplomacy within the UN. This article highlights the influence of powerful nations, the use of veto power, and the soft power of discourse in shaping international outcomes. Human rights, a central UN focus, are scrutinized for their dependence on effective discourse. Through case studies, including the Universal Declaration of Human Rights and climate change agreements, we dissect the language and strategies that drive UN initiatives. Looking ahead, we consider the future of UN discourse in an evolving global landscape, emphasizing its enduring importance in international relations.

Keywords: Discourse analysis, speech acts, language and diplomacy, pragmatics.

Introduction.

The United Nations (UN), conceived in the aftermath of World War II, embodies the apex of global diplomacy and cooperation. Within the hallowed chambers of the UN, diplomats, statesmen, and representatives partake in an intricate exchange of discourse, often termed "UN discourse." This discourse transcends mere words; it possesses the power to forge peace, confront crises, and champion human rights on a global scale.

This article undertakes a comprehensive exploration of the nuanced domain of UN discourse, delving into its intricate power dynamics, its profound influence on international perceptions, and its far-reaching implications for the realm of international relations. Anchored in historical context, we examine the diverse array of actors participating in UN discourse, illuminating its centrality in shaping the tapestry of global affairs.

UN Discourse Analysis: Shaping International Perceptions through Linguistic Lens

1-TOM, 10-SON

UN discourse, in the realm of international relations, is a multifaceted and intricate domain where the power of words, their nuances, and the art of persuasive rhetoric come to the fore. To embark on a comprehensive discourse analysis of the United Nations (UN), it is essential to first define UN discourse and outline its various forms. UN discourse encompasses a rich tapestry of linguistic expressions, including official speeches, resolutions, reports, and various textual artifacts, serving as the primary means through which diplomacy, negotiation, and decision-making are conducted on the global stage (Fairclough, 1992). These linguistic artifacts, often released to the public domain, form the backbone of the UN's communicative engagement with the world, embodying the organization's principles, objectives, and policies.

At the heart of UN discourse lie a myriad of actors who wield linguistic power to influence international perceptions and actions. Key among these actors are the member states themselves, each representing their national interests and agendas. Member states engage in discourse by presenting their official positions through speeches, statements, and resolutions. The United Nations, being a mosaic of diverse nations, becomes a stage where linguistic negotiations between states unfold, ultimately shaping the course of international relations (Barnett, 2011).

Furthermore, the role of the Secretary-General, as a central figure in UN discourse, cannot be understated. The Secretary-General acts as the organization's chief diplomat, often delivering influential speeches and reports that reflect the UN's collective stance on global issues (Coulthard, 2010). The linguistic choices made by the Secretary-General carry substantial weight, resonating with states, NGOs, and the global community.

Non-governmental organizations (NGOs) constitute another critical facet of UN discourse. These entities, representing various interest groups and advocacy networks, actively participate in UN meetings, conferences, and forums (Tarrow, 1994). Their linguistic contributions through reports, statements, and lobbying efforts have the potential to shape and sway international policy discussions. The linguistic strategies employed by NGOs, often driven by humanitarian, environmental, or human rights concerns, significantly impact the direction of discourse and policy formation within the UN (Maia, 2011).

From a linguistic perspective, UN discourse operates as a mechanism through which international perceptions are constructed and actions are catalyzed. The language used in official speeches, reports, and resolutions plays a pivotal role in framing issues,

1-TOM, 10-SON

defining problems, and proposing solutions. Linguistic choices, such as metaphors, framing, and rhetoric, can influence how the international community interprets crises, conflicts, and global challenges (Hansen, 2006). For instance, the use of metaphors like "war on terror" can evoke specific emotional responses and policy directions, highlighting the power of discourse in shaping the global agenda (Chilton, 2004).

Moreover, UN discourse serves as a reflection of the organization's core values and principles, projecting an image of diplomatic professionalism, cooperation, and multilateralism (Tsilipakos, 2012). The linguistic style and tone employed in UN discourse are crafted to convey a sense of neutrality and inclusivity, promoting cooperation among nations.

UN Discourse and Human Rights: Shaping Global Values Through Diplomatic Language

The United Nations (UN) has long been at the forefront of addressing human rights issues through the power of discourse, underscoring the organization's commitment to upholding the fundamental rights and dignity of all individuals (Donnelly, 2013). UN discourse plays a pivotal role in shaping international perceptions and mobilizing action on human rights concerns. One of the most potent tools in this endeavor is the issuance of UN resolutions and declarations. These linguistic artifacts carry significant weight, signaling the collective stance of the international community on human rights issues (Franck, 1990). For instance, the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) stands as a beacon of global human rights norms, shaping the discourse on human rights since its adoption in 1948. UN resolutions and declarations serve as powerful instruments of discourse that influence how human rights are framed and prioritized on the global stage (Hafner-Burton & Tsutsui, 2005).

The impact of UN resolutions and declarations on human rights situations in different regions is substantial. These pronouncements not only set international standards but also exert pressure on governments and actors involved in human rights violations (Koh, 1997). For example, the United Nations Security Council's resolutions condemning human rights abuses in conflict zones have led to changes in the behavior of state and non-state actors (Lu

ck, 1998). Moreover, UN discourse has played a crucial role in mobilizing international support for humanitarian interventions, with resolutions often serving as a moral and legal basis for intervention (Bellamy, 2009). However, it is essential to recognize that the effectiveness of UN discourse in addressing human rights issues

1-TOM, 10-SON

varies across regions and contexts (Sikkink, 1996). In some cases, UN resolutions have led to positive changes and accountability, while in others, they face resistance and non-compliance (Ratner, 2001).

Nevertheless, the UN faces controversies and challenges in addressing human rights through discourse. One of the primary challenges is the tension between universality and cultural relativism (Sen, 1999). Balancing the promotion of universal human rights principles with respect for cultural diversity remains a complex task, and debates often arise about whether certain rights are culturally specific or universal (Ignatieff, 2001). Additionally, the politicization of human rights discourse within the UN poses a significant obstacle. Member states may use human rights as a tool for political manipulation, leading to the selective application of human rights standards (Acharya, 2004). The Security Council's veto power, for instance, can hinder effective action in cases where powerful states have strategic interests at stake (Ratner, 1998).

Case Studies in UN Discourse: Unpacking Language, Rhetoric, and Diplomatic Precision

Exploring specific instances of UN discourse offers an opportunity to dissect the nuances of linguistic strategies and their profound impacts. One such exemplary case is the Universal Declaration of Human Rights (UDHR), adopted in 1948. The UDHR's eloquent use of language, with phrases like "inherent dignity" and "inalienable rights," employed a rhetoric imbued with moral weight and universality (Donnelly, 2013). This carefully chosen terminology aimed to transcend cultural and political barriers, resonating deeply with a diverse global audience. The enduring influence of the UDHR on human rights advocacy underscores the transformative potential of meticulously crafted UN discourse.

Turning to the realm of climate change agreements, the Paris Agreement of 2015 serves as a prime example of innovative diplomatic strategies embedded in UN discourse. In the lead-up to the Paris negotiations, the discourse prominently featured the concept of "nationally determined contributions" (NDCs). This terminology allowed each nation to autonomously define its emissions reduction targets, fostering a sense of ownership and shared responsibility (Bodansky, 2016). The careful choice of diplomatic terminology, such as "bottom-up" and "common but differentiated responsibilities," facilitated consensus among a diverse array of nations. The Paris Agreement's historic adoption symbolized the tangible outcomes achievable through skillful UN discourse when addressing the intricate and pressing challenge of climate change.

1-TOM, 10-SON

Furthermore, the realm of peacekeeping missions provides illuminating insights into the practical impacts of UN discourse. Take, for instance, the UN Mission in Kosovo (UNMIK), where the linguistic components of UN discourse played a pivotal role. UNMIK's discourse emphasized the necessity for international intervention to reestablish "peace and security" through dialogue, reconciliation, and negotiation (Luck, 1998). This precise choice of diplomatic terminology aimed to strike a delicate balance between conflicting parties and avoid escalating tensions. Despite the multifaceted challenges encountered by peacekeeping missions, the power of such discourse remains indispensable in the UN's endeavors to mitigate conflicts and preserve global peace and security.

These cases underscore the notion that UN discourse extends far beyond mere words; it functions as a diplomatic instrument that can yield profound and lasting consequences. The outcomes and effects of these instances of UN discourse encompass not only international policy but also the attitudes, behaviors, and cooperation of states and non-state actors. These cases serve as vivid illustrations of the enduring power of UN discourse in addressing intricate global issues, shaping international perceptions, and fostering collaboration on a global scale.

References

1. Barnett, M. (2011). Social constructivism. In W. Carlsnaes, T. Risse, & B. A. Simmons (Eds.), *Handbook of international relations* (pp. 217-236). Sage Publications.
2. Bellamy, A. J. (2009). *Responsibility to protect: The global effort to end mass atrocities*. Polity Press.
3. Bodansky, D. (2016). The Paris climate change agreement: A new hope? *American Journal of International Law*, 110(2), 288-319.
4. Chilton, P. (2004). *Analysing political discourse: Theory and practice*. Routledge.
5. Coulthard, M. (2010). Critical discourse analysis. In J. Gee & M. Handford (Eds.), *The Routledge handbook of discourse analysis* (pp. 429-442). Routledge.
6. Donnelly, J. (2013). *Universal human rights in theory and practice*. Cornell University Press.
7. Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.
8. Franck, T. M. (1990). *The power of legitimacy among nations*. Oxford University Press.

1-TOM, 10-SON

9. Hafner-Burton, E. M., & Tsutsui, K. (2005). Human rights in a globalizing world: The paradox of empty promises. *American Journal of Sociology*, 110(5), 1373-1411.
10. Hansen, L. (2006). *Security as practice: Discourse analysis and the Bosnian War*. Routledge.
11. Ignatieff, M. (2001). *Human rights as politics and idolatry*. Princeton University Press.
12. Koh, H. H. (1997). How is international human rights law enforced? *Indiana Law Journal*, 72(1), 139-187.
13. Luck, E. C. (1998). Mixed success: The United Nations in Kosovo. *Global Governance*, 4(2), 169-186.
14. Maia, R. (2011). Non-governmental organizations and the United Nations: An exploration from critical discourse analysis. *Critical Discourse Studies*, 8(2), 83-98.
15. Ratner, S. R. (1998). *The thin justice of international law: A moral reckoning of the law of nations*. Oxford University Press.
16. Ratner, S. R. (2001). Corporations and human rights: A theory of legal responsibility. *Yale Law Journal*, 111(3), 443-545.
17. Sen, A. (1999). *The possibility of social choice*. Nobel Prize Lecture.
18. Sikkink, K. (1996). Advocates, adversaries, and international courts. *International Organization*, 50(3), 379-406.
19. Tarrow, S. (1994). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge University Press.
20. Tsilipakos, L. (2012). *Language and international relations: An integrative approach to the role of language in international relations*. Routledge.

1-TOM, 10-SON

ABDULLA QODIRIYNING “O’TKAN KUNLAR” ROMANIDA OBRAZLAR
TAHLILI

Tulnova Farida

Toshkent shahri 197- maktab o‘qituvchisi

Annotatsiya Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning O‘tkan kunlar romanidagi obrazlar tahlili aks etgan bo‘lib, romandagi ham har bir qahramon undagi harakterni aks ettirishda qo‘llanilgan so‘zlar betakrorligi va badiiy ta’siri haqida ma’lumot beriladi.

Abdulla Qodiriyning badiiy so‘zida betakror joziba mujassam bo‘lgani bois “O‘tkan kunlar”ni necha bor o‘qisa ham, odam to‘ymaydi, qayta mutolaaga ehtiyoj sezaveradi. Roman o‘quvchini zeriktirmaydi. Qayta-qayta o‘qish jarayonida asarning yangidan-yangi qirralari ochiladi. Bir o‘qilganda e’tiborsiz o‘tilgan epizodlarga boshqa safar diqqat qaratiladi. Bu hol, tabiiyki, adibning obraz yaratish mahoratiga, inson qalbini chuqur anglashiga daxldordir. Zero, ko‘rkam adabiyotdek san’at dunyosida badiiy so‘z — poetik nutq muhim sanaladi: so‘z vositasida manzara, ruhiyat va obraz chiziladi¹.

Abdulla Qodiriy so‘zida o‘quvchini o‘ziga bog‘lab turadigan, insonni o‘ziga ohanrabodek tortadigan quvvat bor. Buni o‘quvchi sezmasligi mumkin emas. Aynan so‘zning ta’siri bois Kumush o‘lgan sahnada ho‘ng-ho‘ng yig‘laydi kitobxon. Aytmoqchi, bu epizodning o‘zi yig‘lab yozilgan. Demak, adibning titragan, ichikkan, o‘ksigan yuragi shu sahifalarga ko‘chgan. Badiiy ijoddagi bir qonuniyat shuki, mujmal tasavvurlar mujmal ifodalanadi, yig‘lab yozilgan sahifalar yig‘lab o‘qiladi. Chinakam adibning estetik dunyosi, ijodkor qalbi ana shunday sahifalarga muhrlanadi. Har bir badiiy asarni tadqiq etishda aynan uning badiiyligiga ahamiyat qaratiladi. Aynan badiiyat yozuvchi mahoratini ochib berishda katta ahamiyat kasb etadigan unsur hisoblanadi. Yozuvchi tili va ifoda usuli, tilning eng chiroyli, o‘tkir va ixcham ifoda vositalarini tanlab olish va ularni ustalik bilan adabiy tilga olib kirish, ohorli jumlar tuzish, voqea - hodisalarning eng xarakterli tafsillarini topib tasvirlash uning mahoratini ko‘rsatadi.

Zero, “O‘tkan kunlar” tomanida turli toifa insonlar obrazlari asarning yetakchi qahramoni bo‘lgan obrazlarni ochib berish uchun qo‘llanilgan. Abdulla Qodiriy romanda faktlarni haqqoniy ravishda aks ettiradi, shu bilan birga asardagi har bir

¹ Қаранг. <http://xs.uz/uzkr/post/otkan-kunlar-ibrati>. Б.Карим.

1-TOM, 10-SON

qahramonga o'z munosabatini bildiradi va emotsional baho elementlaridan foydalangan holda personajlar, voqealar ustidan hukmni ifodalaydi.

Yozuvchi qahramon va personajlarining tashqi qiyofasiga katta va jiddiy vazifa yuklaydi: sevimli qahramon va personajlarning zohiriy qiyofasi ijobiylashtiriladi, salbiy personajlarning qiyofasi esa ularning yovuz va badkirdor kishilar ekanini ta'kidlab turadi. Shu sababdan ham bu romandagi salbiy xarakterdagi qahramonlarni tanqidiy ko'z bilan o'rganib, ulardagi nuqsonli xislatlarni ko'rsatib berishni maqsadga muvofiq ko'rdik. Romanlardagi salbiy personajlarining mudhish basharasi ularning xatti-harakati, psixologik tasviri bilan to'ldirib mukammallashtirib berilgan.

Fikrimizcha, realistik adabiyotda qahramon ijobiy bo'ladimi, salbiymi, baribir, birinchi navbatda to'laqonli inson bo'lishi kerak, uning har bir harakati, qiligi, so'zlari ham baquvvat ichki mantiqqa ega bo'lmog'i, kitobxonni hech qanday gap – so'zsiz ishontirmog'i lozim. Bu to'g'rida atoqli adabiyotshunos olim Ozod Sharafiddinov shunday deydi: “Agar yozuvchi ijobiy obraz yaratayapman deb, uni maqtab ko'klarga ko'tarsa, faqat ajoyib fazilatlar – u, nodir sifatlarining egasi qilib tasvirlasa, obraz emas, chuchmal siropday me'daga tegadigan farishta mijoz sxema tug'iladi, xolos. Ijobiy qahramon ham salbiy qahramon ham mushtarak badiiyat qonunlari asosida yaratilmog'i kerak”².

Xo'sh, endi “O'tkan kunlar” romanidagi yordamchi obrazlar xususiga to'xtalamiz. Barcha voqealarda to'la qatnashmasada, yozuvchining g'oyaviy niyatini to'laroq ochishga xizmat qiladigan faol obrazlar yordamchi obrazlardir.

Romanda yordamchi obraz, to'g'rirog'i salbiy qahramon Homid shunday tasvirlanadi: “...uzun bo'yli, qora cho'tir yuzli, chag'ir ko'zli, chuvoq soqol, o'ttuz besh yoshlarda bo'lg'an ko'rimsiz bir kishi edi. Bu yigit yaxshig'ina davlatmand bo'lsa ham, lekin shuhrati nima uchundir boyligi bilan bo'lmay, “Homid xotinboz” deb shuhratlangan, kishilar Homid orqasidan so'zlashkanda uning otig'a taqilg'an laqabni qo'shib aytmasalar, yolg'iz “Homidboy” deyish ila uni tanita olmaydilar”³ tarzida tasvirlanar ekan, yozuvchining bayon uslubi keskin suratda o'zgarganini ko'rishimiz mumkin. Adibning shu so'zlarini o'ziyoq, ko'z o'ngimizda uning qanday odam ekanligini ko'rsatadi. Romanda Homid ikki uylangan bo'lishiga qaramay, yana o'z

² *Шарафиддинов О. Абдулла Қаҳҳор. Эссе. –Т.: Ёш гвардия, 1998. –Б.63.*

³ *Қодирий А. Ўткан кунлар. Танланган асарлар. –Т.: Шарқ, 2014. –Б.7 (Бундан кейинги иқтибослар шу нашрдан олинади бети қавс ичида кўрсатилади).*

1-TOM, 10-SON

shahvoniy hirsni yo'lida yana uylanishni maqsad qilib, bu yo'lda har qanday nojo'ya yo'ldan toymaydigan kimsa sifatida ko'z o'ngimizda namoyon bo'ladi. Yoki, uni tashqi ko'rinishini adib quyidagicha tasvirlaydi: "...sariq tanlik, ukking ko'zidek chaqchayib, o'ynab va yonib turg'an qizil ko'zlik, yuziga parchinlang'andek yuza (puchug) burunlik, manglayi qancha tashqarig'a o'sib chiqq'an bo'lsa, yuzi o'shancha ichkariga ketgan, qisqasi vaqtsizroq yaratilib qolg'an bir maxluq". (174-bet). Shu bilan birga, Otabekning Marg'ilonga kelishi munosabati bilan uni ko'rgani kelgan Rahmat, Homidning o'zaro suhbatida Homidning qiyofasi yozuvchi tomonidan to'laligicha ochib tashlanadi: "–Xotinga muvofiq bo'lish va bo'lmaslikning uncha keragi yo'q, – dedi Homid e'tirozlanib, – xotirlarga "er" degan ismning o'zi kifoya... muvofiq kelmas ekan, muvofiqini olib, xotinni ikki qil! Bunisi ham kelishmasa, uchinchisini ol.. Qamchiningdan qon tomsa, yuzta xotin orasida ham rohatlanib, tiriklik qilolasan! Men bu kungacha ikki xotin o'rtasida turib janjalg'a to'ygunimcha yo'q, ammo xotinni uchta qilishg'a ham o'yim yo'q emas!" (10–11–betlar).

"O'tkan kunlar" romanida Otabekning ko'z ostiga olib qo'ygan Kumushga uylanganidan g'azablangan "tusidan yirtqichlik, bir gunohsizning ustiga hujumga hozirlangan vahshiylik belgilari" ko'ringan Homid o'zining razil rejasini amalga oshirish uchun qo'rboshinikiga boradi va Otabek, Mirzakarim qutidorga tuhmat qiladi.

Abdulla Qodiriy Homidning xudbin qiyofalarini bir necha ko'rinishda: ko'rolmaslik, hasad qilish oqibatida tuhmat qilish, soxta xatlar uyushtirib, dor tagiga keltirish yoki qamatish tarzda namoyon etgan. Shu bilan birga bu xudbin kimsaning o'zi qazigan go'rga o'zlari yiqilganini adib romanda ishonarli badiiy tasvirlab berishga erishishgan. Natijada, romanda qahramonning o'sha damdagi dramatik holati, ruhiy kechinmalari haqqoniy va ta'sirchan qilib ko'rsatilgan va adibimiz bunda uning badiiy ifodasiga, qalb dramasi tasviriga, psixologik tahliliga ham alohida e'tibor bergan, bu esa Abdulla Qodiriyning yuksak badiiy mahorati egasi bo'lganliklarini ko'rsatadi.

Xushro'ybibi obrazi: Dadil, mustaqil, o'z baxti va taqdiri uchun kurashadi; shaxsiy manfaatlari yo'lida hech narsadan qaytmaydi, shuningdek birovlarining ko'z yoshlari hisobiga, o'zgalarning baxtiqaroligi evaziga o'z baxtini tiklaydi. Salbiy timsol Xushro'y uchun atayin tanlab ishlatilgan yuqoridagi so'zlar orqali ko'z oldimizda sharq ayoliga yot bo'lgan surbetlik, axloqsizlik kabi ishlardan tap tortmaydigan razil ayol qiyofasi gavdalanadi;

Romanda ichki dunyosi tubanligi bilan tashqi ko'rinishining yoqimsizligi mos tushgan salbiy timsol Jannat xola ta'rifida quyidagicha mubolag'a qo'llaniladi: Ul

1-TOM, 10-SON

yerdan bichib olgandek pak - pakana, burni yuzi bilan barobar deyarlik tep-tekis, ko'zi qoqqan qoziq o'rnidek chup - chuqur, og'zi qulog'i bilan qoshiq solishar darajada juda katta, yuzi qirq yillik og'riqlarnikidek sap - sariq... (168-bet).

Zero, "O'tkan kunlar" romani to'qima qahramonlarning hayotiylik kasb etishi va tarixiy voqealarga uyg'unligi jihatidan ham, mujassamot butunligi va tilidagi nafasati jihatidan ham o'zbek adabiyoti hazinasidagi durdonalar qatoridan o'rin olgandir. "O'tkan kunlar" o'zbek adabiyotida ilk roman bo'lishining o'zi bilanoq ilgari bosilgan katta qadam edi.

Adabiyotlar ro'yxati

- 1.Шарафиддинов О. Абдулла Қаҳҳор. Эссе. –Т.: Ёш гвардия, 1998. –Б.63.
- 2.Қодирий А. Ўткан кунлар. Танланган асарлар. –Т.: Шарқ, 2014. –Б.7 (Бундан кейинги иқтибослар шу нашрдан олинади бети қавс ичида кўрсатилади).
3. Абдулла Қодирий замондошлари хотирасида. –Т.: Адабиёт ва санъат, 1986. –398 б
- 4.Абдурахмонова М. Абдулла Қодирийнинг психологик тасвирлаш маҳорати. –Т.: Фан, 1977. –141 б.
- 5.Абдуқодиров А. Умумий ўрта таълим мактабларида янги ахборот технологияларидан фойдаланиш муаммолари // Узлуксиз таълим ж. – 2002. №4. – 60–73 б.
- 6.Адабиёт ўқитиш методикаси (Университетлар, педагогика институтларининг филология факултетлари учун дастурий қўлланма.) Тузувчилар: Қ. Ёўлдошев, О. Мадаев, А. Абдураззоқов. Т.: 1994. –Б. 94.
- 7.Адабиётшуносликка кириш. –Т.: Ўқитувчи, 1979. –227 б.
Адабиёт назарияси. –Т.: Ўқитувчи, 1980. –406 б.
8. Nizomova, M., & Rahmonova, M. (2023). The concept of " time" in english and uzbek works of art and its linguistic and cultural interpretation. Oriental Journal of Philology, 3(05), 15-24.

1-TOM, 10-SON

Dunyoda gul ishlab chiqarish va unig bozorini shakllanish tarixi
hamda rivojlanish tendensiyalari

Nurmatova Dilola

“Dilshod Yarmuhamedov” xususiy korxonasi xodimi

Annotatsiya: Maqolada gulchilikning rivojlanishi tarixi, Isroil, Gollandiya va Amerika Qo‘shma Shtatlarida gul yetishtirishda ahamiyatga molik jihatlari o‘rganilgan. Shuningdek, dunyoda gul bozorining rivojlanish tendensiyalari keltirilgan hamda mamlatimizda gulchilikni rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati bo‘yicha fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Аннотация: В статье рассматривается история развития цветоводства, важные аспекты выращивания цветов в Израиле, Нидерландах и Соединенных Штатах Америки. Также представлены тенденции развития цветочного рынка в мире и представлены мнения о социально-экономической значимости развития цветоводства в нашей стране.

Abstract: The article discusses the history of the development of floriculture, important aspects of growing flowers in Israel, the Netherlands and the United States of America. Trends in the development of the flower market in the world are also presented and opinions are presented on the socio-economic significance of the development of floriculture in our country.

Kalit so‘zlar: gulchilik, yalpi ichki mahsulot, gul bozori, samara, iqtisodiy samaradorlik, sof raqobat, iste‘mol bozori, talab, taklif, eksport, import, aholi bandligi, tannarx.

Ma‘lumki, ko‘pgina mamlakatlarda yalpi ichki mahsulotda tadbirkorlikni ulushi 50-60 foizni tashkil etishi natijasida ishlab chiqarish samaradorligining yaxshilanishiga, aholi bandligini ta‘minlash, ularning turmush farovonligini oshishiga va boshqalarga o‘zining ijobiy samarasini bermoqda. tadbirkorlikning rivojlanishi iqtisodiyotdagi o‘shishni va sof raqobat muhiti shakllanishi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratilishiga, iste‘molchilar uchun qulay sharoit yaratilishiga va rag‘batlantirilishiga, iste‘mol bozorini sifatli tovar va xizmatlar bilan ta‘minlanishiga, davlat budjet tushumlarini ko‘payishiga xizmat qiladi. Shunga asosan, ko‘plab rivojlangan davlatlar kichik biznes faoliyatini har tomonlama qo‘llabquvvatlashga intiladi. Shu boisdan, bugungi kunda rivojlangan davlatlar qatori yurtimizda ham tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha mamlakatimizda tashkiliy jihatdan jahon mamlakatlari tajribasida o‘zining yuksak natija va muvaffaqiyatlari bilan mustahkam

1-TOM, 10-SON

o‘rin egallagan bo‘lib, aksariyat xalqlarda uning tashkil etadi. Shu boisdan, tadbirkorlikni rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan hisoblanadi.

Shu boisdan, mamlakatimizda ham tadbirkorlikni, xususan gulchilikni va ko‘chatchilikni rivojlantirish borasida ham sezilarli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumaladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 4-avgustdagi “Respublika hududlarida gulchilik va ko‘chatchilik sohalarini yanada rivojlantirish to‘g‘risida”gi 5209-sonli qarori asosida bugungi kunda joylarda gulchilikning yanada rivojlanishiga turtki bo‘lmoqda. Natijada tadbirkorlarning daromadi oshishi bilan birgalikda aholining ijtimoiy ehtiyojlari qondirilishiga olib keldi.

Gulchilikning rivojlanish tarixiga e‘tibor beradigan bo‘lsak, taxminan yarim asr oldin, butun dunyo bo‘ylab yetishtirilib, kesilgan gullarga bo‘lgan talab mahalliy ishlab chiqarish bilan qondirila boshlangan. Evropa madaniyatidan hamda aholining daromadlaridan kelib chiqqan holda gullarning asosiy qismi sovg‘alardan da eng ko‘plar aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan iste‘mol juda katta edi va iste‘mol madaniyati sovg‘alar, turli xil holatlar va kundalik foydalanish uchun kesilgan gullarning katta zaxirasini talab qildi. Natijada, Evropada kesilgan gullarni ishlab chiqarish sezilarli darajada o‘tdi. Asta-sekin, ushbu mintaqaning transport tizimlarining rivojlanishi bilan Janubiy hududlarda etishtirilgan kesilgan gullarni shimolga tarqatish mumkin bo‘ldi. Shunday qilib, Evropa gul sanoati o‘z chegaralarini kengaytira boshladi va bu kengayish bilan birga uning ta‘siri ham oshdi [1]. Ushbu davrda gul ishlab chiqarish asosida tadbirkorlikning boshlanishiga tamal toshi qo‘yilgan.

1973-yilga kelib Evropaning turli mamlakatlarida etishtirilgan gular Gollandiya mamalakatida kim oshdi savdosi orqali Gollandiya hamda Janubiy Evropa ishlab chiqaruvchilari uchun gullarni sotishda yaxshi imkoniyat bo‘ldi. Buning natijasida Evropaning janubida gullar etishtirish avj ola boshladi va Gollandiyada sotish orqali mo‘may daromad olishga erishdi. Shu bilan birgalikda, orqali iste‘molchilar talabini qondirilishi ham muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Janubiy mintaqalarda gul yetishtiruvchilar Shimoliy ishlab chiqaruvchilarga nisbatan tannarxining arzonligi evaziga raqobatda ustunlik qilishga erishgan. Shimoliy mintaqada gul yetishtiruvchilar tannarxini yuqori bo‘lishig asosiy sabab vegetatsiya davri qisqaligi evaziga issiqxonalarda gul yetishtirish evaziga energiya resurslariga xarajatlar miqdori oshib ketishiga olib keldi.

Gul ishlab chiqarishni Lotin Amerikasi miqyosida rivojlanishiga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, birinchi marta 1969-yilda Kolumbiyada, 1970-yillarning oxirida Meksika va Chilida, 1980-yillarning o‘n yilligida Boliviya, Kosta-Rika, Peru va

1-TOM, 10-SON

Ekvadorda paydo bo'lgan. Kolumbiya Lotin Amerikasidagi eng yirik ishlab chiqaruvchi va Gollandiyadan keyin dunyodagi ikkinchi yirik gul eksportchisi, Ekvador esa Lotin Amerikasida ikkinchi va dunyoda to'rtinchi o'rinda turadi. Ushbu ikki davlatda gul ishlab chiqarishi hamda uning savdosini rivojlanishi bo'yicha mintaqadagi boshqa davlatlardan yaqqol ajralib turishiga sabab bo'ldi.

Shunday qilib, 1980-yillarga kelib gul ishlab chiqarish yuqori darajaga ko'tarilishiga erishildi va butun dunyo bo'ylab gul bozozrining rivojlanishiga erishildi. Masalan, 1977-yilda Amerika supermarketlarida umumiy mahsulotlarning 13 foizi gul sotgan va 1990-yillarning o'rtalariga kelib yirik chakana sotuvchilarning 85-90 foizi gullarni kamida "Mavsumiy" sotgan, bu AQSh gullarining 40 foizini tashkil qilgan. 1995-yillarga kelib, oltmishdan ortiq mamlakatlar ko'plab yangi kesilgan gullarni eksport qildilar. Janubiy Amerika gullari bundan mustasno emas va butun dunyo bo'ylab sotilishiga erishildi. Amerika qo'shma Shtatlari va Evropa Lotin Amerikasining ikkita asosiy yo'nalishi bolsa-da, gullar Rossiya, yaqin Sharq va Osiyoga, shuningdek, o'z mintaqasi ichidagi mamlakatlarga (xususan Argentina) etkazib beriladi. Mayami Amerika qo'shma Shtatlari bozori uchun mo'ljallangan lotin Amerikasi gullari uchun asosiy kirish portiga aylandi, Amsterdam esa Evropa yo'nalishi uchun asosiy bozorga aylandi.

Mamlakatimizda gulchilikni yanada rivojlantirish va uning bozorini shakllantirish maqsadida quyidagilarni amalga oshirish lozim:

- Gul ishlab chiqaruvchilarni sifatli urug' va ko'chatlar bilan ta'minlaydigan xizmat ko'rsatish infratuzilmalarini rivojlantirish;
- Jahon talablari darajasida mahsulot yetishtirish maqsadida gul yetishtiruvchilarni xodimlarini malakasini oshirish;
- Gul yetishtirish va sotish bo'yicha ishlab chiqaruvchilarni ma'lumot va axborot bilan ta'minlash;
- Gul yetishtirish va uning eksportini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish va boshqalar.

Xulosa o'rnida, ushbu tadbirlarni amalga oshirish orqali mamlakatimizda gul yetishtirish samaradorligi oshirish imkoniyati yaratiladi. Bu esa aholini ish bilan bandligi ta'minlashda, ularning turmush farovonligini oshirishda, mamlakat iqtisodiyotini yuksaltirishda hamda eksport salohiyatini oshirishga ijobiy samarasini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] <http://www.fao.org/docrep/005/ac452e/ac452e0c.htm>

[2] <http://www.fao.org/docrep/005/ac452e/ac452e0c.htm>

1-TOM, 10-SON

Республикамизда иссиқхоналарда маҳсудот етиштириш
самарадорлиги ошириш йўллари

Уткир Абдуллаев

Тошкент давлат аграр университети етакчи мутахассиси

Сирожиддин Рахматов

Тошкент давлат аграр университети магистранти

Дилола Нурматова

“Дилшод Ярмухамедов” хусусий корхонаси ходими

Аннотация: Мақолада иссиқхоналарда етиштирилаётган майдонларнинг зарарланиш ҳолати, сабзаёт нархларининг ўзгариши бўйича кўрсаткичлар келтирилган.

Аннотация: В статье динамика изменения землепользования, валового сбора и урожайности при выращивании винограда, описаны перспективы экспорта.

Аннотация: The article analyzes the dynamics of changes in land use, gross harvest and productivity in the cultivation of grapes, describes the prospects for export.

Калит сўзлар: иқлим ўзгариши, иссиқхона, аномал совуқ, озиқ-овқат хавфсизлиги, сабзаёт маҳсулотлари, экспорт, импорт.

Маълумки, иқлим ўзгаришига энг таъсирчан соҳа қишлоқ хўжалиги ҳисобланиб, асосан ўсимликларнинг вегетация даврида ҳароратнинг кўтарилиши ёки кескин пасайиб кетиши натижасида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш самарадорлигига салбий таъсир кўрсатади. Бу эса мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигига ва иссиқхоналарда маҳсулотлари етиштирувчи субъектлар даромадига салбий таъсир кўрсатади.

Хусусан, Жорий йилнинг 9 январь куни Ўзбекистон ҳудудига Волгабўйи ҳудудларидан Россия Европа қисмининг шимолий ҳудудларида шакланган совуқ ҳаво массаси кириб келди. Жорий йилнинг 9-11 январь кунлари республика ҳудудининг катта қисмида ёғингарчилик (ёмғир, қор) кузатилди. 10-15 январда республика бўйича аномал совуқ об-ҳаво натижасида ҳаво ҳарорати кечалари 12-17 совуқгача, кундуз кунлари 5-8 даража совуқгача, шимолда кечалари 17-22 совуқгача, Устюртда ва чўл ҳудудларда баъзи жойларда 25-27 совуқгача, кундуз кунлари 7-10 даража совуқгача, жанубда ва Фарғона водийсида кечалари 5-10 совуқгача, кундуз кунлари 2-5 даража совуқгача пасайди [1].

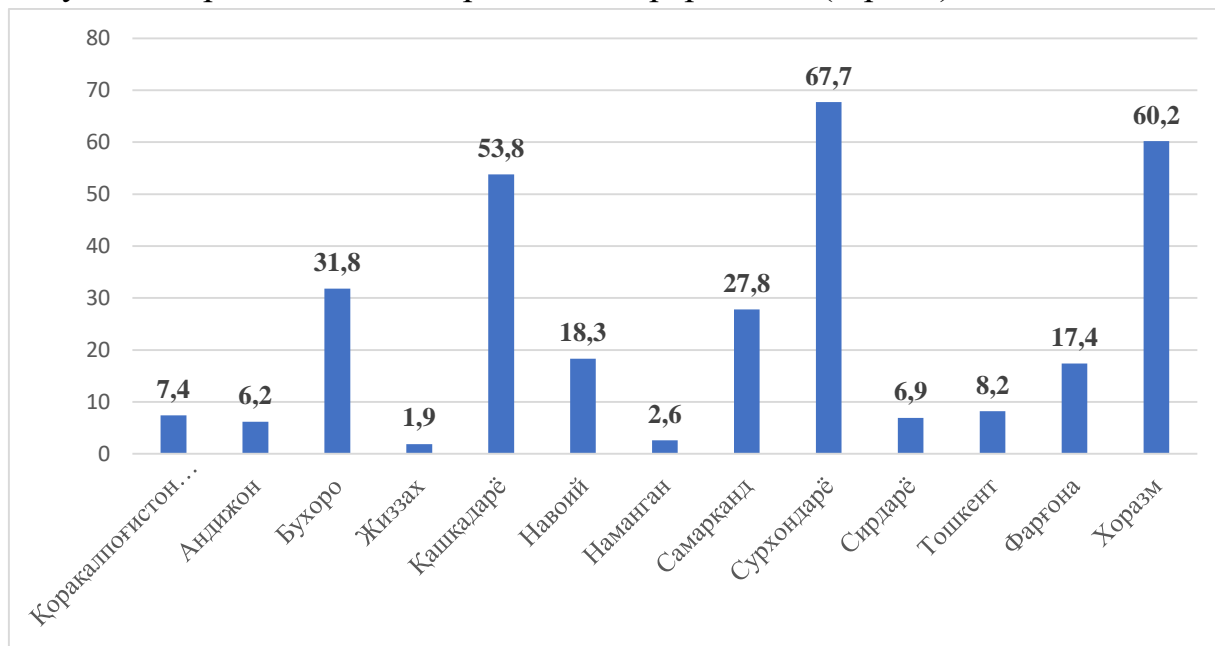
Иссиқхоналарда маҳсулот етиштирувчи хўжаликларнинг асосий қисми бугунги кунда етарли миқдорда иссиқлик таъминоти қониқарли даражада

1-TOM, 10-SON

эмаслиги ҳамда юзага келган ўзилишлар оқибатида катта миқдордаги майдонлардаги ўсимликларни совуқ ўришига олиб келди.

Бугунги кунда мамлакатимизда 630 гектар майдонга иссиқхоналар барпо этилган бўлиб, ушбу майдоннинг 550,1 гектарига экин экилган. Шундан, аномал совуқ таъмирида 310,2 гектар майдон зарарланган (1-расм).

1-расм. Жорий йилнинг январи ойида аномал совуқ таъсирида ҳудудлар бўйича зарарланган иссиқхоналар майдони, га [2].
(2023 йилнинг 16 январь ҳолатига).

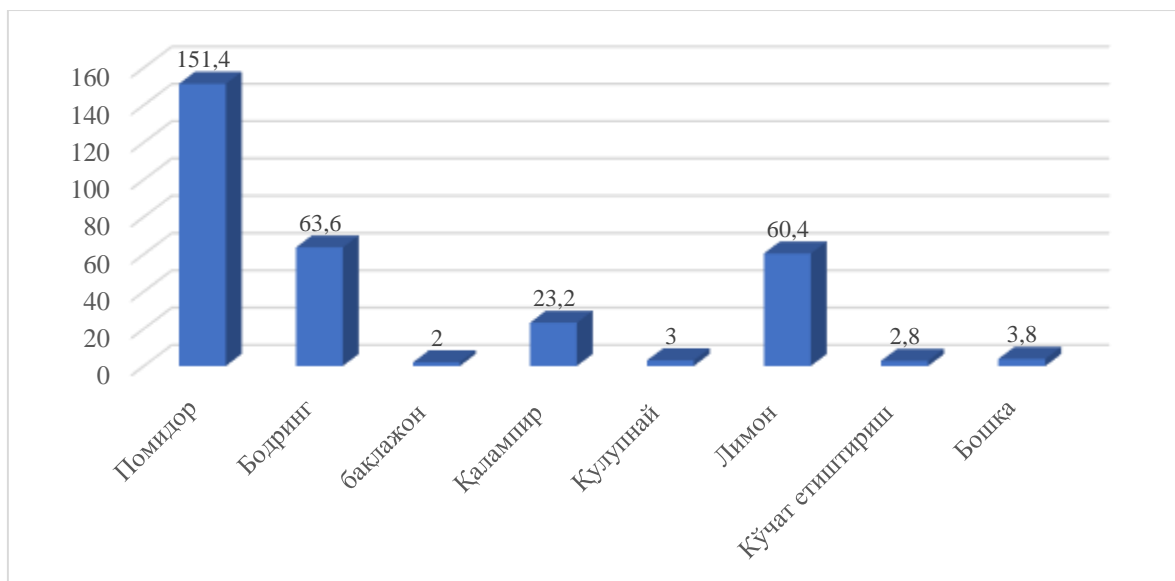
Аномал совуқ таъсирида иссиқхоналарнинг ҳудудлар миқёсида зарар етказишига эътибор қаратадиган бўлсак, энг катта иссиқхоналар майдони Сурхондарё вилоятида кузатилган бўлиб, 67,7 гектар майдонда экилган ўсимликлар нобуд бўлган бўлса, Хоразм вилоятида 60,2 гектар ва Қашқадарё вилоятида 53,8 гектар майдон зарарланганлигини кўриш мумкин. Шунингдек, совуқдан зарар кўрган энг кам майдон Жиззах вилоятига тегишли бўлиб, 1,9 гектарни ташкил этган.

Иссиқхоналарда бугунги кунда иссиқхоналарда помидор, бодринг, бақлажон, булғор қалампир, қулупнай, лимон, кўчат етиштириш каби ўсимликлар парвариш қилинмоқда. Ушбу ўсимликларнинг зарарланиш майдонига эътибор қаратадиган бўлсак, энг катта майдон 151,4 гектар помидор экиладиган майдон зарар кўрганлигини кўриш мумкин (2-расм).

1-TOM, 10-SON

Кейинги ўринда бодринг майдони ҳисбланиб, 63,6 гектарни ташкил этган бўлса, лимон етиштирилаётган майдон 60,4 гектари зарарланганлигини кўрсатмоқда.

2-расм. Жорий йилнинг январи ойида аномал совуқ таъсирида иссиқхоналарда зарарланган экин турлари майдони, га [2]. (2023 йилнинг 16 январь ҳолатига).

Энг кам экин тури зарарланишига эътибор қаратадиган бўлсак, баклажон 2,0 гектар ва кулупнай 3 гектарни ташкил этган. Ушбу экин майдонлари камлиги ҳисобига зарарланган майдонлар камлигини кўрсатмоқда.

Олиб борилган тадқиқотларга кўра, аномал совуқ натижасида иссиқхоналарда етиштирилиши мумкин бўлган 10 минг тоннадан ортиқ маҳсулот маҳсулот нобуд бўлишига сабаб бўлди. Бунинг натижасида мамлакатимизда қиш-баҳор мавсумида озиқ-овқат маҳсулотлари танқислиги вужудга келишига олиб келди.

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда иссиқхоналарда маҳсулот етиштириш самарадорлигини ошириш мақсадида ҳамда кейинги йилларда аномал совуқ таъсирини камайитириш мақсадида қуйидагиларни амалаг ошириш лозим:

Иссиқхоналарда маҳсулот етиштирувчиларни об-ҳаво маълумотлари билан аниқ ва доимий тарзда маълумотлар бериб бориш;

Иссиқхоналарда маҳсулот етиштирувчиларни зарурий энергия таъминоти билан узлуксиз таъминлаш чоралари кўриш;

1-TOM, 10-SON

Иссиқхоналарда маҳсулот етиштирувчиларга хизмат кўрсатиш тизимини яхшилаш чора-тадбирлари амалга ошириш;

Иссиқхонада зарарланган экинларини суғурталаш ишларини амалга оширишни таъминлаш;

Иссиқхоналарда маҳсулот етиштирувчиларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чоралири кўчайтириш ва бошқалар.

Ушбу тадбирларни амалга ошириш орқали мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини ҳамда бозорларда иссиқхоналарда етиштириладиган маҳсулотларнинг нархларини барқарорлигини таъминлаш имконияти яратилади, хўжаликларнинг даромадини ошириш, аҳолини турмуш фаровонлигини яхшилаш ҳамда экспорт салоҳиятини ошириш имконияти яратилади.

Фойдаланилган адабиётлар

[1] Ўзбекистон Республикаси Гидрометеорология хизмати маркази (Ўзгидромет) маълумотлари.

[2] Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти маълумотлари.

**1-ТОМ, 10-СОН
ПЕРЕРАБОТКА И УТИЛИЗАЦИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ
ОТХОДОВ.**

Фармонова Фатима Фахриддиновна,

Студент 2-1 ЭКО-20 группы Бухарского государственного университета

Валиева Малохат Фазлиддин кизи

Студент 2-1 ЭКО-20 группы Бухарского государственного университета,

Аннотация: Данная статья посвящена переработке и обезвреживанию отходов, образующихся на бытовых и промышленных предприятиях, что является одной из наиболее важных проблем на данный момент.

Ключевые слова: поглощение, адсорбция, рекуперация, антропогенные изменения, флора, фауна, восстановитель.

**RECYCLING AND DISPOSAL OF INDUSTRIAL
WASTE.**

Farmanova Fatima Fakhriddinovna,

Bukhara State University 2-1 eco-20 Group student

Valiyeva Malohat Fazliddin qizi

Bukhara State University 2-1 eco-20 Group student,

Abstract: This article deals with processing and neutralization of waste generated from household and industrial enterprises, one of the most important problems at the moment.

Keywords: absorption, adsorption, recuperation, anthropogenic changes, flora, fauna, reductant.

ВЕДЕНИЕ: С развитием общества во всем мире меняется влияние людей на окружающую среду. По мере ускорения развития на всех фронтах экологические проблемы в биосфере также возрастают, становятся масштабнее и начинают находить прибежище в живой природе. Научно-техническое развитие, техногенные разработки, химическая промышленность, атомные станции - все это очень благоприятно для выживания человека и его образа жизни, но несет экологические риски для развития природы и живых организмов в ней.

Человечество часто, забывая о том, что оно тоже является частью природы, негативно воздействует на природу, нарушая баланс в ней, создавая

1-ТОМ, 10-СОН

универсальные, региональные, территориальные и национальные экологические риски, не задумываясь об этом. Родная планета сегодня нуждается в защите от влияния человека, бедность, голод, непрерывный рост населения, урбанизация, жадное использование природных ресурсов, повышенный спрос на воду, землю, энергию наносят удар по биосфере.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ: Во всех промышленно развитых странах твердые отходы накапливаются в очень больших количествах. Твердые отходы не только загрязняют сами себя и окружающую среду, но и занимают очень большую площадь земли. Эта земля может быть использована в качестве поля йекин для выращивания культурных растений и производства полезных для человека продуктов.

Твердые частицы не только загрязняют атмосферу, но и содержат второй вид полезных веществ, которые можно извлечь только с помощью обработки - хлора. Если твердые частицы остаются стоять в течение длительного времени, сток атмосферных осадков загрязнит близлежащую территорию. Он совершенно непригоден для активации отходов, очень токсичные газы и твердые металлы вылетают в атмосферу вместе с дымом. В результате выпадения на него дождя и снега токсичные вещества медленно впитываются в почву, которые также отравляют грунтовые воды.

В этом месте невозможно высаживать растения в течение длительного времени, даже после того, как твердые отходы накопятся и станут чистыми в местах, где они оставались в течение длительного времени. До тех пор, пока растение посажено, употреблять эти продукты в пищу также невозможно. Потому что эти растения переносят с собой большую часть токсичных веществ через почву. Эти почвы богаты железом, хромом и другими веществами или, в зависимости от того, какой вид является твердыми отходами.

Содержание промышленных отходов по ГОСТ 12.1.007-76- делится на четыре группы по токсичным веществам и загрязнению внешней среды: [1]

- 1) чрезвычайно опасный;
- 2) очень опасно;
- 3) умеренно опасный;
- 4) слегка опасен.

1-ТОМ, 10-СОН

В группу 4 входят те, в которых промышленные отходы не содержат токсичных веществ. Эта группа отходов содержит фосфаты, марганцы хранят ртутные соли цинка.

Отходы предприятий группы 3 представляют опасность для здоровья человека при хранении сульфата меди, золюкислых солей меди, хлорной соли никеля, оксида свинца, etc.in его состав. В группу 2 входят ртуть, марганец, хром, этилированный азот и другие токсичные вещества, представляющие угрозу для жизни человека, в структуре отходов предприятий они считаются очень опасными из-за содержания в них солей. Промышленные отходы производства в зависимости от их типа подразделяются на циндиссийские и пригодные для вторичной переработки отходы. Известно, что не все отходы могут быть захоронены или сожжены, часть из них перерабатывается и из нее извлекаются необходимые вещества. Когда твердые отходы перерабатываются и утилизируются в соответствии с их типом, их использование в imcone увеличивается.

Например, они делятся на :

- отходы черных и цветных металлов;
- отходы полезных ископаемых - отходы, в которых накапливаются зола, шлак и уголь; - отходы пластмасс и полимеров; хлопок
- отходы бумаги, шерсти, шелка и синтетических волокон; отходы, консервирующие резину; асбест
- хранение отходов; отходов от окон и строительных материалов; отходов от переработки древесины; отходов от окон и строительных материалов; отходов, образующихся при переработке древесины;
- отходы кожи и меха;
- отходы пищевой промышленности;
- отходы сельскохозяйственной продукции; отходы бумажных и картонных изделий;
- консерванты для изношенной резины и асбеста; пластиковые отходы;
- изделия из древесины, полученные от потребления;

1-ТОМ, 10-СОН

- отказы различных металлических изделий из железа;

- продукция устройств и сооружений для переработки твердых бытовых отходов. Как видно из вышеизложенного, часть из них полностью уничтожается при захоронении, но часть перерабатывается и получается второй махсулот. Итак, поскольку в промышленности нашей республики также имеется этот вид отходов, необходимо использовать наилучшие способы их нейтрализации, приведения в экологически безвредное состояние и промышленное использование, необходимо стремиться к созданию безотходной технологии производства продукции на предприятии.

Отходы предприятия делятся на два вида, то есть один можно использовать, второй тип вообще нельзя использовать. Из отходов промышленного предприятия извлекаются кирпичи, строительные материалы, топливные продукты, а также некоторые элементы в чистом виде. Например, если перерабатывать шлак, образующийся в нефтеперерабатывающей промышленности, то 1 млн. из этого тоннажа можно получить 4300 тонн початков.[2]

МАТЕРИАЛ И МЕТОДОЛОГИЯ: Разнообразие проблем, изучаемых в экологии, требует использования различных методов. В экологии используются следующие методы: полевой, лабораторный, экспериментальный и математический модули.

РЕЗУЛЬТАТЫ ПРОВЕДЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ:

Металлургический комбинатор вырабатывает энергию из шлака и тепла - из чего получают цемент, удобрения, волокна материала из золы из секций дымохода. Также из них изготавливают кислотостойкую изоляцию, устройства для заливки материалов и бетона. Непригодные для использования, опасные для человека и природы отходы обезвреживаются и захороняются в абсолютно удаленных от населенных пунктов местах. В специальных печах при обезвреживании отходов термическим методом их сжигают при температуре $1000+1200^{\circ}\text{C}$, но если при их сгорании образуются токсичные газы, их обязательно улавливают с помощью специальных держателей.[3]

Количество отходов МиГ - препаратов на промышленных предприятиях Алмалыга и Ангрена в США значительно возросло. Иногда количество собранных отходов достигает 40 миллионов. Это может достигать тонн, многие

1-ТОМ, 10-СОН

отходы на этих предприятиях будут переработаны или захоронены. Высокотоксичные отходы собираются в железные контейнеры толщиной 10 мм или 1 см и закапываются в бетонированные ямы с четырех сторон, ямы, предназначенные для отходов, со всех сторон заделываются бетоном, а по краям - грунтом. Забетонированный глубокий грунт остается по меньшей мере на 80-100 см ниже.[4]

В крупных городах промышленные отходы выбрасываются в огромных количествах. Например, в Москве, одном из крупнейших городов, стоимость твердых бытовых отходов составляет 300 кг на человека в год. Из них бумага и картонные коробки составляют 28,8%; металлические корпуса - 5,7%; пищевые отходы - 28,5%; пластик - 5,1%; текстиль - 3,1%; стекло - 4,4%; топливные материалы - 1,8%; инертные материалы - 3,4%; мелкодисперсные пылевые отходы составляют 19,2% от объема отходов[5]

В нашей республике твердыми отходами являются в основном зола и шлак от энергетических отходов; шлак от черной и цветной металлургии. Остатки кокса; пылевые отходы угледобывающей промышленности: опилки и обрезки с деревообрабатывающих ферм; химия образуется из сульфата в виде фосфогипса.

Твердые отходы содержат множество химических веществ, начиная от высокотоксичных веществ, таких как мышьяк, фтор, фосфор, ртуть, и заканчивая инертными веществами, такими как мел, гипс и глины.

Основными факторами, загрязняющими атмосферный воздух, являются промышленные предприятия, химические заводы и фабриканы, транспортные средства. Кроме того, сталеплавильные печи, доменные печи, коксохимическая промышленность, заводы по производству азотных удобрений, шахты по добыче угля и цветных металлов, железнодорожный транспорт постоянно выбрасывают токсичные вещества в атмосферу.

Добыча полезных ископаемых в настоящее время в основном связана со взрывными работами, при этом в результате взрыва большое количество пыли попадает в окружающую среду. При высоких температурах в печах домна образуется облако газов и пыли, эти порошки и газы содержат 35-50% железа, 4-14% газа, 8-13% кремния и алюминия, магния, кальция и других оксидов.[6]

В мартеновских печах сталь плавится при высокой температуре, в это время в атмосферу выбрасывается очень большое количество оксида серы,

1-ТОМ, 10-СОН

брикетов азота и газообразного топлива. 6-10 кг пыли в обмен на тонну расплавленной стали. 0,5-2,0 кг газообразного топлива, 0,5-1 кг сульфат ангдрида, образуется 1-2 кг оксида азота.[7]

В республике ряд ГРЕЗ тратят в обмен на керамогранит и мазут (в том числе Ангрен, Тонкорон и Ширин в городе). Не полностью сгоревший уголь считается источником сильного загрязнения атмосферы. Это также можно увидеть из следующего примера. Температуру нагрева в печи с нетканым материалом следует поддерживать на уровне 600-700°C от начала до конца.[8] Если температура от этого понизится, то, конечно, керамогранит ча - ла подгорает, в результате чего в воздух выбрасывается много СО и водяных паров.

ВЫВОДЫ: Когда в составе атмосферного воздуха увеличивается количество смеси различных газов, это определенно наносит вред здоровью человека. Если происходит увеличение содержания ИГ из-за газов в воздухе, это абсолютно не ощущается человеком, этот газ чрезвычайно токсичен и приводит человека к смерти. Он не пахнет, вот почему человек остается в неведении о присутствии этого газа, когда он дышит. В крупных промышленно развитых городах воздух невероятно тяжелый, и пятно можно заметить, как только оно попадает в город. Навои, Ангрен, более 10 населенных пунктов в атмосферном воздухе городов Алмалык присутствуют вредные для здоровья человека газы.

Опасность газообразования заключается в том, что они попадают в легкие и кровь в процессе дыхания, накапливаются вместе с влагой на слизистой оболочке и воспаляются, что в конечном итоге вызывает тяжелые заболевания. Вдыхание газа приводит к увеличению случаев рака легких, аллергии, бронхиальной астмы и респираторных заболеваний. Следовательно, когда становятся известны участки с загрязненным воздухом, обнаруживаются источники газа, которые можно выбрасывать в мосферу, вы можете очистить их, и необходимо стараться как можно больше подавать свежего воздуха в мосферу. Человек может прожить без кислорода всего несколько минут в соответствии с его строением, самое необходимое в процессе выживания - это кислород. Кислород может содержать только вещества, необходимые человеческому организму, а также часто токсичные вещества.

Согласно данным, источники загрязнения атмосферы рассматриваются ниже - ГИС: энергетика 28,5%; цветная металлургия 21,6%; качественная металлургия 15,2%; добыча нефти 7,9%; нефтепереработка 5,1%, 21,7% от

1-ТОМ, 10-СОН

остальных сетей выделяют токсичные газы.[9] Газы, которые выбрасываются в атмосферу, могут быть твердыми, жидкими, газообразными, нелетучими, периодическими, в одном большом объеме, подаваемыми и неупорядоченными.

РЕКОМЕНДАЦИИ:

1. Уиттэкер Р. Сообщества и экосистема. М.: Прогресс, 1981.
2. Федоров В.Д., Гильманов Т.Г. Экология. М.: Изд-во МГУ, 1980. С. 464.
3. Чернова Н.М., Былова А.М. Экология. М., Просвещения, 1988.
4. Шарова И.Х., Свешникова В.А. Проблемы экологической морфологии. М.: Знание, 1988.
5. Эргашев А.Э. Флора водорослей коллекторно-дренажной сети Голодной степи и ее значение. Ташкент: Фан, 1968.
6. Эргашев А.Э. Закономерности развития и распределения альгофлоры и искусственных водоемов Средней Азии. Ташкент, Фан, 1976. С.358.
7. Эргашев А.Э. Экологические особенности водорослей водоемов Средней Азии. Ташкент: Фан, 1979. С. 8-45.
8. Эргашев А.Э. Экология протококковых водорослей Средней Азии/Альгофлора и микофлора Средней Азии. Ташкент: Фан, 1979.
9. Яблоков А.В. Ядовитая природа. М.: Мысль, 1990. С. 124.

1-TOM, 10-SON

Importance of national-cultural characteristics of phraseology

Abdullayeva Sevara Xazratbek qizi

Andijan State Institute of Foreign Languages

Master in english language and literature

ABSTRACT: The topic of national and cultural specifics is quite traditional for research in the field of phraseology. For many years, works on phraseology (especially if they were carried out within the framework of traditional linguistics) argued that phraseological units are nationally specific units of the language that accumulate the cultural potential of the people.

Keywords : Language, problem, century, culture, relationship, modern, process

According to Sepir "Language is an integral component of the form of ethnic perception of the world." In the 90s of the XX century, at the intersection of linguistic and cultural paradigms, a new field – linguaculturology – began to appear. The purpose of linguaculturology is "the relationship between culture and the language of consumption, the linguistic and non-linguistic (cultural) content of the units that reflect this process as a whole structure based on modern priorities and cultural views (norms and a system of universal values) [3]. According to V.N Telia, linguoculturology is a branch of ethnolinguistics that focuses on the study and description of the synchronous relationship between language and culture. V.A. Maslova describes linguaculturology in a broader and more accurate way: "The field of linguistics, which emerged at the crossroads of linguistics and cultural studies", "humanitarian subject which studies material and spiritual culture embodied in the national language and reflect in linguistic processes", "an integrated field of knowledge that absorbs the results of research in the field of cultural studies, linguistics, ethnolinguistics and cultural anthropology" [4, p. 9-32]. A. Mamatov and B. Boltaeva defined lingua-culturology as "a scientific and practical study of the national-cultural meaning (semantics), semantic content and nuances of language units, the relationship of language and culture, the problems of expression of national culture in language". Thus, linguo-culturology emerges at the intersection of linguistics and culturology, and is an independent field that studies the linguistic reflection of a nation's culture, the relationship between language and culture. The growing interest in the comparative study of languages from linguacultural point of view has led to the formation of a new direction at the intersection of comparative typology and linguoculturology - comparative linguoculturology. Theoretical foundations of comparative lingvoculturology were developed by .V.V Vorobyev and

1-TOM, 10-SON

described it as follows: "Comparative linguoculturology is a new direction in the practical application of linguoculturology, which studies the processes of interlinguistic communication through the prism of the mother tongue, observes linguistic and extralinguistic content of culture and nation as a holistic structure, focuses on new life of society and the system of cultural values [6,p.15]. The linguist defines the task of this direction as "to identify the similarities and differences in the dialectical influence and development of cultures reflected in two or more languages." As language does not exist separately from culture, so linguistic research is inextricably linked with cultural studies. According to the linguist S.T. Makhmaraimova, any culture is manifested in a language, finds its material shell in language, and develops and changes under the influence of the environment. Cultures of different nations differ in their material and spiritual assimilation of reality [8]. V.V Vorobyev emphasizes that culture is twofold "National (specific) and general (international)." Many linguists associate the expression of culture in a language with cultural symbols or cultural codes. D.S. Khudoiberganova writes that cultural codes are "reflected in linguocultural units such as proverbs, sayings, metaphors, prayers and applause that reflect the figurative thinking of the people." [9]. Phraseological units have been recognized by many linguists as reflecting national culture, national mentality, customs, and history. A.V Kunin states that, "phraseology is a treasure of language. Phraseological units reflect the history of a nation, its culture and the uniqueness of its life". According to V.N Telia, "the phraseological content of a language is a mirror in which a linguocultural society realizes its own national identity". T.Z Cherdantseva wrote that "the expressions of any language are a valuable linguistic heritage that reflects the worldview, national culture, customs and beliefs of the speakers of this language, reflecting their fantasy and history" [12, p.58]. V.G Gak argues that the national identity of phraseologisms is "determined by linking them to the elements of the material or spiritual culture, history, beliefs, customs and natural geography of a particular society. National-cultural specificity phraseological units has recently become a traditional topic in the field of phraseology research. Many studies emphasized that idioms are national and cultural unity of language, accumulating and transferring from one generation to the cultural potential of the people. They exhibit features of every national language, a unique way expresses the spirit and identity of the nation. V.A.Maslova indicates a close relationship phraseological units with background knowledge of native speakers, with cultural - historical traditions of the people speaking this language. In her opinion,

1-TOM, 10-SON

phraseological combinations related subjects attributed symptoms that are associated with a certain view of the world, express their attitude to them and give them a rating. The primary emphasis rests on the consideration of the concepts "linguistic picture of the world", "national linguistic picture of the world" and the problem of interrelation of language and culture. Among multiple problems that modern linguistics studies, studying national – cultural specifics of languages plays an important role. The language is the major way of formation and existence of man's knowledge about the world. Firstly, it is the basis for the development of linguistic picture of the world, one of the deepest layers of the picture of the world. Secondly, language expresses and explicates other pictures of the human world, which enter into the language via special lexicon, introducing the features of a person and his culture². As for the concept "linguistic picture of the world", in modern linguistics it is defined by several linguists such as Pimenova, O.A. Kornilov, Z.D. Popova and I.A. Sternin in different ways. According to M.V. Pimenova, it is "body of knowledge about the world which is reflected in language, and also ways of receiving and interpretation of new knowledge"³. O.A. Kornilov considers that it is "fixation and storage of all complex of knowledge of current language community about the world" By phraseology, we mean the branch of linguistics dealing with stable word combinations characterized by certain transference of meaning. Despite differences of opinion, most authors agree upon some points concerning the distinctive features of phraseological units, such as: 1. the aggregate value of verbal phraseological complex; 2. the individual lexical components of phraseologisms; 3. the literal meaning of the total verbal complex. One more criterion for classification of phraseological units is according to the degree of the national peculiarity of phraseological units. Due to it all phraseological units are divided into three groups: 1. International phraseological units ; 2. Locally unmarked phraseological units; 3. Locally marked phraseological units The most complete definition of researching the concept is given by Russian linguists Z.D. Popova and I.A. Sternin, who consider that "linguistic picture of the world is set of people's representations about reality fixated in units of language at a certain stage of development of the people, imagination about the reality reflected in values of linguistic signs – linguistic partitioning of the world, linguistic collating of subjects and the phenomena..."⁵. So studying various definitions of "linguistic picture of the world", we arrived at a conclusion that "linguistic picture of the world" is a verbal expression of objective reality of a certain language community. "Linguistic picture of the world" is embodied in all national languages, and receives designation "a national

1-TOM, 10-SON

linguistic picture of the world". In turn, "a national linguistic picture of the world" is "national and specific vision of all things in existence which is fixated in lexicon of the corresponding language, where the word "vision" expresses following concepts: logical conception, sensation and estimation, and concept "all things in existence" means not only a real material world, but also all introduced things in it by human mind"⁶. It should be noted that the questions concerning the problem of "national linguistic picture of the world" were made in scientific works of great linguist W. von Humboldt and the formers of theory of linguistic relativity E. Sapir and B. Whorf. According to W. Humboldt's doctrine, "various languages are various world visions. Any language, designating separate subjects, forms a picture of the world for the people speaking in it". The base of a hypothesis of Sapir – Whorf makes belief that human beings are very much at the mercy of the particular language which determines nature of thinking of the person, his behavior and a way of cognition of reality, finally more widely – culture of society. "We see and hear and otherwise experience very largely as we do because the language habits of our community predispose certain choices of interpretation" – writes Sapir ⁷. In other words, the person sees the world as he speaks. Therefore the people speaking different languages see the world differently. Each language reflects reality only in the way inherent in it; therefore, languages differ with their "linguistic pictures of the world.

References:

1. Ashukin N. S. Winged words. - M.: Higher school, 1960.
2. Aleinikova T.V. Phraseologisms with components of anthroponyms in the modern Russian language. - M., 2002.
3. Arutyunova N. D. Language and the human world. - M., 1999.
4. Babkin A. M. Russian phraseology, its development and sources. - L.: Education, 1970.
5. Boldyrev N.N. Cognitive semantics. - Tambov, 2000.
6. Vezhbitskaya A. Language. Culture. Cognition. - M., 1996.

1-TOM, 10-SON

**Жин машинаси ишчи камерасининг конструкцияси ва бошқа
деталларининг тола ажралиш жараёнига таъсир омилларини тадқиқ
қилиш**

Нажмитдинов Шухрат Абдукаримович
Наманган тўқимачилик саноати Институтини
Наманган, Ўзбекистон
najmitdinov_shuxrat@mail.ru

Шарипов Хайрулло Нўмонжанович
доцент

техника фанлар номзоди
Наманган тўқимачилик саноати Институтини
Наманган, Ўзбекистон
sharipov_xayrullo@mail.ru

Аннотация. Маълумки аррали цилиндр пахтани жинлаш жараёнида асосий ишчи органи ҳисобланади. Жин ишчи камерасига келиб тушган пахта хом-ашёси айланиб турувчи арра тишлари билан учрашиши натижасида жинлаш жараёни содир бўлади. Ишчи камерада пахта хом-ашёси ҳам жин арраси каби айланма ҳаракат олиб, тўлиқ туксизланган, қисман туксизланган чигитлардан иборат бўлган массали валик ҳосил қилади. Бу массали валикнинг ишчи камера маркази томон зичлиги ошиб боради. Натижада маълум вақт ўтиши билан ишчи камера ва колосниклар ўртасида ёриқ ҳосил бўлиш ҳисобига туксизланган чигитлар ўз оғирлиги таъсирида пастга томон ҳаракатланади ва жин машинасидан ажралиб чиқади.

Калит сўзлар: Пахта, Ишчи кемера, олдинги фартук, орқа фартук, арра, калосниклар, ишқаланиш, ўғирлик, тезлик

Кириш. Пахтани дастлабки ишлаш жараёнида қўлланадиган технологик жиҳозларнинг узел ва ишчи юзалари юқори сифатли бўлиши, яъни уларнинг юза силлиқлиги 7 класс аниқликда бўлиши лозим.

Олимларимизнинг олиб борган илмий изланишлари ва ўтказган тажрибалари натижалари шуни кўрсатадики, пахтани дастлабки ишлов бериш жараёнида толалар шикастланиши ёки жиҳозларнинг узелларини асосий юзаларида эмас балки айнан бир шаклдан иккинчи шаклга ўтувчи юзаларда содир бўлиши аниқланган, бунга мисол қилиб жинларнинг арра тишларининг қирраларини келтириш мумкин [1].

Методлар. Ҳар хил абразив материаллар ёрдамида жилвирланган арралардан

1-TOM, 10-SON

фойдаланишда ўтувчи юзаларнинг қирра радиуслари кичрайиши натижасида ($r=0,1$ мм) толалар шикастланиши ўсиб бориши кузатилган. [2]

Толаларнинг ишчи юзалар билан ўзаро боғланиши академик Р.Г. Махкамов ва бошқалар томонидан ўрганиб чиқилган ва қуйидаги схема таклиф қилиниб, бу моделнинг назарий натижалари тажрибада тасдиқ топган ва таклиф қилинган схема учун толага таъсир қилувчи контактли босим кучини аниқлаш учун қуйидаги тенглик келтирилган:

$$N_n = \frac{3,24 \cdot k \cdot P \cdot (t \cdot Q \cdot N)^{0,8} \cdot (n \cdot D)^{0,8}}{e^{0,8} \cdot 10^5},$$

Бунда,
$$P_p = \frac{1}{P_a \cdot P_b},$$

$$\delta = P_\delta \cdot \frac{1}{2} \cdot \sqrt[3]{\frac{9}{4} \cdot \eta^2 \cdot E \cdot \kappa \cdot P^2}$$

P – иккита қисилувчи жисм орасидаги кучланиш.

Иزلанишлар натижаларига назар ташлайдиган бўлсак ўрта толали пахта навларининг ўтувчи юзалар билан ўзаро боғланишида айнан тола билан ўтувчи қирра орасидаги контакт зонасида $r_m=0,1$ мм радиусли қиррада $P_0=40-50$ Н/м² контактли босим шароитида толаларни шикастланиши кузатилади.

Ингичка толали пахталар учун рухсат этилган контакт босими 70-90 Н/м² оралиғида жойлашганлиги кузатилган [3].

Юқоридаги катталикларни ва юза силлиқликларини баҳолашда тола ва ишчи органларини ўзаро боғланишларини муҳим томонларини ҳисобга олган ҳолда айнан икки компонентнинг ишқаланишини инобатга олиш лозим.

Толаларнинг қаттиқ жисмларга (ишчи органларга) нисбатан паст механик хоссалари уни шикастланишига олиб келади.

Натижалар. Толаларни чигитдан ажратиш жараёни мураккаб механик жараён бўлиб, арралар, хом-ашё валиги ва колосникли панжара ҳамда чигит тароқларининг мутаносиблигини таъминлаган ҳолатда юз беради. Толалар чигитдан ажралиши учун эса хом-ашё валиги маълум бир зичликка эга бўлиши керак, бу эса ўз навбатида ишчи органларни тез емирилишига сабаб бўлади, шу сабабли арралар ҳар 48-50 соатда, колосникли панжаралар эса ҳар 3-4 ой ичида қайта таъмирланади ёки тўлиқ алмаштирилади.

Чигитли пахтани жинлаш – бу толани чигитдан ажратиш жараёнидир. Чигитли пахтага таъсир принципи буйича жинлаш арралаи ва валиклига бўлинади.

1-TOM, 10-SON

Жинлар иш режимларини тўхтовсиз ва объектив ростлаш зарурлигини исботлаш учун асосий ва технологик характеристикаларни аниқлаш имконини ва уларни бошқариш усулларини бошланғич тадқиқотлари ўтказилган.

Аррали жин ишчи камерасининг унумдорлиги назарий йўл билан куйидаги формуладан аниқланади:

$$П = \frac{Q}{\tau_{yp}} A \quad (2.10)$$

бунда $П$ – ишчи камерасининг тола бўйича унумдорлиги;

Q – хом-ашё валигининг оғирлиги;

τ_{yp} – ишчи камерасида тола ва чигитни ўртача бўлиш вақти;

A – жинлаш жараёнининг ўзгармас характеристикаси.

(2.10) формуладан кўринадики, ишчи камерасининг унумдорлигини хом-ашё валиги оғирлигини ошириб ёки ишчи камерасида тола ва чигитни ўртача бўлиш вақтини камайтириб ошириш мумкин. Лекин хом-ашё валиги оғирлигини оширилиши камеранинг кўдаланг кесим юзасини катталаштиришга олиб келади. Натижада хом-ашё валигини ишчи камераси деворларига қўшимча ишқаланиш кучлари ҳосил бўлади, бу эса уни ҳаракатини секинлаштиради.

Жинлаш жараёнида чигитли пахтадан ажралаётган тола ва чигит сифатининг аниқловчи факторлари ичида энг муҳими бу хом-ашё валигининг зичлигидир. Левкович Б.А., Байдюк П.В., Роганов Б.И., Гулидов Н.Г., Тиллаев М.Т., Фазилдинов С., Худайкулов Н.Х., Усманов Х.С., Сафаров Н.М. томонларидан ўтказилган аррали жинлаш соҳасидаги тадқиқотлар кўрсатадики, хом-ашё валигининг зичлиги ортиши билан тола ва чигитнинг сифат кўрсаткичлари ёмонлашади [4].

Жинлаш жараёнида хом-ашё валигининг массаси ва зичлиги ўзгарувчан бўлиб ишловга берилаётган чигитли пахта ва чиқаётган жинлаш маҳсуллари бўлган чигит ва тола миқдорлари орасидаги динамик мувозанат билан белгиланади. Мазкур динамик мувозанат жинлаш жараёни бошланишидаги тахминан 15 минут давом этадиган юргизиш вақти давомида оператор томонидан ўрнатилади. Технологик жараён давомида динамик мувозанатга таъминлашнинг тасодикий ўзгаришлари, тишларнинг ўтмаслашуви каби

1-TOM, 10-SON

омиллар таъсирида жиннинг жинлаш қобилиятининг пасайиши, чигитли пахта таркибидаги, физик ва технологик параметрларидаги ўзгаришлар, яъни намлик, ёт қўшилмалар миқдори ва таркибининг ўзгариши натижасида қайишқоқлик ва ишқаланиш кучининг ўзгариши тўхтовсиз таъсир қилиб, мувозанатни бузади. Бу мувозанатнинг бузилиши жиннинг хом-ашё валиги зичлигини ўзитекислаш имконияти доирасида бўлганида тола ажратиш жараёни янги режимга ўтиб барқарорлашади, акс ҳолда технологик жараён бузилади ва оператив чора кўрилмаганда хом-ашёнинг камерада тикилиб қолиши рўй бериши мумкин. Бунинг олдини олиш учун кўриладиган чоралар ҳолатнинг характери ва ривожланиш жадаллигига қараб таъминотни камайтириш, уни тўхтатиш ва охириги чора сифатида жинни тўхтатиш ва хом-ашё валигини ағдариш ва технологик жараённи бошқатдан бошланиши бўлиши мумкин [5].

Хулоса. Жиндаги таъминлаш ва чиқариш орасидаги динамик мувозанатни ўзгартирувчи юқорида келтирилган омилларнинг барчасини оператив назорат қилишнинг техник, иқтисодий ва технологик мақбул усуллари мавжуд эмас. Шунинг учун хом-ашё валигининг массаси ва зичлигининг ўзи билан иш кўришга тўғри келади. Аммо хом-ашё валигининг зичлигини оператив назорат қилиш учун яратилган механик, электромеханик ва электрон сезгич воситаларнинг ҳеч қайсиниси сезгирлик, аниқлик, ишонччилик каби энг зарур технологик талабларга тўла жавоб бермайди ва шунинг учун амалда қўлланилмайди. Баъзи илмий тадқиқотларда тасдиқланган ишлаб чиқариш тажрибасига мувофиқ хом-ашё валигининг зичлиги оператив ҳолатда амалда аррали цилиндр электромотори истеъмол қуввати ёки унинг статор юклама токи катталиги бўйича баҳоланади [6]. Аммо хом-ашё валиги зичлиги ва электромотор статори юклама токи орасидаги боғланишнинг миқдор ва сифат кўрсаткичлари илмий тадқиқотларда ўз ифодасини топмаган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Madumarov Sanjarbek Rustamjonovich, Jurayev Yuldashon Yunuskhan Ugli, Yuldashev Khasanboy Sulayman o'g'li, GENERAL INFORMATION ON THE IMPORTANCE OF FEEDSTOCK DENSITY AND SPEED IN THE FIBER SEPARATION PROCESS, ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE, International scientific-online conference, October 20, 2022, <https://doi.org/10.5281/zenodo.7229260>
2. Samad S.Azimov, Ibrohimjon T.Tursunov , Khasanboy S.Yuldashev, DEVELOPMENT OF THE DESIGN OF A FEEDER OF VIBRATION ACTION

1-TOM, 10-SON

FOR SUPPLYING COTTON SEEDS TO LINTER MACHINES Proceeding IX International Conference «Industrial Technologies and Engineering» ICITE – 2022, Volume IV M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan December 09-10, 2022

3. Yuldashev Khasanboy, Komiljon Abduraximov, Maftuna Inamova, Kamoldin Mirgulshanov, Study Of The Process Of Cleaning Seedcotton INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND CURRENT RESEARCH CONFERENCES “SCIENCE, EDUCATION, INNOVATION IN THE MODERN WORLD” CONFERENCE DATE 15-10-2021, Pages:44-50. <https://doi.org/10.37547/isrc-intconf14>

4. Yuldashev Khasanboy , Maftuna Inamova, Mansur Qobilov, Abrorbek Abduxaliqov, Effect Of Moisture Continent In The Process Of Storing, Drying And Cleaning The Seed Cotton. INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND CURRENT RESEARCH CONFERENCES “SCIENCE, EDUCATION, INNOVATION IN THE MODERN WORLD” CONFERENCE DATE 15-10-2021, Pages:34-39. <https://doi.org/10.37547/isrc-intconf14>

5. Sarimsakov Olimjon Sharipjanovich, Kurbanov Dilmurod Maripjanovich, Yo'ldashev Xasanboy Sulaymon O'gli, Jurayev Yo'ldashxon Yunusxon O'g'li, INVESTIGATION OF LOSING FIBER DURING CLEANING COTTON. «Zamonaviy dunyoda amaliy fanlar: muammolar va yechimlar» nomli ilmiy, masofaviy, onlayn konferensiya, May 18, 2022. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6559924>

6. Sharipov Xayrullo Numonjanovich, Yo'ldashev Xasanboy Sulaymon O'gli, Jurayev Yo'ldashxon Yunusxon O'g'li, Urinboyev Bekzod Baxtiyor o'g'li, “RESEARCH OF LOSING FIBER CLEANER TECHNOLOGIES AND FOREIGN LINT CLEANER TECHNOLOGIES. RESEARCH OF LOSING FIBER CLEANER TECHNOLOGIES AND FOREIGN LINT CLEANER TECHNOLOGIES”. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6559910>

7. Sarimsakov Olimjon Sharipjanovich, Yo'ldashev Xasanboy Sulaymon O'gli , Sharipov Xayrullo Numonjonovich, Madumarov Sanjarbek Rustamjonovich, INVESTIGATION OF SEPARATION OF USABLE FIBERS ADDED TO CONTAMINANTS DURING CLEANING COTTON “O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR” JURNALI 20-MAY, 2022-YIL

8. Sulaymonov Abror, Inamove Maftuna, Yuldashev Khasanboy, THEORETICAL STUDIES OF THE NATURE OF THE INTERACTION OF COTTON SEEDS IN THE GAP BETWEEN THE AGITATOR BLADE AND THE SAW CYLINDER, EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH. Volume

1-TOM, 10-SON

2 Issue 11, October 2022 ISSN 2181-2020 Online: 18TH October 2022. Pages: 666-672. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7218857>

9. Jurayev Yuldashhon Yunusxon ugli, Yuldashev Khasanboy Sulayman ugli, Tuhktaev Sherzod Solijanovich, INVESTIGATION OF FIBER LOSS IN IMPURITIES FROM THE SS-15A SEPARATOR. EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH. Volume 2 Issue 11, October 2022 ISSN 2181-2020. Pages: 425-431. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7193675>

10. Yo'ldashev Xasanboy Sulaymon o'g'li, Qurbanov Dilmurod Maripjanovich, Maxmudova Gulshanoy Odiljon Qizi, INVESTIGATION OF FOREIGN LINT CLEANING SYSTEM TECHNOLOGIES. PEDAGOGLAR legal, medical, social, scientific journal, Pages: 151-161. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5813657>

11. Yo'ldashev Hasanboy Sulaymon o'gli, Xoshimov O'tkirbek Xakimjon o'gli, O'rinboyev Bekzod Baxtiyor o'gli, STUDY OF CLEANING PROCESSING OF SEED COTTON IJODKOR O'QITUVCHI ILMIY-USLUBIY JURNAL 5 NOYABR / 2021 YIL / 12 – SON. Pages: 209-213.

12. Sarimsakov Olimjon Sharipjanovich. Yo'ldashev Xasanboy Sulaymon O'gli, Sharapov Xayrullo Numonjonovich, Madumarov Sanjarbek Rustamjonovich, INVESTIGATION OF SEPARATION OF USABLE FIBERS ADDED TO CONTAMINANTS DURING CLEANING COTTON O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. 20.05.2022. Pages: 448-455

1-TOM, 10-SON

Пахта хомашёсини ташувчи ҳаводан ажратиш олиш жараёнини ресурс тежамкор усулда такомиллаштириш

Нажмитдинов Шухрат Абдукаримович

Наманган тўқимачилик саноати Институту

Наманган, Узбекистан

najmitdinov_shuxrat@mail.ru

Шарипов Хайрулло Нўмонжанович

доцент

техника фанлар номзоди

Наманган тўқимачилик саноати Институту

Наманган, Узбекистан

Аннотация

Мазкур мақола иш жараёнида сепараторнинг ишчи камерасига пахта ҳаво оқими билан кириб келиши ве ҳаводан ажралиш жараёнини амалий ўрганиб унга янги конструкция ишлаб чиқилиб ва амалда синов ишлари олиб борилиб, янги конструкцияни моделлаштирилган. Шу конструкцияни яратиш ишлари моделлаштирилиб амалий ишлар баён этилган. ишчи камерасидаги ўзгаришлар ва тикилган пахтани шикастланиши, бошқа ҳолатлар ўрганилиб унга ечим топилган

Таянч сўзлар: сепаратор, ишчи камера, сидирғич, тўрли юза, вакуум клапн, ишқаланиш кучи, оғирлик кучи.

Кириш. Иш жараёнида сепараторнинг ишчи камерасига пахта ҳаво оқими билан кириб келади. Асосий қисми сепараторнинг ишчи камерасида тўғри ҳаракатланиб, унинг деворларига урилади, ўз оғирлиги таъсирида вакуум-клапанга келиб тушади [1]. Қолган қисми тўрли сиртга урилади. Доира шаклдаги тўрли сиртлар сепаратор ишчи камераси ён томонларига ҳаво оқими йўлига ўрнатилган. Пахтанинг маълум бир қисми бу юзаларга ёпишиб қолади. Тўрли юзадан пахтани эластик сидирғич ёрдамида ажратиш олинади. [2]

Тўрли сиртдан пахта бўлакчасини ажратиш олиш пахтанинг сидирғич юзаси бўйлаб радиал ҳаракатининг юзага келиши сабабли амалга ошади. Маълумки, ҳаво оқими пахта бўлакларини тўр юзасига P_x куч билан сиқиб туради. Айни шу вақтда ушбу бўлакларни тўрли сиртдан ажратиш олиш учун сидирғич томонидан N_c бўйлама куч ҳосил қилинади (Madumarov, Jurayev, & Yuldashev, 2022).

Шундай қилиб, пахта бўлаклари тўрли юзада N_c ва P_x кучлар таъсирида бўлади. Сидирғич томонидан ҳосил қилинадиган N_c кучнинг миқдори валга

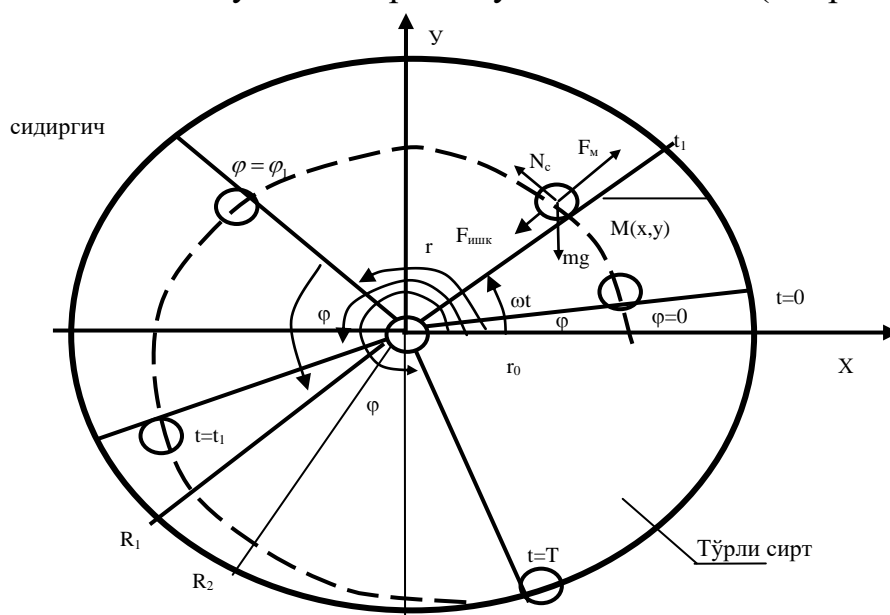

1-TOM, 10-SON

яқинлашган сари камайиб боради. Сидиргичнинг вал билан уланган жойида у минимал қийматга эга бўлади [4]. Бу эса пахтани тўрли юзадан ажратиш олишга етарли эмас. Узатиш пайтида сепараторда тез-тез пахтанинг тўрли юзада тўсилиб қолиш ҳоллари кузатилади. Бу ҳолат босимнинг камайишига ва кейинчалик сепараторда пахтанинг тикилиш ҳоллари юз беришига сабаб бўлади. Пахтани сепараторнинг тўрли юзасидан сидиргич ёрдамида ажратиш олиш пайтида вал атрофида хомашё ўрамини пайдо бўлади. У секин-аста катталашиб бориб, оқибатда бутун юзани тўсиб қўяди. Бунинг оқибатида тўрли юзани қўл билан тозалашга тўғри келади [5].

Материал ва методлар. Назарий таҳлиллар натижасида пахта ўрамининг ҳосил бўлиши сабабларини аниқлаш имкони пайдо бўлди ва уни йўқотиш борасида аниқ тавсиялар ишлаб чиқилди (Sarimsakov, Kurbanov, Yo'ldashev, & Jurayev, 2022).

Пахта бўлагини сепараторнинг тўрли сирти бўйича бир хил бурчак тезликда айланувчи материал нукта деб оламиз (2.3-расм).

1-расм. Сепараторнинг доира шаклидаги тўрли сиртида жойлашган пахта бўлагига таъсир қилаётган кучлар схемаси

1-пахта бўлакчаси, 2-сидиргич, 3-тўрли сирт, R1-сидиргич валининг радиуси, R2-доира шаклидаги тўрли сиртнинг радиуси, N_c-сидиргичнинг уриладиган кучи, F_{шк}- ишқаланиш кучи, F_M-марказдан қочма куч, m-пахта бўлагининг массаси, q-эркин тушиш тезланиши, ω-сидиргичнинг бурчак тезлиги, t-вақт, r- пахта бўлакчасининг жойлашиш нуктасидаги бошланғич радиуси.

1-TOM, 10-SON

Пахта бўлакчасининг кутб координаталар системасидаги ҳаракати тенгламаси қуйидагича кўринишда бўлади:

$$mr^2\ddot{\phi} = rN - fP_x \frac{r^2\dot{\phi}}{\sqrt{\dot{r}^2 + r^2\dot{\phi}^2}} - mg \cdot r \cos \phi \quad (1)$$

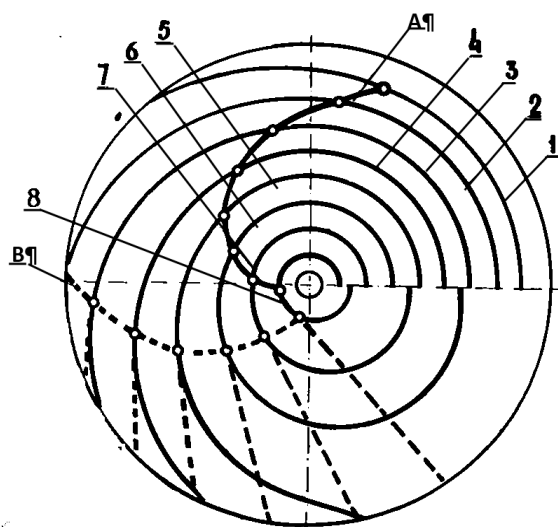
(1) тенгламадан $\phi=0$ да сидиргичнинг пахтага урилиш кучи N ни, аниқлаймиз:

$$N = mg \cos(\omega t + \phi) f_1 P_x \frac{r\omega}{\sqrt{\dot{r}^2 + r^2\dot{\phi}^2}} \geq 0 \quad (2)$$

(1) дифференциал тенгламани компьютерда Рунге-Кутта усулида, $t=0$ бўлганда $r=r_0$; $r=0$ бўладиган шартларда интеграллаб, сидиргичнинг бир хил бурчак тезлигида тўрли сирт бўйлаб пахта бўлакчаси билан бирга ҳаракатини ифодаловчи траекторияларини оламиз (2-расм).

$$m\ddot{r} = r^2 m \dot{\phi} - mg(\sin \phi + f \cos \phi) - f_1 P_x \frac{\dot{r} + fr\dot{\phi}}{\sqrt{\dot{r}^2 + r^2\dot{\phi}^2}} \quad (3)$$

2-расмга кўра сидиргичнинг доимий бурчак тезлигида r_0 ва ϕ_0 нинг турли қийматларида пахта бўлакчаси билан бирга ҳаракатини ифодаловчи траекторияси тасвирланган.

2-расм. Сидиргичининг тўрли юза бўйлаб ҳаракатини ифодаловчи траекторияси (ҳар хил радиусда, 8 та нуктада).

Тадқиқот натижалари. Бундан ташқари схема таҳлилидан қуйидагилар аниқланди: ҳар бир эгри чизиқ $t=t_0$ да сидиргич томонидан таъсир қилувчи куч

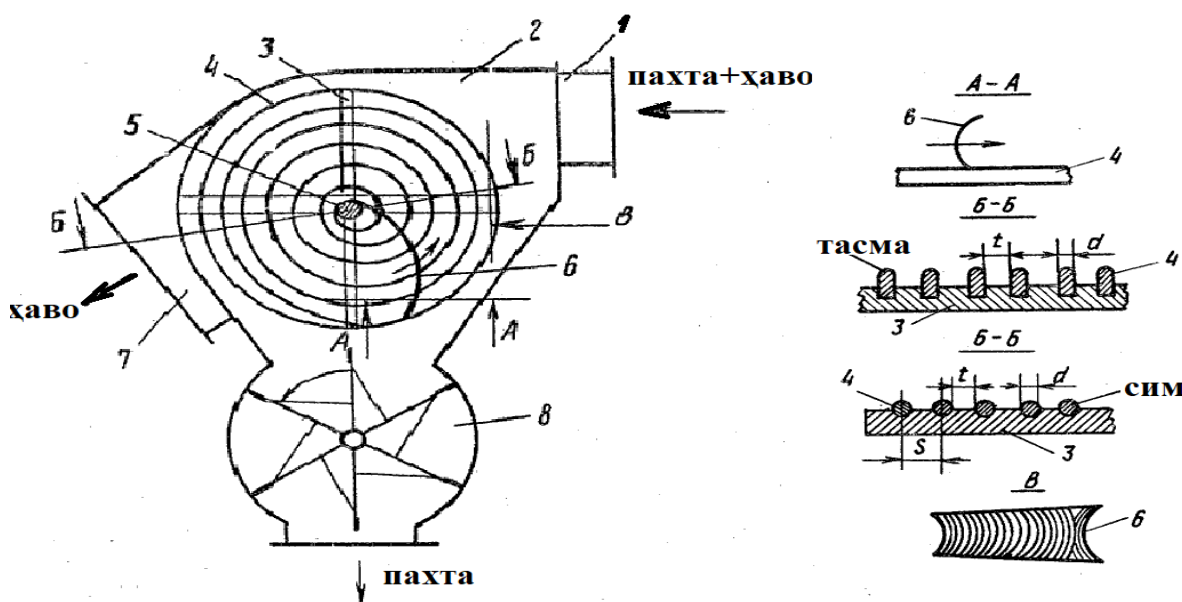

1-TOM, 10-SON

N нолга тенглашади. Бу нуқталарнинг геометрик жойлашиши B эгри чизиғини ҳосил қилади. Бу эгри чизик орқали пахта бўлаги бир вақтнинг ўзида радиал ва уринма йўналишларда ҳаракат ҳосил қилади. Бу (3) тенглама орқали ифодаланadi. Буларни интеграллаш урилиш кучи нолга тенг вақтда, (3) тенглама ҳам r нинг барча қийматлари учун $\varphi=180$ ва $P_x=0$ қўшимча шартда интегралланади. Пахта бўлагининг траекторияси ва эгрилиги пунктир чизиклар ёрдамида кўрсатилган (Sharipov, Yo'ldashev, Jurayev, & Urinboyev B B., 2022).

Эгри чизикларнинг солиштирма таҳлили шуни кўрсатадики, тўр юзасидаги босим нолга тенг бўлган қисмида пахтанинг тўла ажралиши таъминланиши мумкин ва тўрли юзада пахта тикилиб қолиши олди олинади. Шунингдек, бу траектория чизиклари шуни кўрсатадики, агар, тўрли сиртда шу траекторияларга мос ўйиқлар ҳосил қилинса, уларнинг ҳаракатига қаршилик кескин пасаяди. Шу нуқтаи-назардан, сепаратор тўрли сиртини пўлат сим ёки тасмадан марказдан радиал йўналишда кенгайиб борувчи спирал шаклида шакллантириш фояси туғилди ва шунга асосланган техникавий ечим ишлаб чиқилди [8]

Тадқиқот натижалари таҳлили. 3-расмда ушбу техникавий ечим асосида ишлаб чиқилган спираль шаклидаги тўрли сиртга эга бўлган сепаратор схемаси келтирилган.

3-расм. Спираль шаклидаги тўрли сиртга эга бўлган сепаратор

1-кирувчи қувур, 2-ишчи камера, 3-крестовина, 4-тўрли сирт, 5-вал,

1-ТОМ, 10-СОН

6-сидиргич, 7-ҳаво қувури, 8-вакуум-клапан

Сепараторга пахта кириш қувури¹ орқали киради. Цилиндрсимон ажратиш камераси ² нинг икки ён томонида крестовина ³ га маҳкамланган тўрли сиртлар ⁴ бўлиб, улар спирал шаклида ўралган пўлат сим ёки тасмадан ҳосил қилган ва ⁵-валга тангенциал равишда ўрнатилган. тўрли сирт ортида ҳаво камераси бўлиб, у сўрувчи қувур ⁷ уланган. Тўрни пахтадан тозаловчи сидиргич ⁶ вал билан қўшилиб, айланиш имкониятига эга бўлиб, у айланиш йўналишида узунлиги ва кўндаланг кесими бўйлаб спирал равишда эгилган. Сидирч ⁶ ўзгарувчан кенгликда ва тўрли сирт атрофига қараб ортиб борувчи эгрилик радиуси билан ясалган [9].

Шунингдек, сепараторнинг паст томонида қанотли барабан ⁸ (вакуум клапан) ўрнатилган бўлиб, у пахтани ишчи камерадан ташқарига чиқаришга хизмат қилади. ⁶ қирғични тайёрлаш штамплаш ёки қуйиш йўли билан амалга оширилади, сўнгра унинг ёйсимон эгилган юзасига эластик материал ўрнатилиши мумкин. Тўрли сиртини думалоқ диаметри $d = 3-4$ мм бўлган симдан ёки ишчи томони силлиқланган тасмадан тайёрлаш мумкин [10] [11] (Yuldashev, Inamova, Qobilov, & Abduxaliqov, 2021) (Yuldashev, Abduraximov, Inamova, & Mirgulshanov, 2021).

Хулосалар. Бунда, тўрли дискни тайёрлаш осон, аммо унинг мустаҳкамлиги пастроқ бўлади ва мустаҳкамликни таъминлаш учун диска унинг орқа томонидан қўшимча равишда радиал стерженлар пайвандлаш керак бўлади. Шунда, дискнинг ишончли ишлашига эришилади. Тўрли сиртни диаметри катта бўлган симдан тайёрлаш ҳам мумкин, аммо бунда унинг фойдали юзаси камаяди. ушбу юқаридса келтирилган конструкциялар ресурс тежамкор усулда ясалган бўлиб, маҳсулотни ясалиш нархи пасайган ва чидамлилиги сезиларли даражада оширилган. Олиб борилган илмий ишлар натижасида аниқ хулосалар келтириш керакки, ушбу моделдаги ускуналар пахта хомашёсини хаводан ажратиш ва қисман тозаланашига ҳам эришилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

- [1] X. T. Axmedxodjaev, D. A. Adashboyev, X. S. Yo'ldashev and S. S. To'xtaev, "INVESTIGATION OF FOREIGN LINT CLEANING SYSTEM," in *"Paxta to'qimachilik klasterlarida xomashyoni chuqur qayta ishlash asosida maxsulot ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning iqtisodiy , innovatsion, texnologik muammolari va xalqaro tajriba"* xalqaro ilmiy konferensiya, Namangan, Uzbekistan, 2022.
- [2] I. D. Madumarov, O. X. Xoshimov, A. T. Qurbanov and X. S. Yo'ldashev, "STUDY OF CLEANING PROCESSING OF SEED COTTON IN FOREIGN," in *"Paxta to'qimachilik klasterlarida xomashyoni chuqur qayta ishlash asosida maxsulot ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning iqtisodiy , innovatsion, texnologik muammolari va xalqaro tajriba"* xalqaro ilmiy konferensiya, Namangan, 2022.
- [3] S. R. Madumarov, Y. Y. Jurayev and K. S. Yuldashev, "GENERAL INFORMATION ON THE IMPORTANCE OF FEEDSTOCK DENSITY AND SPEED IN THE FIBER SEPARATION PROCESS," *ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE, International scientific-online conference*, vol. 8, no. 15, pp. 55-59, 20 October 2022.
- [4] Sarimsakov O. SH., Aerodinamika va Pnevmotransport, Namangan: "Namangan" Nashiryoti, 2021, pp. 98-116.
- [5] Sarimsakov O. SH., Paxtani pnevmotransportga uzatish va xavo yordamida tashish jarayonini takomillashtirish, Namangan: "Namangan" nashiryoti, 2018, p. 40.
- [6] O. S. Sarimsakov, D. M. Kurbanov, X. S. Yo'ldashev and Y. Y. Jurayev, "INVESTIGATION OF LOSING FIBER DURING CLEANING COTTON," in *Zamonaviy dunyoda amaliy fanlar: muammolar va yechimlar*, Uzbekistan, 2022.
- [7] X. N. Sharipov, X. S. Yo'ldashev, Y. Y. Jurayev and Urinboyev B. B., "RESEARCH OF LOSING FIBER CLEANER TECHNOLOGIES AND FOREIGN LINT CLEANER TECHNOLOGIES," in *Zamonaviy dunyoda amaliy fanlar: muammolar va yechimlar*, Uzbekistan, 2022.

1-TOM, 10-SON

- [8] A. Sulaymonov, M. Inamova and K. Yuldashev, "THEORETICAL STUDIES OF THE NATURE OF THE INTERACTION OF COTTON SEEDS IN THE GAP BETWEEN THE AGITATOR BLADE AND THE SAW CYLINDER," *EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH*, vol. 2, no. 11, pp. 666-672, 15 May 2022.
- [9] I. Tursunov, X. S. Yuldashev and O. G. ' . Madiyarov, "ANALYSIS OF CHANGES IN AIR PARAMETERS IN A COTTON SEPARATOR," in *"Paxta to'qimachilik klasterlarida xomashyoni chuqur qayta ishlash asosida maxsulot ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning iqtisodiy , innovatsion, texnologik muammolari va xalqaro tajriba"* xalqaro ilmiy konferensiya, Namangan, Uzbekistan, 2022.
- [10] Yo'ldashev X. S, "INVESTIGATING OF MOISTURE CONTENT IN STORING, DRYING AND CLEANING THE SEED COTTON," in *"Paxta to'qimachilik klasterlarida xomashyoni chuqur qayta ishlash asosida maxsulot ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning iqtisodiy , innovatsion, texnologik muammolari va xalqaro tajriba"* xalqaro ilmiy konferensiya, Namangan, Uzbekistan, 2022.
- [11] X. S. Yo'ldashev, O. X. Xoshimov and B. B. O 'rinboyev, "STUDY OF CLEANING PROCESSING OF SEED COTTON," *Ijodkor O'qtuvchi*, vol. 5, no. 12, pp. 209-213, 13 10 2021.
- [12] K. S. Yuldashev, M. D. Inamova, M. A. Qobilov and A. A. Abduxaliqov, "Effect Of Moisture Continent In The Process Of Storing, Drying And Cleaning The Seed Cotton," in *SCIENCE, EDUCATION, INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, USA, 2021.
- [13] K. S. Yuldashev, K. A. Abduraximov, M. D. Inamova and K. A. Mirgulshanov, "DEVELOPMENT OF THE DESIGN OF A FEEDER OF VIBRATION ACTION FOR SUPPLYING COTTON SEEDS TO LINTER MACHINES," in *SCIENCE, EDUCATION, INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, USA, 2021.
- [14] А. Гробер, Закономерности формирования вероятностных характеристик длины хлопкового волокна в процессе джинирования, Uzbekistan: Хлопковая промышленность, 1970, pp. 172-200.
- [15] Г. Мирошниченко, Основы проектирования машин первичной обработки хлопка, Uzbekistan: «Машиностроение», 1972, pp. 50-62.

1-ТОМ, 10-SON

- [16] А. У. Саримсаков, "ПАХТАНИ ДАСТЛАБКИ ИШЛАШ ТЕХНОЛОГИЯСИДА ЖИН МАШИНАСИНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ ЙЎЛЛАРИ БИЛАН АСОСЛАШ," Диссертация на соискание ученой степени кандидата технических наук., Namangan, 2017.
- [17] А. А. Умаров, *Тола сифатини яхшилаш мақсадида аррали жинни таъминлаш жараёнини такомиллаштириш. Техника фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертация.*, Наманган: Наманган., 2018 й, pp. 77-95.
- [18] Х. Т. Ахмедходжаев, А. М. Салимов and Т. О. Туйчиев, "Табиий толаларни дастлабки ишлаш технологияси", Наманган: "Наманган" наширёти, 2020, pp. 102-120.
- [19] Sarimsakov O. SH., *Paxtani uzatish va pnevмотransport yordamida tashish jarayonlarini nazariy asosalari*, Namangan: "Usmon Nosir Media" nashiryoti, 2021, pp. 35-50.

1-ТОМ, 10-СОН
ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУРНИНГ «БОБУРНОМА»
АСАРИДАГИ АЙРИМҲАРБИЙ АТАМАЛАР ҲАҚИДА ТУШУНЧАЛАР
ВА УЛАРНИНГ МОХИЯТИ .

Нуров Арслон

Ўзбекистон Миллий Университети Тарих йўналиши магистри

Аннотация. Мақолада буюк шоҳ ва шоир Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома” асарида учрайдиган айрим ҳарбий атамалар ва уларнинг моҳияти очиб берилган. Бобурнинг жанг санъати, қурол-аслаҳалари асарда қачон ва қайси жангда қўлланилганлиги мақолада ёритиб берилган. Шунингдек, “Бобурнома” асарининг қомусий асар эканлиги, балки унда тарихий, географик, этнографик маълумотлар билан биргаликда ҳарбий соҳага оид қимматли маълумотлар берилганлигига ҳам алоҳида тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: Заҳириддин Муҳаммад Бобур, “Бобурнома”, қозон, замбарак, тўфанг, раъд, тахш, новак, тош, дорухона, лафет, фарангий, туфак, милтиқ.

Аннотация. В статье раскрываются некоторые военные термины и их значение в произведении «Бобурнома» великого царя и поэта Захириддина Мухаммада Бабура. В статье рассказывается, когда и в каком бою в пьесе использовались боевые искусства и оружие Бабура. Также было отмечено, что труд «Бобурнома» является энциклопедическим трудом, но содержит ценные сведения о войнах, наряду с историко-географическими и этнографическими сведениями.

Ключевые слова: Захириддин Мухаммад Бабур, «Бобурнома», қозон, замбарак, тўфанг, раъд, тахш, новак, тош, дорухона, лафет, фарангий, туфак, милтиқ.

Моҳир саркарда ва шоҳ, XVI асрнинг энг машҳур ҳукмдорларидан бири Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома” асарида география, тарих, этнография, топография, зоология, адабиётшунослик ва бошқа фанлар ҳақида қимматли маълумотлар берилади.

Мемуар шаклида ёзилган ушбу асарда фаннинг кўплаб соҳаларига оид сўзлар ватерминлар кўп ишлатилган. Хусусан, қўшин тузулиши ва ҳарбий соҳага оид бўлган терминлар ва атамалар ниҳоятда кўп ишлатилганлиги билан ажралиб туради.

Машҳур академик В.Зоҳидовнинг маълумотларига кўра, “Ҳарбий санъатнинг машҳур арбобларидан бири бўлган Бобур” ўрта асарларҳарбий

1-TOM, 10-SON

соҳасининг барча жихатларини мукамал эгаллаган ва такомиллаштирган.

Барчамизга маълумки, Заҳириддин Муҳаммад Бобур поетика ва мусиқа соҳалари биланбир қаторда ҳарбий соҳага бағишланган илмий рисола ҳам ёзган. Лекин ушбу рисола бизнингзамонамизгача етиб келмаган.

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг асосий асари ҳисобланмиш “Бобурнома” да XV аср охири ва XVI аср бошларидаги Мавороуннаҳрдаги сиёсий вазият, тож-у тарх учун ўзаро курашлар, Шайбонийхон ва у билан бўлган урушлар, шу билан биргаликда Хуросон, Афғонистон ва Ҳинд диёрида бўлиб ўтган тарихий ва сиёсий жараёнларнинг хронолигик баёнида ҳарбий соҳага оид сўзларнинг турли гуруҳлари билан биргаликда ҳарбий қурол-аслаҳаларнинг номларини ифодаловчи атамалар ҳам кенг қўлланилган.

Дастлаб, “Бобурнома”да қайд этилган ўт очувчи қуроллар ва уларнинг номлари ҳақида тўхталиб ўтамиз. Маълумки, “дастлабки ўт очиш қуроллари Ўрта Осиёда илк мартаба Мавороуннаҳрда Амир Темур ҳокимиятни эгаллагач пайдо бўлган”. Амир Темур даври ҳақидамаълумот берувчи кўпгина манбаларда ўт очувчи қуроллар раъд деб аталган. “Раъд сўзи арабчадан таржима қилинганда “момақалдиروق” деган маънони англатади”. Замбаракларни

раъд деб аташларининг ҳам сабаби бор. Сабаби шундаки, ундан ўқ узилганида кучли гумбурлаш овози эшитилган. Шу сабабдан унга раъд деб ном беришган.

Бобур кўшинида ҳам раъд қуролидан фойдаланилган. “Бобурнома”да қайд этилишича, Бобур ва Рано Санго ўртасидаги 1529-йил Ҳиндистоннинг Хўрда кўли яқинидаги жангда раъдандозлар қатнашгани айтилади: “Ва Низомиддин Али халифани ғазоти Рум дастуридек, буюрулдиким, милтиқчилар ва раъдандозларким, черикимизни олдида эдилар, аларнинг паноҳи учун арабларни келтуруб, занжир билан боғладилар”.

Шаҳбонийлар даврида ижод қилган Муҳаммад Солиҳ ўзининг “Шайбонийнома” асарида маълумот беришича, Шайбонийхон Самарқанд шаҳрини қамал қилган даврда (1500- 1501) Заҳириддин Муҳаммад Бобур аскарларида тахш (ёйнинг кичик тури, арбалет), новак (ўқ- ёй) ва тўфанг (милтиқ) каби қуроллар билан бирга раъд ҳам бўлганлигини таъкидлайди.

А.М.Беленскийнинг маълумотларига кўра, бу сўз форсчадан таржима қилинганда дег (тўпнинг катта турини) сўзининг таржимаси ҳисобланади. Бу атама тўп ёки замбарак маъносида фақат эски ўзбек тилидагина ишлатилган. “Бобурнома” асарида бу атама илк мартаба 1495 йил Султон Хусайн

1-ТОМ, 10-СОН

Мирзонинг кўшини Ҳисор қалъасида Хисравшоҳнинг кўшинларини қамал қилаётган жараёнида учрайди: “Султон Хусайн Мирзо келиб Ҳисор кўрғони қабоб тушди. Нақиб сўзлмоқ ва кўрғон олмоқ ва тош урмоқ ва қозон қурмоқнинг иш-кучида кеча ва кундуз ором ва қарори йўқ эди”

“Бобурнома” асарида кенг қўлланиладиган ҳарбий атамалардан яна бири зарбзандир. “Бу атама хажми жиҳатдан қозондан кичкина бўлган, лекин отиш тезлиги бўйича эса ундан анчайин тезроқ ва узоқроқ масофагача етиб борадиган дала тўпини билдиради”. Ушбу қурол ҳам худди қозон цингари лафет, яъни зарбзан аробасига ўртатилган. Бу борада “Бобурнома” асарида қуйидагича маълумот келтирилади: “Кўпрук боғлар ердин қуйироқ Мустафо Румий зарбзанлик аробаларини ота киришди”.

Бу атама “Бобурнома”да илк мартаба Бобурнинг 1526 йилда содир бўлган Иброҳим Лодий билан Панипат жанги тасвирида учрайди. Кўшин маркази ҳисобланмиш ғулнинг чап томонида Бобур саркардаларидан бири Мустафо Румий зарбзан тўплари билан Иброҳим Лодий кўшинларига зарбалар бериб турган.

“Бобурнома” асарида кўзга ташланадиган атамалардан яна бири бу фарангийдир. Фарангий Бобур кўшинида ҳам, Султон Хусайн Мирзо кўшинидаям мавжуд бўлган. Асарда фарангий тўпини отувчи ҳарбийларга нисбатан фарангибоз термини ишлатилган. Бу қурол ҳам душманнинг жонли кучларини, истеҳкомларини ва қалъаларини вайрон этишда қўлланилган. Унинг тўпи ҳам худди қозон тўпи цингари тош деб номланган.

Ҳарбий соҳада ишлатиладиган атамалардан яна бири бу замбарак маъносини англатувчи тўп терминидир. Уни илк бор Бобур 1529 йилги воқеалар тасвирида ишлатган. Унда айтилишича, Устод Алиқули ва Мустафо тўп, туфак, зарбзан ва фарангий цингари қуроллар билан зангга кирган. Тўп отувчилар эса тўпчи деб аталган.

Жанг бошланиш олдидан барча қуроллар: зарбзан, қозон, тўп ва фарангий учун махсус жой тайёрланган. Бу жой мулжор термини билан аталган: “Устод Алиқули била Мустафога зарбзан отмоққа ва қозон қурмоққа, мулжор кўпориб, ер ясамоқ учун қалин белдор ва қаҳорғамуҳассиллар тайин қилинди”.

Кўрғон ва қалъаларни қамал қилиб ўққа тутмоқчи бўлишса, энг аввало уларнинг атрофида баланд тупроқ кўрғон тикланган. Ушбу тепалик саркўбпар деб аталган. Бу тепаликлар барпо этилгач, тўплар унинг устига олиб чиқилган ва қалъадагилар шу тепалик устидан ўққа тутилган.

1-ТОМ, 10-СОН

“Бобурнома” асарида тез-тез учрайдиган узун стволли милтиқни англатувчи ўт сочувчи қуроллардан бири бу тўфанг (туфак) деб номланган. Бу қурол XVI асрларда Хуросон ва ЎртаОсиёда кенг тарқалган. Қуролнинг бу тари асосан, жангда душман ҳарбийларининг жонли кучларини йўқ қилишда фойдаланилган.

Тўфанг яъни туфак қуролидан Бобурнинг 1500-1501-йилларда Самарқанд шаҳрини Шайбонийхон аскарларидан ҳимоя қилишда ишлатгани ҳақида Муҳаммад Солиҳ ўзининг “Шайбонийнома” асарида маълумот берилган. Лекин Бобур ўзининг “Бобурнома” асарида бусўз илк мартаба 1518-йилги воқеаларни тасвирлашда фойдаланган. “Бобурнома”да 1508- 1518-йилги воқеалар тасвирланмаганини ҳисобга оладиган бўлсак, Муҳаммад Солиҳни берган маълумотлари ҳақиқатга анча яқин. Демак, Бобурнинг кўшинида тўфанг анча олдинроқ мавжуд бўлган дейиш мумкин.

Маълумотларга кўра, тўфанг цингари ўт очувчи қуроллар Ҳиндистонда ҳам, Афғонистоннинг шарқий ҳудудларида ҳам маълум эмас эди. Бу ҳақида ҳатто Бобур ўзи ҳам ёзади: “Бажавр эли, чун туфангни кўрмайдур эдилар, туфанг унидин ҳеч парво қилмадилар, балки туфанг унини эшитгач тамасхур қилиб, муқобалада шаниъ ҳаракатлар қилурлар эди”.

Тўфангдан отилган ўқлар совутни, қалқонни ва бошқа мудроффа қуролларини бемалол теша оларди. Уларни отувчилар эса тўфангдўзлар деб аталган. Тўфангдозлардан ташкил топган махсус кўшин тури Бобур армиясида мавжуд бўлган. Бобурнинг Иброҳим Лодий ва Рано Санго билан бўлган жангларида тўфангдўзлар маълум бир тактик ҳарбий операцияларни бажаришган.

“Бобурнома” асарида ўт очувчи қуроллар қаторида милтиқ сўзи ҳам қўлланилган. Милтиқдан ўт очувчилар эса милтиқчилар деб аталган. Бу иккала термин асарда илк мартаба Бобур ва Рано Санго ўртасидаги 1529-йилги жанг тасвирларида учрайди: “Ва нодирул аср Али Қули ўз улуси билан ғулнинг олдида эди ва милтиқ ва зарбзан ва тош отмоқда ишлар қилур эдилар... . Буюрдимким, ғулнинг ўнг ва сўлидин милтиқчиларни ўртада қўйиб, икки тарафдан корзор қилсунлар”. Кейинчалик бу қурол Ўрта Осиё ҳарбий соҳасида асаосий қуроллардан бирига айлана боради. Милтиқ ва тўфанг сингари қуролларнинг снарядлари, патронлари – ўқатамаси билан атала бошланган.

Бобурнинг “Бобурнома” асарида XV-XVI асрларда ҳарбий соҳада қўлланилган қурол- аслаҳалар ва техникалар ҳақида ҳам батафсил маълумотлар

1-TOM, 10-SON

берилади. Хусуан, фарангий, тўп, қозон, тўфанг, милтиқ ва бошқа ўт очувчи қурооллар Бобур қўшинида мавжуд бўлган. Айнан, ҳарбий тактика ва замонавий қуроол-яроғларнинг мавжудлиги, Бобурнинг айрим жанглардаги устунлигини таъминлаган. Масалан, “Бобурнома”да Патипат жанги тасвирида айнан ўт очар артиллериянинг устунлиги сабабли Бобур ғалаба қозонганлиги айтилади. Чунки, бу даврда ҳинд жангчилари ҳали бу каби ўт очар қурооллардан бохабар эмасдилар. Натижада, Бобур жанг пайтида уларни қўллаганда, Иброҳим Лодий қўшинлари саросимага тушганлар. Демак, жангнинг натижаси қайсидир маънода ҳарбий қуроолларга ҳам боғлиқ.

Адабиётлар

1. Z.M.Bobur. *Boburnoma*. / nashrga tayyorlovchi va lug‘at mualliflari: Xasanov S. Jo‘rayev
O. – Toshkent: Fan, 2019.
2. V.S Bhatnagar. Life and Times of Sawai Jai Singh, 1688–1743 : [англ.]. — Impex India, 1974. — 6 p.
3. An Advanced History of India. By R.C. Majumdar ... H.C. Raychaudhuri ... Kalikinkar Datta. (Second Edition.) : [англ.]. — Macmillan & Company, 1950. — 419 p.
4. Radheyshyam Chaurasia. History of Medieval India: From 1000 A.D. to 1707 A.D. : [англ.]. — Atlantic Publishers & Dist, 2002. — 161 p.
5. Giles Tillotson. Mughal India : [англ.]. — Penguin Books, 1991. — P. 4;
6. Hooja, Rima. A History of Rajasthan. — Rupa and company, 2006. — 453 p.
7. Chandra, Satish. Medieval India: From Sultanat to the Mughals (1206–1526). — Har-Anand Publications, 2006. – 203 p.
8. Gopinath Sharma. Mewar & the Mughal Emperors (1526-1707 A.D.) : — S.L. Agarwala, 1954. – 231 p.
9. A history of India under the two first sovereigns of the house of Taimur, Báber and Humáyun. Indian Culture London: Longman, Brown, Green, and Longmans. 1854. – 464 p.

1-TOM, 10-SON

JAHON ADABIYOTI NAMOYONDASI JEYMS JOYS HIKOYALARI

Shodikulova Aziza Zikirayayevna

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Tillar kafedrasida assistenti PhD.,

Umarova Aziza Bobur qizi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Tibbiy pedagogika fakulteti 5kurs talabasi

Annotatsiya: maqolada Ingliz adabiyotida modernizm va modernistik hikoyalar haqida, jahon adabiyoti namoyondasi Jeyms Joys hikoyalari haqida umumiy ma'lumotlar keltirilgan. Shu bilan birga hikoyalarning badiiy talqini haqida ham fikrlar yuritilgan. Bundan tashqari XX asr boshlarida g'arb modern adabiyotiga taalluqli umumiy an'analar borasida ham bir qancha qarashlar mavjud.

Kalit so'zlar: modernistik hikoyalar, jahon adabiyoti namoyondalari, Jeyms Joys, hikoya janri, badiiy talqin, g'arb modern adabiyoti, modernizm.

Modernizm – asrning ma'naviy qiyofasi bo'lib, unda asrlar o'rtasidagi farqlar, “eski va yangi” qarama-qarshiliklari ularning mafkuraviy qarashlarining asosiy mezoni hisoblanadi. Modernizm - J. Joys va G. Shtayn, F. Kafka va G. Kayzer, L. Pirandello va Yu. O'Nil, T. Man va U. Folkner, A. Dyoblin va J. Dos Pasos, B. Brext va E. Ionesku, X. L. Borxes va G. G. Markes, A. Myordok va G. Grass modernizm ruhida. Ularning barchasi modernizm nuqtai nazaridan o'ziga xos bo'lib, ularning har biri modernizmning butun tipologiyasini, terminologik va uslubiy tavsiflarini oydinlashtirish uchun alohida yondashuvni talab qiladi. J.Joysning “Uliis”ini ham ramziy, ham avangard, “yuqori zamonaviy” va “postmodern” deb o'qish mumkin. Shunga ko'ra, romanning adabiy jarayondagi mavqei va o'rnini ham vaqt o'tishi bilan o'zgarishi muqarrar.

Zamonaviy tendentsiya adabiyot va san'at uslubi sifatida insonni o'rab turgan muhitni bezash va to'qishga intiladi; u hayot jarayonlarini eng mayda detallarigacha (neorealizm) kuzatib, ularni rang-barang, lingvistik, o'ylangan spektakllarga aylantirib, badiiy matnni murakkablashtirishga intiladi. Buning sabablaridan biri G'arb jamiyatidagi yuksak g'oyalarning qadrsizlanishi, tinimsiz, ma'nosiz hayot kechirgan inson ruhiyatining tartibsizliklari edi. Zamonaviy uslub romantizm, shahvoniylik, nozik tabiat va G'arb adabiyotidan mustahkam, mustahkam chiziqli strukturaviy poydevorni o'z ichiga oladi. Sharq san'ati ritmik ifoda, boy va nafis kashtachilik, sharqona nafislik bilan ajralib turadi.

Yevropa madaniyatida mujassamlangan XIX asr oxiri – XX asr boshlaridagi zamonaviy uslub o'quvchi tasavvurida qadimgi jahon sivilizatsiyasining davomi

1-TOM, 10-SON

sifatida mujassam bo'ldi, adabiy jarayon umumbashariy madaniy taraqqiyotning ajralmas qismiga aylandi. Bu hodisaning asosini nafaqat badiiy asar, balki adabiy tanqid, davriy matbuot, memuar (memuar, esdalik) va epistolyar (xat shaklidagi asarlar) ham tashkil etgan.

Zamonaviy ingliz yozuvchisi Jeyms Joys ijodi fransuz yozuvchisi Marsel Prust va nemis yozuvchisi Frans Kafka merosi kabi buyukdir. Shuning uchun ham G'arb adabiyotshunoslari bu uch asarni Yevropa modernistik adabiyotining "otalari" deb biladilar. Joys bugungi kunda modernizmning eng mashhur yozuvchilaridan biri sifatida tan olingan. Yozuvchining 1904-1914 yillarda yozilgan ilk hikoyalari keyinchalik "Dublinliklar" nomi bilan nashr etilgan; u bu to'plam bilan ham ingliz klassiklari qatoriga kirishga loyiq. Uning hikoyalari realistik, mubolag'asiz. Ularda og'ir kunlarni boshidan kechirayotgan, ijtimoiy-madaniy turg'unlikda yashayotgan, yuksak orzulardan yiroq, behuda xayollarga berilib ketayotgan tor fikrli insonlar taqdirini ko'ramiz.

19-asr oxiri — 20-asr boshlarida rus adabiyotiga modernizm g'oyalari kirib kela boshladi. V.Bryusov, N.Gumilyov, A.Axmatova, M.Svetaevalar faoliyati buning yorqin dalilidir. Faqat A.Platonovning "Kotlovan", "Chevengur" romanlari, M.Bulgakovning "O'q himoyachisi", "Usta va Margarita", B.Pasternakning "Doktor Jivago", V.Nabokov, I.Buninlar zamonaviy G'arb bilan uyg'unlikda adabiyot yaratdi. Yozuvchilar ijodi XX asr jahon adabiyoti sahnasida munosib o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shodikulova, A. Z. (2021, December). The theory of an integrative approach to the analysis of the phenomenon of metonymy. In *Archive of Conferences* (pp. 56-57).
2. Shodikulova, A. Z. (2021). The text is about the phenomenon of cohesion. *Academicia Globe*, 2(05), 229-232.
3. Shodikulova, A. Z. (2022). The analysis of the phenomenon of metonymy. *Science and Education*, 3(12), 1136-1140.
4. Shodikulova, A. Z. (2021). Methodology For Using Computer Training Programs In English Lessons. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 12(13), 3358-3367.
5. Shodikulova, A. (2023). COHESIONS FORMED BY MEANS OF HYPONYMS. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(9), 40-43.
6. SHODIKULOVA, A. Z. (2021). THE ROLE OF METONYMS IN THE FORMATION OF TEXT STRUCTURE. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, (9), 655-658.

1-TOM, 10-SON

7. Shodikulova, A. Z. (2021). COGNITIVE INTERPRETATION OF THE PHENOMENON OF METONYMY. *Scientific reports of Bukhara State University*, 5(1), 136-146.
8. Zikiryaevna, S. A. (2022). DISCURSIVE ANALYSIS OF DERIVED METONYMIE. *Journal of Positive School Psychology*, 1588-1592.
9. Zikiryayevna, S. A. COGNITIVE-DISCURSIVE ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF METONYMY IN A MEDIA.
10. Zikiryaevna, S. A. (2022). Cognitive Interpretation Of The Phenomenon Of Metonymy. *Eurasian Medical Research Periodical*, 5, 102-104.
11. Шодикулова, А. З. (2021). МЕДИАМАТНЛАРИНИНГ ЛИНГВИСТИК ТАДҚИҚИ МАСАЛАСИ. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 4(2).
12. Mukhamadiyeva, M., & Sharipov, B. (2022). LATIN AS THE MAIN LANGUAGE OF MEDICINE. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 1(7), 337-339.
13. Sharipov, B. (2023). SOME CONSIDERATIONS ON THE FORMATION OF CLINICAL TERMS IN LATIN. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(6), 477-479.
14. Sharipov, B. (2022). RETSIKLIK XUSUSIDA MULOHAZALAR. *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 1(19), 63-66.
15. Salimovich, S. B. (2022). RECIPROCAL SYMMETRY AND ITS GRAMMATICAL INDICATIONS. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 7(12), 129-131.
16. Salimovich, S. B. (2022). Studies of Reciprocity in Linguistics. *Eurasian Scientific Herald*, 8, 221-224.
17. Isroilova, M., & Sharipov, B. (2023). SOME OBSERVATIONS ON LATIN PRONUNCIATION AND SPELLING. *Science and innovation in the education system*, 2(7), 127-129.
18. Шарипов, Б. С. (2022). TIL BIRLIKLARINING NUTQDA FAOLLASHUVI HAQIDA. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 5(1).
19. Salimovich, S. B. (2022, January). FUNCTIONS OF LANGUAGE UNITS. In *Conference Zone* (pp. 62-63).
20. Nasimjanovna, K. F., & Salimovich, S. B. (2023). NAMES OF DISEASES AND THEIR USE IN CLINICAL TERMINOLOGY. *Journal of Universal Science Research*, 1(6), 469-474.
21. Salimovich, S. B. (2022, January). FUNCTIONS OF LANGUAGE UNITS. In *Conference Zone* (pp. 62-63).

1-TOM, 10-SON

Xushmurodova Shahnoza Shaymonkulovna

Ingliz tili kafedrası PhD, dotsenti

Samarqand Davlat Universiteti

xushmurodova.shahnoza@yahoo.com

Bilingual experience in constructing language identity

Annotation: The bilingual experience can be explored through various lenses, such as sociolinguistics, psycholinguistics, and cultural studies. Researchers can examine how bilinguals negotiate their identity through language use, how they switch between languages in different contexts, and how their language identity evolves over time. The study concludes that since language contains a common worldview and cultural meanings for native speakers, linguistic identity is also usually built through the language that is most often used in a person's daily life and the degree of proficiency, in turn, is related to the use of the language. Consequently, the degree of language proficiency improves the more the language is used.

Key words: bilingual experience, national identity, language identity, individual's identity, bilingual individuals.

Language identity

The bilingual experience is a unique and complex phenomenon that involves the use of two or more languages in daily life. Bilinguals often face challenges in constructing their language identity, which refers to the way individuals perceive and express themselves through language.

One approach to studying bilingual identity is to conduct interviews or surveys with bilingual participants. This method allows researchers to gather first-hand accounts of how individuals construct their language identity and how they navigate the complexities of being bilingual.

Another approach is to analyze language use in different contexts, such as at home, at work, or in social settings. This method can reveal how bilinguals adapt their language use to different situations and how they express different aspects of their identity through language.

Adolescents who are going through language development changes become more conscious of how others view them because peer acceptance becomes so important. This awareness frequently influences how people use language,

1-TOM, 10-SON

particularly how they alter their speech patterns to achieve a certain social standing among their peers (Durkin & Conti-Ramsden, 2007). In fact, teenagers frequently make linguistic innovations and changes, some of which eventually find their way into the language's basic structure. This is particularly true at the lexical level because young people tend to be imaginative wordsmiths who enjoy borrowing new words from other languages and even from other jargons, which are particular dialects used by a particular group.¹

One of the primary notions that come to brain when discussing language is communication. Language is necessary for all aspects of socializing with the outside world, but it is also a crucial component of one's identity. One's identity is what they present to the outside world and how they want to be viewed by them. Identity formation also necessitates a certain level of awareness because it involves conscious choices that alter an individual's identity. Family, peer relationships, and place are three factors that demonstrate a connection between language and identity over the course of a person's life.

National identity is defined as one of the constituent characteristics of a person's identity. It manifests itself in a sense of belonging to a certain nation, country, cultural space. Language, perhaps, plays the most important role in the formation of national identity. It forms a personality, its mentality, worldview, religion, behavior, lifestyle, value system and national character.

From early childhood, a person falls under the influence and power of language, assimilating the culture stored in it. The language imposes a coded in it shows a picture of the world, a model of perception of culture and behavioral norms. How does language shape our way of thinking, culture and identity? And, on the other hand, how does our language transform under the influence of constant changes in the world around us?

The problem of the relationship between language and thought has occupied the minds of philosophers and linguists for three thousand years.

Regardless of the scientific position, they agree that our language is inextricably linked with the culture and national identity of a person.

¹ Abdulfattah, O., & Mansour, A. (2017). Geographic location and linguistic diversity. *International Journal of English Linguistics*, 7(4), 220–229.

1-TOM, 10-SON

The "language situations" of children developing in a limited Russian-speaking environment are characterized by a bizarre flow and intertwining as a proper both linguistic and extra linguistic factors, they are so diverse that they practically do not lend themselves to any classification. Due to individual characteristics, different linguistic composition and educational attitudes of the family, by the beginning of the period of socialization, such children can speak only in Russian or only in the language of the host country, not to mention all intermediate options the relationship of two languages (the dominance of one or the other language).

How bilingualism affects language identity

Currently, bilingualism is a very common phenomenon. Due to increased mobility, intercultural and language contacts, more children grow up in bilingual families. Researchers have ambiguously treated – and still treat – the concept of bilingualism. The most common definition of bilingualism, according to which a bilingual is a person who can use two languages at the same level (CDO 2013).

Definitions by source can be further divided according to two criteria: a) languages learned in early childhood in the family when communicating with native speakers and b) languages used in parallel from early childhood to communicate in the environment. (Markosian 2004, 28; Skutnabb-Kangas 1981, 91.)

The first opportunity is realized in the family when the parents have different native languages, and everyone communicates with the child in their own language.

The second option, in turn, indicates, for example, the bilingualism of the environment, i.e. the child learns one language at home and another in the environment. Bilingualism is also defined by identification or attitude. At the same time, there are two approaches: a person identifies himself as a bilingual or others identify him as a native speaker of two native languages. The first is related to self-identification. This, however, may vary; in different circumstances, a person speaks a language to a different degree and identifies with different languages. It may depend on internal (indifference, motivation) and external (when he speaks a second language, the topic of conversation, who he is talking to, etc.) factors. (Skutnabb-Kangas 1981, 88-89.)

It should be noted that the definition of identification is ambiguous, since at different stages of life a person is sometimes defined as bilingual, sometimes as

1-TOM, 10-SON

monolingual. Some more (bilingual) people do not consider themselves bilingual, but identify themselves with only one nationality or language group

In most cases, a bilingual person does not speak two languages to the same extent, and one of the languages is dominant. Speaking two languages at the same level is called balanced bilingualism.

According to J. A. Fishman (Fishman 1971, 303), people rarely speak many languages at the same level in every situation, but use one language, for example, at work, and another in the home environment.

According to F. Grosjean, "Bilinguals usually learn and use their languages for different purposes, in different areas of life and with different people." So, there are several criteria for determining the native language, and, of course, that bilinguals can combine all these functions with two languages. Therefore, the native language can be called the language learned first, the language that is the most important, the most frequently used, which is known best, and with which it is easiest to identify yourself.

According to the well-known Sepir-Whorf hypothesis, each language represent reality differently and, consequently, the language a person speaks affects his worldview (Edwards 2009, 60). Thus, we note that language is one of the most important signs of identity.

In particular, ethnicity, nationality, culture and a person's belonging to a particular language group are expressed through language. Consequently, identity is built, changed, valued or not valued through language. Also, culture is always reflected in language, and therefore, identity is a language and culture in interaction with each other.

In other words, culture influences language and a person's identity, and vice versa. (Laihiala-Kankainen et al. 2002, 10-11.) It can be noted that language produces identities, and identities are produced by language (Iskanius 2006, 40). In addition to the communicative aspect of language, it is also a means of thinking and designates a particular culture; that is, language identity includes not only the language common to its speakers, words and expressions, as well as the whole a worldview that connects all native speakers of a particular language. (Dufva 2002, 36.)

So it can be noted that the cultural values of a certain society are expressed through language.

1-TOM, 10-SON

Naturally, sometimes a bilingual person who has heard speech in two languages since birth cannot distinguish them; he has two native languages. Still, usually a bilingual belongs more to one language group than to another. (Protasov 2004,14.) Note, however, that the term "native language" is not usually found in children's bilingualism (Chirsheva 2012, 183).

Thus, we note that the question of the native language of a bilingual person is difficult, since this concept is not considered stable. Its definition is influenced by situational, personal, as well as environmental factors. The language(s) with which a person grew up receiving emotional support can also be considered native.

Bibliography:

1. Skutnabb-Kangas, T. (1984). *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon: Multilingual Matters.'
2. Haugen, E. (1953). *The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior*. Philadelphia: Pennsylvania Press.
3. Dressler R. *Exploring Linguistic Identity in Young Multilingual Learners (In the Classroom)*. *TESL Canada Journal*. 2014; 32(1): 42-52.
4. Lanza, Svendsen (2007, 292.)
5. Leigh Oakes. *Language and National Identity: Comparing France and Sweden*
6. *IMPACT: Studies in Language and Society*) 2001. 305 pp. URL: <http://wegomere.jimdo.com/2013/06/15/language-and-national-identity-comparingfrance-and-sweden-impact-studies-in-language-and-society-download/>
7. Abdulfattah, O., & Mansour, A. (2017). Geographic location and linguistic diversity. *International Journal of English Linguistics*, 7(4), 220–229. <https://doi.org/10.5539/ijel.v7n4p220>
8. Kallifatides, T. (1993). Language and identity. *Harvard Review*, 4, 113–120. <http://www.jstor.org/stable/27559761>
9. Rovira, Lourdes C. (2008). The relationship between language and identity. The use of the home language as a human right of the immigrant. *REMHU - Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana*, 16(31),63-81. ISSN: 1980-8585.
10. Romaine, S. (1994). *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics* (2nd ed.). Oxford, UK: Oxford University Press.

1-TOM, 10-SON
TABIY FANLARNI O'QITISHDA VARIANTIV TUSHUNCHALARNI
O'RTA OSIYO ALLOMALARI IJODI ASOSIDA O'QUVCHILAR
TAFAKKURINI TAKOMILLASHTIRISH

Bobomurotov Sirojiddin Mengziyo o'g'li,
Termiz davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim metodikasi
kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. O'qituvchilarning tabiatga bo'lgan munosabatlariga ularning psixologik holati ham katta ta'sir ko'rsatadi, bunday hollar sayohatlar, kuzatishlar, amaliy ishlar, o'qituvchining jonli hikoyalari paytida vujudga keladi. Shunga ko'ra o'quvchilar shaxsiga ta'sir ko'rsatish, ular bajargan ishlardan xursandchilik va qanoatlantiruvchi o'quv faoliyatiga jalb etish, darsda o'qituvchi faoliyatining zarur shartidir.

Tayanch tushunchalar: buyuk matematik, astranom, geograf, fan tarixida ilk qomusiy olimlar

Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda ilk variativ tushunchalarni shakllantirish talablari va mezonlari bu bilimlarning tizimlashtirilganligidir. Tabiiy fanlarni o'qitishda har bir sinfdagi ma'lumotlar takrorlamaydi, lekin biri ikkinchisining uzviy davomi hisoblanadi. Ma'lumotlar bir-birini to'ldirib boradi. Darslikdagi mavzular esa yanada kengroq, yanada chuqurroq bilimlar bilan boyitilib boriladi. Darslikdagi mavzularning berilishi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga ko'ra tavsiflanishi didaktik talablardan biri hisoblanadi.

Tushuncha-narsa va hodisalarning muhim xususiyatlari, aloqalari va munosabatlarini aks ettiruvchi tafakkur shakli. Tushuncha bilish mahsulidir, bu bilish oddiydan murakkabga ko'tarila borib, tushunchalarni mukammallashtiradi, aniqlashtiradi va yangilarini shakllantiradi. Tushunchaning asosiy mantiqiy vazifasi biron narsani boshqa narsadan fikran ajratishdan iborat. Fanlarni turkumlarga ajratish va tabiiy fanlarni tushunchada umumlashtirish tabiat qonunlarini bilishning zarur shartidir. Har bir fan muayyan tushunchalar bilan ish ko'radi, ularda bilimlar jamlanadi. Tushuncha hissiy bilish shakllaridan farq qilib, inson ongida to'g'ridan to'g'ri aks etmaydi. U taqqoslash, analiz, sintez, abstraksiyalash, umumlashtirish kabi mantiqiy usullardan foydalangan holda hosil qilinadi.

1-TOM, 10-SON

Buyuk alloma **Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy** O'rta Osiyolik buyuk matematik, astranom, geograf, fan tarixida ilk qomusiy olimlardan biri. Xorazmiy tabiiy fanlar taraqqiyotida chuqur iz qoldirgan asarlaridan biri "Ziji Ko'ragoniy"dir. Asar nazariy astronomiya va astranomik jadvallardan iborat. Asar o'rta asrlar fanidagi astronomiyaga oid dastlabki asar bo'lib, 37 bobdan iborat va 116 ta jadvalni o'z ichiga oladi. Unda turli taqvimlar, Quyosh, Oy, sayyoralarning harakati va boshqalar haqida ma'lumotlar keltirilgan. Xorazmiyning "Kitob-amal bil-asturlobot" (Astrolyabiyalar bilan amallar haqida kitob) asarida qadimiy va O'rta asr astronomiyasining asosiy kuzatuv asbobi bo'lgan astrolyadiya (arabcha asturlob) yasash va undan foydalanish, osmon yoritgichlarining balandligi va bir kunlik harakati, geografik obyektlarning kordinatalari yangi oy chiqish muddatlarini aniqlash, aniq va lo'nda qoidalar tarzida bayon qilingan.

O'quvchilarni tabiatsevar qilib tarbiyalashda, dastlab umumiy tarbiyaning o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalarini bilib olish lozim. Umumiy tarbiyani singdirishda tabiat elementlari, uning boyliklari, jonli va jonsiz tabiatni asrash nuqtai nazardan kelib chiqqan holda, yoshlarni uning sir-asrorini to'liq bilib olishga, o'rganishga va ulardan oqilona foydalanishga o'rgatishimiz kerak [2].

Atrofdagi olam bilan tanishish bo'yicha materiallarni o'rganishda o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va ularning har taraflama etuk shaxs bo'lib rivojlanishi maqsadida ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlar hal qilinadi. O'quvchilarga o'z qishlog'i va shahalari misolida jamiyat hayoti bilan tanishtiriladi. Shu orqali o'quvchilarning tabiatga oid ilk invariant va variativ tushunchalari shakllantiriladi. Ularni tabiat bilan tanishtirishning, tabiatda bo'ladigan voqea - hodisalarning, o'simlik va hayvonot olamining roli beqiyos.

Maktab ta'limi o'quvchi hayotining muhim bir bosqichidir. Bu pallada u shaxs bo'lib shakllana boshlaydi. Ana shu jarayonlarni to'g'ri yo'lga qoyishda boshlang'ich sinf o'qituvchilari muhim ahamiyat kasb etadi. Ulardan bu borada kuchli ma'suliyat, salohiyat va bilim talab qilinadi. Buning uchun boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilarga tabiatni asrab - avaylash, uning manbalaridan oqilona foydalanish, odam va uning salomatligiga doir tushunchalar, foydali qazilmalar va ularning davlat iqtisodiga ta'siri kabi tushunchalar berish uchun dars soatlari ajratilgan. O'rgatiladigan bilim va tushunchalar o'quvchilarda tabiat va uning boyliklariga nisbatan ongli munosabatni qaror toptirishi lozim [6].

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga xos bo'lgan ta'sirchanlik ularda tabiatdan zavqlanish hissini shakllantirishni jadallashtiradi. Ulardagi hissiy charchashning

1-TOM, 10-SON

oldini oladi. Buning uchun tabiat qo'ynida o'tkaziladigan mashg'ulotlar sonini ko'paytirish, hissiy charchoqni pasaytiradigan mashqlardan samarali foydalanish, tabiat qo'yniga sayr-sayohatlar, ekskursiyalar tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Xususan, boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda ilk variantiv tushunchalarni shakllantirishda o'zaro ta'sirni amalga oshiruvchi omillardan biri o'quvchilarni ta'lim jarayonida ijodiy ta'sir ko'rsatishga motivlashtirish hisoblanadi. Ayrim tadqiqotchilarning ta'kidlashiga ko'ra, insonning o'zi tomonidan mustaqil ravishda egallangan tushunchalari muhim ahamiyat kasb etadi. Bu mustaqil ta'lim jarayonida, ya'ni o'quvchiga o'qituvchi tomonidan an'anaviy ravishda o'rgatilmaganda, mustaqil fikrlash jarayonida vujudga keladi, mazkur jarayonda muhokama qilinayotgan muammoning mazmun va mohiyati tushuniladi va tahlil qilinadi, reflektiv faoliyat amalga oshadi.

Bizning fikrimizcha, tabiiy fanlarni o'qitishda ilk variantiv tushunchalarni shakllantirish jarayonida ijodiy ta'sir ko'rsatishga motivlashtirish ularning faolligini ta'minlashga xizmat qiladi, o'z navbatida ijodiy faollik ham o'zaro ta'sirini amalga oshiruvchi omillardan biri hisoblanadi [4].

Tabiatni asrashning dastlabki urug'lari eng avvalo muqaddas maskan oilada qadaladi. Bizning nazarimizda, oila-oila a'zolari o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, unga rioya qilish va targ'ib qilish, zararli odatlarni oldini olish, toza musaffo tabiiy muhitni qaror toptirishning kichik yorqin modeli hisoblanadi. Oila a'zolarining munosabati, xo'jalik yuritish uslubi, tartib - qoidalari va odat - ko'nikmalari - oilaning qadriyatlarini belgilaydi [5].

Ta'kidlash joizki, boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda ilk variantiv tushunchalarni shakllantirish jarayonida darsning amaliy ahamiyati ortadi. Natijada esa o'quvchilarning ichki imkoniyatlari, yangi qirralari ochiladi. Shu bilan bir qatorda, ularda mustaqil ishlash ko'nikmalari rivojlanadi, o'z-o'ziga ishonch hissi ortadi, fanni o'rganishga bo'lgan qiziqish kuchayadi, ijodiy fikrlash qobiliyati shakllanadi, kelajakdagi o'z hayotiy faoliyatiga tayorlanishi uchun rag'bat hosil bo'ladi.

Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda variantiv tushunchalarni shakllantirish va rivojlantirish vositalaridan biri - ular faoliyat ko'rsatayotgan va yashayotgan muhit bo'lib, bu o'quvchilarda ilk invariant va variantiv tushunchalarni shakllantirish jarayoni subyektlarining o'zaro ta'sirini amalga oshiruvchi tashqi omillardan biri hisoblanadi [7]. Bunday ta'lim-tarbiyaviy muhitda o'zaro ta'sir

1-TOM, 10-SON

ko'rsatuvchi ishtirokchilarning suhbatlari va o'quvchining o'zini - o'zi rivojlantirishi asosida tafakkurning rivojlanish jarayonlari vujudga keladi, mazkur omil ota-onalar va jamiyatning zamonaviy talablari ta'siri ostida bo'ladi. O'quvchilarga tabiiy fanlarni o'qitishda ilk invariant va variantiv tushunchalarni shakllantirish jarayonida hamkorlikdagi ijodiy faoliyat qulay innovatsion muhitni tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar

1. Ibragimova N.A. Ekologik xavfsizlikni ta'minlash tizimining institutsional va funksional integratsiyasi: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. Toshkent, 2018. - 138 b.
2. Ismatov I.Sh. O'quvchilarda atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish (anorganik kimyo misolida): p.f.n. diss..avtoref. - Toshkent, 2006. - 21 b.
3. Yo'ldoshev H.S., Avezov Sh.M. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari. -T.: "Mehnat", 2003.- 94 b.
4. Ko'chkinov A.Yu. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ekologik tarbiyalash texnologiyalari: diss.....pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD). -T., 2021. -147 b.
5. Karimjonov A., Ochilov F.I. Boshlang'ich sinflarda ta'lim-tarbiya muammolari. O'quv-uslubiy qo'llanma.-Toshkent: Firdavs-Shoh, 2021. - 204 b.
6. Karimova N.A, Ergasheva G.S. O'quvchilarning o'zlashtirishi sifatini ta'minlashga psixologik va genetik yondashuv// Uzluksiz ta'lim. Ilmiy-uslubiy jurnal. 6 son -2016.-103-107 b.
7. Komilova G. Maktabgacha yoshdagi (5-6 yosh) bolalarga ekologik tarbiya berishda xalq topishmoqlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari): p.f.n., diss.... avtoref. - Toshkent, 2005. - 21 b.
8. Norbo'tayev X.B. Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda ekologik tafakkurni takomillashtirish. // International Multidisciplinary Conference// Hosted from Manchester, England 25th jan, 2023.

**1-TOM, 10-SON
SHAYBONIYLAR DAVRIDA DIN ULAMOLARINING BOSHQARUVDAGI
O'RNI.**

Sarvarbek Abduvakhobov

**Kamoliddin Behzod nomidagi milliy rassomchilik va dizayn instituti Tasviriy
san'at fakulteti Dekan o'rinbosari**

Hukmdorlar o'rtasidagi deyarli barcha sulhlar diniy ulamolar ishtirokida amalga oshirilgin. Hatto, hukmdorlar qahr-u g'azabga to'lgan chog'ida ham, din peshvolari aybdorlarni jazolanishdan saqlab qolish darajasida katta qudratga ega bo'lganlar. Masalan, 1507-yil Hirot Muhammad Shayboniy qo'shinlari tomonidan ishg'ol etilgach, shahar aholisi "moli omon" (solig'i)ga tortiladi. Shunda shahar ichidagi ba'zi amaldorlar shahar aholisi ko'magida qochib ketish maqsadida hiyla ishlatib, butun shahar bo'ylab "hozirgina Muhammad Muhsin mirzo (Husayn Boyqaroning o'g'li) o'z qo'shini bilan yetib keldi va Shayboniy bilan urushish uchun u tomonga ketdi", deb xalqni ko'chmanchilarga qarshi ko'tarish maqsadida yolg'on xabar tarqatishadi. Bundan shahar aholisi qo'zg'alib, shahar ichi va tashqarisida "moli omon" yig'ib yurgan uch yuz atrofidagi Shayboniyxon odamlarini o'ldiradi. Bunday vaziyatda shahar akobirlari xalqdan ayovsiz o'ch olinishining oldini olish maqsadida, din peshvolari va qozilarni Shayboniyxon huzuriga yuborib, shahar aholisining gunohidan o'tishini so'rashgan. Muhammad Shayboniyxon esa shaharning obro'li din peshvolariga qarshi bora olmay, Hirot aholisining gunohidan kechib, o'z sarkardalarining qasos olishiga ruxsat bermagan.

Shayboniyilar davrida Buxoro xonligida ulamolarning vositachiligi va murosa-yu madoraga undashi tufayli ko'p hollarda hukmdorlar o'rtasida o'zaro kelishuv sulhlari tuzilib, keraksiz urushlar va ortiqcha qon to'kilishining oldi olingan. Xususan, XVI asrning yirik diniy ulamosi bo'lgan Qosim Shayx ham Abdullaxon va Toshkent xonlari (Navro'z Ahmadxon, Bobo sulton) o'rtasida kelib chiqqan nizoni bir necha marta bartaraf etib, ularni yarastirib qo'ygan.

Qo'shinda diniy ulamolar – naqiblar, xo'jalar, sayyidlar, qozilar olib yurilgan. Ularning o'z tamoyillari asosida hukmdorlarga navkarlikka yollanishi qat'iy taqiqlangan. Ulamolar jang amaliyotida bevosita ishtirok etmasalar-da, qo'shinning jangovar ruhini oshirishda katta o'rin tutgan. Taniqli din arbobi, eshon yoki sayyidlarning qo'shin tarkibiga kiritilishi, harbiy yurishlarda ishtiroki, ularning duo va fothalari g'alabani ta'minlashiga ishonch qo'shinda kuchli bo'lgan. Ayrim hollarda

1-TOM, 10-SON

diniy ulamolarning da'vati bilan dushman tomon jangsiz taslim bo'lgan, raqib qo'shinining katta qismi g'oliblar safiga qo'shib olingan. Diniy ulamolar shayboniyalar qo'shini harbiy yurishlarining shariat qonun-qoidalariga mosligiga fatvo berib, ko'pincha dushman qo'shinini "qaroqchilar to'dasi", "kofirlar qavmi" va sunniy hanafiya mazhabida qoralangan boshqa nomlar bilan atab, olib borilayotgan urush va hatto talon-tarojlarni shar'iy tarafdin oqlaganlar. Yirik va hal qiluvchi janglar oldidan ulamolar qo'shin oldida chiqish qilib, o'z da'vatlarida jangda halok bo'lganlar shahidlar sifatida jannatga kirishiga oddiy jangchilarni ishontirganlar.

Bundan tashqari, ulamolar ma'lum urushlarni "muqaddas urush", "din yo'lidagi hayrli ish" deb baholab, hukmdorlarga bunday urushlarni boshlash uchun fatvolar ham berganlar. O'rta asrlarga oid pandnoma ruhida asarlarning ko'pchiligida hukmdorlarning din ulamolari oldiga, ularni ziyorat qilish uchun borishi va o'z yurishlariga ulardan ruxsat olishi haqida tavsiyalar beriladi. Buxoro xonlarining deyarli barcha yurishlari mamlakat shayxul-islomining fotihasi bilan amalga oshirilgan (Bunga Abdullaxonning 1551-yil Xurosonga, 1553-yil Shahrisabzga, 1558-yil Qarshiga, 1559-yil Balxga va h.k. yurishlarini misol qilib keltirish mumkin). Fazlulloh ibn Ro'zbehxonning "Mehmonnomayi Buxoro" asarida Muhammad Shayboniyxon Buxoroda qozoqlar ustiga muqaddas urush qilishga qaror qilgani, urush oldidan Xoja Bahouddin Naqshband qabrini ziyorat qilgani va bu urushga Xoja Abu Nasr Porso (vafoti 1537) va buxorolik ulamolarning fatvo bergani haqida ma'lumotlar mavjud. Shuningdek, Abdullaxon 1551-yil bahorida Xuroson ustiga yurish uchun jo'yboriy xoja Muhammad Islom huzuriga tashrif buyurib, dastlab undan ruxsat olib, o'z yurishining shariat qoidalariga mosligini asoslab berishini va keyin esa fatvo berishini so'ragan. Ubaydulla sultonning 1524- va 1529-yillarda Xurosonga yurishi bevosita din peshvolari tashabbusi bilan tashkil etilgan. Chunki bu davrda Xuroson Eron safaviylari (shia mazhabidagilar) qo'li ostida bo'lib, hirotlik ulamolar movarounnahrlik shayxlar va qozilarni o'z hukmdorlarini Hirotga yurish qilib, shialar hukmronligiga chek qo'yish maqsadini hosil qilishga ko'ndirishga undaganlar. Bundan ko'rinadiki, bu davrda nafaqat jo'ybor xojalari, balki boshqa diniy ulamolar ham xonlikdagi harbiy-siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etganlar.

Ba'zida din ulamolari ayrim harbiy to'qnashuvlarning natijalarini oldindan ko'ra bilgan va bunday janglarning tashabbuskorlari ham bo'lgan. 1512-yil Ismoil Safaviy (1502-1524) tomonidan Amir Ahmad (Najmi Soniy) boshchiligidagi katta qo'shin (ayrim manbalarda 60 ming, ayrimlarida esa 80 ming) bilan Movarounnahrda bostirib kirib, Qarshini qamal qilganda, Ubaydulla sulton va Jonibek sulton Karmana

1-TOM, 10-SON

atroflarida, Ko'chkunchixon va Temur sulton qolgan boshqa sultonlar bilan Miyonkolda edilar. Ularning barchasi dushman qo'shini o'zlaridan bir necha barobar ko'p bo'lganligidan chekinishga qaror qilganlar. Shu vaziyatda, Mir Arab laqabli Sayid Abdulla Yamaniy (Ubaydulla sultonning piri) Turkiston viloyatidan Buxoroga keladi. U Ubaydulla sulton va Jonibek sultonni jangga chorlab, hatto jang rejalarini tuzishda ham yordam bergan. Shuningdek, barcha shayboniy sultonlarni Ubaydulla sultondan o'rnak olishga chaqiradi va shu tariqa barcha boshqa shayboniy sultonlar G'ijduvonda birlashadilar. Ikki qo'shin o'rtasida bo'lgan to'qnashuvda Najmi Soniy yengiladi va o'zi halok bo'ladi. Mazkur g'alaba natijasida qo'lga kirgan katta miqdordagi o'lja jang tashabbuskori Mir Arab ixtiyoriga beriladi. Mir Arab esa ushbu mablag'lar hisobidan Buxoroda Mir Arab madrasasini (1530-1536) bunyod etgan.

Ma'lumki, XV asrning ikkinchi yarmi O'rta Osiyoning islomiy hayotida Xo'ja Ahror faoliyatining faollashuvi bilan izohlanadi. Keyinroq esa, bu hududlardagi ma'naviy-diniy hayotda sufiylikning bir qator yirik namoyondalari shakllanadi. Siyosiy hokimiyatning shayboniylar qo'lga o'tishi natijasida temuriylar davridagi yirik diniy ulamolar yangi diniy vakillar, xususan, XVI asrning ikkinchi yarmidan boshlab jo'ybor shayxlari bilan almashadi. Ulardan eng mashhurlari Xoja Muhammad Islom (1493-1563), Xoja Saad (1531-1589), Xoja Tojiddin Hasan (1547-1646), Xoja Aburaxim (1575-1628/1629) kabilar bo'lib, ular Naqshbandiya tariqatining yo'l boshchilari edilar. Bu davrda Movarounnahrda Yassaviya va Kubroviya tariqati namoyondalari ham mavjud bo'lgan bo'lsa-da, bu ikkala tariqat vakillari Movarounnahrning siyosiy hayotiga jo'ybor shayxlari kabi ta'sir eta olmas va aralashmas edilar.

1-TOM, 10-SON
Qishloq xo'jalik mollarini asosiy gelmentoz kasalliklari

Yaxshieva Dilafruz Abdumo'minovna
Veterinar (tadqiqotchi-pedagog) magistr Samarqanda davlat Veterinariya
Meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiya universiteti Toshkent filali

Annotatsiya: Yangi O'zbekiston davlatimiz aholisining sog'lom ovqatlanish konsepsiyasi va oziq-ovqat mahsulotlarining xavfsizligini ta'minlash hamda ularni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish respublika veterinariya xizmatining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, aholini sifatli go'sht, sut, tuxum mahsulotlari bilan ta'minlash Davlat siyosati darajasidagi muhim vazifa bo'lib, ushbu vazifalar ijrosi davlatimiz va hukumatimizning doimiy e'tiboridadir. Ammo bir qator yuqumli va invazion kasalliklar ayniqsa, chorva mollarining gelmintoz kasalliklari ushbu vazifalarni bajarishda jiddiy to'siq hisoblanadi. Xususan, chorva mollarining fassiolyoz va exinokokkoz kasalliklari muhim epizootologik va epidimiologik ahamiyatga ega bo'lib, ushbu kasalliklarga chalingan hayvonlarda "infeksiya davvozasi" yuzaga kelishi, chorva mollarining mahsuldorlik ko'rsatgichlari keskin pasayishi hisobiga katta iqtisodiy zarar yuzaga keladi.

Kalit so'zlar: kasallik, qishloq, gelmit. tur

Bu yo'nalishdagi tadqiqotlarning birinchi davri sayohatchi-tabiatchi olim A.P.Fedchenkoning 1868-1871 yillarda boshlangan va Turkiston o'lkasi (O'zbekiston, Turkmaniston va Qozog'istonning janubiy viloyatlarini qamrab olgan hudud)da olib borilgan, qo'ylardan yig'ib olingan gelmintlarni aniqlash natijasida quyidagi 8 tur gelmintlar aniqlangan:

1. *Trichuris ovis* (Abildg, 1795)
2. *Haemonchus contortus* (Rud. 1809)
3. *Dictyocaulus filaria* (Rud. 1809)
4. *Moniezia expansa* (Rud. 1810)
5. *Taenia hydatigena* Pallas, 1776
6. *Echinococcus granulosus* Batsch, 1786
7. *Fasciola hepatica* L, 1785
8. *Dicrocoelium lanceatum* stilles et Hassal, 1896 [52; 20-26-b].

Keyinchalik, K.I.Skryabin (1916) O'zbekistonning Sirdaryo viloyati va Qozog'istonning Aulieata shahrida qo'ylar orasida 21 turga mansub gelmintlar

1-TOM, 10-SON

parazitlik qilishi haqida ma'lumot beradi. Muallifning bu ma'lumotiga asosan, qo'ylarda yuqorida qayd qilingan 8 turdan tashqari 2 tur ezofagostomlar (*Oesofagostomum columbianum* va *O. venulosum*), 2 tur gangilonemalar (*Gangylonema seutatum* va *G. verrucosum*) yana 2 yangi tur monieziyalar (*Moniezia alba*, *M. denticulata*), 2 tur sintetokauluslar (*Synthetocaulus rufescens*, *S. capillaris*), bir turdan xabertiya (*Chabertin ovina*), bunostom (*Bunostomum trygonocephalum*), trixostrogilyus (*Trichostrongylus retortaeformis*), nematodirus (*Nematodirus filicollis*) va tizanieziya (*Thysanieza ovilla*)lar parazitlik qilishi aniqlangan.

5-Rossiya gelmintologik ekspeditsiya (1921) jarayonida 6 bosh qo'ylarni Toshkent shahrida, 1 bosh – Sirdaryoda, 2 boshdan Chorju va Marvda (hozirgi Mari), jami 11 bosh qo'ylarni to'liq gelmintologik yorish usuli bilan tekshirganda ularning gelmintofaunasi 22 tur gelmintlardan tashkil topishi haqida ma'lumot olingan.

Qashqadaryo viloyatidagi "Koson" qorako'lchilik xo'jaligida 70 bosh turli yoshdagi qo'ylarni To'liq Gelmintologik Yorish (TGYo) usuli bilan tekshirib, 26 xil (tur) gelmintlarni aniqlangan [4; 79-85-b].

Samarqand viloyatida, qorako'l qo'ylarning asosiy gelmintozlari va ularning epizootologiyasi bo'yicha olingan ma'lumotlarga ko'ra, qorako'l qo'ylarning gelmintofaunasi 3 sinfga mansub 33 tur gelmintlardan iborat bo'lib, ular orasida trematodalardan fassiola va dikrotseliyalar, nematodalardan diktikaula, gemonx, xabertiya, ostertagiya va ezofagoastomlar chaqiradigan kasalliklar asosiy gelmintozlar qatoriga kiradi.

K.I.Skryabinning TGYo usuli bilan tekshirilgan 59 bosh qo'ylarning 42 foizi *Fasciola hepatica* va *F. gigantica* bilan zararlanganligi, ulardan *F. hepatica* tez-tez uchraydigan va keng tarqalgan bo'lib, *F. gigantica* turi esa kam va chegaralangan miqdorda uchrashi aniqlangan [37; 183-b].

Narpay tumanida 28,48% qo'ylar, jumladan 31,2% ona qo'ylar va 10,6% bir yoshgacha bo'lgan qo'zilar fassiolar bilan zararlanganligi aniqlagan [65; 14-b].

O'zbekiston gelmintologiya fanining asoschisi professor N.V.Badanin respublikamiz iqlim sharoitini hisobga olib, gelmintozlarning mavsumiy dinamikasini o'rganishda yil fasllarini quyidagi muddatlarga bo'lishni taklif etadi: qish fasli 16 dekabr dan 15 martgacha; bahor fasli 16 martdan 30 aprelgacha; yoz fasli 1 maydan 31 avgustgacha; kuz fasli 1 sentabrdan 15 dekabrgacha.[33; 3-21-b].

Gelmintozlar epizootologiyasini o'rganishda N.V.Badanin taklif etgan yil fasllari undan keyingi gelmintolog-tadqiqotchilar (I.X.Irgashev, Sh.Azimov, B.S.Salimov, A.O.Oripov va ularning hamkasblari) tomonidan qo'llanilib kelinmoqda.

1-TOM, 10-SON

O'zbekistonning tog'-tog'oldi va cho'l-yaylov mintaqalarida qo'ylarning asosiy geogelmintozlarini o'rgangan mualliflar [8;153-154-b], bunday gelmintozlar qatoriga gemonxoz, ostertagioz, xabertioz, nematodiroz va strongiloidoz kirishi, gemonx va xabertiyalar kuchli patogen ta'sir etuvchi gelmintlar, ostertagiya va marshallagiyalarning patogen xususiyatlari "faqat gemonx va xabertiyalar bilan birgalikda uchraganda namoyon bo'ladi" deb ta'kidlaydi.

Gelmintlardan xoli (agelmintoz) qo'zilarini marshallagiyalar, gemonx va nematodiruslarning invazion lichinkalari bilan sun'iy zararlantirib chuqur eksperimental tajribalar olib borgan muallif [56; 248-252-b; 57;] turli xil trixostrogilidlarning qo'y organizmiga patogen ta'sirini o'rganib gelmintlarning, jumladan trixostrogilidlarning hayvon organizmiga patogen ta'siri eng avvalo invaziyaning intensivligi, gelmintlarning organizmda rivojlanish davri va boshqa bir qator omillarga bog'liq ekanligini aniqlagan. Jumladan, muallifning ta'kidlashicha "marshallagiyalar qo'y organizmiga juda qattiq patogen ta'sir ko'rsatadi va ularning eng kuchli patogen ta'sir etishi gelmintlarning preimaginal rivojlanish davriga to'g'ri kelgan".

O'zbekistonda qo'ychilikning asosiy qismini qorako'l qo'ylari tashkil qilishini hisobga olib, aynan qorako'l qo'ylarining gelmintlari va gelmintozlari bo'yicha keng-ko'lamlari, tadqiqotlar olib borgan, muallif [35; 249-257-b; 36; 137-144-b] qorako'l qo'ylar gelmintlarini ularning epizootologik va epidemiologik ahamiyatiga qarab ikki "kategoriyaga" (darajaga) bo'lgan.

1. Birinchi darajali ahamiyatga ega bo'lgan va tez yo'qotilishi zarur bo'lgan gelmintlar:

a) barcha mintaqalar (zona)larda keng tarqalgan, chorva mollari va inson uchun xavfli gelmintlar: exinokokk va senurlar;

b) qo'ylar orasida keng tarqalgan, ularning mahsuldorligini pasaytiradigan yoki hayvonlarning nobud bo'lishiga sabab bo'ladigan gelmintlar. Bu guruhga, muallifning fikriga ko'ra, monieziya, tizanieziya, marshallagiya, gemonxus, nematodirus, xabertiya va diktiokauyuslar kiradi va bu gelmintlar bilan ularni mintaqaviy tarqalishi va mavsumiy dinamikasini hisobga olgan holda kurash olib borish lozim;

v) ma'lum mintaqalarda tarqalgan, hayvonlar patologiyasida ma'lum ahamiyatga ega va katta iqtisodiy zarar yetkazadigan gelmintlar. "Bu gelmintlarga fassiola, dikrotseliya, avitellina, bunostom va trixotsefallar kiradi deb, bu gelmintlarni 3-5 yilda yo'qotish lozim" deb ta'kidlaydi muallif.

**1-TOM, 10-SON
XULOSALAR**

1. Kaprologik tekshirish natijalariga ko'ra, Toshkent viloyatining tog'li va qo'ychilik rivojlangan Ohangoron, Bo'stonliq va Parkent tumanlarida qo'ylar 80 foizgacha turli gelmintlar bilan zararlangan. Zararlangan qo'ylar orasida nematodiruslar qariyb 50 foizni, marshallagiylar va boshqa oshqozon ichak strongilyatlari 18-19 foizni tashkil etadi.

2. Dag'al junli go'sht yo'nalishidagi mahalliy zotli qo'ylarda 12 foiz marshallagiylar, 31,8 foiz nematodiruslar va 15,3 foiz boshqa oshqozon ichak strongilyatlar qayd etildi.

3. Tekshirilgan mayin jun beruvchi merinos zotli qo'ylarning marshallagiylar bilan 28,8 foiz, nematodiruslar bilan 44,4 foiz va boshqa oshqozon ichak strongilyatlari bilan esa 26,6 foiz zararlangan. Shuning bilan birga **merinos zotli** qo'ylar fassiolar bilan 17,7 foiz zararlangan bo'lsa, mahalliy zotli qo'ylar 3,2 foiz zararlanganligi aniqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Azimov Sh.A. Epizootologiya anoplotsefalyatozov melkogo rogatogo skota v usloviyax UzSSR. //Mat-ly n.konf. VOG, ch.1, M., 1963.

2. Abduraxmanov T.A., Do'stova R.T., Oripov A.O., Mukumov X. Dinamika izmeneniy nekotoryx mikroelementov v krovi pri eksperimentalnyx geogelmintozax oves i koz.// Borba s infek. i invaz. bolezniyami s/x j-x. Samarkand, 1972. S. 75-76.

3. Azimov Dj. Vyyavlenie glavneyshix gelmintozov u oves v Surxandarinskoy oblasti Uzbekistana.//Tez.dokl.nauchn.konf.VOG ANSSR, ch.1, 1962. S.9.

4. Azimov D.A. Gelminty oves yuga Uzbekistana i dinamika glavneyshix gelmintov. // Avtoref. kand. diss., M., VIGIS, 1963. S19.

5. Azimov D.A., Dadaev S.D., Akramova F.O., Saparov K.A. Gelminty jvachnyx jivotnyx Uzbekistana. Tashkent, 2015. S.152.

6. Azimov Sh.A., Xaitov R.X. Sezonnaya dinamika anoplotsefalyatozov oves i megy borby s nimi v usloviyax Uzbekskoy SSR. //Tr. UzNIVI, t.16, 1964. S. 153-154.

1-ТОМ, 10-СОН

**ЭКСТРОКАРПОРАЛ ДЕТОКСИКАЦИЯ УСУЛИНИ
ҚЎЛЛАШНИНГ БЕМОРЛАДАГИ САМАРАДОРЛИГИ**

**Т.ф.н. Б.К. Худойкулов., З.Б.Худойкулова., У.А.Ахмадов.
Термиз Иқтисодиёт ва Сервис Университети Тиббиёт кафедраси.
Термиз Давлат Унверситети магистри. ТТАТФ талабаси.**

Экстракорпарал детоксикация усули замановий тиббиёт технологиясига асосланган бўлиб, беморлар қон таркибидаги эндотоксинларни суриб олиш ёки ажратиб ташлашдан иборат булиб, қон таркибидаги метаболитлар ёки токсинларнинг таъсирини камайтириш орқали бемор организмни захарланишдан бартараф этишга асослаган. Организмдаги патологик ахамиятга эга бўлган субстанцияларни даволаш плазмоферези орқали амалга ошириш мумкин. Бунда бемор қони ёки плазмаси(гемосорбция ёки плазмасорбция) кумир сорбенти орқали утказилиб организмдаги ҳар хил токсик моддаларни ажратиб олади. Экстракорпарал детоксикацион усулнинг самараси беморни даволашда сезиларсиз, минимал ёки қуринмас даражада бўлсада, организмнинг захарланишини сезиларли даражада йукотади ва бир неча бор қуллаш билан беморни бундай хасталиқдан тулик бартараф этишгача натижа олиш мумкин. Асосан узок давом этувчи гемодинамик узгаришларда, комплекс даволашларнинг самараси бўлмаган ҳолатларда, организмнинг сув электролит ва кислотли асосли бузилишлари эвазига миокарднинг функционал бузилиши, нерв системаси ва респиратор бузилиш ҳолатларда ҳамда қон хусусиятларинг узгаришлари каби оғир кечувчи оқибатларни бартараф этади. Плазмасорбция бу танадан ташқарида плазмани сорбентдан утказиш орқали қон плазмасидан турли хил токсик маҳсулотларни олиб ташлашга қаратилган эфферент экстракорпарал детоксикация усулидир. Гемосорбция экстракорпарал гемокоррекциянинг замонвий усулларидан бири булиб у беморнинг қон плазмасидан патоген кампонетларни махсус сорбент юзасида сингдириш ва сақлаб қолиш жараенига асосланган. Қон плазмаферези бугунги кунда қуплаб турли захарланган беморларда қулланилмоқда. Перитонитнинг оғир фазаларида

1-TOM, 10-SON

детоксикацион вариантларда амалга оширилади терапиянинг принципи перитонитга олиб келувчи источникни бартараф қилишдир. Операциядан кейин корин бушлиги санація килинғач операциядан кейин даво терапиясининг узи дархол огир патомарфологик узғаришларни бартараф эта олмайди, шундай ҳолатларда экстракорпарал детоксикация усулини куллаб организмдан токсинларни чиқариб, функционал метаболик узғаришларни яхшилади бу эса уз урнида беморнинг соғайишини тезлаштиради ва яхши самара беради. Экстракорпарал детоксикациянинг бошка тури ҳам мавжуд булиб унга Конни ультрафиолетлаш усулидир. Экстракорпарал детоксикация усуллари беморларга ишлатиладиган барча мавжуд воситалардан (плазмаферез, қоннинг ултрабинафша нурланиши, плазма сўрилиши, гемосорбсия, буйракни алмаштириш терапияси, билвосита электрокимёвий оксидланиш) фойдаланган ҳолда тиббий ёрдамани кўрсатишдан иборат. Шунингдек замонавий экстракорпорал даволаш усуллари ишлаб чиқиш ва амалга ошириш сифатида терапевтик экстракорпорал даволаш усуллари қўлланилади.

Плазмаферезнинг эфферент терапиянинг асосий усули (экстракорпорал детоксификация, гравитацион қон жарроҳлиги) бўлиб, бунда бемор қон плазмасини ажратиб олишдан иборат булиб, унинг ҳажмини қон ўрнини босувчи еритмалар, 0,9% натрий хлорид еритмаси ёки donor плазмаси билан алмаштиришдан иборат. Терапевтик плазмаферез кўплаб касалликларни (200 дан ортиқ) даволашда терапевтик мақсадларда амалга оширилади.

Плазмаферез сеанси давомида плазма намунасининг терапевтик таъсирини белгиловчи асосий омиллар: плазманинг бир қисми билан биргаликда касалликни келтириб чиқарадиган моддалар касалликни келтириб чиқариши ёки касалликнинг кечишини кучайтириши мумкин (холестерин, патологик иммуноглобулинлар, сийдик кислотаси, токсинлар, оксил метаболизмнинг якуний маҳсулотлари (креатинин, карбамид ва бошқалар.) олиб ташланади.

Гемосорбция - бу танадан ташқаридаги сорбент қон билан алоқа қилиш орқали қондан турли хил токсик маҳсулотларни олиб ташлашга қаратилган эфферент терапия (экстракорпорал детоксификация) усули.

Сорбсия усуллари токсик моддаларнинг кўплаб молекулаларининг таркибида заряд ёки еркин радикалларнинг мавжудлиги каби хусусиятга асосланган. Сирт фаол моддаларни ўз ичига олган сорбент билан алоқа қилганда,

1-TOM, 10-SON

бундай молекулалар иккинчисига адсорбцияланиши (яъни сорбент юзасига ўрнатилиши) ёки сўрилиши (яъни сорбент ҳажмида ўрнатилиши) мумкин. Сорбентнинг табиати бўйича гемосорбция бўлиши мумкин:

Танланмаган

Ярим-танланган селектив

Гемосорбциянинг селектив бўлмаган вариантида фаоллаштирилган углерод сорбент сифатида ишлатилади, бу сўриладиган моддаларнинг кенг доирасига ега сирт фаол моддалар орасида енг таниқли ҳисобланади. Ярим селектив вариантида ион алмашинадиган қатронлар сорбент сифатида ишлатилади, улар токсик моддаларнинг айрим турларига маълум тропиклик (селективлик) га ега. Ва ниҳоят, селектив вариантида иммуносорбентлар (баъзи моддаларга антикорларни ўз ичига олган) ишлатилади.

Гемосорбция қуйидаги ҳолларда кўрсатилади: турли хил келиб чиқадиган захарлар оқибатида анафилактик шокда уткирпанкреатит; перитонит; васкулит; терида турли тошмали ярали касалликлари; жигар ва ошқозон-ичак трактининг патологияси; спиртли ичимликлар ёки гиёҳвандлик. Оқибатида жигар тизимининг токсик гепатитларида.

Гемосорбция қуйидаги ҳолоатларда қулланилмайди:

Агар қон ивишининг бузилиши, қон кетиши ёки катта қон юқотиши, буйрак ёки жигар этишмовчилиги, юрак-қон томир тизимининг патологиялари, гипотензияга олиб келадиган тизимли қон касалликлари мавжуд булса, протседура беморларга буюрилмайди

Плазмосорбция-бу танадан ташқарида сорбент билан плазма билан алоқа қилиш орқали қон плазмасидан турли хил токсик маҳсулотларни олиб ташлашга қаратилган ефферент терапия (экстракорпорал детоксификация) усули. У чиқарилган плазма утилизация қилинмаса ва қон ўрнини босувчи ва физиологик еритма билан алмаштирилмаса, қўшимча сорбциядан сўнг беморга қайтарилганда қўлланилади.

Плазмосорбция экстракорпорал гемокоррекциянинг замонавий усулларида бири бўлиб, у беморнинг қон плазмасидан патоген компонентларни махсус сорбент юзасида сингдириш жараёнига асосланган

Қон плазмафрези бугунги кунда бир нечта вариантларда амалга оширилади: мембрана-модданинг бир нечта филтрлардан ўтишини ўз ичига олади – центрифуга-катта ҳажмдаги қон дарҳол сантрифугада ажратилади ва

1-ТОМ, 10-СОН

беморга қайтиб келади; каскад - бир хил мембрана, фақат кон филтрлардан бир неча марта ўтади.

Шундай қилиб Экстракорпорал детоксикация усули ҳар қандай ҳолатларда ҳам беморлар учун замонавий технологияларга таянган ҳолда, бемор соғлигини тиклашда муҳим аҳамиятга эга бўлиб организмнинг захарлангандаги ҳолатини яхшилашда ишончли восита бўлиб хизмат қилади. Экстракорпорал детоксикация усули хавфсиз бўлиб перитонитнинг оғир сепсис ҳолатларида беморнинг ҳаётини сақлаб қолишда бебаҳо роль ўйнайди.

Фойдаланилган адабийотлар руйхати:

1. Р.Н.Акалаев, К.С.Ризаев, А.А.Стопницкий, Н.А.Ишбаев Сочетанное применение экстракорпоральной и непрямой электрохимической детоксикации в лечении тяжелых форм эндотоксикоза. Инфекция, иммунитет и фармакология 2012;
2. А.Л.Костюченко Активная детоксикация. Мир медицины. СПб 2010;
3. А.М.Хаджибаев, К.С.Ризаев, Д.С.Собиров Опыт применения рокальцитонинового теста в диагностике септических осложнений острого деструктивного панкреатита. Вестн экстрен мед 2011;

**1-ТОМ, 10-СОН
СОВРЕМЕННОЕ ВЕДЕНИЕ ЖЕНЩИН С АНОМАЛЬНЫМИ
МАТОЧНЫМИ КРОВОТЕЧЕНИЯМИ**

**Асадова Мухабат Икромовна
Ташкентская медицинская академия
Кахорова Висола
Ташкентская медицинская академия**

Аномальное маточное кровотечение (АМК) является широко распространенным гинекологическим заболеванием и составляет от 5 до 53% в разные периоды жизни женщины. Международная федерация по гинекологии и акушерству. (FIGO) в 2011 г. предложила классификационную систему PALM-SOEIN, выделяющую 2 группы АМК, связанные и нет с органической патологией матки. I группа (PALM) включает 4 категории структурных нарушений: полип, аденомиоз, лейомиома и малигнизация /гиперплазия; II группа (SOEIN) - 4 категории нарушений, обусловленных коагулопатией, овуляторной дисфункцией, эндометриальными изменениями функционального характера или ятрогенными, и категорию с не классифицированными нарушениями. Классификация «PALM-SOEIN» в менопаузе не применяется, так как любые маточные кровотечения в постменопаузе, по определению, всегда аномальные и основной задачей является морфологическое (гистологическое, цитологическое) исследование с целью исключения рака эндометрия. Более чем у половины больных, страдающих АМК, выявляются врожденные нарушения системы гемостаза со склонностью к геморрагиям (51-73%). И выявляются также у пациенток с разнообразной гинекологической патологией: миомой матки, гиперплазией эндометрия, сочетанной гинекологической патологией, эндометритом. Определение оптимального объема диагностических процедур у больных с АМК является актуальной задачей. Трансвагинальное УЗИ органов малого таза является процедурой 1-й линии. Соногистерография проводится при недостаточной информативности трансвагинального УЗИ для уточнения очаговой внутриматочной патологии. Гистероскопия и биопсия эндометрия считается «золотым» стандартом диагностики, для исключения предрака и рака эндометрия. МРТ рекомендуется при наличии множественной миомы матки для уточнения топографии узлов, а также при подозрении на аденомиоз. Выбор метода лечения определяется тяжестью анемизации, возрастом, наличием сопутствующих заболеваний и противопоказаний. После исключения

1-ТОМ, 10-СОН

органических причин АМК, назначается медикаментозное лечение. Для женщин репродуктивного возраста целью терапии является не только уменьшение кровопотери, а также восстановление репродуктивной функции. Лечение различных клинко-патогенетических вариантов АМК должно быть строго индивидуальным и состоит их 2-х этапов. I этап – остановка кровотечения(гемостаз): негормональный (антифибринолитики: транексамовая кислота; нестероидные противовоспалительные препараты: напроксен, мефенаминовая кислота, нимесулид, ибупрофен); гормональный (комбинированные оральные контрацептивы (КОК) с содержанием 30–35 мкг этинилэстрадиола, пероральные прогестины, агонисты гонадотропин-рилизинг гормона, препараты применяются в течение 3 менструальных циклов); хирургический гемостаз («золотой» стандарт) достигается путем проведения гистероскопии с биопсией эндометрия и раздельное диагностическое выскабливание эндоцервикса и эндометрия с патогистологическим исследованием. II этап – противорецидивная терапия, задачей которой является восстановление работы гипоталамо-гипофизарнояичниковой системы, восстановление овуляции и дефицита половых гормонов. Что достигается назначением либо монофазных КОКов, либо гестагенов в циклическом режиме, либо установлением внутриматочной спирали «МИРЕНА» на 5 лет, рекомендовано для женщин старше 35 лет, не заинтересованных в беременности, либо назначением растительных препаратов на основе экстракта плодов прутняка обыкновенного в дозировке - 20 мкг (Префемин) на 3-6 циклов. Что способствует снижению возможных рецидивов и частоты радикальных оперативных вмешательств в будущем.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Абрамченко В.В., Костючек Ф.Д., Хаджиева Э.Д. Гнойно-септическая инфекция в акушерстве и гинекологии. — СПб.: СпецЛит, 2005. - 459 с.
2. Адамян Л.В., Кулаков В.И. Эндометриозы. — М., Медицина, 1998.- 317 с.
3. Адаскевич В.П. Инфекции, передаваемые половым путем. — Нижний Новгород: Издательство НГМА, Москва: Медкни-га, 2001.-416 с.
4. Айламазян Э.К., Рябцева И. Т. Неотложная помощь при экстремальных состояниях в гинекологии. — М., 1997. — С. 6—30.
5. Арнопольская, Д. И., & Мухамедова, М. Г. (2019). Опыт применения

1-ТОМ, 10-СОН

ривароксабана у онкологических больных. Research'n Practical Medicine Journal, 6(Спецвыпуск), 48-48.

6. Балан В.Е. Использование препаратов фирмы Шеринг АГ в гинекологической практике // Журнал акушерства и женских болезней. — СПб, 2001. — № 3. — С. 44-46.

7. Балахонов А.В. Преодоление бесплодия. — СПб.: «Элби-Спб», 2000. - 256 с.

8. Баскаков В.П. Состояние репродуктивной функции у женщин при эндометриозе // Проблемы репродукции. — М., 1995. - № 2. - С. 15-17.

9. Mukhamedova, M. G., & Nasirova, G. A. (2019). Pharmacological Treatment Strategies In Metabolic Syndrome. British Journal of Medical & Health Sciences (BJMHS), 1(3).

1-TOM, 10-SON
BAQK BO'LGAN AYOLLARNI OLIB BORISH TAKTIKASI

Asadova Muxabbat Ikromovna
Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

Annotatsiya: BAQK bo'lgan reproduktiv yoshdagi ayollarni olib borish va davolash taktikasini tanlashda endometriyning morfologiyasi, miometriyning holati va somatik kasalliklar mavjudligi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: BAQK, endometriy, miometriy, gonadotropin rilizing, didrogesteron, proliferatsiya mexanizmi, GnRG agonist, atipiyasiz EG.

BAQK bo'lgan reproduktiv yoshdagi ayollarni olib borish o'ziga xosliklarga ega. Ularda reproduktiv faoliyatni saqlab qolish maqsadida avvalo konservativ davo va kam invaziv tashxilash usullarni qo'llash maqsadga muvofiqdir.

BAQK bilan xastalangan bemorlarni davolash keng qamrovli tekshiruv natijalarini hisobga olgan holda amalga oshirildi. Davolash taktikasini tanlashda endometriyning morfologiyasi, miometriyning holati va somatik kasalliklar mavjudligi hisobga olingan. Har bir bemorga davolanish varianti haqida ma'lumot berildi va xabardor qilinganligi haqida rozilik xati olindi.

Klinikaga qon ketish shikoyati bilan yotqizilgan bemorlarga milliy protokolga asosan kuniga ikki marta mushak orasiga 5%-5 ml dan traneksam kislotasini qo'llash hamda, yallig'lanishga qarshi va empirik antibiotik terapiyasi buyurildi.

Bemorlarga gormonal terapiya sifatida didrogesteron, dienogest, BIK-LNG va gonadotropin rilizing gormon agonisti (GnRG) ishlatildi.

Didrogesteronni kuniga 20 mg dozada siklning 5-kunidan 25-kuniga qadar davolash atipiyasiz EG bo'lgan bemorlarga buyurildi.

Bachadon miomasi bilan birgalikda EG bo'lgan bemorlarda LNGni o'z ichiga olgan BIK qin orqali bachadonga kiritildi. GnRG agonistlari endometriyning bezli kistoz giperplaziyasi bilan xastalangan bemorlarga buyurildi.

Dienogest proliferatsiya mexanizmida ishtirok etuvchi eng muhim vositachi prostaglandin E2 hosil bo'lishini, giperplastik jarayonlarda apoptozni samarali bostirishiga asoslanib, adenomioz belgilari bo'lgan bemorlarga 6 oy davomida doimiy ravishda kuniga 2 mg dan dienogest bilan davolanish buyurildi.

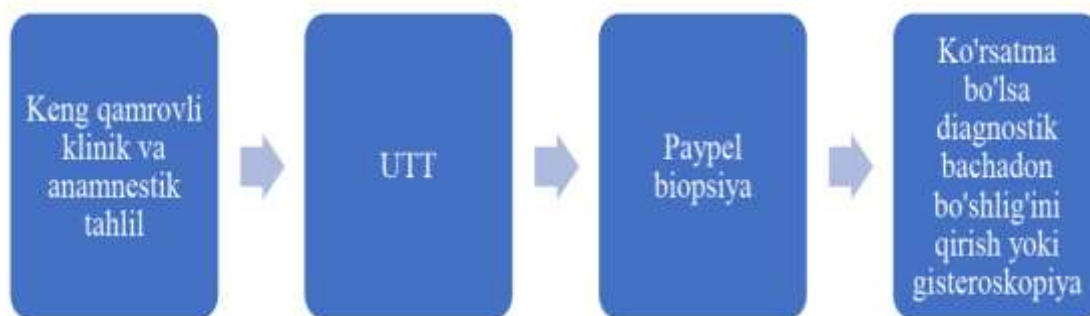
Shunday qilib, BAQK bilan xastalangan bemorlarni gormonal davolash 43 (79,6%), bachadon bo'shlig'ini qirish 9 (16,67%) holatda va gisterektomiya 2 (3,7%)

1-TOM, 10-SON

holatda amalga oshirildi. Biz konservativ davolashda barcha bemorlarda davolash samaradorligi natijalarini kuzatdik.

Bemorlarni davolash natijalarining samaradorligini baholash uchun endometriyning M-exosining birinchi ultratovush tekshiruvi gormon terapiyasi boshlanganidan 3 oy o'tgach, ikkinchisi - 6 oydan keyin o'tkazildi. Shu bilan birga, takidlash kerakki 3 oy o'tgach biror bir holatda endometriy qalinlashuvning ultratovush mezonlari aniqlanmagan. Endometriyning o'rtacha qalinligi $3,1 \pm 0,4$ mm ni tashkil qildi. Davolash natijalarining ikkinchi nazorati 6 oydan keyin o'tkazildi. Unda ham hech qanday holatda endometriyning qalinlashishi ultratovush mezonlari aniqlanmadi. Endometriyning o'rtacha qalinligi $3,3 \pm 0,3$ mm ni tashkil qildi.

1-rasm. BAQK bo'lgan reproduktiv yoshdagi ayollarni tashxislash algoritmi

Shunday qilib, terapiyadan 6 oy o'tgach bemorlarni davolash natijalarini tahlil qilish davolanishning samaradorligini ko'rsatadi va qaytalanishlar yo'qligi bilan ifodalandi.

Keng qamrovli tekshiruvni hisobga olgan holda, biz reproduktiv yoshdagi bachadonidan anomal qon ketishi bo'lgan ayollarni boshqarish algoritmini ishlab chiqdik (1-rasm).

AMALIY TAVSIYALAR

BAQK rivojlanishi uchun reproduktiv yoshdagi eng muhim xavf omillari asoratlangan akusher-ginekologik anamnez, shu jumladan ko'p sonli homiladorliklar, abortlar, yallig'lanish kasalliklari, hamda somatik kasalliklar ekanligini hisobga olib ayollarda homiladorlikni to'g'ri rejalashtirish va somatik kasalliklarni o'z vaqtida davolash BAQK rivojlanish xavfini kamaytiradi. Reproductive yoshdagi BAQK diagnostikasi uchun eng maqbul usullar bu UTT tekshiruvi va paypel biopsiyasidir.

1-TOM, 10-SON

Endometriyning exografik belgilari va endometriyning morfologik tuzilishini o'rganish asosida reproduktiv yoshdagi BAQK bilan xastalangan ayollarni olib borishda konservativ davo turini ushbu ma'lumotlardan kelib chiqqan holda davolash eng samarali va noinvaziv usullardan biridir.

XULOSALAR

Reproduktiv yoshdagi ayollarda BAQK ning xavf omillarini menarxe shakllanishining noto'g'ri boshlanishi 37,03%, asoratlangan akusherginekologik anamnez, shu jumladan ko'p sonli homiladorliklar 31,47%, abortlar 15%, yallig'lanish kasalliklari 85,18%, hamda somatik kasalliklarni tashkil qildi.

Reproduktiv yoshdagi ayollarda BAQK ni ultratovush tekshiruv yordamida tashxislash hozirgi zamon tibbiyotining eng qulay va noinvaziv usulidir, doppler effekti yordamida bachadon ichi patologiyalarining turi va tahminiy tashxisini aniqlash imkoniyatri 95% ni tashkil qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Доброхотова Ю. Э. и др. Аномальные маточные кровотечения: алгоритмы ведения, методы терапии //РМЖ. Мать и дитя. – 2020. – Т. 3. – №. 1. – С. 55-60.
2. Дубоссарская З. М., Дубоссарская Ю. А. Маточные кровотечения в репродуктивном возрасте //Здоров'я України. Червень. Тематичний номер. – 2011. – С. 44-46.
3. Mukhamedova, M. G., & Nasirova, G. A. (2019). Pharmacological Treatment Strategies In Metabolic Syndrome. British Journal of Medical & Health Sciences (BJMHS), 1(3).
4. Ефименко О. А. Аномальные маточные кровотечения: современный взгляд на проблему //Здоровье Украины. – 2014. – Т. 1. – №. 13. – С. 33-35.
5. Арнопольская, Д. И., & Мухамедова, М. Г. (2019). Опыт применения ривароксабана у онкологических больных. Research'n Practical Medicine Journal, 6(Спецвыпуск), 48-48.

1-TOM, 10-SON

Iste'mol tovarlari bozori marketingining xususiyatlari

Qodirova Ozoda Raxmiddin qizi

e-mail: ozodaraxmiddinovna@gmail.com

Qahhorova Nargiza Hayit qizi

e-mail: qahhorovanargiza02@gmail.com

Eshmirzayeva Lobar Toyir qizi

e-mail: lobareshmirzayeva8@gmail.com

Annotatsiya. Iste'mol tovarlari bozori deganda ko'pgina iqtisodchilar fikricha, sotuvchilar va xaridorlarning iste'mol tovarlarini pul vositasida ayirboshlash yuzasidan kelib chiqadigan munosabatlari, ularning o'zaro aloqalari tushuniladi. Iste'mol tovarlar bozori har qanday mamlakatda bo'lganidek O'zbekistonda ham o'z oldiga aholining ehtiyojlarini qondirishni oliy maqsad qilib qo'ygan. Bunda, aniq tovar o'zining aniq xaridorini topadi. Bu ehtiyoj to'liq, o'z vaqtida va kerakli miqdorda bajarilmog'i lozim, aks holda salbiy holatlarni keltirib chiqarishi tayin. Iste'molchining talablari bu bozorda ayniqsa katta kuchga ega.

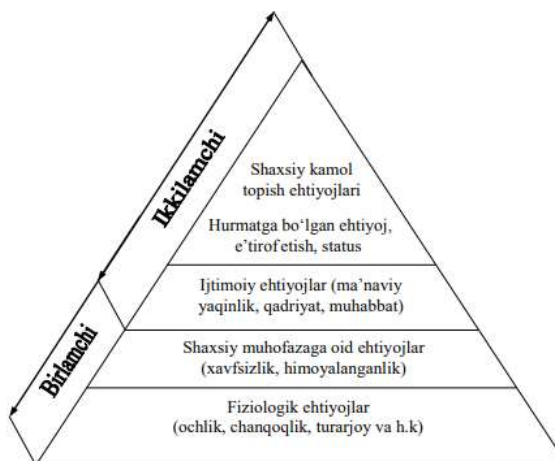
Kalit so'zlar: iste'mol tovarlar, iste'mol tovarlar bozori, uning obyekt va subyektlari, A.Maslouning «ehtiyoljar nazariyasi», iste'mol tovarlari marketingi, uning xususiyatlari, iste'mol tovarlari bozorida talab va taklif.

Har qanday jamiyat rivojlanib borar ekan insonlarning iste'mol tovarlariga, ma'naviy ne'matlarga, xizmatlarga bo'lgan ehtiyoji ortib boradi. Bunda, yildan yilga ma'naviy ne'matlarga ehtiyojlarning tezroq o'sganligiga e'tibor bermoq lozim. Ehtiyoj iqtisodiyotining rivojlanish darajasiga, namoyon bo'lish shakliga, qondirish usuliga va hokazolariga qarab miqdoran o'sib va sifat jihatidan yaxshilanib, mukammallashib boradi. Fiziologik me'yoriy ehtiyojlar insonlarning hayot kechirishlarini ta'minlash uchun zarur. Ular tug'ma xususiyatiga ega bo'lib genetik jihatdan kishilarda mavjuddir. Bu ehtiyojlar turli tuman moddiy ne'matlar va xizmatlar majmuidan iborat va har xil shakl, iste'mol xususiyatiga ega tovarlarga ularni qondirishi mumkin. Ular aholining ayrim guruhlariga xos bo'lgan turli «Hayotiy standartlar»da o'z ifodalarini topadi. Bu barcha farqlar iste'molchi guruhlarining hayot tarzi, tarixiy, milliy, tabiiy kun kechirish shart-sharoitlari bilan belgilanadi. Iste'mol mahsulotlarga bo'lgan jismoniy me'yor va to'lovga qobil talab boshqa tovar va xizmatlarga bo'lgan talabga nisbatan bir-biriga ko'proq chatishib, birikishib ketgan bo'lib, non, yog, un, qand-shakar va boshqalar kabi

1-TOM, 10-SON

oziq-ovqatlar tovarlarga qilinadigan xarajatlarni orqaga qoldirish mumkin emas. Ular aynan ma'lum vaqt, joy va holatda amalga oshirilmog'i zarur. Fanda har qanday ehtiyojni hisoblash maqsadida ularning iste'mol me'yorlari va aniqlash usuli va uslubiyatlari ishlab chiqilgan. Lekin, bunga qaramay daromadlarning asosiy qismi birinchi navbatda fiziologik ehtiyojni qondirish uchun oziq-ovqat mahsulotlarni sotib olish uchun sarflanadi va ulardan ortib qolgan taqdirdagina boshqa ehtiyojlarni qondirish uchun sarf qilinadi. Bu A.Maslouning «Ehtiyojlar iyerarxiyasi» nazariyasida ham o'z aksini topgan

A.Maslouning ehtiyojlar iyerarxiyasi chizmasi.

U nima uchun insonlar har xil vaqtda har xil ehtiyojlarni sezishini tushuntirib berishga harakat qilgan. A. Maslou kishilarning ehtiyojlarini qondirilish ketma ketligiga ko'ra ularni besh darajaga bo'lgan. Ular o'rtasida albatta bosqichma-bosqichlik mavjud ekanligini isbotlab bergan. Inson birinchi navbatda dastlabki fiziologik ehtiyojlarini qondiradi, so'ng keyingi darajadagi ehtiyojlarni qondirish uchun intilishi vujudga keladi va bu jarayon birin-ketin amalga oshirilib boradi. Qanchalik pastki darajadagi fiziologik va shaxsiy muhofazaga oid ehtiyojlar ahamiyati jihatidan birlamchi o'ringa chiqadi. Agar kishining qorni och bo'lsa, unga hech qanaqa madaniyat, san'at, maorif, mafkura yoki siyosat va sport dunyosida kechayotgan voqealar, na atrofdagi u haqidagi fikrlaru va u nafas olayotgan havoning tozaligi hayoliga keladi. Uning fikruzikri o'sha och qornini to'yg'azish bo'ladi. Lekin, uning bu ehtiyoji qondirilishi bilanoq o'rniga undan keyingisi kelib turadi. U aholining kundalik iste'mol tovarlariga bo'lgan ehtiyojini aniqlashda inson fiziologiyasi me'yoriga tayanadi, iste'molning oqilona va minimal me'yorlari aniqlanadi. Ma'lum bo'lishicha oqilona ehtiyoj me'yoriy ehtiyojga qaraganda ko'proq.

Iste'mol tovarlari bozori boshqa bozorlardan o'zining tovarlar turi va iste'molchilarning xilma-xilligi, ularning geografik, milliy, tarixiy, regional

1-TOM, 10-SON

xususiyatlari bilan ajralib turadi hamda marketingi ham o'ziga xos usul va uslubiyatlarda olib borishlikni taqozo etadi. Bu xususiyatlar quyidagilardan iborat: marketing faoliyatini boshlashdan oldin maxsus tadqiqot ishlari olib boriladi va har xil usullaridan foydalanadi. Ular jumlasiga: kuzatish, izlanish, so'rov, eksperiment o'tkazish, kompyuter dasturlari usuli, texnik vositalar, dala, panel, ekspert iqtisodiy-matematika, grafiklar usuli kabilar kiradi; boshqa ilmiy va bilim yo'nalishlari, fanlar tomonidan ishlab chiqilgan va amaliyotida qo'llanilayotgan usullardan foydalaniladi. Ular jumlasiga: sotsiologiya, psixologiya, antropologiya, ekologiya, estetika, dizayn kabi sohalarning usullari; umummilliy usullar: tizimli tahlil, kompleksli yondoshish, maqsadli-dasturiy rejalashtirish; tahliliy istiqbollash usullarini qo'llaydi: chiziqli dasturlash, yalpi xizmat ko'rsatish nazariyasi, aloqalar nazariyasi, ehtimollik nazariyasi, to'rtli (setevoy) rejalashtirish, iqtisodiy matematik modellashtirish, iqtisodiy – statistika usullari, ekspertiza, biznes o'yinlar usuli va boshqalar. iste'mol tovarlari bozori marketingining yana bir xususiyati iste'mol bozoriga tovarlarning asosiy qismi qishloq xo'jaligi tomonidan yetkazib berilishidir. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari marketingi faoliyatini amalga oshirishda, avvallo, qishloq xo'jaligining ishlab chiqarish texnologiyasi, mahsulotlari va boshqa xususiyatlarini e'tiborga olish talab qilinadi. Bu o'rinda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tabiat bilan uzviy bog'liqligi, biologik jarayoniga, o'simlik va chorva mollari yashashi, o'sishi va rivojlanish qonunlariga asoslanganligidir. Shunga ko'ra, ishlab chiqarishning yakunini ifoda etuvchi belgi, yetishtirilgan mahsulotlarda ham doimo biologik jarayonlar kechib turganligi boisdan, bu mahsulotlar tezda buziluvchan va uzoq masofalarga tashish noqulaydir. Shu xususiyatlariga ko'ra, erkin baholar hukm surgan bir davrda, qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtiruvchilar boshqa sohalardagi mahsulot yetishtiruvchilar bilan, bozorda erkin, barobar raqobat qila olmaydilar. Erkin baholar hukmronlik qilgan bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligidan boshqa hamma sohalardagi ishlab chiqaruvchilar o'zlari ishlab chiqargan mahsulotlariga baho belgilashadi, ayniqsa har ikkala tomonga: sotuvchi va xaridorga manfaatli bo'lgan muvozanat bahoni belgilashda hal qiluvchi mavqega ega bo'lgan holda, qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan savdo qilishda, bu mahsulotlar u yoki bu darajada tez buziluvchanlik xususiyatiga ega bo'lganligi uchun kelishilgan bahoni belgilashda aksincha ishlab chiqaruvchidan ko'ra iste'molchi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Sanoat sohasidagi traktor ishlab chiqaruvchi zavod o'z mahsuloti bo'lgan traktorni bozorga olib chiqib ma'lum bir bahoni taklif qilsa-yu, xaridor bu bahoga ko'nmagan taqdirda, sotuvchi o'z maqsadini to'la ifoda qiladigan baho darajasi shakllanguna qadar mahsulotni saqlab turish imkoniyatiga

1-TOM, 10-SON

ega. Chunki bu muddat orasida sanoat mahsulotini iste'mol qiymati o'zgaraydi. Bu mahsulot iste'molchiga haqiqatdan ham zarur, buni ustiga mamlakatda inflatsiya jarayoni mavjud bo'lsa, bozordagi muvozanat, baho ko'proq ishlab chiqaruvchilarni ta'sirida o'zgaradi. Lekin, bozordagi turli ishlab chiqaruvchilarni o'rtasidagi raqobat bu xususiyatni butunlay yo'q qilmaydi, balki tovar bahosini yuqori yoki past bo'lishiga ta'sir etadi.

Marketing tadqiqotlarida qishloq xo'jaligi mahsulotini bozorga olib chiqqan ishlab chiqaruvchi butunlay boshqa vaziyatda ekanligiga e'tibor berish lozim. Masalan, ishlab chiqaruvchi bozorga sut olib chiqib, unga ma'lum bir bahosini taklif qilsa-yu, iste'molchi esa bu mahsulotga unga qaraganda kamroq bahoni taklif qilganda, sut tezda buziladigan mahsulot bo'lganligi uchun ishlab chiqaruvchi baho belgilashda iste'molchi taklifiga yon berishiga majbur. Bu xususiyat ya'ni qishloq xo'jaligi mahsulotlarini vaqt o'tishi bilan qisman, mutloq o'z iste'mol qiymatini yo'qotishi, keraksizlik holga kelib qolishi turli mahsulotlarda turlicha bo'lsa-da, biroq bundan masalaning mohiyati o'zgarasligini yodda tutmoq zarur. Bozor iqtisodi sharoitida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash, ularni qayta ishlashni keng rivojlantirish orqali, ular raqobatbardoshligini qisman oshirish mumkin.

Undan tashqari qishloq xo'jaligini bozor munosabatlarida ishtirok etishi erkin baholarni amal qilish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtiruvchi korxonalarining ixtisoslashishiga va joylashishiga ham juda katta ta'sir etadi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining tez buziluvchanligi, hamda uzoq masofaga tashishini murakkabligi u yoki bu mahsulotlarini yetishtirilishi iste'molchiga yaqin joylarda joylashuvi, maxsus transport vositalarini yaratilishiga, ishlab chiqarish o'ta samarali bo'lgan hududlarda shu mahsulotlarni qayta ishlovchi korxonalarini qurish taqozo etiladi. Bu iqtisodiy hamda tashkiliy tadbirlarni amalga oshirish, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini barqarorlashtirishga, uni samarali sohaga aylantirishga ijobiy ta'sir etadi, ammo uni o'ta nozik tomoni o'ziga xos xususiyatini bartaraf eta olmaydi. Qishloq xo'jaligi erkin bozor munosabatlari sharoitida boshqa sohalar bilan teng raqobat qila olmaydi. Shuning uchun mamlakat hayotiga o'ta zarur bo'lgan bu sohaga davlat yordami doimo zarur bo'lib turadi. Bu borada rivojlangan mamlakatlar AQSH, Germaniya, Fransiya, Italiya, Ispaniya kabi mamlakatlarning qishloq xo'jaligining rivojlanishi uchun ko'rsatayotgan ko'magi va tajribasi diqqatga sazovordir. Qishloq xo'jaligini bozor iqtisodiga o'tish jarayonini erkinlashtirish qishloq xo'jaligini tub xususiyatini hisobga olishni va bu sohaga davlat ko'magini berish, kengaytirish talab etiladi. Chunki ayrim asosiy qishloq xo'jaligi mahsulotlariga davlat buyurtmalari va davlat xarid baholari saqlangan holda,

1-TOM, 10-SON

moddiy-texnika vositalariga erkin baholar belgilash baholar o'rtasidagi tenglik buziladi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini (asosan paxta, g'alla) xarid baholariga qaraganda moddiy texnika vositalarini erkin baholari bir necha barobar ortib ketdi. Natijada, asosiy qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtiruvchi korxonalarni moliyaviy ahvollari og'irlashdi.

Marketing nuqtayi nazaridan olib borilgan tadqiqotlar iste'mol bozorida keyingi yillarda qishloq xo'jaligi mahsulotlarining va ayniqsa, xomashyo resursleri bahosini nisbatan tezroq va ko'proq o'sganligidan dalolat bermoqda. Masalan, iste'mol bozorida baholar mavsumiy, tabiiy sharoit, milliy an'analar tufayli ham tez-tez o'zgarib turish xarakteriga ega. Demak, marketologlar baholarning bu xususiyatlarini e'tiborga olmog'i, ularni o'zgarimas va o'zgaruvchan baholar, hisobot davri, bazis baholari, yangi, eskizlar, har xil baho koeffitsiyentlari moslashuvchan, kelishilgan shartnomali baholar kabilarni belgilash usullaridan foydalaniladi. Baholarni belgilash usullari: yangi va eski tovarlarga baho belgilash usuli, «qaymog'ini olish», «bozorlarga kirib borish», «psixologik baho», «prestij» baho, ishlab chiqarish xarajatlarini qoplash bahosi, «liderni ketidan quvish» kabi usullarni qachon? qayerda? qaysi? tovarga nisbatan belgilangani, ularning u yoki bu bozor sharoitiga qanchalik mosligini aniqlamoq marketologning muhim vazifasidir. Baholarning to'g'ri yoki noto'g'ri belgilanganlik mezoni bo'lib, tovar sotish hajmini kengayib borishi, ishlab chiqaruvchilar va marketing organlarining foyda va rentabellik darajasi hamda korxonaning o'z xaridorlari safini kengayib borishi hisoblanmog'i lozim.

Rentabellik darajasi, umum tarmoq rentabellik darajasida bo'lishi, xaridorlarini yo'qotib qo'ymasligi zararsizlik nuqtasini tashkil etadi. Baho tadqiqotida raqobatdosh korxonaga haqida, uning istiqboli tovarlari va uning bahosi haqida to'liq ma'lumotga ega bo'lish, ularning tovarlarini xarid qilish, uni har tomonlama o'rganish lozim. Keyingi yillarda, ko'pgina mamlakatlarda tovarga baho belgilashning «qadriyatlarini qadrlash» usuli keng qo'llanilmoqda. Bu usulning mohiyati tovarning xaridor tomonidan qanday qabul qilishi, yoqtirishi, xarajatlardan ko'proq ahamiyatga molikligi e'tirof etishdir. Iste'mol tovarlari bozori marketingi xususiyatlaridan biri bu bozor narxlarining tarkibi davlat va yirik monopoliyalar tomonidan belgilanadigan, qat'iy narxlar ulushining yuqoriligini hisobga olib faoliyat ko'rsatishdir. Bunda birmuncha omillar ta'sirini ko'rish mumkin. Avvalo, bu bozorning yetarli darajada to'yinmaganligi, hamon sifati past tovarlar, ularning bozorda ko'pligi, monopoliyaning ta'siri kuchli ekanligidir. Ikkinchidan, o'tish davri qiyinchiliklarini yengib o'tish, aholining past daromadli qismini himoyalash maqsadida davlatning iste'mol tovarlari bozori bahosini boshqarib

1-TOM, 10-SON

turishdir. Iste'mol bozori marketingi iste'mol tovarlarining bir qismi sanoatda yaratilishini e'tiborga olishi lozim. Bu sanoat, avvalo, agrosanoat bo'lib, qishloq xo'jaligi xomashyosini qayta ishlash va uning asosida tayyor mahsulot tayyorlashni nazarda tutadi. Bu sanoatga konservalar, alkogolsiz ichimliklar, sut va sut mahsulotlari, go'sht va go'sht mahsulotlari kabi oziq-ovqat tovarlari ishlab chiqarish kiradi. Iste'mol tovarlari mashinasozligida yengil mashinalar, yengil sanoatda kiyim-kechak, tekstil va hokazolar, soatsozlikda-soat ishlab chiqarish tarmoqlari kiradi. Bu sanoat tarmoqlarining har biri butun murakkab xo'jalik tizimi bo'lib, ularning tarkibi, texnologiyasining xilma-xilligi, o'ziga xosligi yuqori darajadagi marketing tadqiqotlari usulini ishlab chiqish, yaratish uchun muhim yo'nalish va alohida soha bo'lib xizmat qiladi.

Iste'mol tovarlari bozori marketingi undagi tovarlar aksariyat qismi o'ziga xos saqlash, yuklash-tushirish, tashish va iste'mol xususiyatlarini e'tiborga olishi lozimligini takidlash joiz. Bunda bu tovarlarning tez o'z sifatini yo'qotib qo'yishi, buzilish, zanglash, chirish, achish, ezilish, sinish kabi jarayonlar bu tarmoqda ko'proq sodir bo'lishi tabiiy hol ekanligi va bu salbiy holatlar jarayonini sekinlashtirish yoki butunlay bartaraf etish, to'xtatish bo'yicha qanday ehtiyot choralari ko'rilganligi va ular qanday amalga oshayotganligi va natija berayotganligiga e'tibor qilinadi. Bunda injenerlik, bioximiya kabi tabiiy fanlarning tadqiqot o'tkazish usullariga tayanib ish yuritish lozim. Masalan, yengil mashinalarning tezligi, chidamliligi, yoqilg'i sarflash, yuk ko'tarish, dizayn kabi sifat ko'rsatkichlari alohida injener-texnik va texnologik usullar bilan ilmiy tadqiqot institutlari, laboratoriyalar va amaliyot bazalarida tadqiq etiladi. Iste'mol tovarlari tarkibida sifati jihatidan oziq-ovqat tovarlari alohida xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ularning sifat darajasi tadqiq etilganda uch xil differensiallashgan, kompleks va aralash usullardan foydalaniladi. Marketingda ehtiyojni aniqlash muhim ahamiyatga ega. Iste'molchilar ehtiyojlarini aniqlash aholining u yoki bu guruhi iste'molining ilmiy asoslangan normalarini hisob-kitob qilishga asoslangan holda belgilanadi. Ular aholining fiziologik ehtiyojlarini, jinsi va yoshining tarkibini hamda ish bilan bandligini o'rganishga asoslanadi. Normalar daromad va narxlarning muayyan nisbatiga bo'ysundirilmagan. Ular rejalashtiriladigan davrga bog'liq emas. Ratsional normalar maqsadli funksiyalarni rejalashtirish uchun dastlabki miqdor hisoblanadi, chunki ular ehtiyojlar bilan bog'liqdir. Aholining jinsi, yoshi, yashash territoriyasi va professional guruhlariga ko'ra tabaqalashgan ratsional normalar bir yilga belgilanadi. Hozirgi paytda ovqatlanishning tabaqalashgan normalari

1-TOM, 10-SON

hamda oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlarining muhim turlarini iste'mol qilishning ratsional normalari meditsina ilmiy-tadqiqot institutlari tomonidan ishlab chiqilgan.

Ayrim oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilishning ratsional normalari aholi jinsi va yosh sostavining fiziologik ehtiyojlari hisobga olingan holda ishlab chiqilgan. Aholi jon boshiga kerak bo'ladigan kiyim va poyabzalning ratsional normalari ayrim xususiyatlariga ko'ra, ya'ni bazilari almashtirib turish, ba'zilari uzoq chidash xususiyatiga ko'ra farq qiladi. Talab qiladigan xizmatlar normalari matlubot sohasida talab qilinadigan xizmatlarning oqilona me'yor- usullari bilan belgilanadi. Aholi jon boshi hisobiga haqiqatdan iste'mol qilinadigan tovarlar bilan ularning ratsional normalarini taqqoslash, moddiy boyliklar va xizmatlarga bo'lgan talabning qondirilishi darajasini ifodalaydi. Shu bilan birga aholi talablarining normativ hisob-kitoblari murakkab vazifa hisoblanadi. Uni hal qilish uchun ehtiyojlarning sifat xarakteristikalarini bilan bir qatorda bu ehtiyojlarning miqdor ko'rsatkichlari hisob-kitoblari ham bir vaqtning o'zida olib borilishi kerak. Normativ budjetlar bunday hisobkitoblar uchun asosiy vositadir.

Normativ budjet deganda oila (yoki yolg'iz kishi)ga ma'lum iste'mol predmetlarining yig'indisi, oziq-ovqat tovarlar va boshqa xizmatlar haqini to'lash uchun zarur bo'lgan pul mablag'lari summasi nazarda tutiladi. Aholining talab va iste'moli, kishilarning u yoki bu manfaatlariga ehtiyojlari ko'p jihatdan iste'molchilarning umumiy madaniyati, ilmiy xususiyatlari, tabiiy iqlim sharoitlariga ko'ra aniqlanadi. Bu omillar ta'sirida iste'molchilarning ayrim tovar va xizmatlarga talablari vujudga keltiradigan odat va an'analar tarixan shakllanadi. Aholining talabi, shaxsiy va ijtimoiy iste'mollarini farqlash lozim. Shaxsiy iste'mol talabdan ishchi, xizmatchi, ayniqsa fermer oilalari tomorqalaridan yoki mehnatga natural haq to'lash tartibida olinadigan oziq-ovqat mahsulotlari bo'yicha farqlanadi. Talab va shaxsiy iste'mol o'rtasidagi boshqa farq, taklif etilayotgan tovarlar ko'pgina talabga muvofiq emasligi va bunday hollarda iste'mol va talabning tarkibi bir-biriga muvofiq kelmasligidandir. Aholining talab va iste'moli ko'pincha iqtisodiy va tabiiy omillar ta'sirida shakllanadi. Bu omillarning asosiylari: tovar va xizmatlarni taklif etish darajasi; aholi ayrim kategoriyasining daromadlari darajasi; chakana narx va takliflar indeksi hamda munosabatlari; iste'mol predmetlari zaxirasi; aholining demografik tarkibi; ishlaydiganlarni mehnat faoliyati xarakteriga ko'ra taqsimlashi; tabiiy iqlim sharoitlaridir. Iqtisodiy omillardan narx va daromadlar darajasi ko'proq ta'sir qiladi. Pul daromadlari hajmi oshgani sari aholining tovar va xizmatlarga talabi ham oshib boradi. Turli omillarning talab darajasiga ta'sirini miqdoriy baholashda tahlilning

1-TOM, 10-SON

statistik metodlaridan keng foydalaniladi. Bunda talabga ta'sir etuvchi omillarning regressiya (talab funksiyalari) tenglamasi tuziladi, iste'mol va talab funksiyalari farqlanadi. Ular ommaviy statistik ma'lumotlar bo'yicha hisoblanib, u yoki bu kategoriyadagi aholining daromadlari, yoshi, jins tarkibiga ko'ra guruhlangan oilaning umumlashtirilgan xarakteristikasi hisoblab chiqiladi. Agar omillar mazkur davr uchun o'zgaruvchan miqdor bo'lsa, unga muvofiq keluvchi funksiyalar bog'liqlik talabning (iste'molning) bir omilli va ko'p omilli funksional modellarini tuzishga asos bo'lib hisoblanadi. Talab va iste'mol qonuniyatlarini o'rganish iste'molning maqsad funksiyasini shakllantirish imkonini beradi. Iste'mol shuningdek, unga ma'lum darajada teng bo'lgan (turmush darajasi funksiyasi, farovonlik funksiyasi, ijtimoiy foydalilik funksiyasi, iste'mol funksiyasi) maqsad funksiyalari milliy iqtisodiyot rejasini optimallashtirish vazifalarining maqsad funksiyalarini belgilaydi. Bu funksiya ishlab chiqarishning umumiy maqsadi-jamiyat a'zolari ehtiyojlarini yanada to'liqroq qondirishga asoslanadi. Maqsad funksiyasining ayrim iste'mol boyluklari bo'yicha xususiy hosilalari ijtimoiy farovonlik (ijtimoiy foydalilik)ning mazkur boyluk o'sish birligi hisobiga ortib borishini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Salihov S.A. Tovarshunoslik asoslari.
2. Normahmatov R. Tovarshunoslik asoslari.
3. Маслова Т.Д., Божук С.Г., Ковалик Л.Н. Маркетинг.
4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономика: принципы, проблемы и политика. Фатхутдинов Р.А. Стратегический маркетинг.
5. <http://www.bci-marketing.aha.ru>

1-TOM, 10-SON
WORDS AND PHRASES EXPRESSING POSITIVE EMOTIONS IN
ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Madaminova Yodgoroy Bobirbek qizi

Annotation: This article presents research on words and phrases expressing positive emotions in English and Uzbek languages.

Keywords: phrases, words, emotion, positive, expressive features, language, semantic, lexical unit.

Аннотация: В данной статье представлено исследование слов и словосочетаний, выражающих положительные эмоции, в английском и узбекском языках.

Ключевые слова: словосочетания, слова, эмоция, позитив, экспрессивные признаки, язык, семантика, лексическая единица.

Since they are a fundamental part of spiritual culture, emotions exhibit a certain individuality in how they are expressed across languages because speakers' subjective interpretations of the world around them are a source of undeniable interest for linguists. Without a comprehensive system of assessments of all that exists and without value orientations expressed in the language, the national world order that exists in the collective consciousness of any ethnic group is unimaginable. The process of reflection by ordinary human awareness is completed by appraisal at the emotional and value levels, ultimately transforming the objective world into a reflected world.

One of the most crucial areas of the research of language units' content side is the examination of their evaluative qualities. The subject's worldview is formed by his value attitude toward the surrounding reality, which also influences the characteristics of the worldview. It is well acknowledged that many terms in the English language have evaluative components to their meanings. Researchers who study emotional vocabulary look closely at and pinpoint different ways to express an emotional attitude, such as the use of metaphors, particular intonation, and affixes that denote subjective evaluation; having free reign over your word choice allows you to express yourself more emotionally. The context and setting of speech, in which the emotional and evaluative aspect of the word is visible, are given a great deal of consideration.

1-TOM, 10-SON

At different levels, language emotionality contains mechanisms of realization. As a universal method of expressing subjectivity, the subclass of emotional-evaluative vocabulary continues to be the most ambiguous, fluid, and open class of language. Despite this, it is also the class that is actively used in spoken communication. The emotional-evaluative vocabulary's linguistic nature enables it to be used in a wide range of contexts and in a variety of ways, making it a key element in a person's behavioral, mental, and speech expression. However, there are still unanswered questions about the definition of the term, its gradation and classification, and the limits of this class.¹

The history of expressive forms of speech and expressive features of language in linguistics is poorly known, according to V.V. Vinogradov. Linguists' appraisal of the problem's situation hasn't evolved appreciably in more than 30 years. The inadequacy of the study of language methods in general and the representation of emotions in particular is consistently underlined in works from the 1960s and 1970s of the 20th century.²

Emotions play a significant part in interpersonal communication in human existence. Activity in all of its forms and manifestations is inextricably linked with the emotional element of human existence. The way a person views the occurrences of their immediate environment finds expression in their emotions.

A.A. Ufimtseva writes in her work "The word in the lexico-semantic system of the language" that "the language and its emotional- affective means find their expression in the complete diversity of emotive meanings, semantic nuances of emotional-volitional influence and genre-stylistic difference."

Many researchers, such as A.A. Reformatsky in his book "Introduction to Linguistics" and D.N. Shmelev in "Problems of the Semantic Analysis of Vocabulary," first mention intonation, stress, and tones while discussing phonetic techniques of expressing emotions. They combine these phonetic traits with the idea of prosody. It should be underlined that sounding speech is the sole way to convey these traits. They create a mechanism in every language through which emotions can be communicated and understood that is particular to that language.³

It should be emphasized that certain researches favor prosodic features when comparing the function of different linguistic expressions in the expression of emotions. S. Bally explicitly states in the work "French Stylistics" that "affective content cannot be expressed exclusively in words" (he refers to a word without intonation); from this, we may infer a pattern: the importance of words in an

1-TOM, 10-SON

utterance declines in direct proportion to the importance of feelings. Emotional intonation and the exclamatory styles of speech that result from it are our most powerful tools for persuading the other person to think and feel as we do.⁴

It is feasible to attribute emotives to an organizing force that affects the production and interpretation of the discourse of works of art since modern Kumyk fiction contains a significant number of emotionally charged lexical units. On the basis of a shared (integral) semantic feature of emotivity, the functional-semantic field of emotiveness in the English and Uzbek languages is a unity of the semantic and functional features of the lexical units of the language. Lexical units designating emotions are at the center of the functional-semantic realm of emotivity (feelings).⁵

The precise shade of meaning a word has in our language is frequently a result of the application to which it was put by a writer who had a particularly significant impact on the language. But literary progress is not necessarily a factor in broad meaning. It may come about as a result of people's experiences. All general connotations have their roots in private connotations, or in specific, personal, but universal responses to the concepts and words they stand for. However, after generic connotations have been developed, the process goes the other way: a person who may not have personally encountered the concept a given term represents may develop a personal attitude toward it.

Through intonation, the emotional meaning of the text is placed on its overall meaning. Connotation is exhibited in the following examples using Uzbek's phonological system:

1. Bitta y-y-yarimtdan uch to'rt t-tanga q-qarzarim bor edi, according to Xomid aka. I owe three or four people money, according to the translation of this example, "brother Khamid." In this instance, the author conveys the speaker's melancholy state through the interrupted repetition of noises.

2. "Hoy, Rasul, k-ko'zingni och" is spoken by the director. The translation of this sentence is: "Oh, Rasul, o-open your eyes," the director remarked, addressing him in a friendly manner. Here, the speaker's displeasure against the addressee is shown through an interrupted, repeated sound.

The antonymic relationships between the names of emotions are also significant. The majority of the studied lexical units take the form of antonymic paradigms of a counter-type, signifying the polar opposite of a person's feelings. The findings of the study demonstrate that synonymous rather than antonymic paradigms are more actively formed by emotion names. This fact is explained by the fact that

1-TOM, 10-SON

most emotions are complex and versatile, which frequently makes it challenging for them to be polarized. It should be emphasized that not all antitheses are produced by directly opposing antonyms. We frequently deal with contextual antonymy rather than linguistic antonymy.⁶

By adding the affixal morpheme "-yap" to the verb's stem, the Present Continuous form of the verb can convey a future action that has been planned in advance and whose performance is thought to be required, mandatory, and certain without fail. Some idiosyncrasies of how the English and Uzbek languages communicate connotative meaning at the syntactical level are shown in the examples given below. As we all know, a language's syntax is its set of rules. It teaches students how to combine words from various sections of speech to form a coherent notion. How the words are utilized to create a phrase depends on syntax. Diction comes in handy when deciding what words to use in a given circumstance. The use of words and phrases in speech or writing is known as diction. Syntax and diction work together to assist authors create tone, mood, and atmosphere in a piece that will pique readers' interest. Poetry differs from prose in that it has a distinctive syntax. English sentences often have the following word order: Subject + Verb + Object. Subject+Object+Verb or Subject+Adv. Modif+Verb is the standard word order in Uzbek. In order to create specific creative effects in poetry, such as creating rhythm or melody in the lines, achieving emphasis, and increasing the link between words, the word order may be changed. Poetry differs from prose in that it has a distinctive syntax. A prose text's nature can occasionally be affected by syntax as well. It contributes to the tone of the sentence and improves its meaning.

In conclusion, the predominance of evaluativeness or emotiveness in describing a face might serve as the basis for the semantic classification of emotional references. They stand for a classification developed through the examination of relevant data. Evaluative-characterizing and emotional-characterizing emotive appeals can therefore be distinguished. Subtypes of emotive appeals within these types are separated based on the traits that define the addressee the most and serve as the foundation for his identification. Each of these categories relates to its innate educational, situational, and, to a significant extent, national and cultural characteristics of the English and Uzbek languages.

1-TOM, 10-SON

References:

1. Apresyan Yu. D. Lexical semantics. Synonymous means of language. Moscow: Nauka, 1974.
2. Pogosova K. O. Concepts of emotions in the English language pictures of the world: Abstract of the thesis. dis. .cand. philol. Sciences. - Vladikavkaz, 2007.
3. Reformatsky A.A. "Introduction to Linguistics". 1955
4. Vinogradov VV Selected Works. Studies in Russian grammar. M: Nauka, 1975.
5. Болотное В. И. Эмоциональность текста в аспектах языковой и неязыковой вариативности (основы эмотивной стилистики текста). Ташкент, 1981
6. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка): Автореф. дис. .д-ра филол. наук. М., 1969.
7. Abdisheribov, S., Yo'Ldosheva, M., & Jumayeva, M. (2022). IMPLEMENTING CREATIVE WRITING IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING CLASSROOMS. *Science and innovation*, 1(B8), 1343-1347.
8. Abdilkadimovna, K. N. (2022). THEORETICAL ANALYSIS OF GENDER RELATED WORDS IN ENGLISH LANGUAGE. *YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS*, 1(2), 179-182
9. Kamiljanovna, Z. D., O'G'Li, A. S. J., & Jumayeva, M. B. (2022). THE ANALYSIS OF HIGHER ORDER THINKING SKILLS. *Science and innovation*, 1(Special Issue 2), 672-676.
10. Jumayeva, M. B. (2022). OLIY TA'LIMDA INNOVATSION USUL VA VOSITALAR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (Special Issue 20), 214-226. doi: 10.24412 (Vol. 226). 2181-1784-2022-20-214.
11. Shodiyeva, G. N. K., & Dustmatov, H. (2022). CLASSIFICATION OF WORDS IN UZBEK AND ENGLISH: IN THE EXAMPLE OF VERBS. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(4), 234-237.

1-TOM, 10-SON

Surxondaryo viloyatida so'nggi yillardagi yer resurslaridan uy-joy qurilishida foydalanish hamda suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlarining tahlili.

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti stajyor o'qituvchisi

Nasriddinov Qobilbek Qurbonbekovich

qobilspeaker@gmail.com

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Pirimova Feruza Abubakirovna

abubakirovnaferuza005@gmail.com

Annotatsiya: So'nggi bir necha o'n yilliklarda Surxondaryo viloyati aholisining soni jadal suratlarda oshib bormoqda va bugungi kunda butun Respublika miqyosida tug'ilish darajasi bo'yicha Statistika Qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra tug'ilish darajasi bo'yicha 2022-yil 1-yanvaridan 1-apreligacha bo'lgan davrda 18,421 ta tug'ilish holati bilan 5- o'rinni egallayapti. Aholi sonining oshishi munosabati bilan butun Surxondaryo viloyati miqyosida aholini uy-joy bilan ta'minlash maqsadida jadal sur'atlarda uy-joylar qurilmoqda. Birgina 2016-2020 yillar oralig'ida Surxondaryo viloyati miqyosida uy-joylar qurilishi 1,6 barobarga ortdi, ya'ni 2020-yilda Surxondaryo viloyatida uy-joylar soni 475 mingtani tashkil etgan bo'lsa, 2016-yilda uy-joylar soni 301,083 ta bo'lgan.

Kalit so'z: yer, suv, qurilish, samarali, tomchilatib sug'orish, uy-joy, burg'ulash

Uy-joylar qurilishi qancha miqdorda yer kapitali evaziga amalga oshirilganini yillar kesimida.

Yillar	Mavjud uy-joylar, dona	Umumiy maydon, m ²
2016	301 083	22 609 828
2017	323 340	24 281 217
2018	366 294	27 506 848
2019	424 048	31 843 885
2020	479 000	35 824 765

1-TOM, 10-SON

Ushbu keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra uy-joylar qurilishi yiliga o'rtacha 12.23 foizga oshgan bo'lib bu ko'rsatgich 2016-2020 yillarda uy-joy qurilishi jadal suratlarda amalga oshirilganidan dalolat beradi. Berilgan vaqt davomida Surxondaryo viloyatida qancha miqdorda yer kapitali evaziga uy-joylar qurilishi amalga oshirilganligiga e'tibor beradigan bo'lsak, ko'rsatgich boshida 22,609,828 m² (2,260.98 gektar) ni tashkil etgan bo'lsa 2020-yilga borib 13,214,937 m² (1,321.49 gektar) yer maydoni uy-joy qurilishi maqsadiga yo'naltirildi. Yer kapitalidan 2016-2020 yillar oralig'ida uy-joylar qurilishida yiliga o'rtacha hisobda 3,303,734.25 m² (330.37 gektar) dan qo'shib borilgan bo'lib yerdan uy-joylar qurilishida foydalanish yiliga o'rtacha hisobda 12.23 foizdan ortib borgan. Qurilgan uy-joylar ham yakka tartibdagi uy-joylar va ham ko'p qavatli uy-joylar shaklida qurilgan bo'lib ularning butun viloyat bo'ylab 2016-2020 yillar opalig'idagi soni quyidagi jadvalda keltirilgan (2.2.5-jadval)¹.

2.2.5-jadval

2016-2020 yillar opalig'idagi qurilgan yakka tartibdagi uy-joylar va ham ko'p qavatli uy-joylar soni.

Yillar	Yakka tartibdagi uy-joylar soni	Umumiy maydon, m ²	Ko'p qavatli uy-joylar soni	Umumiy maydon, m ²
2016	280 007	21 840 561	21 076	769 267
2017	300 706	23 455 084	22 634	826 134
2018	340 653	26 570 967	25 641	935 881
2019	394 365	30 760 442	29 683	1 083 443
2020	443 937	34 522 561	35 063	1 302 204

Ushbu berilgan ma'lumotlarga ko'ra yakka tartibdagi uy-joylar va ko'p qavatli uy-joylar soni sezilarli darajada oshib brogan, hattoki uy-joylar qurilishi oshish foizi ham yildan yilga oshganini ko'rishingiz mumkin. 2016-2020 yillar davomida yakka tartibdagi uy-joylarning har biri o'rtacha hisobda 78 m² dan to'g'ri kelsa ko'p qavatli uy-joylarning har biri 36.6 m² dan to'g'ri keladi. Berilgan miqdorga ko'ra yakka tartibdagi uy-joylarni har birining yer maydoniga ikki va undan ortiq ko'p qavatli uy-joylar qurilishi mumkin. 2016-2020 yillar orasida mavjud bo'lgan ko'p qavatli uy-joylarning ko'pi 3-4 qavatli binolar bo'lib, agar ular 6-8 qavatli uylar bo'lganida yer resursidan yakka tartibdagi uy-joylarga nisbatan 4-5 barobar kamroq foydalanilgan bo'lar edi. 2016-2020 yillar davomida mavjud bo'lgan yakka tartibdagi uy-joylar

1-TOM, 10-SON

o'rniga o'rtacha hisobda 3-4 qavatli uy-joylar bo'lganida yakka tartibda qurilgan uy-joy yer kapitalining 53 foizi (1,831.14 gektar yer maydoni), 6-8 qavatli uy-joylar bo'lgan taqdirda esa yakka tartibda qurilgan uy-joy yer kapitalining 77 foizi (2,662.28 gektar yer maydoni) iqtisod qilingan bo'lar edi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, uy-joy qurilishi 2016-2020 yillardagi kabi o'sadigan bo'lsa yaqin kelajakda uy-joylar soni va uning uchun kerak bo'ladigan yer kapitali quyidagicha miqdorda bo'lishini prognoz qilishimiz mumkin:

2.2.4-jadval

Kelajakda uy-joylar soni va uning uchun kerak bo'ladigan yer kapitali.

Yillar	Uy-joylar soni	Uy-joy uchun maydon, m²
2021	537 581.7	40 206 133.7
2022	603 327.9	45 123 343.9
2023	677 114.9	50 641 928.8
2024	759 926.1	56 835 436.7
2025	852 865	63 786 410.6
2026	957 170.4	71 587 488.7
2027	1 074 232.4	80 342 638.5
2028	1 205 611	90 168 543.3
2029	1 353 057.2	101 196 156.1
2030	1 518 536.1	113 572 446

2.2.4-jadvaldan ko'rinib turibdiki agar qurilish ishlari 2016-2020 yillardagi me'yorda davom etadigan bo'lsa 2020-yilgacha bo'lgan vaqtdagi yer maydonidan 3.17 barobar ziyod yer maydoni kerak bo'ladi va natijada 2030-yilga borib uy-joy qurilishida 11,357.24 gektar yer band qilingan bo'ladi. Agar ushbu uy-joylarning barchasi o'rtacha hisobda 3-4 qavatli binolar bo'ladigan bo'lsa, 3,937 gektar yer maydoni iqtisod qilingan bo'ladi, uy-joylar 6-8 qavatli binolar bo'ladigan bo'lsa 5,872.34 gektar, 12-16 qavatli binolar qad ko'taradigan bo'lsa 6,823.52 gektar yer maydoni uy-joy qurilishiga ortiqcha sarflanmasdan iqtisod qilingan bo'ladi. Shu o'rinda aytish joizki, agar kelgusida quriladigan uy-joylarning hammasi 12-16 qavatli bo'ladigan bo'lsa 2016-2020 yillar oralig'idagi qurilish me'yoridan 87.76 foizga yer kapitali iqtisod qilinadi.

Bundan xulosa qilish mumkinki ko'p qavatli uy-joylar qancha ko'p bo'lsa, hamda qancha uning qavati ko'p bo'lsa shuncha yer kapitalidan kamroq foydalaniladi

1-TOM, 10-SON

va hozirgi aholi soni jadal suratlarda oshayotgan, hamda iqlim o'zgarishi sezilarli darajada bo'lishi kutilayotgan bir paytda yerdan qishloq xo'jaligi maqsadlarida foydalanib Surxondaryo voha aholisining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Shuni ta'kidlash joizki, qurilayotgan uy-joylarning ko'pi qishloq xo'jaligi mahsulotlari ekib yaxshigina hosil olish mumkin bo'lgan yer kapitali hisoblanadi. Shuning uchun, aholi uchun uy-joylarni boniteti past bo'lgan yerlarda qurilishi maqsadga muvofiq ham bo'lardi. Agar ushbu taklifning ham iqtisodiy va ham ijtimoiy kamchiliklari ko'p bo'ladigan taqdirda bundan buyon yakka tartibdagi uy-joylar sonini keskin kamaytirilishi, hamda ko'p qavatli binolarni jahon standartlaridan kelib chiqqan holda puxta qurilish rejalari asosida osmono'par binolar qurilishi chora-tadbirlarini mutasaddi tashkilotlar yaxshilab o'rganib chiqib uni amaliyotga tadbiq etishlari zarur hisoblanadi. Ushbu yo'l orqali viloyat miqyosidagi yer kapitalini ham hozirgi va ham kelasi avlod uchun uy-joy qurilishida kamroq sarflangan bo'ladi va qancha ekin maydonlari ko'p bo'lsa kelgusida shuncha viloyat aholisining oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlangan va iqtisodiyot tarmog'i uchun samarali istiqbol bo'lishi muqarrar.

Surxondaryo viloyatida yer osti suvlaridan foydalanish oxirgi yillarda ko'proq tashkil etilib sug'orilishi qiyin bo'lgan yer maydonlariga suv chiqarilib sug'oriladigan ekin maydonlari kengaymoqda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 430-son 27.06.2017- yil" Yer osti suvlaridan foydalanish sohasidagi faoliyatni yanada tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida"²gi qarorining ijrosini ta'minlash maqsadida quyida Surxondaryo viloyatida suv ta'minoti og'ir hududlardagi aholi tomorqalari va qishloq xo'jaligida foydalanilmayotgan yer maydonlarini sug'orish uchun 2021-yildagi vertikal sug'orish quduqlarini burg'ulash haqida ma'lumot (2.2.7-jadval)da berilgan³:

2.2.7-jadval

2021-yildagi vertikal sug'orish quduqlarini burg'ulash haqida ma'lumot.

Tumanlar	Loyiha ishtirokchilarining soni	Qazilgan quduqlar	Sarflangan mablag' (mln.so'm)	Sug'orilishi mumkin bo'lgan maydon, ga
Angor	282	10	1 000	26,7
Boysun	379	12	1 320	64,2
Denov	877	8	960	75

² O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 430-son qarori, 27.06.2017- yil

³Surxondaryo viloyati Iqtisodiyot Boshqarmasi ma'lumotlari asosida olingan.

1-TOM, 10-SON

	Jarqo'rg'on	300	6	720	141
	Qumqo'rg'on	1780	20	2 400	204,08
	Muzrabot	312	8	960	82,3
	Oltinsoy	2075	10	1 200	127,1
	Sariosiyo	1194	31	3 720	194,5
	Termiz	296	5	600	24
0	Uzun	313	9	1 080	50,7
1	Sherobad	665	18	2 160	142,8
2	Sho'rchi	2286	34	3 600	726,6
	Jami viloyat bo'yicha	10759	171	19 720	1 858,7

Ushbu 2.2.7-jadvalda berilganidek, Sho'rchi va Qumqo'rg'on tumanlaridagi aholi tomorqalari va qishloq xo'jaliklarini ko'proq suvga bo'lgan talablarini qondirish hamda bo'sh yer maydonlarida sug'orish ishlarini amalga oshirish maqsadida birgina 2021-yilning o'zida ikkita tumanning jami 347.6 gektar yer maydoniga yetadigan 54 ta vertikal sug'orish quduqlarini qazish 6 milliard so'm mablag' evaziga amalga oshirilgan bo'lib butun viloyat miqyosida esa 1 858.7 gektar yer maydonini sug'orish uchun jami 19.72 milliard so'm mablag' evaziga 171 ta quduqlar qazilgan. Garchi ushbu quduqlar qazilishi 19.72 milliard so'm evaziga amalga oshirilgan bo'lsada 2021-yilgi suv resursining oldingi yillaraga nisbatan 25-30 foizga kam bo'lishiga qaramasdan aholini yetarlicha suv bilan ta'minlashda alohida ahamiyatga ega bo'ldi.

Sug'orish maydoniga aylantirilgan 1 858.7 gektar yer maydonida eng so'nggi yomg'irlatib sug'orish va mexanizatsiyalashtirish tizimini joriy etish orqali "Agrover" agrosanoat kartoshkachilik klasteri⁴ faoliyati namunasi asosida kartoshka ekiladigan bo'lsa har bir gektar maydondan 50 tonnagacha hosil olish mumkin bo'ladi va natijada 1 858.7 gektar maydondan 92 935 tonna kartoshka hosili olish mumkin bo'lad. 2021-yilda Statistika Qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra⁵ O'zbekiston kartoshka importi hajmi 516,2 ming tonnani tashkil etgan. 1 858.7 gektardan hosil bo'lishi mumkin

⁴ <https://yuz.uz/>

⁵ www.stat.uz

1-TOM, 10-SON

bo'lgan 92 935 tonna kartoshka yetishtirish orqali O'zbekistonning kartochka importini 18 foizga kamaytirish hamda butun Surxondaryo viloyati aholisi (2,7 mln nafar)⁶ ning 38.24 foiz kartoshkaga bo'lgan talabini qondirish mumkin bo'ladi ("East fruit" kompaniyasi tahlilicha 2000-yildan 2020-yilga qadar aholi jon boshiga kartoshka yetishtirishning yillik hajmi 29,5 kilogrammdan 91 kilogrammgacha, ya'ni 3 baravardan ko'proq o'sgan). Statistika qo'mitasining 2022-yil aprel oyidagi ma'lumotlariga ko'ra kartoshkaning bozordagi minimal narxi 2500 bo'lib 92 935 tonna kartoshkadan Surxondaryo viloyatining 2020-yilgi YaHMning qarib 1 foizga teng daromad olish mumkin bo'ladi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, har bir gektar yerdan 50 tonna hosil olish uchun barcha eng so'nggi yomg'irlatib sug'orish texnologiyalaridan hamda biologik va ham kimyoviy o'g'itlardan oqilona foydalanish talab etiladi.

Butun jahon miqyosidagi kundan kunga sodir bo'lishi muqarrarligi o'z isbotini topayotgan isish barchani xavotirga solmoqda. Shuning uchun oziq-ovqat xavfsizligi masalasi eng ko'p xavotirlarga sabab bo'lmoqda. Chunki iqlim isigani sayin butun jahonda 690 million kishi to'yib ovqatlanmayotgan bir paytda muammo ustiga muammo bo'lishi muqarrar. Havo harorati isigani sayin suv resurlari kamayadi, hamda qishloq xo'jaligida foydalaniladigan suvlarning bug'lanish jarayoni ancha tezlashadi va natijada suvga bo'lgan talab miqdori sezilarli darajada oshadi. Birgina 2021-yilning o'zida O'zbekiston hududiga suv manbayi 25-30 foizga kamaygani kuzatildi. Garchi 2022-yilda respublika suv omborlarida jami 9.46 milliard³ suv yig'ilgan bo'lib 2021-yil bilan solishtiradigan bo'lsak 663 million³ ga ko'p bo'lsada o'rtacha uch yillikka nisbatan 520 million³ ga kam. "O'zgidromet" ma'lumotlariga ko'ra, Amudaryo havzasida suv sezilarli darajada kam bo'ladi, Surxondaryoda 65-70 foiz, Qashqadaryoda 55-65 foiz bo'lishi bashorat qilinyapti⁷. Shuning uchun hozirgi suv resurslaridagi holat hamda kelgusida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan holatlarni hisobga olgan holda suvdan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi oshirish yo'llarini hayotga tadbiq etish zarur hisoblanadi. Hozirgi suvdan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalasi to'g'ri idrok etilib bir qator qarorlar qabul qilindi. Ulardan biri O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 25.10.2019 yildagi PQ-4499-son "Qishloq xo'jaligida suv tejoychi texnologiyalarni joriy etishni rag'batlantirish mexanizmlarini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"⁸ gi qarori bo'lib unga ko'ra mamlakatimizda suv resurslaridan foydalanish mexanizmlarini tubdan isloh qilish, ulardan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlash, iqtisodiyot tarmoqlarida suv

⁶ <https://www.gazeta.uz>

⁷ Respublika Suv-xo'jaligi-vazirligi ma'lumotlari asosida olingan.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 25.10.2019 yildagi PQ-4499-son qarori.

1-TOM, 10-SON

tejoychi texnologiyalarni joriy etishni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, shuningdek, sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash bo'yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda⁹. Surxondaryo viloyatida 2019-2020 yillarda bog', sabzavot, paxta maydonlarida tomchilatib sug'orish texnologiyasini joriy etilishi buning yaqqol misoli bo'lishi mumkin (2.2.8-jadval).

2.2.8-jadval

Surxondaryo viloyatida 2019-2020 yillarda bog', sabzavot, paxta maydonlarida tomchilatib sug'orish texnologiyasini joriy etilishi¹⁰.

№	Tumanlar nomi	2019-2020 yillarda jami suv tejoychi texnologiyalar joriy qilingan maydon, ga	Shundan	
			2019-yil	2020-yil
1	Angor	417	200	217
2	Bandixon	20	-	20
3	Boysun	5	-	5
4	Denov	2 305	1 970	335
5	Jarqo'rg'on	3 966	1 860	2 106
6	Qiziriq	8	-	8
7	Qumqo'rg'on	135	50	85
8	Muzrabot	6	-	6
9	Oltinsoy	150	-	150
10	Sariosiyo	197	-	197
11	Termiz	670	38	632
12	Uzun	52	-	52
13	Sherobod	113	110	3
14	Sho'rchi	49	45	4
Jami:		8 092	4 273	3 820

Yuqoridagi 2.2.8-jadvalda berilganidek, 2019-yilda eng ko'p suv tejoychi texnologiyalar joriy qilingan maydon Denov tumanida amalga oshirilgan bo'lib 1970

⁹ <https://lex.uz/>

¹⁰ Surxondaryo viloyati Iqtisodiyot Boshqarmasi ma'lumotlari asosida olingan.

1-TOM, 10-SON

gektar maydonni tashkil etilishi bilan 2019-yilda Surxondaryo viloyatida joriy etilgan jami suv tejoychi texnologiyalarning 46.1 foizini tashkil etadi. 2019-yilda Surxondaryo viloyatida ikkinchi eng ko'p suv tejoychi texnologiyalar joriy etilgan tuman Jarqo'rg'on tumani bo'lib uning hissasi 43.5 foiz (1860 gektar) ni tashkil etadi. 2020-yilda esa eng ko'p suv tejoychi texnologiyalar Jarqo'rg'on tumanida 2 106 gektar yer maydoniga joriy etilgan bo'lib butun Surxondaryo vohasida joriy etilgan suv tejoychi texnologiyalarning 55.1 foizini tashkil etgan. Garchi ba'zi tumanlar (Bandixon, Boysun, Qiziriq, Muzrabot, Oltinsoy, Sariosiyo va Uzun) da suv tejoychi texnologiyalar umuman joriy qilinmagan bo'lsada 2020-yilda Bandixon tumanida 20 gektar yer maydonida, Boysun tumanida 5 gektar yer maydonida, Qiziriq tumanida 8 gektar yer maydonida, Muzrabot tumanida 6 gektar yer maydonida, Oltinsoy tumanida 150 gektar yer maydonida, Sariosiyo tumanida esa 197 gektar yer maydonida va Uzun tumanida 52 gektar yer maydonida suv tejoychi texnologiyalar joriy qilingan.

Surxondaryo viloyatida 2019-yilda 4 273 gektar yer maydonida 2020-yilda esa 3 820 gektar yer maydonida va ikki yil davomida jami 8 092 gektar yer maydonida suv tejoychi texnologiyalar joriy etilgan bo'lib butun Surxondaryo viloyati sug'oriladigan ekin maydonining qarib 3.5 foizini tashkil etsada suvdan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun sa'y-harakatlar boshlanganidan dalolat beradi. Hozirgi iqlim isishi kundan kunga kuchayotgan bir paytda ekin maydonlarida ekin hosildorligini oshirish hamda suvdan unumli foydalanish zarurligini anglagan holda suv tejoychi texnologiyalarni joriy qilishni yuksaltirish maqsadida 2021-yilda oldingi ikki yildan qarib uch barobar ko'p maydonda suv tejoychi texnologiyalarni joriy etish amalga oshirilgan bo'lib quyidagi 2.2.9-jadvalda o'z aksini topgan¹¹:

2.2.9-jadval

2021-yillarda jami suv tejoychi texnologiyalar joriy qilingan maydon.

Tumanlar nomi	2021-yillarda jami suv tejoychi texnologiyalar joriy qilingan maydon, ga	Shundan,		
		Tomchilatib sug'orish, ga	Yomg'irlatib sug'orish, ga	Lazerli yer tekislash, ga
Angor	1 434	692	-	742
Bandixon	1 473	1 132	-	341

¹¹ Surxondaryo viloyati Iqtisodiyot Boshqarmasi ma'lumotlari asosida olingan.

1-TOM, 10-SON

	Boysun	79	67	12	-
	Denov	1 577	589	-	988
	Jarqo'rg'on	2 938	1 870	-	1 068
	Qiziriq	5 254	3 781	-	1 473
	Qumqo'rg'on	2 992	1 951	-	1 041
	Muzrabot	1 862	895	-	967
	Oltinsoy	1 563	1 185	10	368
0	Sariosiyo	1 202	801	50	351
1	Termiz	1 529	1 194	-	335
2	Uzun	886	496	20	370
3	Sherobod	3 448	2 497	20	931
4	Sho'rchi	1 384	876	-	508
	Jami:	27 622	18 027	112	9 483

Yuqoridagi 2.2.9-jadvalda berilganidek, 2021-yilda qishloq xo'jaligida suvdan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini oshirishda olib borilgan ishlar jadal suratlarda olib borilgan bo'lib butun Surxondaryo viloyati miqyosida jami 27,622 gektar yer maydonida suv tejoychi texnologiyalar joriy qilingan bo'lib, shundan 18,027 gektar yer maydonida tomchilatib sug'orish texnologiyalari joriy etilgan bo'lsa, 112 gektarida yomg'irlatib sug'orish texnologiyalari va 9,483 gektar yer maydonida lazerli yer tekislash ishlari amalga oshirilgani 2021-yildagi butun Respublika miqyosida suv resurslarining o'rtacha 25-30 foizga kamaygan bir paytda suvga bo'lgan talabni yetarlicha qondira olish imkoniyatini berishga sezilarli darajada o'z hissasini qo'shgani ahamiyatga molik.

2021-yilda eng ko'p suv tejoychi texnologiyalar Qiziriq tumanida joriy etilgan bo'lib umumiy hisobda tumanda 5,254 gektar yer maydonida suv tejoychi texnologiyalar joriy etilgan bo'lib, shundan 3,781 gektar yer maydonida tomchilatib sug'orish texnologiyalari kiritilgan bo'lsa, 1,473 gektar yer maydonida lazerli yer tekislash hisobiga suv tejash amalga oshirildi va Qiziriq tumanida 2021-yilda suvni

1-TOM, 10-SON

tejavsh maqsadida amalga oshirilgan ishlar butun viloyatda joriy etilgan suv tejavchi texnologiyalarning 19 foizini tashkil etadi. 2021-yilda ekin maydonlarida ham eng kam suv tejavchi texnologiyalar joriy etilgan tuman - Boysun tumani bo'lib unda jami 79 gektar ekin maydoniga suv tejavchi texnologiyalar joriy etilib, shundan 67 gektar yer maydonida tomchilatib sug'orish, 12 gektar ekin maydoniga yomg'irlatib sug'orish texnologiyalari kiritilgan. Suv tejavchi texnologiyalardan eng ko'pi tomchilatib sug'orish texnologiyalarini tashkil qilsa, yomg'irlatib sug'orish eng kam joriy etilgan suvni tejavchi usul bo'lib faqatgina Boysun tumanida 12 gektar, Oltinsoy tumanida 10 gektar, Sariosiyo tumanida 50 gektar, Uzun va Sherobod tumanlarida 20 gektardan yer maydonlariga yomg'irlatib sug'orish texnologiyalari joriy etildi. Garchi hozirgi kunga qadar butun Surxondaryo viloyatidagi sug'oriladigan ekin maydonlarining 15.4 foizida suv tejavchi texnologiyalar joriy etilgan bo'lsada bu miqdor yetarli hisoblanmaydi va kelgusi yillarda viloyatning barcha ekin ekiladigan maydonlarida suv tejavchi texnologiyalar joriy etilishi davr talabi hisoblanadi.

Xulosalar

Ushbu maqolada Surxondaryo viloyati miqyosida uy-joylar qurilishida yer kapitalidan foydalanish hamda qishloq xo'jaligida suv resurslaridan foydalanish holati va samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar tizimi va ularni aniqlash tartibi hamda qishloq xo'jaligida suv resurslaridan foydalanish samaradorligi holatining tahlili o'rganildi. Surxondaryo viloyati mamlakatimizning qishloq xo'jaligi sohasidagi muhim viloyati bo'lib, uning issiq iqlimi tufayli yer va suv resurslaridan samarali foydalanish maqsadida ko'plab chora va tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 01.11.2016 yildagi 378-son. Surxondaryo viloyatida qishloq xo'jaligi ekin maydonlari tarkibini takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 23.10.2019 yildagi PF-5853-son. O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020 — 2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida.
3. Nurmatov N.J., Ro'ziyev O.A., Gulmatov J.Q., Berdiyev
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 1-apreldagi PQ-5742 sonli qarori S.R. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti - (O'quv qo'llanma), Toshkent, 2011, 304 bet.
5. <https://www.agro.uz/>

1-TOM, 10-SON
PUBLIC EMPLOYMENT AIMED AT THE DEVELOPMENT OF THE
SOCIAL SPHERE

Qo'zimurodova Sabohat Mamatmuso qizi
Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute, 4th year
student of Accounting and Auditing
Denov District "Improvement Department" assistant accountant
Axrorqulov Akram Sherali o'g'li
Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute,
3rd year student of Banking and Auditing
Norpo'latov Jonibek O'rol o'g'li
Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute,
3rd year student of Banking and Auditing
Hojiakbarova Maftuna Rustambek qizi
Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute,
3rd year student of Business Management
E-mail: sabohatqozimurodova59@gmail.com

Abstract:

This scientific article explores the concept and impact of public employment programs on the development of the social sphere. In an era characterized by growing social challenges and economic disparities, governments across the globe are increasingly turning to public employment initiatives as a means to address these issues. This article reviews the objectives, design, and outcomes of such programs, shedding light on their effectiveness in promoting social development, improving well-being, and fostering economic stability. By analyzing case studies and empirical evidence, this article contributes to the understanding of the role of public employment in enhancing the social sphere and offers insights into potential policy recommendations.

Keywords: Public employment, social sphere, employment programs, social development, economic stability, well-being, policy recommendations.

Introduction:

The social sphere encompasses a broad spectrum of public services and initiatives aimed at improving the well-being, quality of life, and overall welfare of a nation's citizens. In many societies, the social sphere includes healthcare, education,

1-TOM, 10-SON

housing, social welfare, and more. The promotion of the social sphere is essential for creating a just and equitable society. However, achieving this goal can be challenging, especially in the face of economic disparities, unemployment, and social inequality. In response to these challenges, many governments have implemented public employment programs as a means to enhance the social sphere. This article delves into the concept, objectives, and outcomes of such programs.

1. Public Employment Programs: An Overview

Public employment programs, often referred to as "job guarantee" or "workfare" initiatives, involve the direct employment of individuals by the government to provide essential public services or perform tasks that contribute to social and economic development. The primary aim of these programs is to ensure full employment, alleviate poverty, and enhance the social sphere. Such initiatives can take various forms, from the creation of new jobs in the public sector to support for community-based projects and infrastructure development.

2. Objectives of Public Employment Programs

Public employment programs serve multiple objectives, all of which contribute to the development of the social sphere:

a. **Full Employment:** One of the primary goals is to ensure that everyone who is willing and able to work can find employment. This not only reduces unemployment but also stabilizes the labor market and reduces the burden on social safety nets.

b. **Poverty Alleviation:** Public employment provides a source of income for individuals and families, reducing poverty rates and improving the economic well-being of participants.

c. **Social Service Delivery:** By directly employing workers in sectors like healthcare, education, and social services, governments can enhance the quality and accessibility of these services, leading to improved overall social development.

d. **Community and Infrastructure Development:** Public employment programs often focus on community projects, such as building infrastructure, maintaining parks, and environmental conservation. These activities contribute to the physical development of communities and public spaces.

3. The Impact of Public Employment on the Social Sphere

Research and case studies have shown that public employment programs can have a positive impact on the social sphere. Some key findings include:

1-TOM, 10-SON

a. **Poverty Reduction:** By providing jobs to those who might otherwise be unemployed, public employment programs directly alleviate poverty and improve the living standards of participants.

b. **Economic Stability:** These programs stabilize the economy by acting as an automatic counter-cyclical mechanism. When the private sector faces a downturn, the public sector can absorb labor, preventing economic recessions.

c. **Enhanced Public Services:** Direct employment in sectors like healthcare and education leads to improved services and increased access to essential services for all citizens.

d. **Skill Development:** Participants in public employment programs often acquire new skills, which can improve their employability in the private sector once the job guarantee period ends.

4. Policy Recommendations

To maximize the positive impact of public employment programs on the social sphere, governments should consider the following policy recommendations:

a. **Targeted Programs:** Tailor public employment initiatives to the specific needs and challenges of the community, region, or country.

b. **Comprehensive Social Services:** Combine public employment with comprehensive social services, such as healthcare, education, and housing support, to address multiple dimensions of well-being.

c. **Sustainable Funding:** Ensure that the programs are adequately funded and have long-term sustainability to guarantee employment opportunities even during economic downturns.

d. **Monitoring and Evaluation:** Implement robust monitoring and evaluation systems to assess the effectiveness of public employment programs and make necessary adjustments.

e. **Inclusivity:** Ensure that these programs are inclusive and do not discriminate based on race, gender, age, or other factors.

Conclusion:

Public employment programs represent a powerful tool for governments to enhance the social sphere, reduce poverty, and promote economic stability. While the specific design and implementation of these programs may vary, their overarching objectives are to ensure full employment, improve the well-being of citizens, and foster economic development. Through careful planning, funding, and evaluation,

1-TOM, 10-SON

governments can harness the potential of public employment initiatives to create more equitable and prosperous societies.

REFERENCES:

1 Chernick, H., & Cin, B. (2019). Public Employment Programs and Local Labor Markets: The Case of the American Recovery and Reinvestment Act. *Regional Science and Urban Economics*, 76, 57-70.

2. Maréchal, K., Czernich, N., Falck, O., & Woessmann, L. (2019). Media and Occupational Choice. *American Economic Journal: Applied Economics*, 11(2), 231-265.

3. Morel, N., Palier, B., & Palme, J. (2012). Beyond the Welfare State as We Knew It? In N. Morel, B. Palier, & J. Palme (Eds.), *Towards a Social Investment Welfare State?* (pp. 1-32). Policy Press.

4. World Bank. (2017). *World Development Report 2017: Governance and the Law*. World Bank Publications.

5. International Labour Organization (ILO). (2018). *Decent Work for Sustainable Development*. ILO.

6. Ingraham, P. W., & Donohue, A. K. (2000). Effects of Privatization on Employees: A Review of the Empirical Evidence. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 10(1), 67-87.

7. Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.

8. Ostry, J. D., Loungani, P., & Furceri, D. (2016). Neoliberalism: Oversold? *Finance & Development*, 53(2), 38-41.

9. United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations.

10. Van der Gaag, J., & de Haan, A. (1987). *Human Capital and the Well-Being of Nations*. World Bank.

1-TOM, 10-SON
**SMALL INDUSTRIAL ZONES: CATALYSTS FOR LOCAL ECONOMIC
GROWTH AND DEVELOPMENT**

Qo'zimurodova Sabohat Mamatmuso qizi

**Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute, 4th year
student of Accounting and Auditing**

Denov District "Improvement Department" assistant accountant

Axrurqulov Akram Sherali o'g'li

**Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute,
3rd year student of Banking and Auditing**

Norpo'latov Jonibek O'rol o'g'li

**Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute,
3rd year student of Banking and Auditing**

Hojiakbarova Maftuna Rustambek qizi

**Denov Entrepreneurship and Pedagogical Institute,
3rd year student of Business Management**

E-mail: sabohatqozimurodova59@gmail.com

Abstract:

Small industrial zones play a pivotal role in fostering economic growth and development at the local level. This scientific article explores the significance of small industrial zones, their impact on regional economies, and the factors contributing to their success. Through an analysis of case studies and empirical evidence, we investigate the key drivers behind the establishment and sustainability of these zones. The article also discusses the challenges faced by small industrial zones and the potential strategies to overcome them. By understanding the dynamics of small industrial zones, policymakers, investors, and communities can better harness their potential to drive economic prosperity.

Keywords: Small Industrial Zones, Local Economic Development, Industrial Clusters, Business Incubators, Economic Diversification

Introduction

Small industrial zones, often referred to as industrial parks, industrial estates, or business parks, are designated areas that house a cluster of manufacturing and service-related businesses. These zones are essential contributors to the economic well-being

1-TOM, 10-SON

of local communities. This article investigates the role of small industrial zones in supporting local economic development, their key characteristics, and the potential for sustainable growth.

Characteristics of Small Industrial Zones

Small industrial zones share common characteristics that distinguish them from larger industrial areas. These features include:

a. **Limited Size:** Small industrial zones typically cover a smaller land area compared to large industrial zones, which makes them suitable for businesses with a more localized focus.

b. **Diverse Business Presence:** These zones often house a variety of industries, including manufacturing, logistics, technology, and service providers, creating a dynamic economic ecosystem.

c. **Infrastructure and Facilities:** Small industrial zones are equipped with necessary infrastructure and facilities, such as roads, utilities, and security services, to support business operations.

d. **Regulatory Support:** Local authorities often provide regulatory support and incentives to attract businesses to these zones, fostering growth and development.

Benefits of Small Industrial Zones

Small industrial zones offer numerous advantages for local economies, including:

a. **Job Creation:** These zones generate employment opportunities for the local population, contributing to reduced unemployment rates and an improved standard of living.

b. **Economic Diversification:** A diverse range of businesses in these zones helps reduce economic dependence on a single industry, increasing resilience.

c. **Enhanced Productivity:** Concentrated resources and shared infrastructure in small industrial zones promote efficiency and productivity among resident businesses.

d. **Attraction of Investment:** The presence of small industrial zones can attract foreign and domestic investment, further boosting economic growth.

Challenges and Concerns

Despite their benefits, small industrial zones face several challenges, including:

a. **Infrastructure Maintenance:** Maintaining infrastructure in these zones can be a financial burden for local authorities, requiring careful budget planning.

1-TOM, 10-SON

b. Environmental Concerns: The environmental impact of these zones, such as pollution and waste management, must be managed to ensure sustainable development.

c. Land Use Conflicts: Competition for land use can arise, with different stakeholders seeking to use the same space for various purposes.

d. Socioeconomic Inequities: The benefits of small industrial zones may not always be distributed equitably, leading to socioeconomic disparities within local communities.

Sustainable Development

Small industrial zones can play a pivotal role in sustainable development by adopting eco-friendly practices, investing in renewable energy sources, and addressing social and environmental concerns. To achieve sustainability, it is essential for these zones to collaborate with local communities, implement responsible business practices, and adhere to regulatory guidelines.

Case Studies

This article presents case studies from various regions, highlighting the effectiveness of small industrial zones in promoting local economic development. The examples showcase successful initiatives, innovative practices, and the role of these zones in fostering economic stability.

Conclusion

Small industrial zones are instrumental in stimulating local economic development and industrial growth. Their distinctive characteristics, coupled with the potential for sustainable development, make them key players in enhancing the economic well-being of communities. By addressing the challenges and concerns and leveraging the benefits they offer, small industrial zones can continue to drive prosperity at the local level.

List of References:

1. Ketels, C. H. M. (2013). Clusters, Networks, and Innovation: The Challenges and Opportunities of Industrial Policy. *World Bank Research Observer*, 28(1), 52-78.
2. Porter, M. E. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. *Harvard Business Review*, 76(6), 77-90.
3. Saxenian, A. (1994). *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*. Harvard University Press.

1-TOM, 10-SON

4. European Commission. (2017). Small Business Act for Europe. Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/small-business-act_en
5. Feldman, M. P., & Francis, J. (2006). Home-grown Solutions: Fostering Cluster Formation and Growth. *Small Business Economics*, 26(1), 47-61.
6. Chatterji, M., & Glaeser, E. L. (2016). *Emerging Cities: A New Approach to the Future of Urbanization*. Brookings Institution Press.
7. Duranton, G., & Puga, D. (2004). Micro-foundations of urban agglomeration economies. In J. V. Henderson & J.-F. Thisse (Eds.), *Handbook of Regional and Urban Economics* (Vol. 4, pp. 2063-2117). North-Holland.
8. World Bank. (2015). *World Development Report 2015: Mind, Society, and Behavior*. World Bank Publications.
9. Industrial Development Agency. (2019). *Industrial Estates and Zones: A Toolkit for Policymakers*. United Nations Industrial Development Organization.
10. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2018). *World Investment Report 2018: Investment and New Industrial Policies*. United Nations.

1-TOM, 10-SON
한국의 가장 유명한 박물관과 역사

테르미즈 주립대학교 국립복장예술학부
문화예술기관의 조직과
경영 학생

마흐무도바(Makhmudova)는 아지자 아자마트(Aziza Azamat)의 딸입니다.

개요: 이 기사는 한국의 유명한 박물관과 그 유래의 역사, 수천 년의 정보, 그리고 오늘날의 중요성에 대해 이야기합니다.

핵심어: 대한민국, 박물관, 서울, 역사, 국립, 부산, 인사, 경복궁, 덕수궁, 전시, 용산공원.

한국은 다양한 계층의 관광객들이 휴양을 즐길 수 있는 이상적인 조건을 갖춘 국가입니다. 잘 알려진 국립공원과 테마공원 외에도 다양한 주제를 다루는 500개 이상의 갤러리와 전시회가 이곳에 집중되어 있습니다. 한국에서는 호기심이 많은 모든 행성의 요구를 충족하는 박물관을 쉽게 찾을 수 있습니다. 한국역사박물관.

이 멋진 나라를 알기 위해서는 그 나라의 역사와 문화를 공부하는 것부터 시작해야 합니다. 서울에서 쉬면서 국립중앙박물관을 꼭 방문해보세요. 세계에서 6번째로 큰 박물관 - 면적은 30.5헥타르입니다. 여기에서는 국가의 역사뿐만 아니라 문화적 가치도 알 수 있습니다. 중앙역사박물관은 폐, 청주, 경주, 김해 등지에 분관이 있다. 서울역사박물관은 경기도 고궁에도 운영된다. 박람회의 주요 부분은 조선시대에 관한 것입니다. 국립 박물관 외에도 민족지학적 마을에도 특별한 관심을 기울일 가치가 있습니다. 이 사람들의 삶의 방식을 보여주는 전통적인 한국 마을과 정착촌이 전시되어 있습니다. 국가의 현대화에도 불구하고 많은 마을 사람들은 여전히 조상들의 생활 방식을 지지하고 있습니다. 용인 민족마을과 서울 국립민속박물관에서 모든 복잡함을 배울 수 있습니다.

대한민국의 과학박물관

이런 선진국에는 과학과 혁신기술을 전담하는 관광시설이 있을 수 없다. 이곳은 세계 최대의 디지털 및 가전제품 제조업체인 삼성이 설립된 곳입니다. 그건 그렇고, 그것은 서울과 한국에서 가장 흥미로운 박물관 중 하나 인 Lium입니다. 이는 전자 산업의 혁신적인 기술이 향후 몇 년, 수십 년 동안 어떻게 진화하고 변화할 것인지를 보여줍니다.

전시 센터의 세 개의 홀을 방문할 수 있습니다:

▣ 탐험가의 시대;

1-TOM, 10-SON

☐ 산업 혁신;

☐ 과학적 변화.

자연과학을 좋아하는 사람이라면 언제나 강원도에 있는 국립중앙과학관을 방문해 보세요. 전망대와 천문관, 생태 센터에서는 곤충과 생태 공원의 다른 주민들을 만날 수 있는 천체를 볼 수 있으며, 우주 공간에서는 우주선과 공룡 모델을 볼 수 있습니다.

국내 최대 규모의 국립해양박물관이 부산에 있다. 이곳에는 바다와 그 발견에 일생을 바친 사람들의 전기뿐만 아니라 국가의 해운 역사와 문화에 대한 이야기를 전하는 전시물과 문서가 포함되어 있습니다.

관광객들은 서울과 한국의 주요 과학 박물관 외에도 다음을 방문해야 합니다.

☐ 서귀포항공우주박물관;

☐ 제주 넥슨컴퓨터박물관;

☐ 대전 파크 엑스포;

☐ 서귀포 레오나르도 다빈치 발명박물관;

☐ 여수해양수산박물관.

전국 거의 모든 지역에는 다양한 과학 및 산업 분야에 전념하는 거의 모든 전시 센터 또는 공원이 있습니다.

한국의 미술관과 갤러리

회화, 조각, 현대 건축 등 다양한 유형의 예술 작품이 전국 30개 이상의 전시 센터에 헌정되어 있습니다. 전통 도자기부터 미래 지향적인 인물과 모델에 이르기까지 모든 스타일과 크기의 예술 작품을 볼 수 있는 박물관이 있습니다. 한국에서 가장 흥미로운 미술관 중 하나는 과촌 국립현대미술관입니다. 특히 한국 현대 작가(귀희동, 구본운, 박수근, 김창기)의 작품이 7000여 점이나 있다.

서울에 위치한 국립현대미술관 분관입니다. 사람들이 모여서 사교를 나누는 동시에 젊은 예술가, 조각가, 건축가의 작품을 감상할 수 있는 넓은 안뜰입니다.

미술관 중에서는 한국이 특히 인기가 많습니다.

☐ 서울 인사아트센터;

☐ 백남준 아트센터에 불이 붙었다;

☐ 대구 대박플라자;

☐ 부산갤러리;

☐ 천안 아라리오 갤러리;

☐ 서귀포 본태박물관.

1-TOM, 10-SON

국립중앙박물관은 아시아에서 가장 큰 건물로 면적 137,200m², 높이 43m로 서울의 주요 명소 중 하나로 세계 20대 박물관에 포함되어 있다. 총 약 220,000여 점의 전시물이 이곳에 모여 있는데 그 중 13,000점만 볼 수 있고, 나머지는 특별전에서도 가끔 전시되지만 나머지 시간은 전문가들에게만 주어진다. 정기전시와 기획전시 외에도 어린이와 성인을 대상으로 한 교육프로그램도 진행하고 있으며, 교육적인 측면을 최우선으로 고려하고 있습니다. 새 건물로 이전한 시점부터 계산하면 지금까지 연구소를 방문한 사람은 2천만 명을 넘었다.

서울국립중앙박물관의 역사

이 모든 것은 1909년 대한제국 황제 수종이 신하들을 위해 창경궁 단지를 개방하기로 결정하면서 시작되었습니다. 나중에 일본 점령 기간 동안 존재했던 일본 박물관 컬렉션이 합류했습니다. 이 작품들은 모두 전쟁 중에 보존되어 부산으로 옮겨졌다가 1945년에 서울의 원래 자리로 돌아왔습니다. 그 당시 한국은 독립을 했고, 이러한 컬렉션을 소장하는 국립 박물관을 설립했습니다. 올해는 박물관이 설립된 날이다.

처음에는 경복궁과 덕수궁 지역이 박물관 부지로 할당됐으나 이후 여러 차례 옮겨졌다. 최종 장소는 용산공원의 신축 건물이었다. 현대식 건물은 모든 자연 재해를 극복할 준비가 되어 있으며 내진 콘크리트로 만들어졌으며 지진에 안정적입니다. 최대 6포인트의 지진도 끄떡하지 않습니다. 외관은 한국의 전통 건축물을 연상시키는 동시에 현대에 걸맞는 현대적 건축물이다. 이 박물관은 2005년에 다시 대중에게 공개되었습니다.

사용된 문헌 목록:

1. 한국 박물관의 역사
2. 서울의 역사박물관
3. 한국 문화
4. 대한민국의 국립박물관
5. 오디오북
- 6.archiv.uz

1-TOM, 10-SON

TALABALARDA MUAMMOLI TA'LIM ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL
ETISH VA DIVERGENT TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH

Adizova Nigora Baxtiyorovna

Buxoro davlat pedagogika instituti dotsenti

Annotatsiya: Tadqiqotda ta'lim tizimida samarali o'qitish texnologiyalaridan biri – bu muammoli o'qitishdir. Uning vazifasi faol bilish jarayoniga undash va tafakkurda ilmiy-tadqiqot uslubini shakllantirishdir. Muammoli o'qitish ijodiy faol shaxs tarbiyasi maqsadlariga mos keladi. Muammoli o'qitishning mohiyati muammoli vaziyatni vujudga keltirish orqali yangi bilimlarni mustaqil o'zlashtirishdan iboratligi ta'kidlab o'tildi.

Kalit so'zlar: divergent, intellektual, diqqat, idrok, assotsiatsiyalar jarayoni, tafakkur, reproduktiv, ijodiy fikrlash, mustaqil, evristik, muammoli ta'lim, muammoli vaziyat, samarali texnologiya

Muammoli ta'lim talabalarning aqliy harakatlarida tayyor aqliy mashqdan foydalanishida yordam beradi. Muammoli ta'lim o'qituvchidan talabalarning sistematik suratda bilish harakatlarini keltirib chiqaradigan muayyan harakatlarni talab qiladi.

Bu harakatlar yangi tushunchaning mohiyatini ochib beruvchi usulni mustaqil o'rganishi bilan xarakterlanadi.

Muammoli ta'lim bilan an'anaviy ta'lim orasidagi farqni bir ikki holatda ko'ramiz.

Ular asosan maqsad va pedagogik prosessni tashkil qilish tamoyillariga ko'ra farq qiladi.

Tarkib topayotgan ta'lim tipining maqsadi – ilmiy bilish natijalarini o'zlashtirish o'quvchilarni fan asoslari bilan qurollantirish hamda ularda tegishli ko'nikma va malakalarni hosil qilishdir.

Muammoli ta'limning maqsadi ilmiy bilish, bilimlar sistemasi natijalarini o'zlashtirishgina emas, balki bu jarayon natijalariga erishish yo'lini ham o'zlashtirishdir.

O'quvchining mustaqil bilishini shakllantirish hamda uning ijodiy qobiliyatini o'stirishdir.

1-TOM, 10-SON

“O‘qituvchi tomonidan tashkil qilinadigan izohli-illyustrativ ta‘lim asosida o‘quvchilarga fandagi tayyor xulosalarni berish yotadi.”¹ Muammoli ta‘limni tashkil qilish asosida o‘quvchining mustaqil bilishini hisakllantirish hamda uning ijodiy qobiliyatini o‘stirishdir.

Izohli ta‘limda o‘quvchilarning izlanishli faoliyat elementlari ayniqsa predmet mazmunining o‘zi masalani yechishni kuzatishni umumlashtirishni nazarda tutadigan tabiiy matematika sinfidagi predmetlarni o‘rganishda istisno qilinmaydi. Biroq o‘qituvchitomonidan fandagi tayyor xulosalarni o‘quvchilarga yetkazish, xususan ijtimoiy sikldagi predmetlarda ustunlik qiladi.

Muammoli ta‘limda ham reproduktiv faoliyatni talab qiladigan masala va topshiriqlarni o‘qituvchi tushuntirib berishi va uni o‘quvchi tomonidan bajarilishi istisno qilinmaydi. Biroq tabiiy-matematika sikli predmetlarida izlanishli faoliyat tamoyili ayniqsa ustunlikka ega.

Shunday qilib o‘quv jarayonini tashkil qilish xarakteri muammoli ta‘limning izohli ta‘limdan farqi negizida qurilgan. Izohli ta‘limda o‘qituvchi dalillarni o‘zi bayon qiladi, o‘zi ularni tahlil qiladi va yangi tushunchakarning mohiyatini tushuntiradi. Yangi teoremlar, qoidalar, qonunlarni aniqlashni o‘zi ta‘riflaydi. Ko‘rinib turibdiki, bu yerda muammoli vaziyatlar yo‘q.

Bunda talabalar o‘qituvchining tushuntirganlarini tinglaydilar va idrok etadilar hamda yangi bilimlarni esda qoldirish yo‘li bilan yangi harakatlarni esa o‘qituvchi harakatiga taqlid qilish yo‘li bilan o‘zlashtiradilar.

Muammoli ta‘limda o‘qituvchi faoliyati shundan iboratki, u zarur hollarda eng murakkab tushunchalar mazmunini tushuntira borib muntazam ravishda muammoli vaziyatlar vujudga keltiradi, o‘quvchilarni dalillardan xabardor qiladi va ularning o‘quv bilish faoliyatini hisunday tashkil qiladiki, bunda o‘quvchilar dalillarni analiz qilish asosida mustaqil ravishda xulosa va umumlashmalar qonunlarni aniqlab ifoda qilishni yoki ma‘lum bilimlarni yangi vaziyatlarda mustaqil qo‘llanishni yoki nihoyatda borliqni badiiy tasvirlashni o‘rganadi, insho yozadi, rasm chizadi.

Natijada o‘quvchilarda aqliy operatsiya va harakatlar malakasi bilimlarni amaliyotda qo‘llanish malakasi hosil bo‘ladi, diqqat, iroda, ijodiy tasavvur, faraz

¹ Maxmutov M. Maktabda problemali ta‘limni tashkil qilish. T. “O‘qituvchi”, 1981, 18-bet.

1-TOM, 10-SON

qilish rivojlanadi, yangi bilimlarni kashf qilish hamda gipotezalarni ilgari surish va asoslash yo'li bilan yangi harakat usullarini topish qobiliyati tarkib topadi.

Tabiiyki, yuqorida ko'rsatilgan qoidalarni mutlaq deb bilish to'g'ri emas, chunki o'zlashtirish prosesning harakteriga ta'sir etuvchi boshqa omillar haqida gapirmaganda o'qituvchining o'zi ham har bir o'quvchi ham o'z individualligiga egadir. Shuning uchun ham aynan bir mavzuni muammoli o'rganish usullari o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlanish va umumta'lim tayyorligi darajasini shart qilib qo'yadigan turli xil variantlarga ega.

Yangi bilimlar avvalgi bilimlar bilan bog'lanmasa, aqliy mashaqqat muammoli bo'lmaydi. Bunday mashaqqat aqliy izlanishni kafolatlamaydi. Muammoli vaziyat har qanday fikrlash mashaqqatlaridan farq qilib, unda talaba mashaqqat talab qilgan obyekt (tushuncha, fakt)ning unga avval va ayni vaqtda ma'lum bo'lgan vazifa, masala bo'yicha ichki, yashirin aloqalarini anglab yetadi. Shunday qilib, muammoli vaziyat mohiyati shuki, u talaba tanish bo'lgan ma'lumotlar va yangi faktlar, hodisalar (qaysiki, ularni tushunish va tushuntirish uchun avvalgi bilimlar kamlik qiladi) o'rtasidagi ziddiyatdir. Bu ziddiyat bilimlarni ijodiy o'zlashtirish uchun harakatlantiruvchi kuchdir.

Muammoli vaziyatning belgilari quyidagilar:

- talabaga notanish faktning mavjud bo'lishi;
- vazifalarni bajarish uchun talabaga beriladigan ko'rsatmalar, yuzaga kelgan bilish mashaqqatini hal qilishda ularning shaxsiy manfaatdorligi. Muammoli vaziyatdan chiqa olish hamma vaqt muammoni, ya'ni nima noma'lum ekanligini, uning nutqiy ifodasi va yechimini anglash bilan bog'langan.

Muammo uch tarkibiy qismdan iborat: ma'lum (berilgan vazifa asosida), noma'lum (ularni topish yangi bilimlarni shakllantirishga olib keladi) va avvalgi bilimlar (talabalar tajribasi). Ular noma'lumni topishga yo'nalgan qidiruv ishlarini amalga oshirish uchun zarurdir. Avvalo talabaga noma'lum bo'lgan. O'quv muammosi vazifasi belgilanadi va bunda uning bajarilish usullari hamda natijasi ham noma'lum bo'ladi, lekin talabalar o'zlaridagi avval egallangan bilim va ko'nikmalarga asoslanib turib kutilgan natija yoki yechilish yo'lini izlashga tushadi.

Shunday qilib, talabalar biladigan vazifa va uni mustaqil hal qilinish usuli o'quv muammosi bo'la olmaydi, ikkinchidan, biror vazifaning yechilish usullarini va

1-TOM, 10-SON

uni izlash vositalarini bilishmasa ham o'quv muammosi bo'la olmaydi. O'quv muammosining muhim belgilari quyidagilar: yangi bilimlarni shakllantirishga olib keladigan noma'lumning qo'yilishi; talabalarda noma'lumni topish yo'lida izlanishni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan muayyan bilim zaxirasining bo'lishi. O'quv muammosini yechish jarayonida talabalar aqliy faoliyatining muhim bosqichi uning yechilish usulini o'ylab topish yoki gipoteza qo'yish hamda gipotezani asoslashdir. O'quv muammosi muammoli savollar bilan izchil rivojlantirib boriladi va bunda xar bir savol uning hal qilinishida bir bosqich bo'lib xizmat qiladi.

Muammoli ta'lim bu-o'quvchiga beriladigan bilimning qaysi qismini, qanday yo'l bilan berish muammosini samarali hal qilishga qaratilgan o'qituvchi faoliyatidir. Muammoli ta'lim darsda bir vaqtning o'zida o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi harakati bo'lib, u o'quvchi shaxsidagi muhim belgi-ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. N.G.Dayri aytganidek, darsda o'rganiladigan mazmunning murakkab qismini o'zlashtirishda o'qituvchining faoliyati qanday bo'lsa, o'quvchi faoliyatini ham shu darajaga etkazish muammoli ta'limning asosiy maqsadidir. Muammoli ta'lim - o'quvchilarning erkin fikrlashlariga, o'zining fikrini erkin bayon qila olishlariga va fikrlarini yanada rivojlantirishlariga ta'sir etishdir. Bunda o'quvchi diqqat bilan tinglashi, mustaqil va yolg'iz fikrlashi, jamoa bo'lib fikrlashi, tahlil qilishi, ko'pchilik bo'lib muhokama qilishi va to'plangan fikrni bayon qila olishi kerak. Agar o'qituvchi yangi mavzuni ta'sirli bayon qilib, ko'rgazmalardan unumli foydalansa, bayon nihoyasida ayrim o'quvchilar bilan ish olib borsa, o'quv jarayoni samarali bo'ldi yoki faol bo'ldi, deb hisoblash mumkin. Ammo bu ta'lim usuli an'anaviy ta'lim berishdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Махматов М. Мактабда problemali ta'limni tashkil qilish. Т. "O'qituvchi", 1981, 18-bet.
2. Богоявленская, Д.Б. Психология творческих способностей [Текст]: учеб, пособие для студ. высш. учеб, заведений / Д.Б. Богоявленская. - М.: Академия, 2002. - 320 с.
3. Вяткин, Л.Г. Самостоятельная работа учащихся на уроке [Текст]: лекция по педагогике для студентов университета / Л.Г. Вяткин. - Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1978. - 25 с.
4. Горенков, Е.М. Проблемы рационального использования внеурочного времени сельскими школьниками [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук/ Е.М Горенков. - М., 1973. - 24 с.

1-ТОМ, 10-СОН

5. Загвязинский, В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования [Текст]: учеб, пособие для студентов высших учебных заведений / В.И. Загвязинский, Р.К. Астахов. - М.: Academia, 2001. - 208 с.

6. Зиновкина, М.М. Основы инженерного творчества и компьютерная интеллектуальная поддержка мышления. Азбука ТРИЗ. Педагогический курс [Текст]: учеб, пособие / М.М. Зиновкина, А.В. Подкатилин. - М.: МГИУ, 1995. - 174 с.: ил.

7. Данилов, М.А. Воспитание у школьников самостоятельности и творческой активности [Текст] / М.А Данилов // Советская педагогика.- 1961. - №8.- С. 9- 14.

MARKAZIY OSIYO XALQLARI ETNIK TARIXINI O'RGANISHDAGI MUHIM MANBAALAR

Saydqulova Sevara Ilhomjonovna

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti magistranti
sevarasaydqulova@gmail.com*

Аннотация

В данной статье рассматриваются источники, дающие сведения об истории народов Средней Азии с древнейшего периода до начала XVII-XVIII вв

Из вышеперечисленных источников образ жизни и занятия древних жителей Средней и Центральной Азии, народы, переселившиеся туда, их расселение и смешение с местными народами, обычаи, духовные и религиозные воззрения, характер края, позволяет изучать и освещать информацию о городе и его социальных, экономических и политических аспектах.

Ключевые слова: Этнология, зороастризм, Авеста, древняя Бактрия, Хорезм, Сугдияна, Канкия, Байт-уль-Хикма, Чингисхан, Амир Темура и Тимуриды Средняя Азия, Средняя Азия

Annotation

This article discusses sources that provide information about the history of the peoples of Central Asia from the ancient period to the beginning of the XVII-XVIII centuries

From the above sources, the lifestyle and occupations of the ancient inhabitants of Central and Central Asia, the peoples who moved there, their resettlement and mixing with local peoples, customs, spiritual and religious beliefs, the nature of the region, allows you to study and cover information about the city and its social, economic and political aspects.

Keywords: Ethnology, Zoroastrianism, Avesta, ancient Bactria, Khorezm, Sugdiyana, Kankiya, Bayt-ul-Hikma, Genghis Khan, Amir Temur and Timurids Central Asia, Central Asia.

Markaziy Osiyo ayni hududlarda yashovchi qadimgi aholi azalgan kelib chiqishi, turmush tarzi, madaniyati va diniy qarashlari jihatidan bir birlariga juda yaqin hisoblanadi. Akademik A.Asqarovning ta'riflashicha "Ushbu hududda yashovchi xalqlarni ildizi turkiylarga borib taqaladigan ulkan va mustahkam bir daraxtning turli shoxlaridir" ularning tarixi va kelajagini bir birladan ayro tasavvur qilib bo'lmaydi.

Markaziy Osiyo xalqlarining eng qadimgi ajdodlari to'g'risidagi ma'lumotlarni juda kam uchratish mumkin. Aksaryat ma'lumotlar antik davr mualliflari Miletlik Geketey qadimgi Yunon va Rim tarixchilari Geradot, Arrian, Ptolomey va Ktesiyarning asarlarida dastlabki ma'lumotlar uchraydi. Unda sak va massaget qabilalari, Qadimgi Xorazm, Baqtriya, Sug'diylar to'g'risida ayrim ma'lumotlar keltirilgan. Xususan, milloddan avvalgi VI asrda tarix maktabi vakillaridan biri Gikateyning "Yer kurrasi tasviri" nomli asarining Osiyoga bag'ishlangan qismida qadimgi Xorazmiylar haqida birinchi ma'lumotlar berilgan.¹

¹A.Asqarov "O'zbek xalqining keli chiqish tarixi ". "O'zbeiston".T:2019 y.,102 .B

1-TOM, 10-SON

Shuningdek, Markziy Osiyo xalqlarining eng qadimgi ajdodlari va ularning turmush tarzi urf-odati hamda marosimlari to'g'risidagi noyob ma'lumotlar Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi "Avesto"da ham keltirilgan. "Avesto" qadimgi tarix, din, etnografiya, ahloqiy-falsafiy qarashlar, astronomiya, ilohiyot va boshqa ko'plab sohalar uchun qiziqarli ma'lumot bera oladi. Avestoda qadimgi geografik hududiy tushunchalar – etnik tushunchalar va viloyat nomlari, ijtimoiy iqtisodiy munosabatlar ham muhim o'rin egallagan. Avesto jamiyatning ijtimoiy tarkibi O'rta Osiyo xalqlari etnogenezi va ilk davlatchilik tarixi uchun noyob manbadir"²

Bundan tashqari, Markaziy Osiyo xalqlari haqidagi ma'lumotlarni milloddan avvalgi VI-I asrlardan to arablar bosqinigaacha bo'lgan davrlardagi Eron podshohligiga oid qoyatosh bitiklari, Xitoy yilnomalari, Xitoyning g'arbdagi o'lkalarga yuborgan xufiyalari Chjan Szyan, Syuan Szan va Xitoy Chaolarning sayohatnomalari, Rim tarixchi va geograflarining asarlari, hamda, Sosoniylar Eronning forsiy-pahlaviy va qadimgi turkiy yozma yodgorliklarda uchratish mumkin. Bunga misol qilib, Doro I ning Suza shahridagi podshoh saroyida o'rnatilgan haykallaridagi yozuvlarida Baqtriya, Sug'diyona va Xorazmdan tashqari " Baliqchi va tuproq o'lkasi saklari" tilga olingani haqidagi ma'lumotlarni ko'rish mumkin.

Xitoy tarixchisi Sima Syan o'zining "Tarixiy xotira" asarida (Qang davlari) Kankiyaliklarning turmush tarzi haqida fikr yuritib "ular urf-odatlari bo'yicha yuechjilarga o'xshab ketadi", deb yozadi. Bundan tashqari, Xitoy manbalarida Kankiya Kangjoy deb atalib, Sima Szyan o'z xotiralarida kangjoylarning joylashishi, harbiy kuchi, urf-odati, ularga qo'shni xalqlar to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.³

Markaziy Osiyo to'g'risidagi ma'lumotlarni nafaqat qadimgi Yunon, Rim, Eron, Xitoy va Arab tarixchi olimlari balki o'zimizning Mavrounnahrdan yetishib chiqqan olim va allomalarimizning bizga meros qoldirgan asarlarida ham uchratish mumkin. Mashhur matematik olim Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Farobiy, ensiklopedist olim Abu Rayhon Beruniy va buyuk tabib Abu Ali Ibn Sino, geograf va astranom Al-Farg'oniylarning asarlarida xususan, o'zbeklar va Markaziy Osiyoning boshqa xalqlari, ularning maishiy turmush tarzi va urf-odatlari va madaniyatining ayrim jihatlari keltirib o'tilgan. Bularning orasida mashhur siymo Muhammad Muso al-Xorazmiyning geografiya, tarix va etnografiya sohasidagi xizmatlari beqiyos. Bog'doddagi mashhur Ma'mun akademiyasi "Baytul al-hikma"ning eng yirik namoyondalaridan sifatida tanilgan va 70 dan ziyod dunyo atlasini tuzishda rahbarlik qilgan al-Xorazmiy tomonidan tuzilgan xarita "Dunyo xaritasi" yoki "Ma'mun dunyo xaritasi nomi bilan mashhur bo'ldi."⁴

IX-X asrlarga kelib Qoraxoniylar davrida ham ilmiy-madaniy markazi hisoblangan Qoshg'arda fan adabiyot va san'at rivojlandi. Mana shu davrda yozilgan Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'atit turk", Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" va Ahmad Yugnakiyning "Hibat ul-haqoyiq" asarlari turkiy yozma adabiyotning tamal toshini qo'yish bilan birga, uning kelajagini ham belgilab berdi. Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'atit turk" asarida til xususiyatlari ayniqsa Yettisuv, Sharqiy Turkiston va Enasoy havzalarida yashagan turkiy xalqlarning maqol, ashula va tillaridan

² A.Asqarov "O'zbek xalqining keli chiqish tarixi ". "O'zbekiston".T:2019 y.,94-95. B

³ A.Asqarov "O'zbek xalqining keli chiqish tarixi ". "O'zbekiston".- T:2019 y. 661.B

⁴ A.X.Doniyorov, O.B.Bo'riyev, A.A.Ashirov "Markaziy Osiyo xalqlari etnologiyasi" "NIF MSH". T: 2020 y. 15.B

1-TOM, 10-SON

namunalar asosida yozilgan. Shu bilan birga, asarda Toshkent vohasi, Farg'ona va Zarafshon vodiysida yashagan turkiy aholi to'g'risida misollar uchraydi.⁵

Shuningdek, Markaziy Osiyoning mahalliy aholisi ijtimoiy-siyosiy hayoti, etnotoponimiyasi, diniy e'tiqodlari va etnik qiyofasi hamda ayrim etnoslar (elat va qabilalarga oid qimmatli etnografik materiallar Abu Bakr Narshaxiyning "Buxoro tarixi" asarida ham qimmatli ma'lumotlar keltirilgan.

Shuningdek, mo'g'illar iste'losi tufayli Mavrounnahr iqtisodiy ham madaniy hamda ma'naviy tomondan tanazzulga uchradi. Qudratli imperiya tashkil qilgan Amir Temur va uning vorislari hukmronlik qilgan davrda Markaziy Osiyo, shu jumladan, O'zbekiston yirik madaniyat markaziga aylandi hamda boshqa mamlakatlar bilan savdo va diplomatik aloqalar har tomonlama kuchaydi. Ushbu yuksalish asnosida Amir Temur va temuriylar davrida yozilgan va ushbu davr haqida qimmatli ma'lumotlarni o'zida jamlagan salmoqli asarlar yozildi. Sohibqiron tomonidan yaratilgan "Temur tuzuklari" davlat boshqaruvi boshqa mamlakatlar bilan diplomatik aloqalar qo'shin tuzish va uni boshqarish to'g'risidagi noyob manba hisoblansa, saroy tarixchisi bo'lib, Temuriylarga xizmat qilgan Hofizi Abro'ning "Zubdat ut-tavorix" ("Tarixlar qaymog'i") nomli yirik tarixiy-geografik asarida ham juda qimmatli ma'lumotlarni bilib olish mumkin. Asarda Mavrounnahr shahar va tumanlarining geografiyasi bilan birga yirik shaharlarini ta'riflab o'tgan. Masalan, asarda Samarqandning qisqacha tarixidan so'ng shahar va uning atroflari, qal'alar, saroylar, masjidlar, bog'lar va qishloqlar ta'rifi berilgan. Buxoro haqida gapirilganda, asosan, aholining kundalik mashg'uloti va turmush tarzi tasvirlanadi. Muallifning yozishicha, "Buxoro mevasi hamma mevalardan yaxshi va shirindir, xususan, Buxoro olxo'risi butun yer yuziga tarqalgan, u yerda qaynatilgan qiyomni asaldan farq qilib bo'lmaydi" deya ta'riflagan.

Hofiz Tanish Buxoriyning "Abdullanoma" (Sharafnomai shohiy) asarida boshqa manbalarda uchramaydigan turli tarixiy etnologik materiallar keltirilgan. XVI asr boshlarida Dashti Qipchoq o'zbek urug'larining Movarounnahr hududiga kirib kelishi, ularning etnik tarkibi, joylashgan hududlari, turmush tarzi va urf-odatlar haqida Mas'ud ibn Qo'hisoniyning "Tarixi Abulxayrxoniy", Muhammad Solihning "Shayboniyнома" islom madaniyati, fani, adabiyoti va she'riyatida muhim rol o'ynagan Umar Xayyom va Nosir Xisravlardan keyingi buyuk donishmandlardan Xoja Ismoil al-Buxoriy, Hakim at-Termiziy, Ahmad Yassaviy, turkiy she'riyat mulki sultoni Alisher Navoiy kabilar ham etnologik lavhalarga boy asarlarini yaratgan.

Xulosa qilganda, Markaziy Osiyo xalqlarining tarixiy ildizlari juda uzoq davrlarga borib taqaladi. Mazkur hududda yashovchi xalqlarning tarixini o'rganishda o'zga mamlakatlarda yashagan tarixchi olimlar, sayyoh va geograflarining asarlari, qo'lyozma bitiklar bilan birga, yurtimizda yetishib chiqqan alloma va olimlar, tarixchilarning asarlarining o'rni muhim sanaladi. Mamlakat tarixini chuqur bilish nafaqat har bir tarixchining balki shu mamlakatda yashovchi har bir fuqaroning burchidir. Chunki, tarixni yaxshi bilmay turib kelajakni qurib bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. A. Asqarov "O'zbek xalqining kelib chiqish tarixi".- Toshkent: "O'zbekiston" 2019.
2. A. Asqarov "O'zbek xalqining kelib chiqish tarixi".- Toshkent: 2015.

⁵ A.Sagdullayev. "Qadimgi O'zbekiston ilk yozma manbalari" - Toshkent. "O'qituvchi". 1996 y

1-TOM, 10-SON

3. *A. Asqarov. Ahmedov.B.A “O‘zbek xalqining kelib chiqish tarixi”.- Toshkent: “O‘zbekiston Ovozi” 1994.*
4. *Doniyorov.A.X Markaziy Osiyo xalqlari etnologiyasi va etnogenezi va etnik tarixi. Darslik – Toshkent TDSHI. 2009*
5. *Ergashevna, S. N. (2021). LATEST DEVELOPMENT OF THE ART OF BAKHSHI IN UZBEKISTAN. ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies, 10(8), 49-55.*
6. *K.Shoniyozov. O‘zbek xalqining etnogeneziga oid ba’zi nazariy masalalar. O‘zbekiston ijtimoiy fanlar. 1998.№6*
7. *Ismadiyarov, Y., Nabiulina, L., Matnazarova, M., Mulahtmetov, R., Suleimenova, U., & Satimbekova, A. (2021). Multicomponent Structural and Logical Model of Innovative Management in Higher Education and the Mechanisms for its Implementation. Известия высших учебных заведений. Технология текстильной промышленности, (3), 187-195.*
8. *Markaziy Osiyo tarixi: Manbashunoslik va tarixshunoslik izlanishlari. 5-ilmiy to‘plam. M.Ishoqov.Toshkent: 2012*
9. *Sabirova, N. E. (2022). Xorazm vohasida baxshi ijrochiligi genezisi. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(1), 656-663.*
10. *Tarixiy manbashunoslik, tarixnavislik tarixiy tadqiqot metodlari va metodologiyalarining dolzarb masalalari. 9- ilmiy to‘plam. Ishoqov. Toshkent: 2017 – 437 b.*
11. *Doniyorov. A.X. Bo ‘riyev B.O. Ashirov. A.A. Markaziy Osiyo xalqlari etnologiyasi. Toshkent: 2020*

1-TOM, 10-SON

TIBBIY ASBOBLAR. O'LCHASH VA NAZORAT QILISH USULLARI.

Xaitov Farhod Nasriddin o'g'li

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali biofizika fani o'qituvchisi.

Annotatsiya: O'lchov turlari va usullarini metrologiya fani o'rganadi. Metrologiya - o'lchovlar, ularning birligini ta'minlash usullari va vositalari va kerakli aniqlikka erishish yo'llari haqidagi fan. Bu eng muhim fanlardan biridir, chunki insoniyat mavjud bo'lganidan beri doimiy ravishda ba'zi o'lchovlarni amalga oshirib kelgan. Misol uchun, dastlab ular barmoqlar yoki toshlarda o'lchagan, keyin boshqa o'lchov vositalari paydo bo'lgan, masalan, abak. O'lchov aniqligiga qo'yiladigan talablar doimiy ravishda o'sib bormoqda, vositalar doimo rivojlanib bormoqda. Ushbu maqolada asosan zamonaviy tibbiyot o'lchov asboblari va ularning ishlash prinsiplari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: O'lchash, o'lchov asboblari, metrologiya, qiyoslash, diagnostika, sanitariya.

Inson aql-idroki, zakovati bilan o'rganayotgan, shakllantirayotgan hamda rivojlantirgan qaysi fanni, uning yo'nalishini olmaylik, albatta, o'lchashlarga, ularning usullariga, o'zaro bog'lanishlariga duch kelamiz. Ayniqsa fizik elektr asboblari o'lchash usullari va vositalari yordamida har xil kattaliklarni o'lchash va ularga bog'liq masalalarni mukammal o'rganish orqaligina amalga oshiriladi. Shu sababdan, hozirgi qaysi bir fan, ilmiy yo'nalish, u xoh tabiiy, xoh ijtimoiy bo'lmasin, albatta elektr energiyasi ta'minoti bilan bevosita bog'liq. Inson qo'li yetgan, faoliyati doirasiga kirgan, ammo, o'lchashlarsiz o'rganilgan, izlangan hamda ko'zlangan maqsadlarga erishish mumkin bo'lgan bironta yo'nalish yo'q. Shuning uchun ham o'lchashlar asoslarini bilish, uni o'z mutaxassisligi doirasida tushunish va amaliy qo'llash har bir fizika yoki texnika yo'nalishidagi mutaxassislar tayyorlashda muhim omillardan biri bo'lib hisoblanadi.

Metrologiya fanga aylandi, uni hech bir sohaning mutaxassisiz bajara olmaydi. Hozirgi vaqtda metrologiya bir necha yo'nalishda rivojlanmoqda. Agar 20-asr boshlarida metrologiya so'zi fan sifatida tushunilgan bo'lib, uning asosiy vazifasi turli mamlakatlarda qo'llaniladigan barcha turdagi o'lchovlarni tavsiflashdan iborat bo'lgan bo'lsa, endilikda bu tushuncha ancha kengroq ilmiy va amaliy ma'noga ega bo'lib, metrologiyaning mazmun-mohiyatiga ega bo'ldi. faoliyati kengaydi va "ishlab chiqarishni metrologik ta'minlash" tushunchasi. [1]. Metrologiyaning uchta tarmog'i mavjud: Nazariy metrologiya - o'lchash texnologiyasining asosi bo'lib, umumiy o'lchov masalalarini va o'lchovni tashkil etuvchi elementlarni o'rganish bilan

1-TOM, 10-SON

shug'ullanadi: o'lchov vositalari, fizik kattaliklar va ularning birliklari, o'lchash usullari va usullari, o'lchash natijalari va xatolar va boshqalar. Yuridik metrologiya - o'lchovlarni bajarish normalari va qoidalarini ishlab chiqadi va amalga oshiradi, o'lchovlarning bir xilligiga erishishga qaratilgan talablarni, o'lchov vositalarini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish tartibini belgilaydi, metrologiya sohasidagi atamalar va ta'riflarni, fizik kattaliklar birliklarini va qoidalarini belgilaydi. Nazorat va tekshirish o'lchovlari, ularning xatosi ma'lum bir ehtimollik bilan ma'lum bir belgilangan qiymatdan oshmasligi kerak. Ushbu sinfga texnik reglamentlar talablariga rioya etilishi ustidan davlat nazorati (nazorati) laboratoriyalari tomonidan amalga oshiriladigan o'lchovlar, shuningdek, o'lchov uskunalari va zavod o'lchov laboratoriyalari holati kiradi. Ushbu o'lchovlar natijaning xatosini ma'lum bir ehtimollik bilan kafolatlaydi, ba'zi bir oldindan belgilangan qiymatdan oshmaydi. Texnik o'lchovlar, unda natijaning xatosi o'lchov vositalarining xususiyatlari bilan belgilanadi. Texnik o'lchovlarga sanoat korxonalarida, xizmat ko'rsatish sohasida va boshqalarda ishlab chiqarish jarayonida bajariladigan o'lchovlar misol bo'ladi.

Hozirgi vaqtda har qadamda har xil turdagi o'lchovlarni topish mumkin. Misol uchun, faqat tug'ilgan odam o'lchanadi - ular uni tortishadi, haroratini tekshiradilar va balandligini o'lchaydilar. Biz tashqaridagi havo haroratini baholaymiz, vaqtni kuzatib boramiz va deyarli har qanday harakatlarimiz qanchalik foydali va oqilona ekanligini hal qilamiz. Har qanday korxonada inson faoliyati o'lchovlar bilan bog'liq. Ishlab chiqarishni metrologik ta'minlashni amalga oshiruvchi sanoat korxonalarining muhandislari butlovchi qismlar va qismlarning o'zaro almashinish muammolarini hal qilish, mahsulot ishlab chiqarishni uning butun hayotiy davrlarida nazorat qilish uchun o'lchash vositalarining imkoniyatlari haqida to'liq ma'lumotga ega bo'lishi kerak.

Tibbiyot texnikasining rivojlanishi tibbiy texnikaning yangi namunalarini paydo bo'lishiga imkon beradigan fan va texnikaning rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Diagnostika va davolashda yangi yo'nalishlarning paydo bo'lishi davolash – profilaktik chora – tadbirlarni ijobiy natijalar bilan amalga oshirishga imkon beradigan yangi texnik vositalarni yaratilishiga shart – sharoitlarni yaratdi. Tibbiyot texnikasi o'rganish uchun tibbiyot elektronikasini ilmiy asoslangan holda mukammal o'rganish maqsadga muvofiqdir. Chunki hozirgi vaqtda elektronika tushunchasi keng tarqalgandir. Zamonaviy texnika fani bo'lgan elektronika, eng avvalo hozirgi zamon fizika yutuqlariga asoslanadi, shuning uchun elektron apparatlarsiz hozirgi kunda kasalliklar diagnostikasini ham, ularni effektiv davolashni ham amalga oshirib bo'lmaydi. Davolash maqsadida organizmga turli fizik faktorlar (ultratovush, elektr

1-TOM, 10-SON

toki, elektromagnit maydon va boshqalar) bilan dozali tasir ko'rsatishni taminlovchi elektron qurilmalari: mikroto'lqinli terapiya apparatlari, elektroxirurgiya uchun apparatlar, kardiostimulyator va boshqalar bo'lib hisoblanadi. Zamonaviy tibbiyot elektronikasining asosi kibernetika elektron qurilmalari bo'lib ular: a) tibbiy-biologik axborotni qayta ishlash, saqlash va avtomatik analiz qilish, muayyan masofaga uzatish uchun elektron hisoblash mashinalari; b) hayot uchun zarur bo'lgan jarayonlarini boshqarish va odamni o'rab olgan atrof muhitning holati ustidan avtomatik tartib o'rnatish uchun tuzilmalar; v) biologik jarayonlarning elektron modellari va boshqalarni tashkil qiladi. Tibbiyot elektorinikasi asbob va apparatlarining ishlatilishi diagnostika hamda davolashning samaradorligini va tabobat xodimining mehnat unumdorligini oshiradi. Tibbiyot texnikasining asosiy ko'rsatkichlariga quyidagilar kiradi: xavfsizlik, samaradorlik, mutanosiblik, o'zaro almashinuv, tizimlash.

Samaradorlik – tibbiy texnikani ishlab chiqarish, qadoqlash, saqlash, sotish va ekspluatatsiya qilish (foydalanishda) mo'tadil natijaga erishishdan iborat ko'rsatkich. Mutanosiblik – tibbiy texnikaning yaroqliligi, ko'ngilsiz o'zaro ta'sirini vujudga keltirmaydigan, hamkorlikda foydalanishga nisbatan jarayonlar yoki xizmatlarning foydaliligini belgilovchi ko'rsatkich. O'zaro almashinuv – bitta tovar, jarayon yoki xizmat o'rniga boshqa tovar, jarayon yoki xizmatning yaroqliligi, bir xil talablarni bajarish maqsadida foydalanishi bilan aniqlanadi. Tovarlarining o'zaro almashinuvi ular o'rtasida raqobat bilan belgilanadi va ayni paytda bu shunga o'xshash ehtiyojlarni turli xil tovarlar bilan to'ldirish imkonini beradi. Tizimlash (sistematizatsiya) – bir xil, o'zaro almashinadigan tovarlar, jarayonlar yoki xizmatlarning muayyan izchilligini belgilashdan iborat ko'rsatkich. Tibbiy texnikaning behisob nomlari funksional maqsad-mohiyatga bog'liq holda quyidagicha tasniflanadi: asboblar, uskunalar, apparatlar, jihozlar. Tibbiy asboblar – tibbiyot xodimlari foydalanadigan, inson a'zolari va to'qimalarida muolaja ishlarini bajaradigan texnik vositalar. Tibbiy asboblar, asosan, ixtisoslashtirilgan korxonalarda nomenklatura bo'yicha tayyorlanadigan eng ko'p sonli tibbiy buyumlar guruhidir. Tibbiy asboblarni ko'p miqdorda ishlab chiqarish, asboblarning turli zamonaviy assortimentini ko'paytirish va kengaytirish yangi texnologiyalarning rivojlanishiga bog'liq. Tovarlar nomenklaturasida umumiy jarrohlik va maxsus (neyrojarrohlik, oftal'mologiya, abdominal jarrohlik va shu kabilar) operatsiyalarga mo'ljallangan jarrohlik asbob-uskunalar salmoqli o'rin tutadi. Tibbiy uskunalar (priborlar)– bemor holatiga oid ma'lumotni olish, tashhis qo'yish yoki me'yordan u yoki bu og'ishlarni belgilash imkonini beradigan qurilmalar. Uskunalar ko'rsatuvchi, qayd etuvchi, kombinirlangan bo'ladi. Ko'rsatuvchi uskunalar

1-TOM, 10-SON

o'lchanayotgan miqdorlarni ko'z bilan asbobning hisobraqam qurilmasi bo'yicha (tonometr, termometr) aniqlash mumkin bo'lgan moslamalardir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.N. Remizov. Tibbiy va biologic fizika. Ibn Sino nomidagi nashriyot. 1992. (2005) 615 s
2. Л.В.Осипов “Физико-технические проблемы ультразвуковой диагностики” //Медицинская техника. М. Медицина, 1991,№5.
3. Хакимов О.Ш., Латипов В.Б. Оценка неопределенности измерений. Учебное пособие. Ташкент, 2008.

1-TOM, 10-SON
AT “Aloqa bank” da inson resurslari menejment tizimining holati va
tahlili

TMCI iqtisodiyot fakulteti

O‘qituvchi Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi

Annotatsiya. Maqolada aksiyadorlik tijorat “Aloqabank”ning inson resurslari bo‘limi, hamda inson resurslari menejment tizimining holati va tahlillari keng yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar. Aloqabank, inson resurslari, menejment, tizim, bankning faoliyati.

Annotation. The article outlines the state and analysis of the department of human resources of joint stock commercial "Aloqabank", as well as the human resource management system.

Keywords. Aloqabank, human resources, management, system, bank activities.

KIRISH

Aksiyadorlik tijorat "Aloqabank" O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 12 oktyabr 1994 yil qarori bilan tashkil etilgan.

Hozirgi kunda bank:

- O'zbekiston Respublikasi banklar Assotsiatsiyasi a'zosi;
- O'zbekiston Respublikasi valyuta birjasi qatnashchisi;
- Fuqarolarning banklardagi "Omonatlarini kafolatlash jamg'armasi" a'zosi;
- “Toshkent” Respublika fond birjasi qatnashchisi;
- O'zbekiston umumdavlat to'lov tizimining a'zosi;
- SWIFT xalqaro to'lov tizimi a'zosi;
- VISA xalqaro to'lov tizimi a'zosi;
- O'zbekiston lizing beruvchilar Assotsiatsiyasi a'zosi;
- Sindikatli kreditlash tashabbus markazi a'zosi hisoblanadi.

1-TOM, 10-SON

AT Aloqabanki- bu O'zbekiston respublikasi qonunlariga muvofiq yuridik shaxs bo'lgan, O'zbekistonning yagona bank tizimining bir qismi bo'lgan va tijorat asosida ishlaydigan yopiq aksiyadorlik jamiyati. Oliy boshqaruv organi bank aksiyadorlarining yig'ilishi hisoblanadi. Bankning barcha operativ faoliyatini Direktorlar kengashi tomonidan tayinlanadigan Bank Boshqaruvi Raisi boshqaradi. AT Aloqabanki - bu eng keng mijozlarga yo'naltirilgan jahon darajasidagi xizmatlarni taklif qiluvchi yuqori ishonchlilik darajasiga ega, jadal rivojlanayotgan mustaqil moliya instituti. Hozirgi vaqtda AT Aloqabanki qarz oluvchilarning kredit qobiliyatini ehtimoliy baholash tizimidan foydalangan holda mijozlarning kredit tarixini yaratishda noyob tajribaga ega.

2021 -yil 1-yanvar holatiga bank filiallari tarmog'iga 13 ta filial, 77 ta xizmat ko'rsatish shoxobchalari, 73 ta omonat kassalari, 91 ta pul o'tkazmalari va 91 ta valyuta ayirboshlash shoxobchalari kiradi. 2021 -yil 1-yanvar holatiga bankning umumiy kapitali 1 568,5 milliard so'mni (149,7 million dollar) tashkil etdi. Kredit portfeli – 5 705,9 mlrd. so'm (544,6 mln. dollar).

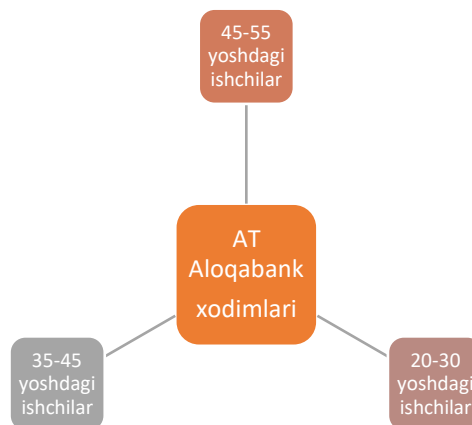
2021 -yil 1-yanvar holatiga ko'ra , aktivlar 8 108,2 milliard so'mni (773,9 million dollar) tashkil etdi.

AT Aloqabankining asosiy faoliyati:

- tovar krediti;
- maqsadsiz kreditlar;
- kredit kartalarini chiqarish;
- depozitlarga jismoniy shaxslarning mablag'larini jalb qilish;
- aholini iste'mol kreditlash loyihasi bo'yicha hamkor kompaniyalarga kredit mahsulotlarini taqdim etish;
- moliya bozorlaridagi operatsiyalar.

1-TOM, 10-SON

AT Aloqabanki filialining birinchi guruhi o'rta va katta yoshdagi malakali ishchilardir. Ulardan bank sohasida 10 yildan 25 yilgacha ish stajiga ega 45-55 yoshli xodimlar, ayniqsa, samarali mehnat qilmoqda. Bular filial boshliqlari va yetakchi mutaxassislaridir. Ular buxgalteriya hisobining nozik tomonlarini va bank sohasidagi munosabatlarning nozik tomonlarini mukammal bilishadi. Ularning aksariyati o'rta maxsus, oliy moliyaviy ma'lumotga ega bo'lgan ayollardir. Birinchi bank guruhini tashkil etuvchi xodimlar mehnat sharoitidagi o'zgarishlarni, yangi bank ko'rsatmalarining oqimini va ish mazmunida noaniqlik mavjudligini qabul qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ular yuqori mas'uliyatga ega, juda aniq va xatosiz ishlashga intiladi.¹

AT Aloqabanki filialining bank xodimlarining ikkinchi guruhi - bu bankka turli kasbiy va jamoat faoliyat sohaslaridan kelgan 35-45 yoshdagi faol mehnat yoshidagi odamlar: asosan iqtisodchilar va kompyuter olimlari. Ularning deyarli barchasi oliy ma'lumotli, yuksak intellektual salohiyati tufayli kasbini o'zgartirishga psixologik jihatdan tayyor. AT Aloqabankida, agar xodim bank sektoriga nisbatan asosiy bo'lmagan diplomga ega bo'lsa, ikkinchi iqtisodiy ma'lumot olish uchun shart qo'yiladi. Ushbu guruhdagi bank xodimlari yangi ish joyida professional va shaxsiy

¹ <https://Aloqabank.uz>

1-TOM, 10-SON

o'zini namoyon qilish, yangi professional aloqalarni izlash zarurati bilan duch kelishadi. Bu muammolar orasida qiyinchiliklar ham bor.

AT Aloqabanki filialidagi uchinchi guruhni 20-30 yoshdagi yoshlar tashkil etadi, ular bankda hisobchidan tortib to kassirgacha bo'lgan turli lavozimlarni egallaydi. Ular O'zbekistonda so'nggi yillarda iqtisodiy ma'lumotga ega yoki o'rta umumta'lim maktabini va maxsus bank kurslarini tamomlagan. Ushbu toifadagi xodimlar yangi iqtisodiy sharoitda o'zlarini ishonchli his qiladilar va bank xodimlarining ushbu guruhi eng gullab-yashnaganlari kabi taassurot qoldirishi mumkin.

Aloqabank tomonidan amalga oshirilgan HR rejalashtirish bosqichlari:

Aloqabank HR rejalashtirishning bir necha bosqichlarini bajaradi.² Bular:

1. HR rejalashtirishni korporativ rejalashtirish bilan integratsiyalash: HR rejalashtirishning birinchi bosqichi uni korporativ rejalashtirish bilan birlashtirishdir. Aloqabankida barcha xodimlarni rejalashtirish korporativ strategiya bilan bog'liq biznes-rejadan kelib chiqadi.

2. Ichki va tashqi muhitni bashorat qilish: Kadrlar resurslarini rejalashtirishning ikkinchi bosqichi Aloqabanki tomonidan bajariladigan ish kuchiga talab va taklifga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi muhit omillarini bashorat qilishdan iborat. Ekologik omillarga hukumat kiradi. iqtisodiy, grafik va raqobat sharoitlariga ta'sir qiladi.

3. Kadrlar bo'limining ichki imkoniyatlarini baholash: Ushbu bosqichda Aloqabanki kadrlar salohiyatining ichki inventarizatsiyasini tahlil qiladi. Kadrlar resurslarini rejalashtirishning bir qismi sifatida ichki kuchli va zaif tomonlarni baholash joriy ishni va xodimlarning imkoniyatlarini tekshirishni va tashkiliy imkoniyatlarni inventarizatsiya qilishni talab qiladi.

² Inson resurslarini boshqarish: Butko E.Ya.: Ta'lim resurslari va texnologiyalari. 2016 yil. 5-nashr, 17-b

1-TOM, 10-SON

4. HR talab va taklifini bashorat qilish va prognoz qilish: Tashqi atrof-muhitni skanerlash va ichki kuchli va zaif tomonlarini baholash natijasida to'plangan ma'lumotlar banklarining maqsadlari va strategiyalari nuqtai nazaridan prognozli kadrlar bo'yicha talab va taklifni bashorat qilish uchun ishlatiladi.

5. Kerakli HRni topish uchun: HRga bo'lgan talab prognoz qilingandan so'ng, ularning mavjudligi aniqlanishi kerak. Ushbu bosqichda HR rejalashtirish zarur bo'lgan xodimlar mavjud bo'lgan manbani topiladi. Manba ichki yoki tashqi bo'lishi mumkin.

6. HR taqsimoti: Bu HR rejalashtirishning yakuniy bosqichidir. Bu vaqt o'tishi bilan tashkilot ichida inson resurslarini taqsimlash bilan bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. <https://Aloqabank.uz>
2. Abduraxmonov K.X, Xolmo'minov SH.R., Zokirova N.K. "Personalni boshqarish" Darslik. – T .:"O'qituvchi", 2019 .
3. Inson resurslarini boshqarish: Butko E.Ya.: Ta'lim resurslari va texnologiyalari. 2016 yil. 5-nashr ,17-b.
4. Ismadiyarov, Y., & Nabiulina, L. (2019, November). Informational ensuring innovative management of higher education system. In 2019 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT) (pp. 1-5). IEEE.
5. Управление человеческими ресурсами: // Миронова Н.А., Гурьянов В.В., Клячин А.О.: 2020.
6. Obid Meliyev, & Kamola G'ofurova. (2023). ELECTRONIC COMMERCE AND ITS DEVELOPMENT STAGES IN PROVIDING DIGITAL ECONOMIC GROWTH. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8338578>

1-ТОМ, 10-СОН
**РОЛЬ МЕТАНОЛА В НЕФТЕГАЗОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ И ЕГО
ВЛИЯНИЕ НА ГИДРАТЫ**

Мансуров Бехруз Акбарович,

Преподаватель

Бухарского колледжа нефтегазовой промышленности

Буранов Нуриддин Гафорович,

Преподаватель

Бухарского колледжа нефтегазовой промышленности

Саломатов Бехруз Тоймуродович

Преподаватель

Бухарского колледжа нефтегазовой промышленности

Шодиев Сабир Вахобжонович

стажер-преподаватель кафедры НМКТ Бухарского инженерно-
технологического института

Аннотация

Метанол, универсальное химическое вещество, играет жизненно важную роль в нефтегазовой отрасли, предотвращая и уменьшая образование гидратов, которые могут создавать серьезные проблемы в эксплуатации и безопасности. В этой статье исследуется значение метанола в решении проблем, связанных с гидратами, включая его уникальные свойства, применение и экологические соображения. Хотя метанол остается ценным ингибитором гидратообразования, в этой статье также освещаются текущие исследования альтернативных, более устойчивых решений для удовлетворения потребностей промышленности.

Ключевые слова: Метанол, нефтегазовая промышленность, гидратообразование, ингибирование гидратов, морские работы.

Abstract

Methanol, a versatile chemical, plays a vital role in the oil and gas industry by preventing and mitigating the formation of hydrates, which can pose significant operational and safety challenges. This article explores the significance of methanol in addressing hydrate-related issues, including its unique properties, applications, and environmental considerations. While methanol remains a valuable hydrate inhibitor, this article also highlights ongoing research into alternative, more sustainable solutions to meet industry demands.

1-TOM, 10-SON

Keywords: Methanol, Oil and Gas Industry, Hydrate Formation, Hydrate Inhibition, Offshore Operations.

Введение. Метанол, простой спирт с химической формулой CH_3OH , играет решающую роль в нефтегазовой промышленности как универсальный химикат, используемый для различных целей. Одной из его основных функций является предотвращение и смягчение последствий образования гидратов, которые являются распространенной проблемой при морском бурении и добыче. В данной статье исследуется значение метанола в нефтегазовом секторе и его влияние на гидраты.

Основная часть. Образование гидратов: постоянная проблема

Гидраты представляют собой кристаллические соединения, подобные льду, образующиеся при контакте воды и природного газа или других углеводородов при высоких давлениях и низких температурах. Они могут блокировать трубопроводы, оборудование и скважины, что приводит к серьезной угрозе безопасности и сбоям в работе. Образование гидратов особенно проблематично при морских и подводных операциях, где преобладают низкие температуры и высокие давления.

Роль метанола

Метанол, часто называемый метиловым спиртом или древесным спиртом, является ценным инструментом в борьбе с образованием гидратов. Его эффективность заключается в его уникальных свойствах:

1. Низкая температура замерзания. Метанол имеет температуру замерзания значительно ниже, чем вода, что делает его отличным ингибитором гидратообразования в холодных условиях. Впрыск метанола в трубопроводы и оборудование помогает снизить температуру замерзания воды, предотвращая образование гидратов.
2. Растворимость: Метанол хорошо растворим как в воде, так и в углеводородах, что позволяет ему диспергироваться по всей системе и эффективно сохранять свои антигидратные свойства. Эта растворимость помогает ингибировать

1-TOM, 10-SON

образование гидратов, разрушая границу раздела вода-углеводород, где гидраты имеют тенденцию образовывать зародыши.

3. Термодинамическое ингибирование. Метанол нарушает термодинамику образования гидратов, снижая активность воды в системе. Это, в свою очередь, смещает фазовое равновесие и тормозит рост кристаллов гидрата.

Применение метанола в нефтегазовой промышленности

Метанол находит ряд применений в нефтегазовой отрасли для предотвращения образования гидратов и обеспечения бесперебойной работы процессов бурения, добычи и транспортировки:

1. Закачка метанола: Метанол обычно закачивают в подводные трубопроводы и скважины для предотвращения образования гидратов. Обычно его смешивают с добываемыми жидкостями и закачивают с контролируемой скоростью для поддержания соотношения метанола и воды, которое препятствует образованию гидратов.

2. Пакеты ингибиторов гидрата метанола. Пакеты ингибиторов гидрата метанола разработаны для конкретных применений и часто адаптируются к условиям конкретной скважины или объекта. Эти пакеты гарантируют, что используется правильная концентрация метанола для предотвращения образования гидратов.

3. Удаление газовых гидратов. В тех случаях, когда гидраты уже образовались и вызывают закупорку, вводится метанол для диссоциации кристаллов гидрата. Этот процесс известен как восстановление газовых гидратов.

4. Установки осушки: Помимо ингибирования гидратов, метанол используется в установках осушки природного газа для удаления содержания воды из газового потока. Это помогает предотвратить образование гидратов и проблемы коррозии в оборудовании, расположенном ниже по потоку.

Соображения по охране окружающей среды и безопасности

Хотя метанол является ценным средством предотвращения образования

1-ТОМ, 10-СОН

гидратов, важно учитывать его экологические аспекты и аспекты безопасности. Метанол легко воспламеняем и связан с риском для здоровья при обращении с ним. Более того, это не является устойчивым долгосрочным решением из-за его токсичности и экологических проблем. Исследователи и представители промышленности изучают альтернативные, более экологичные варианты, такие как гликоли и заменители метанола, для решения этих проблем.

Заключение. Метанол играет ключевую роль в нефтегазовой отрасли, предотвращая и смягчая образование гидратов, что является распространенной проблемой при морских и подводных операциях. Его уникальные свойства, такие как низкая температура замерзания и высокая растворимость, делают его эффективным ингибитором гидратообразования. Однако отрасль также активно исследует альтернативные и более устойчивые решения для решения проблем окружающей среды и безопасности, связанных с метанолом. Поскольку этот сектор продолжает развиваться, роль метанола в управлении гидратами останется важнейшим элементом обеспечения безопасности и эффективности нефтегазовых операций.

Библиография

1. Sloan Jr, E. D. (2003). Clathrate Hydrates of Natural Gases (3rd ed.). CRC Press.
2. Mokhatab, S., Mak, J. Y., & Valappil, J. V. (2019). Handbook of Natural Gas Transmission and Processing. Gulf Professional Publishing.
3. Xu, J., & von Solms, N. (2017). Hydrate Inhibition in Oil and Gas Industry: Recent Advances and Challenges. *Industrial & Engineering Chemistry Research*, 56(7), 1561-1574.
4. Todd, A. C., & Moridis, G. J. (2010). Methanol Injection to Prevent Hydrate Plug in Deepwater Drilling and Production. *Offshore Technology Conference*.
5. Wright, W. R., & Oyenekan, B. A. (2011). Developments in Methanol Injection Systems for Subsea Applications. *Offshore Technology Conference*.

1-TOM, 10-SON

Рақамли иқтисодиёт шароитида ўқувчиларни замонавий касбларга
йўналтириш истиқболлари

Н.Рахимов

Осиё Халқаро Университети магистранти

Бугунги кунда мамлакатимизда замонавий технологияларга асосланган рақамли иқтисодиётнинг жадал ривожланиши ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида юқори малакали дастурчи ва мутахассисларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш долзарб муаммо сифатида қаралмоқда. Республикамизда умумтаълим мактаблари ўқувчиларини ахборот-коммуникация технологиялари соҳасига бўлган қизиқишини янада ошириш, ўқувчиларда замонавий рақамли технологиялар, дастурлаш асослари, электрон тижорат йўналишларини ўргатиш учун қулай шарт-шароит яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 31 августдаги “IT-технологиялар ва компьютер дастурлаш соҳасида ёш мутахассисларни рағбатлантириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 556-сон қарорида IT-технологиялар ва компьютер дастурлаш соҳасида ёш мутахассисларни тайёрлаш, шунингдек, уларни кейинчалик ишга жойлаштиришда кўмаклашиш, илғор IT-компаниялар билан ҳамкорлик ўрнатиш назарда тутилган. Ушбу белгиланган вазифаларни амалга оширишда қуйидаги дидактик жараёнларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир.

Биринчидан, ўқувчиларни IT-технологиялар ва компьютер дастурлаш соҳасидаги касбларга мақсадли ва манзилли йўналтириш самарадорлигини таъминлашга қаратилган ахборот-дидактик таъминот платформаси яратиш;

Иккинчидан, “Бир миллион дастурчи” лойиҳасини мактаб ўқув дастурларига интеграция қилиш орқали ўқувчиларга IT-технологиялар ва компьютерда дастурлаш асосларининг чуқур ўргатилишини ташкил этиш;

Учинчидан, ўқувчиларни IT-соҳасидаги касбларга ўқитиш ва билимларини баҳолашнинг замонавий услубларини жорий қилиш, рақамли ўқув воситалари ва масофавий таълим шаклини кенг қўллаш;

Тўртинчидан, ўқув дастурларининг рақамли иқтисодиёт талабларига мослашишини таъминлаш ва бу борада таълим ҳамда илмий-тадқиқот муассасалари, давлат идоралари ва тармоқ корхоналари билан ҳамкорликни ривожлантириш;

Бешинчидан, ўқувчиларнинг дастурий маҳсулотлар ва ахборот технологиялари, IT-парклар фаолияти билан яқиндан таништириш кабилар

1-TOM, 10-SON

ушбу белгиланган вазифаларни амалга ошириш орқали қуйидаги имкониятлар яратилади. Жумладан:

- IT-паркларнинг стратегик режалари асосида ўқувчиларни ахборот-технологиялар соҳасидаги касбларга мақсадли йўналтириш халқаро тажрибалар асосида такомиллаштирилади;

-Ўқувчиларни ахборот-технологиялар соҳасидаги касбларга мақсадли йўналтириш тизимини илмий асосланади ҳамда ишлаб чиқилган дастурий таъминот амалиётга жорий этилади.

-Ривожланган давлатларнинг ўқувчиларни ахборот-технологиялар соҳасидаги касбларга мақсадли йўналтиришдаги илғор халқаро тажрибаларини амалиётга жорий этиш натижасида халқаро меҳнат бозори билан алақадорликни таъминлаш имкониятини яратади.

-Ўқувчиларини ахборот-технологиялар соҳасидаги касбларга мақсадли йўналтиришдаги ижтимоий-иқтисодий, педагогик ва амалий асослари такомиллаштирилади;

-Рақамли иқтисодиётнинг ривожлантириш кўрсаткичлари асосида ўқувчиларни ахборот-технологиялар соҳасидаги касбларга мақсадли йўналтириш тизимини илмий асосда йўлга қўйиш, тизимни амалга ошириш механизмнинг яратилиши ўқувчиларнинг бандлигини таъминлаш ва ишлаб чиқаришдаги кейинги фаолиятини мониторинг қилиш имконияти беради.

Шунингдек, рақамли иқтисодиётнинг ривожлантириш кўрсаткичлари асосида ўқувчиларни ахборот-технологиялар соҳасидаги касбларга мақсадли ва манзилли йўналтиришдан асосий мақсад ҳар бир ўқувчининг IT-паркларнинг мақсадли дастурлари асосида шахсий сифатлари, қизиқиш, қобилият, мойилликларини уйғунлаштириш ва меҳнат бозорининг талабларига ҳамда ахборот технологиялари соҳасини онгли равишда танлаш кўникмаларини шакллантириш имкониятини яратади. Шу нуқтаи назардан, иқтисодий ривожланишда жаҳонда ўз ўрнига эга бўлиб бораётган республикамизда иқтисодиётга инновацион IT-технологияларни жалб қилиш, ҳудудларнинг инфраструктурани шакллантириш, жалб қилинаётган инвестициялар ва амалга оширилаётган лойиҳалар орқали ҳудудларда техник-технологик ривожланишни жадаллаштириш, аҳолининг бандлигини таъминлаш, камбағалликни қисқартиришда умумий ўрта таълим ўқувчиларини меҳнат бозори талаблари асосида замонавий касбларга йўналтириш муҳим аҳамиятга эгадир.

1-TOM, 10-SON

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 31 августдаги “IT-технологиялар ва компьютер дастурлаш соҳасида ёш мутахассисларни рағбатлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 556-сонли Қарори.
2. Г. И. Хорват, О. В. Бибикова Организация профессионального самоопределения. Научно-метод. электр. журнал Концепт. – 2015. – №26. – С. 241-245.
3. Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълимда замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг илмий–назарий асослари. Монография. – Т.: Фан, 2007. – 160.

1-ТОМ, 10-СОН

Симуляцион таълимнинг тарихий ривожланиши

Ш.Б.Жонибеков

Осиё Халқаро Университети магистранти

Халқаро таълим амалиётида таълим олувчилар эгаллаган билим, кўникма ва малакаларини бевосита кундалик ҳаётида қўллашга ўргатадиган компетенциявий ёндашувга асосланган таълим дастурларини яратиш ва амалиётга тадбиқ этиш заруриятини юзага келтирди. Бу аввало, халқаро тажрибалам келиб чиққан ҳолда узлуксиз таълим тизимида компетенциявий ёндашувга асосланган таълим стандартлари, ўқув дастурлари ва ўқув режалари яратиш, компетенциявий ёндашув асосида ўқитиш технологиялари ва баҳолаш мезонларини ишлаб чиқишни тақоза қилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сонли “2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги фармонида жаҳон миқёсидаги мураккаб жараёнларни ва мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт натижаларини чуқур таҳлил қилган ҳолда халқимизнинг фаровонлигини янада ошириш, иқтисодиёт тармоқларини трансформация қилиш ва тадбиркорликни жадал ривожлантириш устивор вазифа сифатида белгиланган. Шу нуқтаи назардан, дунё таълимида таълим технологияларини ривожлантиришга йўналтирилган илмий тадқиқотлар таҳлилида тиббиёт, ветеринария, автотранспорт каби соҳаларда мутахассис тайёрлаш жараёнига симуляцион-имитацион ўқитиш технологияларини қўллаш таълим мазмунини ўзлаштиришнинг самарадорлигини таъминлади. **Симуляцион таълим** - ўзига хос таълим технологияси бўлиб, унда реал ҳаётнинг воқеликка яқинлаштирилган ҳолда сунъий равишда ташкил этилган муҳитда таълим олувчиларнинг амалий кўникмаларни шакллантириш ва ривожлантириш кўзда тутилади. Тиббий таълим соҳасида симуляцион технологияларга оид илк тадқиқотлар буюк қомусий аждодимиз Ибн Сино таълимотига бориб тақалади. Улуғ мутафаккир олим суяк парчаланиши ва синишини даволашни ўргатишда симуляцион таълимнинг илк оддий лекин самарали методикасини қўллаган, яъни ушбу методика шундай иборат бўлганки унда мато халтачадаги бўлақларга бўлинган (синдирилган) сопол кўзани қайта йиғиш жараёни машқ қилинганлигини кўриш мумкин. Кейинчалик, XVIII асрда Францияда Мадам дю Кудрэ (Angélique du Coudray) акушерликка ўқитиш курслари учун махсус симулятор яратган. XIX асрга келиб, Японияда тиббий симуляцион манекенлар пайдо бўлади. Шундан сўнг, ушбу тадқиқот объекти тиббий таълимни ривожлантиришнинг устивор

1-TOM, 10-SON

йўналиши сифатида қаралиб, халқаро илмий марказлар томонидан ривожлантирилган. Жумладан: 1960-90 йилларда АҚШ ва Норвегия олимлари Питер Сафар, Майкл Гордон, Дэвида Габалар томонидан янги симуляцион ўқитиш технологиялари ривожлантирилган ҳамда янги симуляцион ускуналар яратилган. 1992 йилда Гарвард тиббиёт мактабида (Бостон, АҚШ) “Буюк симуляцион тажриба” (The Great Simulation Experiment) ўтказилган ва тиббиёт соҳасида симуляцион ўқитишнинг самарадорлиги амалий исбот қилиб берилган.

Тарихий тараққиётнинг ривожланиши негизда симуляцион ўқитиш тиббиёт соҳасида ривожланиши асосида таълим соҳасида ҳам симуляцион ўқитиш технологиялари жадал кириб келди. Техника соҳасида эса дастлабки симуляцион ўқитиш усуллари мураккаб техник воситаларни бошқаришга ўргатиш жараёнига тадбиқ этилган. Жумладан, 1909 йилда илк симулятор қурилмаси “Антуанетта” самолётини бошқаришни ўргатиш мақсадида махсус симуляцион тренажёр ўқитиш воситаси сифатида яратилган. Техник соҳада (катта йўқотишлар, талофатлар келтирадиган соҳаларда хатосиз ишлаш принциплари асосида амалга ошириладиган жараён) симуляцион тренажерлар космонавтика, самолёт, кемалар, металлургия, ҳарбий техника бошқариш ва бошқа турдаги техник воситалардан фойдаланишни ўргатиш курсларида муваффақиятли қўлланиб келинмоқда. Таълим олувчиларни бизнес ва тадбиркорликка ўрганишда асосан анъанавий ўқитиш усуллари қўрилган натижаларни бермаяпти. Шунинг учун ҳам таълим олувчиларни реал шарт-шароитлари мавжуд бўлган жараённинг бевосита иштирокчиси бўлиши, кўз билан кўриши, қўл билан ушлаши, жараённи бошқариши, синаб кўриши, хатоларни тузатиш имкониятининг яратилганлиги таълим олувчиларнинг таълим мазмунини тўлиқ ўзлаштиришлари учун асос бўлади, таълимни амалиёт билан максимал даражада яқинлаштириш имконини беради.

Симуляцион ўқитиш жараёнини ташкил этиш ўзига хос мураккаб жараён бўлиб, бунда махсус тайёргарликдан ўтган мутахассисларни тайёрлаш, уларнинг амалий касбий фаолиятларида таълим олувчилар билан ҳамкорлигини йўлга қўйиш, ҳар хил вазиятлар учун имитацион сценарийлар ишлаб чиқиши, имитацион технологиялар, симуляцион муляжлар, ишлаб чиқариш ускуналари прототипларини яратиш, ўқув воситалари билан ишлаш жараёнида техника хавфсизлик қоидаларини таъминлаш талаб этилади. Бунда симуляцион таълимда таълим олувчи ўрганиб тажриба орттириш талаб

1-TOM, 10-SON

этиладиган амалий машғулотлар дастурини шакллантиришдан тортиб, таълим олувчиларда амалий кўникмаларни шакллантиришга қаратилган моддий техник база яратиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Симуляционное обучение в медицине / Сост. Горшков М. Д., под ред. Свистунова А. А.-М.: Изд-во Первого МГМУ им. И. М. Сеченова, 2013 .-287
- 2..М.Д.Горшков, А.Л.Колыш. История симуляционного обучения в России и зарубежом.
- 3.Cyberleninka.ru/article/n/istoriya-simulyatsionnogo-obucheniya-v-rossii-i-zarubezhom/viewer
- 4.R.Samaha. Simulation-based healthcare education. Does it yield some results. Concordia University 2012.

1-TOM, 10-SON

**Олий таълим тизимида кредит модуль тизimini жорий қилиш борасида
илмий мулоҳазалар**

Илхом Қиличев

Тошкент фарматсевтика институти академик лицейи директори

ilkhomqilichev@gmail.com

Республикамизда кадрлар тайёрловчи олий таълим муассасалари фаолиятини тизимли ривожлантириш, илғор хорижий тажрибаларни жорий қилган ҳолда замонавий таълим дастурларини ишлаб чиқиш, юқори малакали профессионал кадрлар тайёрлашни янги босқичга кўтариш ҳамда соҳада таълим, илм-фан ва амалиёт уйғунлигини таъминлаш масаласига ҳукуратимиз томонидан алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Айни пайтда Ўзбекистон олий таълим тизimini ислоҳ қилиш жараёнида миллий малака рамканинг жорий этилиши олий маълумотли кадрлар тайёрлашда янги даврни бошлаб берди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизimini 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ПФ-5847 сонли Фармони¹га мувофиқ Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 30 июндаги 357-сонли буйруғи²га асосан 2020-2021 – ўқув йилидан республика олий таълим муассасалари кредит-модуль тизимига ўтди.

2020 йилда қабул қилинган “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили” давлат дастурида³ олий таълим билан қамров даражасини босқичма-босқич ошириб бориш, фанларни оптималлаштириш, мутахассисликка алоқаси бўлмаган фанлар сони 2 баробарга қисқартириш, олий таълимда ўқув жараёнини кредит-модуль тизимига ўтказиш, олий таълим муассасаларига академик ва молиявий мустақиллик бериш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди.

Бугунги кундаги ислохотлар, ўқув-меъёрий хужжатларнинг янги авлодини яратиш, талабанинг меҳнат интенсивлигини ҳисобга олиш, битирувчиларнинг

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябр «Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизimini 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-5847-сонли Фармони.

² Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 30 июндаги 357-сонли буйруғи

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 02 мартдаги ПФ-5953-сон Фармони.

1-TOM, 10-SON

академик ва касбий мослашувчанлигини ривожлантириш, билимларни ўзлаштиришнинг интензив усуллари жорий этишда кредит-модуль тизимини жорий этишни ўз ичига олади.

Шуни таъкидлаш кераки, кредит-модуль тизимининг жорий этилиши профессор-ўқитувчиларнинг меҳнати ва ўқув жараёнининг интенсивлигини сезиларли даражада яхшилади ва олий таълимнинг халқаро алмашинувлар учун шаффофлигини оширади. Бироқ, кредит тизимига ўтиш маълум бир муддатни талаб қилади, чунки кредитлар тўплаш тизими барча турдаги ўқув жараёни, шу жумладан аудитория юкини, амалий машғулотларни, лаборатория ва илмий-тадқиқот ишларини, турли сертификатланадиган жараёнларни қамраб олиши керак.

Халқаро тажрибага кўра, кредит-модуль тизимида ўқув жараёни ҳар семестрда 2-4 тагача модулдан ташкил топади. Модулда жамланган фанлар осондан мураккаблик сари, назарий-услубий фанлардан амалий фанларга қараб ҳамда мантиқий жиҳатдан бир-бирини ўзаро узвий тўлдириш принципи асосида шакллантирилади. Талаба мутахассис бўлиб шаклланиши учун нафақат соҳага таълуқли ахборотлар, балки уларни қайта ишлаш, ишлаб чиқариш амалиётига жорий қила олиш малакасига эга бўлиши талаб этилади.

Модулга асосланган ўқув дастурлари махсус схема асосида ишлаб чиқилади ва қуйидагиларни ўз ичига қамраб олади:

- ❖ ўқув мақсади ҳамда вазифаларнинг тўлиқ очиб берилиши;
- ❖ талабанинг фанни (курсни) бошлаши ва тугатишидан кейинги орттириши лозим бўладиган билим ва малакасига қўйиладиган талаблар;
- ❖ модул таркибига кирган ҳар бир фаннинг қисқача мазмуни (силлабус), яъни маърузалар мавзулари, семинар ва амалий машғулотларнинг режаси, мустақил таълимни баҳолаш учун мўлжалланган топшириқлар;
- ❖ ўқитишнинг қисқача баёни: таълим бериш усул ҳамда воситалари; билимларни баҳолашнинг усул ва шаклларида иборат.

Республикамизда педагогика соҳасида кадрлар тайёрловчи олий таълим муассасалари фаолиятини тизимли ривожлантириш, илғор хорижий тажрибалар асосида замонавий таълим дастурларини ишлаб чиқиш, юқори малакали профессионал кадрлар тайёрлашни янги босқичга кўтариш ҳамда соҳада таълим, илм-фан ва амалиёт уйғунлигини таъминлаш масаласи педагог кадрлар тайёрлаш борасида муҳим ўрин тутмоқда.

1-TOM, 10-SON

Хукумат даражасида педагог кадрлар тайёрлаш масаласига алоҳида эътибор қаратилаётганлиги, бу соҳадаги ислохотларнинг устувор сиёсат сифатида белгиланишини ҳамда олий маълумотли кадрлар тайёрлаш тизимини мазмунан тубдан қайта кўриб чиқишни тақозо қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 21 июндаги “Педагогик таълим сифатини ошириш ва педагог кадрлар тайёрловчи олий таълим муассасалари фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 289 сонли қарори⁴ қабул қилинди. Қарорга мувофиқ олий таълим таълим мазмунини тубдан такомиллаштириш, бунда педагог кадрлар тайёрловчи олий таълим муассасаларининг таълим дастурларини Миллий малака рамкаси ҳамда Таълимни халқаро стандарт классификатори (МСКО-2011) талабларига мослаштириш, педагог кадрлар тайёрловчи олий таълим муассасалари ўртасида академик мобилликни йўлга қўйиш учун уларнинг ўқув режалари ва таълим дастурларини бир-бирига мувофиқлаштириш топшириғи берилди.

Олий таълимда педагог кадрлар тайёрлаш жараёнида таълим дастурлари, ўқув режалар ва улардаги ўқитиладиган фанлар замонавий дидактик воситалар, илғор методикалар, моддий техника базаси, таълим ва ишлаб чиқариш уйғунлиги асосида амалиётларнинг ташкил этилиши, педагогларнинг ишлаб чиқариш объектидаги вазифасига кўра талаб этиладиган компетенцияларга эга бўлишини тақозо қилади.

Демак, олий таълим муассасаларида таълимни - касбий стандарт талаблари ва халқаро стандарт классификациясига мувофиқ такомиллаштириш ҳамда таълим сифатини яхшилаш талаб этилади.

Халқаро стандартлар асосида педагог кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, МСКО-2011 (МСКО-2013) ни тизимга тўлиқ татбиқ қилиш, Миллий малака рамкаси асосида педагогика соҳасининг ўқув режа ва фан дастурларини (силлабус) такомиллаштириш, академик мобилликни таъминлаш, кадрлар буюртмачилари талабларига асосланган таълим дастурларини яратиш муҳим ўрин тутди⁵.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 21 июндаги “Педагогик таълим сифатини ошириш ва педагог кадрлар тайёрловчи олий таълим муассасалари фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 289 сонли қарори.

⁵ Болонскому процессу в России быть! или казаться? // Деловой мир, 18.12.2007 Давыдов Ю.С. Болонский процесс и российские реалии. М., 2004. С. 62.

1-TOM, 10-SON

Кадрлар тайёрлаш жараёнида таълим дастури – олий таълим босқичининг асосий меъёрий ҳужжати ҳисобланиб, таълим мазмуни (малака талаби), ҳажми (ўқув режа), босқичларнинг натижаси (баҳолаш мезони), ташкилий-педагогик шарт-шароитлари (амалиёт, стажировка), синов шакллари (синов, аттестация, битирув малакавий иш ҳимояси) қамраб олган олий таълим битирувчисига қўйиладиган комплекс талаблар мажмуини ишлаб чиқиш, касбий стандартга мувофиқ касбга қўйиладиган функциялар ва талаблар асосида олий таълим босқичлари ҳамда даражалари учун ишлаб чиқиш.

Ишлаб чиқиладиган таълим дастури бериладиган малака мазмунини, мақсадини, вазифасини, ташкилий ўқув жараёнини ва натижаларини режалаштириши лозим. Санитар норма талаблари ва тартибига мувофиқ малака рамка, тармоқ рамка ва касбий рамка бўйича бериладиган малака босқичи ва даражалари учун татбиқ этилади.

Бугунги кунда аксарият хорижий олий таълим муассасаларида педагогика соҳасида кадрлар тайёрлаш даврийлиги уч йилни ёки олти семестрни ташкил қилади.

Республикамиздаги олий таълим муассасаларида эса асосан 4 йил ёки 8 семестрлик педагог кадрлар тайёрлаш стандартларидан фойдаланилмоқда. Олий таълим тизимида кредит модульга асосланган 4 йиллик таълим жараёнини ташкил қилинишида ютуқлар билан бирга олдимизда бир қатор вазифалар ҳам турибди.

4 йиллик олий таълим ўқув режасида мажбурий ва танлов фанлари блокида танлов фанлари қўшимча квалификация бериш сифатида тушинилмоқда. Аслида малака рамкасига мувофиқ танлов фанлари кадрлар буюртмачисининг талаби асосида ташкил қилинадиган жараён ҳисобланиб, қўшимча квалификация талабларининг киритилиши, кадрлар буюртмачисининг ихтисослик доирасида битирувчида шаклланиши лозим бўлган малакани англатади.

Илғор хорижий тажрибаларга кўра амалда (Германия, Финляндия, Корея) 3 йиллик бакалавриат ва 2 йиллик магистратура таълим дастурларида модуллар, фанлар, фанга берилган кредит ва малакага қаратилган талаблар, давомилийги аниқ белгилаб берилган⁶.

⁶ Usmonov B.Sh, Xabibullaev R.A. Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O'quv qo'llanma. T.: «Tafakkur» nashriyoti, 2020 y. 126 bet.

1-TOM, 10-SON

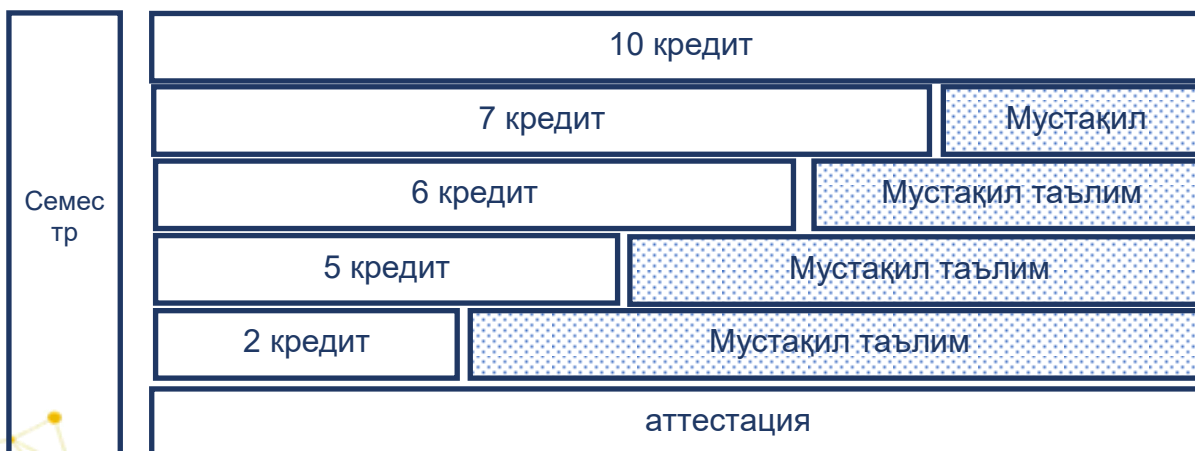
Ўқув жараёнини ташкил қилишда модулларга асосланган ўқитиш амалиётига амал қилиниб, ўқитиладиган фанлар хусусиятига кўра семестрларга ажратилган. Семестрлар кадрларга қўйиладиган талабларга мувофиқ шакллантириладиган компетенциялар модулларда ифодаланади. Бунда, педагогга қўйиладиган компетенция талабларидан келиб чиқиб бутун ўқиш даври учун 5 ёки 6 та модуллардан иборат бўлади. Модулларни хусусиятига кўра ўқитиладиган фанлар каталоги шакллантирилади. Кредит модуль тизимида назарий ва мустақил таълим соатлари меъёрларга мувофиқ белгиланган ҳолда топшириқ мазмуни аниқ белгилаб олиниш лозим. Буна фан доирасида олинган билим амалий дарслар билан уйғун ҳолда кўникмага айлантириш ва амалиёт машғулотида малакани шакллантиришга қаратилади.

Ҳар бир курс ва семестр талабага қўйилган малака талабларидан келиб чиқиб ўқитилади. Бунда назарий таълим, амалий кўникмалар ва малакага қараб боради.

Магистратуранинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда назарий, амалий ва касбий кўникмаларни шакллантиришга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Бунда педагогик назарий ва амалий кўникмалар, методик воситага айланиши ва битирувчида малака ҳосил бўлишига қаратилиши лозим.

Педагогика соҳасида кадрлар тайёрлаш талабаларни юкламасини белгилашда оддийдан мураккабга ва мураккабликдан оддийликка қараб шакллантириш мақсадга мувофиқ. Бунда, фанлар мазмунидан оддийдан мураккабга қараб боради, талабага қўйиладиган назарий юкламалар мураккабликдан оддийлик қараб боради. Бугунги илғор давлатлар тажрибасида ҳам буни кўриш мумкин. Талабага семестр якунида мустақил изланиши учун кўпроқ вақт қолдирилиши, ўқув жараёни графигида алоҳида вақт бериш тажрибасини қўлламай амал қилиш имкониятини беради.

Семестрда талаба юкламасининг тақсимои модели

1-TOM, 10-SON

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак: Кредит тизимида энг аввало талабанинг мустақил ишига жиддий эътибор қаратиш керак.

Кредит бу баҳо эмас, балки иш ҳажми ҳисобланади. Кредит таълим тизимида ўқув ишлари ҳажми ўқитиладиган материал ҳажми бўйича аниқланади ва кредитларда ўлчанади.

Барча турдаги амалиётлар ва диплом ишлари, қўшимча фанлар таълим дастури доирасида амалга оширилади ва умумий кредитлар ҳисобига киритилади.

Ҳар қандай ўқув жараёни асосида талабанинг шахсий ўқув режаси ётади. Шахсий ўқув режаларида меҳнат бозорининг эҳтиёжлари, иш берувчиларнинг талаблари ва талабаларнинг қизиқишлари акс эттирилиши лозим.

Кредит таълим тизимида фаолият юритаётган олий ўқув юрти ўз талабаларига Давлат таълим стандартлари ва малака талаблари доирасида мутахассислик фанларини ўзлаштиришлари ҳамда ўқишни муваффақиятли яқунлаб академик даража олишлари учун максимал даражада қулай шароитлар яратиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябр «Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-5847-сонли Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 02.мартдаги ПФ-5953-сон Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 21 июндаги “Педагогик таълим сифатини ошириш ва педагог кадрлар тайёрловчи олий таълим муассасалари фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 289 сонли қарори
4. 2020 йилда қабул қилинган “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили” давлат дастури.
5. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 30 июндаги 357-сонли буйруғи.
6. Усмонов Б.Ш, Хабибуллаев Р.А. Олий ўқув юртларида ўқув жараёни кредит-модул тизимида ташкил қилиш. Ўқув қўлланма. Т. «Тафаккур» нашриёти, 2020 й. 126 бет

1-TOM, 10-SON
Maqsud Shayxzoda

Abdullayeva Nurjamal Abibulla qizi

Toshkent davlat transport universiteti Iqtisodiyot fakulteti AT-4

+998977698118

nurjamalabdullaeva003@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada shoir Maqsud Shayxzodaning xalq qalbidan joy olgan sermahsul ijodi va uning o'zbek milliy madaniyatida tutgan o'rni haqida mushohada yuritiladi. Shoir she'rlarida Ona Vatan, Tinchlik, Samimiylik, Tinchlik, Mehnatsevarlik mavzularining aks etishi uning jozibali misralari orqali tahlil qilinadi. O'zbek adabiyotida shoirning o'rni va nufuzi juda baland ekanligi ko'rsatiladi hamda shoir she'rlariga bugungu kundagi ijtimoiy-ma'naviy ehtiyojning mavjudligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: Maqsud Shayxzoda she'riyati, dramaturgiya, tragediya, badiiy ijod, harbiy lirika, vatanparvarlik, "Mirzo Ulug'bek", intim lirika, intellectual lirika.

Annotation. This article discusses the poet Maqsud Shaykhzoda's prolific work in the hearts of the people and his role in the Uzbek national culture. The poet's poems reflect the themes of Motherland, Peace, Sincerity, Peace, and Diligence, which are analyzed through his captivating verses. The role and prestige of the poet in Uzbek literature is very high, and the poet's poems are based on the existence of today's socio-spiritual needs.

Keywords: Maqsud Shaykhzoda's poetry, drama, tragedy, literatur, military lyrics, patriotism, "Mirzo Ulug'bek", intimate lyrics, intellectual lyrics.

KIRISH

Maqsud Shayxzoda 30-yillarda xilma-xil she'rlar yozish bilan birga, "Meros", "O'rtoq", "Chiroq", "Tuproq va haq" singari dostonlar ham yaratdi.

Maqsud Shayxzodaning "Kapitan Gastello", "Qondoshlik", "Yo'q, men o'lgan emasman", "Chorak asr" kabi she'rlarida ham urush va tinchlik, o'lim va hayot, do'stlik va qahramonlik, yovuzlik vat inch insoniylik haqidagi muhim poetik fikrlar mohirona ifodalangan. "Kapitan Gastello" she'rida shoir jangda mardligini ajoyim namunasini ko'rsatga uchuvchi GASTello jasoratini chuqur ehtiros va samimiy ixlos bilan tasvirlab haqiqiy vatanparvar jangchilarning yorqin obrazini yaratdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

1-TOM, 10-SON

Ma'lumki, kapitan Gastello-tarixiy shaxs shoir asarida hayotiy hodisa va aniq tarixiy faktdan ustalik bilan foydalangan Gastello jasoratini hikoya qilish orqali hayot va o'lim haqida chuqur ma'noli ijtimoiy xulosa chiqargan. "Tiz cho'kib yuz yil yashagandan ko'ra qahramonlik ko'rsatib bir kun yashash afzaldir",- degan fikrni umumiy ruhiga singdirib, kishilarni Gastelloday mard, botir bo'lishga chqairgan. Maqsud Shayxzoda urush davrida bevosita jang voqealarini tasvirlash bilan cheklanmaydi. U "Bog'bon", "Asalchi", "Yigiraman-ip beraman", "Olma" singari sherlarida jangoh ortidagi kishilarning mehnat-u tashvishlarini, o'ylarini aks ettirdi. Maqsud Shayxzoda urush yillarida yuzaga kelgan aksariyat she'rlari badiiy mahorat jihatidan ham ibratli. Shoir mumtoz aabiyot an-analari va xalq og'zaki ijodi boyliklaridan foydalanib, harbiy mudofaa mavzularini sodda va ta'sirli qilib yaratar ekan, maqol va aforizmlar darajasiga ko'tarilgan sermazmun va go'zal baytlar to'qiydi. "Ajdar va odam" "Semenchenko, ofarin" she'rlarida folklor qahramonlariga xos afsonaviy xislatlar hozirgi jangchilar faoliyatlariga ibrat sifatida keltiriladi. Shoirning "Vatan", "Bu yer mening vatanim", "Yurtim", "Paxta manzumasini" kabi she'rlarida xalqning bunyodkorlik faoliyati zavq-shavq bilan tasvirlaydi. Bunyodkor inson qadr-qimmatini yuksaklikka ko'taradi. Binobarin shoirning "Mukofotlar muborak", "Hormasin bu qo'llar", "Paxtakor va shoir" singari she'rlari halol mehnat qilayotgan azamat zamondoshlar sha'niga aytilgan dilrabo madhiyadek yangraydi. "Mukofotlar muborak" she'rida shoir yorqin va yaxlit sheri ta'rif-tavsiflar kashf etib, samarqandlik mehnatkash dehqon obrazini mehr-muruvvat bilan gavdalantirgan: Samarqandlik deyildimi- Ahdga vafo degani. Samarqandlik deyildimi- Ishlar bajo degani. Samarqandlik deyildimi- Chin grajdan degani. Samarqandlik deyildimi- Toza vijdon degani.

Maqsud Shayxzoda she'riyatida xalqlar do'stligi mavzusiga katta o'rin berilgan. Shoir do'stligi va birodarligini hayot haqiqatiga mos holda qayta-qayta kuylandi. Xalqlar o'rtasidagi do'stlikning azaliy tarixiga va uning buyuk ahamiyatiga doir falsafiy mazmuni betakror misralarda jo'shqin ifodalaydi. Maqsud Shayxzoda do'stlikni kuylash va ulug'lash bilan birga, tinchlikni saqlash, urushning oldini olish to'g'risida ham qator asarlar bitgan. Shoirning "Sevgi va Tinchlik", "Yuksal, tinchlik bayrog'i", "Kabutarlar" singari she'rida urushga nafrat, tinchlik uchun kurash mavzusi jo'shqinlik va ko'tarinkilik bilan yoritilgan. Shoir "Yuksal, tinchlik bayrog'i" she'rida turli badiiy tasvir vositalaridan, xususan notiqlik san'ati imkoniyatlaridan ustalik bilan foydalangan. Maqsud Shayxzodaning "Toshkentnoma" (1957) lirik-falsafiy dostoni o'zbek she'riyatining jiddiy yutug'idir. Doston sermazmun poetik fikrlarga, falsafiy

1-TOM, 10-SON

umumlashmalarga boy, unda hikmatli soʻz – aforizm darajasiga koʻtarilgan sermazmun baytlar, quyma misralar koʻp [Ahmedov 2015: 65]. Masalan, shoir vatan tuhunchasining mazmuni va mohiyati haqida fikr yuritib, hikmatli misralar koʻmagida yorqin falsafiy-badiiy umumlashma yaratgan:

Vatanning maʼnosi ulugʻvor ulkan
Ha, vatan soʻzining cheki bepayon.
Bu yerda tugʻilgan yashagan oʻlgan
Yaratgan, ishlagan kurashgan inson
Vatan mehri bilan oʻz qadrin bilgan.
Vatansiz kimsalar darvish deyilgan.

XULOSA Har bir shoir oʻz davrining farzandi. U oʻzi yashagan davr voqea va hodisalriga hech qachon loqayd qarab tura olmaydi. Ammo u oʻz davrining oʻtkinchi masalalari girdobida oʻralashib qolmay, abadiy haqiqatlarni katta mahorat bilan tasvirlay olsagina, ulugʻ shoir darajasiga erisha oladi. U shu jarayonda shunday asarlar yaratadiki, bu asarlar oʻzi bilan birga insoniyatni ham kelajak sari yetaklab borishi mumkin. XX asrning 20 – 30-yillarida qalam tebratgan shoirlar butunlay boshqa tarixiy sharoitda yashadilar. Ular shu davr bilan hamqadam va hamnafas boʻlishni oʻzlarining nafaqat shoirlik, balki vatanparvarlik burchlari deb bildilar.

Adabiyotlar:

1. Ahmedov S., Qosimov B., Qoʻchqorov R., Rizayev Sh. Adabiyot. Umumiy oʻrta taʼlim maktablarining 5-sinfi uchun darslik, Toshkent, “Sharq” 2015 – 176 b.
2. Eshchanova Gulnora. Sheʼriy asar tahlilida nima muhim? Til va adabiyot taʼlimi, 2013-yil, 8-son, 33-34 betlar.
3. Hasanov M. Soʻzmunchuq. Toshkent, “Mashhur-press” 2020. – 128 b.
4. Olimov S. va boshqalar. Adabiyot. Umumiy oʻrta taʼlim maktablarining 8-sinfi uchun darslik, I qism. Toshkent “Yangiyoʻl Poligraf servis” 2019 – 260 b.
5. Xudoyberdiyev Erkin. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent, “Iqtisod-moliya”, 2007 y. 304 b.
6. Озод Шарафиддинов. Сардафтар саҳифалари. Мақолалар. Хотиралар. Тошкент, “Ёзувчи”, 1999. – 224 бет.

1-TOM, 10-SON
KORRUPSIYANING SHAKLLARI VA DARAJALARI

X.Mirzaaxmedov
Andijon davlat pedagogika instituti.

Korrupsiyaning quyidagi uchta asosiy shaklini ajratish mumkin:

- 1) Siyosiy. Mansabdor shaxs yuzaga kelgan qarindosh-urug'chilik munosabatlari tufayli qonunga zid harakat qiladi;
- 2) jinoyat faoliyati bilan bog'liq bo'lib, mansabdor shaxslarni sotib olishga asoslangan. Ular esa, mukofot puli olish evaziga g'ayriqonuniy xizmatlar ko'rsatadi;
- 3) taraflardan biri o'ziga eng qulay tartib vujudga keltirish uchun jinoyatga mansabdor shaxslarning tegishli toifalarini izchillik bilan jalb etishni nazarda tutadi.

Korrupsiyaning bu shakli uyushgan jinoyatchilik bilan mustahkam bog'langan bo'lib, mansabdor shaxslarga nisbatan sotib olish, provakatsiya qilish va tahdid solishni anglatadi. Siyosiy korrupsiyaning ayniqsa ko'p uchraydigan shakllari pora olish va pora berish hisoblanadi. Keyingi o'rinda saylov huquqini amalga oshirish chog'ida siyosat subyektlarini pora evaziga og'dirish turadi.

Faoliyat ko'rsatish darajalariga ko'ra quyi darajadagi, yuqori darajadagi va vertikal korrupsiya farqlanadi.

Quyi darajadagi korrupsiya hukumat va davlat organlarining o'rta va quyi darajalarida ayniqsa keng tarqalgan. Bunda amaldorlar va fuqarolarning muntazam o'zaro aloqasi bilan bog'liq holatlarda korrupsion holatlar ildiz otib ketganligini ko'rish mumkin (ro'yxatdan o'tkazish, jarimalar, litsenziyalash, turli ruhsatnomalar olish va sh.k.).

Korrupsiyaning yuqori darajadasi davlat organlarida ishlaydigan mansabdor shaxslar, siyosatdonlar, oliy darajali amaldorlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, qimmatli qarorlar qabul qilinishi bilan belgilanadi. Amaliyotda ko'pincha bo'linadiki, korrupsiyaga qo'l urgan tomonlarning biri yoki ikkisi ham aynan davlat organi vakili yoki mansabdor shaxs hisoblanadi. Masalan, quyi turuvchi davlat organining amaldori o'zining yuqori turuvchi boshlig'iga o'ziga homiylik qilishi yoki qo'shimcha mablag'lar, resurslar, vakolatlar berishi uchun pora beradi.

Korrupsiya bilan bog'liq tadqiqotlardan ma'lum bo'ladiki, korrupsiyaning yuqori darajasiga o'zaro tiyib turish mexanizmining mavjud emasligi yoki bu boradagi siyosiy institutlarning mexanizmi muakmmal emasligi ham sabab bo'ladi. Shuningdek, ba'zi obyektiv holatlar ham jiddiy korrupsiyaning rivojlanishiga hissa qo'shadi:

1-TOM, 10-SON

-“ikki ma'noda tushunish mumkin bo'lgan qonunlar”.

-“aholining qonunlarni bilmasligi yoki tushunmasligi, bu mansabdor shaxslarga tegishli to'lovlarni oshirish yoki byurokratik jarayonlarni amalga oshirishga to'sqinlik qilish imkonini beradi.

-mamlakatdagi siyosiy vaziyat beqarorligi.

-hukumat institutlari o'zaro aloqa qilishi uchun shakllangan mexanizmlar yo'qligi.

-byurokratik apparat faoliyatining negizida yotadigan standartlar va tamoyillarning boshqaruvchi elita siyosatiga bog'liqligi.

-byurokratiyaning professional chuqur bilimlarga ega emasligi.

-korrupsiya ustidan nazorat mexanizmlarini zaiflashtiradigan maxfiy bitimlar shakllantirishga olib keladigan oshna-og'aynigarchilik va siyosiy homiylik.

-ijroiya hukumati tizimida hamjihatlik yo'qligi, ya'ni bir xil faoliyatning turli instansiyalar tomonidan tartibga solinishi.

-davlat ustidan nazoratda fuqarolarning ishtirok etish darajasi pastligi.

Korrupsiya darajasi yuqoriligi sabablari bo'lishi mumkin bo'lgan holatlarga nisbatan boshqa taxminlar ham ko'rib chiqiladi:

-davlat sektorida ish haqi darajasining xususiy sektor bilan taqqoslaganda pastligi;

-iqtisodiyotning davlat tomonidan tartibga solinishi;

-fuqarolarning amaldorlarga bog'liqligi, m'lum bir xizmatlarga davlat monopoliyasi;

-byurokratiya elitasining xalqdan ajralib qolganligi;

-iqtisodiy beqarorlik, inflyatsiya;

-aholining etnik jihatdan xilma-xilligi”;

-“iqtisodiy rivojlanish darajasi pastligi (aholi jon boshiga YAIM);

-diniy an'analar”;

-milliy madaniyat.

1-TOM, 10-SON
ADMINISTRATIVE ACTIVITY AND MANAGEMENT IN EDUCATION
SOCIAL FACTORS

Shahina Jabbarova

Student of Termiz State Pedagogical Institute

Annotation: In this article, management activities in the educational system, the role of management, goals and tasks, principles, management social factors were discussed.

Key words: leader, management, management, quality, management culture, innovative approach, function, integrative quality.

Effectiveness in management activities of educational organization leaders conditions necessary for development:

- has an innovative structure and management process of educational institutions

approach as a complex pedagogical system;

- management culture, interpersonal and educational culture of the leader forming relationships based on scientifically based principles;

- the professional of the leader in the process of innovative activity of the educational organization

a scientific approach to his skills and thoughts about himself; management by leaders educational direction of activity, conceptual and programmatic pedagogical system implementation of mastery of management;

- innovative approaches in the process of managing an educational organization provide feedback on the results.

Today, the leaders of the organization are integrative of management functions characteristics describing the qualities: adaptation of organization management to internal and external changes, leadership corporate use of methods, mastering the principles of educational management and application, management and development of the educational institution indicates the designation based on the direction of improvement. Pre-school education direct leadership of the organization was carried out by the director. Employment of the head of a preschool educational organization is regulated by law with the Ministry of Preschool Education of the Republic of Uzbekistan in the prescribed manner

will be done by agreement. With the head of the State Preschool Education Organization The employment contract is concluded for one year. Qualification

1-TOM, 10-SON

requirements for the position of head of a preschool educational organization determined by the Ministry of Pre-School Education of the Republic of Uzbekistan.

Head of preschool education organization:

- Operates on behalf of a preschool education organization without a power of attorney, represents his interests in all institutions and organizations;
- The property of the preschool educational organization within the scope of the powers assigned to it disposes of;
- issues power of attorney;
- opens bank accounts;
- Recruitment and placement of employees of preschool education organization implements, encourages, takes disciplinary measures and they terminates employment contracts (contracts) concluded with;
- issues orders (orders) within the scope of his powers;
- The material basis for improving the work of preschool educational organizations proposals on strengthening, ensuring social protection of employees submits it to the higher public education management body for review;
- effective organization of protection of children's life and health, education process, state of financial and economic activity, material and technical base is responsible for strengthening and preservation of material wealth.

Preschool education organization is a complex network, the role of the principal in it, its activity is multifaceted.

Head - the organizer of the preschool education organization, head, a qualified pedagogue, whose work is aimed at children of preschool age aimed at fully solving the tasks of raising a perfect person. He is children in accordance with educational, pedagogical and hygienic requirements in institutions provides the necessary conditions for its implementation. In his team work creates a situation of goal-oriented focus. General guidance to them does. Head was accepted in his work by our state and the Ministry of Public Education follows the decision, laws and works creatively on himself.

High consciousness and political maturity, principles, to himself and subordinates

demandingness - these are the main requirements for the headmaster.

Correct, mutual relations in the team are the work and work of each employee ensures compliance with release discipline. The leadership position of the head is based on his ideological, spiritual-educational, political, legal Pedagogical knowledge

1-TOM, 10-SON

always conscious of the level and regional skills to master the theory and practice of teaching children, current to know the tasks facing preschool education at the stage, from their own knowledge forces to use in practical activities. It is a program, methodical instruction, should be familiar with and follow regulatory documents. He is a pedagogue knowing the essence of the process and immediately eliminating its achievements and shortcomings it is necessary to take measures.

Head of preschool education organization Preschool education management bodies has a higher education and at least 5 years of teaching experience appointed from among the persons. Selection of personnel in preschool education organization, labor team, pre-school education

It is carried out by the administration with the participation of the activists of the organization's council. Before school the heads of the educational organization assess the professional skills of the personnel, the general educational skills, takes care of the regular growth of the general educational and cultural level: taking into account the qualifications of employees and the organization of preschool education based on their interests, moving them from place to place in a rational and timely manner ensures standing.

A reserve of personnel is formed in the pre-school education organization and is permanent with them work is carried out. The personal composition of the preschool education organization is as follows consists of: administrative group (principal, educator-stylist, household manager, senior medicine nurse), employees of pedagogy, medicine, service industries. Administration of pre-school education organization in cooperation with public organizations to achieve high results in raising children on the basis of self-management forms a stable labor team that is capable; personnel regularly improvement, pedagogical and service delivery, labor efficiency educates in the spirit of improvement, a sense of pride for one's team, chosen profession forms.

Heads of pre-school education organizations assess the professional skills of personnel, in general to regularly improve educational skills, general education and cultural level cares; taking into account the qualifications of employees and pre-school education Based on the interests of the organization, they are rationally and on time from place to place ensures that it is copied. For these purposes, the administration is spiritual and pedagogical ensures organic integration of the child with legal and economic education; conditions for improving the qualifications of employees directly in the preschool education organization creates, develops coaching

1-TOM, 10-SON

action; at home and abroad provides information about achievements in pedagogical and other mixed subjects.

Pre-school education organizations together with public organizations provides optimal conditions for the attestation of its employees, provides them with the necessary methodological support in time.

Head - level of spiritual, political, legal, moral maturity, consciousness, enlightenment, civility, educating employees in the spirit of patriotism, honesty, conscientiousness, resistance to criticism, hard work and foresight features must be available.

Job Duties:

- Leading the general activities of the preschool education organization;
- organization of the pedagogical team and other employees to achieve high efficiency in educational work with children;
- modern forms of labor organization in the educational process use;
- state requirements for preparing children for primary school education monitoring the implementation of appropriate educational programs;
- strengthening of children's health, their pedagogy and hygiene requirements to ensure the creation of necessary conditions for appropriate education and training;
- leadership of the pedagogical council, issues of child education in the family organizing work with parents on;
- sanitary and hygienic requirements, labor protection, equipment and fire ensuring compliance with safety regulations;
- rational use of budget funds and care for the property of the institution to relate and others.

During the educational process, the teacher and the students exchange lively language and ideas understanding, sincere attitude, respect, cooperation in achieving the main goal is necessary. The content is shallow, detached from practical experience and life, general and dry a lecture that consists of exhortation and is conducted superficially for the sake of formality and other educational activities do not interest students, they are scientific and ideological does not provide adequate nutrition. Therefore, organize training sessions in this way It should be noted that under its influence, students have different views on this subject, scientific thoughts and beliefs need to be formed and formed. Education and upbringing higher effectiveness of the process, first of all, the teacher's scientific potential, reputation among young people,

1-TOM, 10-SON

personal qualities, scientific talent, education experience and skills in the field and friendship established with students depends on the relationship.

List of used literature:

1. Buriboyevna A. M. Recommendations for Improving the Quality of Preschool Education through an Assessment System //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. - 2022. - T. 1. – no. 5. - S. 297-304.
2. Astanakulova M., Hossiyat R. PRESCHOOL EDUCATION SYSTEM MODERN PROBLEMS OF MANAGEMENT AND ADMINISTRATION. – 2023.
3. Ismoilova G. Motivation Approach to the organization of innovative activity in the educational process in preschool education organization.-ASEP journal Vol. 1 July 2022

1-TOM, 10-SON

**Глобал экологик муаммоларни ҳал этишда миллий давлатларнинг ўзаро
экологик толерант муносабатлари**

Мингбаев Рахим Хужаевич

Жиззах давлат педогогика университети тадқиқотчиси (Ўзбекистон, Жиззах)

Жаҳонда глобаллашув шароитида дунёнинг экологик манзарасида бир қатор жиддий ва зиддиятли ўзгаришлар рўй бермоқда. Бундай глобал экологик ўзгаришларнинг замирида ер сайёрасини бутун бир коинотда ягона эканлигини оқилона баҳоламаслик, унинг биосфера қатламини ўзига хос феномен сифатида мавжуд бўлишига антропоген таъсирни ошиб бориши билан боғлиқ ҳолда юзага келаётган экологик муаммоларни ҳал этиш муҳим аҳамиятга эга. Зеро, ер сайёрасидаги бундай мураккаб ўзгаришларни юзага келиши инсоният келажагига бўлган ишонч билан боғлиқ муаммоларни пайдо қилади.

Дунёнинг етакчи илмий тадқиқот институтлари ва илмий марказларида шахс экологик маданиятини шакллантиришда диний қадриятларнинг ўрни масаласи маърифатпарварлик, меҳнатсеварлик ҳамда бунёдкорлик каби умуминсоний ғоялар билан боғлиқ ҳолда тадқиқ қилинмоқда. Жумладан, University of Plymouth UK (Англия), National Institute Health (АҚШ), National Chiayi University (Тайвань)¹да табиат ва инсоннинг боғлиқлик хусусиятлари ва экологик онгни шакллантиришда эътиқод уйғунлиги ғоялари ижтимоий-фалсафий жиҳатдан ўрганилмоқда. Шунингдек, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг атроф-муҳит ҳақидаги дастури, ЮНЕСКОнинг халқаро лойиҳаларида экологик муаммолар ечими изланмоқда.

XXI асрда глобал муаммолар ечимига бўлган эҳтиёж экологик толерантлик феноменини ҳаётий заруратга, барқарор ижтимоий-экологик тараққиёт мотивига ва ҳаракатлантирувчи механизмига айлантирди. Зеро, инсониятнинг соф экологик муҳитда яшаш эҳтиёжларини қондириш, орзу-умидларини амалга ошириш, цивилизация келажагини сақлаб қолиш мақсадидан иборат. Шунинг учун дунёда жаҳон ҳамжамиятининг табиатни муҳофаза қилиш, ресурсларидан оқилона фойдаланишга толерант муносабатини шакллантириш ва ривожлантириш, ҳозирги глобаллашув жарёнларининг асосий хусусиятидир.

Дунё халқларининг миллий, минтақавий ва умуминсоний манфаатларини уйғунлаштирувчи демократик-ҳуқуқий тамойиллари, гуманистик меъёрлари, глобал экологик толерантликни шакллантириш эҳтиёжлари, мақсадларининг,

¹ <http://www.kiitedu.in/> <http://vuz.edunetwork.ru> <http://www.rd.ccu.edu.tw;><http://www.msuie.ru>

1-TOM, 10-SON

уларни ҳаракатлантирувчи мотивларга, механизмларга ва усул-воситаларга адекватлиги, экологик фаолият субъектларининг табиий атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, бойликларидан оқилона фойдаланишнинг қонуний-ҳуқуқий асосларини, маънавий-ахлоқий, маъмурий-сиёсий усул-воситаларини яратиш вазибалари ва функционал аҳамиятини белгилаб беради.

Ҳозирги даврда Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти глобал барқарор экологик мувозанатни таъминлашда халқаро муносабатларнинг барча йўналишларида интегратив толерантликни асосий омил, деб ҳисоблайди ва давлат сиёсатининг барча соҳаларида ана шу тамойилга асосланмоқда. Зеро, Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов ўз вақтида таъкидлаганидек, экологик муаммолар кескинлашуви шароитида: ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий ва бошқа соҳаларда «глобаллашув жараёни ҳаётимизга тобора тез ва чуқур кириб келаётганининг асосий омили ва сабаби хусусида гапирганда, шуни объектив тан олиш керак – бугунги кунда ҳар қайси давлатнинг тараққиёти ва равнақи нафақат яқин ва узоқ қўшнилар, балки жаҳон миқёсида бошқа минтақа ва ҳудудлар билан шундай чамбарчас боғланиб бораётгани, бирон мамлакатнинг бу жараёндан четда туриши ижобий натижаларга олиб келмаслигини тушуниш, англаш қийин эмас»².

Глобал экологик муаммоларни ҳал этишда миллий давлатларнинг ўзаро экологик толерант муносабатлари, **бир томондан**, дунё халқлари экологик манфаатларини уйғунлаштириш натижаси бўлса, **иккинчи томондан**, глобал экологик барқарорлик учун кенг имкониятлар яратувчи омил ҳисобланади. Шу боисдан, Ўзбекистонда глобал муаммоларни ҳал қилишда минтақа давлатлари манфаатларини уйғунлаштиришга алоҳида эътибор қаратилди. Хусусан, Ислоҳ Каримов таклифи билан «**Туркистон – умумий уйимиз**» ғояси илгари сурилди³ ва шу асосда Марказий Осиё мамлакатлари ўртасида **Абадий дўстлик** шартномалари қабул қилинди ва Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида бу ҳаракатлар янги тарихий боқичга кўтарилди⁴.

Ўзбекистонда яшаётган турли миллат вакиллари, конфессияларга мансуб кишиларининг маънавий-руҳий уйғунлиги – барқарор ижтимоий-сиёсий тараққиёт омиллари билан бири ҳисобланади. Шунинг учун, Ўзбекистон халқининг

²Каримов И.А. «Юксак маънавият - энгилмас куч». Тошкент. «Маънавият»: 2008 й., 111-бет.

³Қаранг: Каримов И.А. Туркистон - умумий уйимиз Т., Ўзбекистон, 1995.

⁴Қаранг: Бундай шартномалар: 1996 йил 24-декабрда Ўзбекистон ва Қирғизистон ўртасида, 1998 йил Тошкентда Ўзбекистон-Қозғистон ўртасида, 2000 йил 15-июнда Ўзбекистон-Тожикистон ўртасида тузилган эди.

1-ТОМ, 10-СОН

маънавий руҳини тиклаш ва ривожлантириш Ўзбекистонда давлат ва жамиятнинг энг муҳим стратегик вазифаси бўлиб қолмоқда. Бу вазифалар “Ҳаракатлар стратегияси”нинг «Хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий руҳдаги ташқи сиёсат юритиш» деб номланган бешинчи йўналиши, **“Хавфсизлик, диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувликни таъминлаш” соҳасидаги устувор йўналишлар бандида:**

- фуқаролик, миллатлараро ва конфессиялараро тинчлик ҳамда тотувликни мустақкамлаш; атроф, табиий муҳит, аҳоли саломатлиги ва генофондига зиён етказадиган экологик муаммоларни олдини олиш; фавқулодда вазиятларни олдини олиш ва бартараф этиш тизимини такомиллаштириш каби кўринишларда белгиланган⁵. Зеро, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятида мавқеи ошиши – глобал ижтимоий-сиёсий жараёнларда фаол иштироки, халқаро экологик сиёсий муносабатларида толерант ҳамкорлик ришталари билан боғлиқдир.

Ишнинг бу қисмида умумий хулосаси қуйидагилардан иборат, яъни:

биринчидан, инсониятнинг глобал геоекологик маконида экологик эҳтиёжи, ҳаёт тарзи, мақсади, манфаатлари умумийлигидан миллий давлатларнинг суверенитетилиги, мустақиллигини шартли ва нисбий характерга эга;

иккинчидан, БМТ Декларацияларига кўра, муайян давлат, миллат тасарруфидаги табиий бойликлардан фойдаланиши, минтақадаги бошқа давлатлар ва халқлар экологик хавфсизлигига таҳдид туғдирмаслиги шарт;

учинчидан, халқаро экологик толерантлик, муайян минтақада табиий ресурслардан ҳамкорликда фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишда намоён бўлиб, халқаро ижтимоий муносабатлар тамойилларига асосланган;

тўртинчидан, Ўзбекистонда табиатни муҳофаза қилишга доир тарихий урф-одатларни, анъанавий қадриятларни тиклаш ва улардан самарали фойдаланиш, халқаро муносабатларини мустақкамлашда муҳим аҳамиятга эга;

бешинчидан, Ўзбекистон давлатининг экологик халқаро сиёсати ҳуқуқ нормалари, умуминсоний демократик-гуманистик қадриятлари мазмунидаги экологик толерантлик жаҳон ҳамжамияти томонидан эътироф қилиниб, муносиб баҳоланмоқда.

⁵Ўзбекистон Республикаси президентининг фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича “Ҳаракатлар стратегияси” тўғрисида /расмий нашр/ Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлиги. - Тошкент: Адолат, 2017.

1-TOM, 10-SON
MAMLAKATIMIZDA FUQAROLAR HUQUQLARINI
PAYDO BOLISHI VA AMAL QILISHI

Termiz davlat pedagogika instituti tarix fakulteti milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq yo'nalishi talabasi

Kamoliddinov Shavkat

Anotatsiya: Ushbu maqola orqali fuqarolarni huquqlarini ta'minlash va fuqorolik huquqi qanday darajada paydo bolganligi. Ushbu maqola orqali fuqarolarni huquqlarini ta'minlash va mamlakatimizda olib borilayotgan huquqiy tadbirlar va hozirgi kunda fuqorolk huquqiga bolgan etibor haqida.

Kalit sozlar: Fuqarolarni huquqlari, represiya.

O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi, ko'p sohalarda bo'lgani kabi, O'zbekistonda yuridik ta'limning ko'plab yangi tarmoqlari vujudga kelishiga hamda ularning rivojlanishiga ham imkoniyatlar yaratib berdi. Yangi ijtimoiy munosabatlar parlament huquqi, bank huquqi, soliq huquqi, sug'urta huquqi, inson huquqlari kabi ko'plab yangi huquqiy fanlarning shakllanishiga olib keldi. Bu fanlar mustaqillikdan oldin O'zbekistonda umuman o'qitilmas, qolaversa, esga ham olinmas edi. Masalan, inson huquqlari o'quv kursi XX asming 90- yillarigacha ilg'or xorijiy mamlakatlarda yuridik mutaxassisliklar tayyorlovchi o'quv yurtlarining asosiy o'quv kurslaridan hisoblangani holda, sovet tuzumi o'quv yurtlarida esa, yuridik ta'limda bunday o'quv kursi borligini mutaxassislar ham bilmas edi. Yani u payitda inson huquqlariga etabor hozirchalik etabor berilmagan fuqorolar oz huquqlarini unchalik yahshi bilmasligi yani mustaqilikdan oldin fuqorolik huquqlariga oid fanlar uncha oqitilmas edi shuning uchun ham fuqorolar oz huquqlarini bilmagan,

Chunki, sovet tuzumida inson huquqlari oquv kursi alohida fan tarmogi sifatida oqitilish inkor etilgan edi. Yani u payitda inson huquqlari qopol tarzda buziladigan uning mafkurasiga kora inson huquqlari buzilshi davlat tomonidan umuman inkor qilib kelgan shu sababli birinchi orinda davlat, keyingi orinda jamiyat va oxirida shahs manfaatlari turar edi.davlat manfaatlari yolida jamiyat shaxs manfatlarini paymol qilish oddiy qonuniy holat hisoblanagan, tabiiy huquqlar esa umuman inkor etilib kelgan.

Fuqarolarni huquqlari-fuqarolarni kanstitutsiya va qonun hujjatlarida oz ifodasini topgan va davlat organlari tomonidan muxofaza qilinadi. Mansabdor shaxslar, ayniqsa, sud va huquqni muhofaza qilish organlarining vakillari odil

1-TOM, 10-SON

sudlovni yoki huquqni qo'llashni amalga oshirish vaqtida, ba'zan o'z vazifalarini suiiste'mol qiladilar yoki o'z vakolat doiralaridan chetga chiqadilar va oqibatda muayyan shaxslar yoki shaxslar guruhining huquqlari va erkinliklarini paymol etadilar.

Sobiq sho'rolar tuzumi davrida bu organlarga faqat jazolovchi organ sifatida qaralgan bolib, ularning faoliyati orqali minglab fuqarolarimiz nohaq qamalib, repressiyaga duchor bolishgan edi. Represiya-(lotincha represio sozidan olingan) bostirish degan manoni anglatadi. Masalan, mustabid davr sudlari faqat jazolovchi organ sifatida namoyon bolib, mustaqil holatda faoliyat yurita olmaganliklari va faqat siyosiy partiya hamda yuqori lavozimdagi amaldorlar tazyiq ostidagina ish olib borganliklari, buning oqibatida inson huquqlari paymol bolib kelganligiga misollar juda ham ko'p. Hatto, nosudlov organlari tomonidan ham insonlarga jazo berilish holatlari yuz bergan. Buning yaqqol isboti sifatida 1930-1950-yillarni olib qarasak, sobiq SSSR davrida nosudlov organlari tomonidan 3778234 shaxs asossiz jinoiy javobgarlikka tortilib, shundan, 786098 nafari hatto o'lim jazosiga mahkum etilgan. Shuningdek, O'zbekiston SSRning sobiq SSSR prokraturasi tergovchilari, Gdlyan va Ivanovlar guruhining qonunsizlik va o'zboshimchaliklariga yetarlicha qarshilik ko'rsata olmaganligi sabab, 1983-1989-yillarda "Paxta ishi" bo'yicha 4,5 ming kishi javobgarlikka tortilgan va keyinchalik, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi tomonidan 3,5 ming kishi oqlangan.

Birinchi prezidentimiz Islom Karimov takidlaganidek "bizga zarba bolib tushgan eng ogir tanglik iqtisodiy emas, balki ma'naviy tanglikdir. Asrlar mobaynida qaror topgan axloqiy ma'naviy qadriyatlarini g'oyaviy qarashlarga qurbon qilish oqibatlarini bartaraf etish iqtisodiyotni tartibga keltirishdan ko'ra ancha mashaqqatli bo'ladi. Axir, yaqindagina emasmidi, kommunist, ayniqsa, u yuqoriroq lavozimda bo'lsa, o'z yaqin kishilari bilan oxirgi marta vidolashish uchun qabristonga ham borolmasdi. Dafn marosimida ishtirok etish eng katta ayb sanalib, bunday odamni partiyadan o'chirib, ishdan bo'shatishardi. Vijdon azobidan sal bo'lsa-da, qutulish, ayni paytda yillar bo'yi mehnat qilib erishgan imtiyozlardan mahrum boim aslik uchun odamlar qarindosh-urug'lari, hatto, ota-onasi vafot etganda kasalxonaga yotib olishar yoki "shoshilinch komandirovka"ga ketib qolishar edi. Ana shundan keyin ham biz, odamlar hech nimaga ishonmay qo'yishgan, ularda hech qanday muqaddas narsa yo'q, deb aytishga qanday tilimiz borar edi?".

Mustaqillikning birinchi kunlaridanoq, mamlakatimizda inson manfaatlariga, uning huquq va asosiy erkinliklariga oliy qadriyat sifatida yondashila boshlandi. Bunga, 1991-yilning 30-sentabrida O'zbekistonning Inson huquqlari

1-TOM, 10-SON

umumjahon deklaratsiyasiga a'zo bolishining o'ziyoq yaqqol misol bo'la oladi. Chunki, mustaqilligining birinchi kunlaridanoq erkin bozor iqtisodiyotiga asoslangan demokratik, huquqiy davlat qurishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan O'zbekiston bu yo'lda jahon hamjamiyati tomonidan. e'tirof etib kelingan umuminsoniy qadriyatlaming ustuvorligini e'tirof etgan

edi. Bunday maqsadni e'lon qilgandan so'ng ikkinchi qadam - Respublikamizning 1992-yil 8-dekabrda o'z Konstitutsiyasini e'lon qilishi bo'ldi. Konstitutsiyada Deklaratsiyaning barcha qoidalari mustahkamlab qo'yilishi O'zbekistonning demokratik, huquqiy davlat qurishga bolgan maqsadining konstitutsiyaviy poydevori boldi.

O'zbekiston Respublikasi Konsitutsiyasining 21-moddasida: O'zbekiston Respublikasi butun hududida yagona fuqarolik ornatilgan.

O'zbekiston Respublikasi fuqaroligi, uning asoslarga ega bo'lganligidan qat'iy nazar, hamma uchun tengdur.

Qoraqalpogiston Respublikasi fuqarosi ayni vaqtda Ozbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi.

Fuqorolikka ega bolish va uni yoqotish asoslari tartibi qonun bilan belgilanadi.

Ya'ni Ozbekiston Respublikasida yagona fuqarolik ornatilishi fuqorolikka qanday asoslarda ega bo'lishidan qat'iy nazar hamma uchun tengligi korsatilgan. Qoraqalpogiston Respublikasi fuqarosi ham Ozbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi. Fuqorolika ega bo'lish va uni yo'qotish asoslari qonun bilan belgilanganligi korsatib otilgan. Ozbekiston Respublikasi oz fuqarolarini O'zbekiston Respublikasida ham uning tashqarisida ham oz fuqorolarini huquqiy himoya qilish va ularga homiylik korsatadi (Ozbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 22-moddasi)

Fuqarolik huquqi bilan tartibga solinadigan munosabatlar Ozbekiston Respublikasi fuqarolik kodeksi 2-moddasida belgilab qo'yilgan. Uning asosida fuqarolik muomalasi ishtirokchilarni huquqiy holati, mulk huquqi va boshqa ashyoviy huquqlarning hamda intellektual faoliyat natijalariga bo'lgan huquqlarini vujudga kelishi asoslari hamda ularni amalga oshirish tartibi belgilanadi, shartnoma majburiyatlari va o'zga majburiyatlarini, shuningdek boshqa mulkiy hamda u bilan bogliq shaxsiy nomulkiy munosabatlarini tartibga solinadi.

Huquq va majburiyatlar birligini nihoyatda aniq ifodalab O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov quyidagilarni takidlagan edi:" Demokratik jarayonni qurish uchun, demokratik tamoyillarni toliq qaror toptirish

1-TOM, 10-SON

uchun, eng avvalo, shu motabar zaminda tavallud va tarbiya topgan shaxs ozini aynan shu yurt farzandi deb biluvchi inson oz davlati, oz xalqi oldidagi, uni katta umidlar bilan tarbiya etgan, voyaga yetkazgan jamiyat oldidagi burchini ado etishi kerak. Har qaysi fuqaroning har birimiz: Shu davlat, shu jamiyat menga nima berdi?" deb emas balki "Men ozim Vatanimga el-yurtinga nima berdim?" deb oylashimiz va shu bilan yashashimiz kerak" deganlar birinchi Prizidentimiz Islom Karimov

1996-yil 29- avgustdagi Ozbekiston Respublikasining Oliy Majlisining VI sesiyasida O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov oz ma'ruzasida "Inson huquqlari " o'quv qurilishi barcha oliy yurtlar oquv dasturlariga kirish goyasini ilgari surgan. Bu bejiz emas, albatta. Chunki, aksariyat mamlakatlarda ham inson huquqlari va erkinliklari sohasida olib borilayotgan islohatlarida davlat boshligining hissasi kattadir. Zero, har qanday siyosatning olib borilishida mamlakat rahbarining orni va ro'li beqiyos hamda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Uning ilgari surgan har qanday tashabbusi, avvalambor, mamlakat aholisi manfaatlarini har tomonlama himoya qilishga qaratilgan bo'ladi. Negaki, u xalqning eng ishongan vakili hamda himoyachisi hisoblanadi. Chunki, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Fuqarolarning huquqlari va erkinliklariga, Ozbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etilishining kafili" hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda fuqarolarni huquqlarini himoya qilishga doir qonun hujjatlariga amal qilishi va fuqarolarni huquqlarini himoya qilish mamlakatimizda olib borilayotgan chora-tadbirlar va muhtaram Prezidentimizni olib borayotgan oliy darajadagi siyosatidir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Inson huquqlari darslik ikkinchi nashr Toshkent "Adolat" 2013.
2. Fuqoralik huquqi (I qism) Toshkent "Universitet" 2014.
3. Ozbekiston respublikasi Konstitutsiyasi Toshkent "Ozbekiston"-2020

1-TOM, 10-SON

Kichik biznes va tadbirkorlikda raqamli iqtisodiyotni orni.

Olimov Sherzod

Magistr

BIZNES VA TADBIRKORLIK OLIY MAKTABI

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikda marketing faoliyatini rivojlantirish, marketing tushunchasi va uning mohiyati, va bu borada qilinadigan ishlar, kichik biznes va tadbirkorlikda marketingni o'zni haqida qisqacha ma'lumotlar berib o'tilgan. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning hozirgi bosqichi kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, unga keng iqtisodiy erkinlik berish bilan samaradorligini oshirishni takomillashtirishni taqazo etmoqda. Bu maqsadga erishish uchun mamlakatimiz rahbari tomonidan bir qancha farmon va qarorlarning ishlab chiqilishi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni samaradorligini oshirishga albatta xizmat qiladi.

Ka'lit so'zlar: Biznes, Iqtisodiy ko'rsatkichlar, raqobatbardosh mahsulot, Raqamli iqtisodiyot.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev takidlaganlaridek : "Faol tadbirkor deganda, biz raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishga qodir, eng muhimi, yangi o'rinlarni yaratib, nafaqat o'zini va oilasini boqadigan, balki butun jamiyatga naf keltiradigan ishbilarmon insonlarning tushunamiz. Bunday tadbirkorlar safini kengaytirish, jumladan , yuqori texnologiyalar, ilm- fanning eng so'nggi yutuqlariga asoslangan texnika va asbob – uskunalarni mamlakatimizga olib kelish va joriy etish uchun ularga munosib sharoitlar yaratish bizning birinchi galdagi vazifamiz bo'lishi shart. Kerak bo'lsa, xorijdagi yetakchi kompaniya va tashkilotlarda tajriba orttirishi, o'zaro manfaatli hamkorlik qilish uchun ularga har tomonlama imkoniyat tug'dirib berishimiz lozim" "2022–2026–yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi "da 29 – maqsadi sifatida Tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish va doimiy daromad manbalarini shakllantirish uchun sharoitlar yaratish, xususiy sektorning Yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 80 foizga va eksportdagi ulushini 60 foizga yetkazish belgilangan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida faol tadbirkorlikni shakllantirish va rivojlantirishda kichik biznes va tadbirkorlikda marketing faoliyatini tashkil etish muhim ahamiyatga egadir . Misol tariqasida O,,zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev 7 fevral № 4947 farmoni bilan 2017–2021 yillarda O,,zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo,,nalishi bo,,yicha harakatlar strategiyasini tasdiqlab berdilar Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirishga yo,,naltirilgan makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va

1-TOM, 10-SON

yuqori iqtisodiy oʻsish surʼatlarini saqlab qolish, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, qishloq xoʻjaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish boʻyicha institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqei yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini ragʻbatlantirish, hududlar, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib holda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiy ettirish, investitsiyaviy muhitni yaxshilash orqali mamlakatimiz iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga xorijiy sarmoyalarni faol jalb etish”. Mamlakatimizda ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash boʻyicha amalga oshirilayotgan kompleks chora-tadbirlar kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish va barqaror iqtisodiy oʻsish surʼatlarini taʼminlash imkonini bermogʻda. Respublikamizda “ishbilarmonlik – biznes yuritish uchun amaliy qulay sharoit tugʻdirib berish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni har tomonlama qoʻllabquvvatlash va ragʻbatlantirish real iqtisodiyotni isloh etishning navbatdagi eng muhim yoʻnalishiga aylanmogʻi zarur” “...2016-yilda 32 ming taga yaqin yoki 2015-yilga nisbatan 18 foizga koʻp kichik biznes subektlari tashkil qilinishiga turtki boʻldi. Kichik biznesning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi hissasi 56,9 foizgacha, sanoatda esa 45 foizgacha oshdi”. “...kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka keng erkinlik berish, ularning faoliyatiga davlat organlarining aralashuvini tubdan qisqartirish, huquqbuzarliklarning barvaqt oldi olinishini taʼminlash, ularning profilaktikasi samaradorligini oshirish va huquqbuzarliklarga yoʻl qoʻyilmaslik davlat siyosatining muhim ustuvor yoʻnalishi va davlat organlarining birinchi darajali vazifasi etib belgilangani bu boradagi ishlar sifat jihatidan yangi bosqichga koʻtarilganidan dalolat beradi.” Mamlakatimizda mustaqillik yillarida qishloq xoʻjaligida chuqur tarkibiy islohotlar oʻtkazilib, sohada bozor munosabatlarini shakllantirish, mulkchilikning nodavlat shakliga oʻtish, mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish, dehqon va fermer xoʻjaliklari faoliyatini yoʻlga qoʻyish kabi muhim masalalarni hal etishga katta eʼtibor berildi. Bugungi kunda fermerlik farakati jadal rivojlanib, dehqonchilikda: gʻallachilik, paxtachilik, sholikorlik, mevasavzavotchilik hamda chorvachilikda: qoramolchilik, qoʻychilik, qorakoʻlchilik, parrandachilik, asalarichilik, baliqchilik yoʻnalishlarida hamda mahsulotlarni qayta ishlash sohalarida faoliyat koʻrsatayotgan koʻp tarmoqli fermer xoʻjaliklari rivojlanib bormogʻda. Respublikamizda fermer xoʻjaliklarining yuqori surʼatlarda rivojlanishi natijasida 2000-2016 yillarda qishloq xoʻjaligi mahsulotlari ishlab chiqarishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi 73,6 foizdan 98,2 foizga oshgan. Soʻngi

1-TOM, 10-SON

yillarda raqamli iqtisodiyot tez suratlarda o'sib bormoqda. Raqamli iqtisodiyotning o'sishi raqamli va mobil texnologiyalar bilan bevosita bog'liq bo'lgan texnologiyalar rivojlanishining hozirgi bosqichida va bozorlarning hozirgi holati sharoitida raqamli iqtisodiyotni maqsad sifatida emas, balki iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish vositasi sifatida ko'rib chiqish kerak. Shuning uchun, raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikda marketing faoliyatini rivojlantirish kerak. Raqamli iqtisodiyot – bu siyosiy -iqtisodiy, ilmiy- ijtimoiy , madaniy va ma'rifiy munosabatlardagi aloqalarni raqamli texnologiyalarni qo'llash yordamida amalga oshiruvchi yangi timiz bo'lib, raqamli iqtisodiyot sharoitida “raqamli tadbirkorlik” alohida ahamiyat kasb etadi . Raqamli iqtisodiyotning asosiy vazifalari : - Raqamli biznes va tadbirkorlikni yaratish; - Korxonalarining barqaror rivojlantirishga yordam beruvchi investitsiyalar bilan ta'minlashga alohida e'tibor qaratish ; Raqamlashtirish jarayonini boshdan kechirayotgan 21-asr har bir ijtimoiy munosabatga raqamli muxitni olib kirishni talab qilmoqda. Hammamiz uchun bir dek qiziq xisoblanadigan raqamli iqtisodiyot ushbu davrda barcha tarmoqlardan bir qadam oldinda desak xato bo'lmaydi . Har bir davlat va jamiyatning farovon hayot kechirishi, eng avvalo, kuchli iqtisodiyot orqali ta'minlanadi . Bugungi kunda marketing tushunchasi biznesning ham onasi ham otasiga aylanmoqda. Marketing tushunchasi bozor faoliyati bilan bog'liq bo'lib, olimlar turlicha ta'riflaydi. Marketing – bu bozorda samarali faoliyat ko'rsatishning mujassamlashishidir. Bu atama dastlab 1902 – yilda Amerika Qo'shma Shtatida (AQSH) paydo bo'lgan bo'lib , keying yillarda boshqa chet davlatlariga ham marketing tushunchasi kirib bordi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikda marketing faoliyatini rivojlantirar ekanmiz , eng avvalo “ Marketing ” so'ziga to'xtalib o'tish kerak. Marketing (inglizcha : market – “bozor” , “ bozordagi harakat” , “faoliyat”) – korxonaning tovarlar ishlab chiqarish va sotishini tashkil etish hamda boshqarish shakli . Marketing tushunchasi, barcha kompaniyalari iste'molchilar ehtiyojlarini oldindan ko'ra bilish va iste'molchilariga ehtiyojlarini qondirishga imkonini berdi . Marketing texnologiyalaridan foydalanish bu faqat kompaniya yoki firmalarda ishni tashkil etish va uni boshqarish emas , balki boshqaruv jarayonlarida ijodiy yondashuv hamdir .Raqamli iqtisodiyot sharoitida bozorlarda kuchayib borayotgan raqobatda kichik biznes va tadbirkorlikda marketing faoliyati va marketing dasturlar samaradorligini belgilab beradi . Marketing faoliyati bugungi kundagi zarur vositalarinibilish va ularni amalyotga joriy etish kompaniya va firmalarga bozorda muvaffaqiyatga erishishga (raqobatga bardosh bera oladigan yordam beradi. Zamonaviy bozor sharoitida raqobatbardosh mahsulotlarning

1-TOM, 10-SON

(Tovarlarning) mavjudligi har doim ham yetarli emas va ichki bozorni to'liq amalga oshirish uchun marketing vositalarinining nazariy va amaliy jihatlarini amalga oshirish zarur, chunki kompaniya va firmalarning marketing siyosatida barcha tarmoqlari samarali va samarali foydalanish muhim kasb etadi . Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikda marketing faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini bozor mexanizmi elementlari, uning tamoyillari va funksiyalaribilan bog'liq ravishda chuqur o'rganmay turib, iqtisodiyotni (raqamli iqtisodiyotni) rivojlantirish juda qiyin kechadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi . //Xalq so'zi ,2017 yil 23 dekabr
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “ 2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida ”gi 2022 yil 28 yanvardagi PF – 60 Farmoning 1- Ilovasi .
3. . Abulqosimov X.P. Korxonaning xalqaro marketing faoliyati -T.: 2002 y . 114-b
4. A.Mamanazarov , M.Mamanazarov Marketing terminlari izohli .T., Sharq-2012 –y
5. F.T. Bazarova Marketing: O'quv qo'llanma / F.T. Bazarova. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi; - T.: Iqtisod-Moliya, 2015.- 424 b.

1-TOM, 10-SON
BOLALARDA O'TKIR ICHAK INFEKSIYALARI.
Izomov Tohir Islomovich

Xamdamova Mehriniso Rustam qizi

Mamadiyeva Zarifa Norboyevna

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali

Annotatsiya: O'tkir ichak infeksiyalari bolalarda yuqumli patologiyalar tarkibida etakchi o'rinlardan birini egallaydi. Yuqumli diareya, aralash infeksiyalarning yuqori chastotasi, tez-tez salbiy oqibatlariga olib keladigan va silliq bo'lmagan kursni keltirib chiqaradigan turli xil etiologik omillar (bakteriyalar, viruslar va protozoi) zamonaviy talablarga muvofiq terapevtik yondashuvlarni optimallashtirish yo'llarini izlash zarurligini asoslaydi. Ushbu maqolada bolalarda o'tkir ichak infeksiyalari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: O'tkir ichak kasalliklari, infeksiya, diareya, gastroenterit, pakana gijja, kolit.

Dunyoda har yili bir milliardga yaqin diareya kasalliklari ro'yxatga olinadi. Ichak o'tkir yuqumli kasalliklari tobora muhim ahamiyat kasb etib JSST ma'lumotiga ko'ra yiliga taxminan 1,7 milliard odam turli xil etiologiyali o'tkir diareyadan aziyat chekadi va 5 yoshgacha bo'lgan bolalarning o'limi yiliga 1,5 milliongacha etmoqda. Shu sababli issiq iqlimli va rivojlanayotgan mamlakatlarda bakterial etiologiyali ichak o'tkir yuqumli kasalliklari sog'liqni saqlash tizimidagi davlat ahamiyatidagi muammoga aylangan. Rivojlangan mamlakatlarda kishi boshiga yiliga o'rtacha kamida 3 martagacha diareya to'g'ri kelib, 2,5-3,2 mln ga yaqin gastroenterit holatlari o'lim bilan yakunlanmoqda. So'nggi yillarda bolalar ichak o'tkir yuqumli kasalliklarining sababchilari sifatida enterobakterialar oilasidan Escherichia, Citrobacter va Proteus infeksiyalari taxmin qilinmoqda. Escherichia, Citrobacter va Proteus oilasidagi bakteriyalarning monokulturalarining morfologik belgilari va virulentlik omillari bo'yicha qiyosiy tavsiflash uchun ilmiy ma'lumotlar mavjud.

Asosiy belgilari. Qorinda og'riq, ichning suyuq, qonli, shilimshiqli, yiringli ketishi, ishtahasizlik, ko'ngil aynish, qayt qilish, tana haroratining ko'tarilishi, haroratning tushib ketishi. O'tkir yuqumli ichak kasalliklari ko'ngil aynishi, ishtahasizlik, ko'p miqdorda qayt qilishi, qorinda og'riq, ichning suyuq o'tishi, tana haroratining ko'tarilishi yoki tushib ketishi bilan xarakterlanadi.

Etiologiyasi bo'yicha o'tkir ichak infeksiyalarining qo'zg'atuvchilarini shartli besh guruhga bo'lish mumkin. 1. Bakterial etiologiyali: a) patogen enterobakteriyalar,

1-TOM, 10-SON

ich terlama va paratif A, B qo'zg'atuvchilari, shigellalar, salmonellalar, iyersineozlar, vibrionlar va boshqalar; b) shartli patogen mikroorganizmlar: stafilokokklar, proteylar, klostridiyalar, ko'k-yiring tayoqchalar. sitrobakteriya, enterobakteriyalar. 2. Virusli etiologiyali: Rotaviruslar, adenoviruslar, enteroviruslar, kolisiviruslar. 3. Sodda jonivorlar (protozoilar): patogen amyobalar, lyambliyalari, balantidiyalari. 4. Gijjalar: askarida, ostritsa, pakana gijja, qoramol va cho'chqa solityorlari. 5. Shartli patogen zamburug'lar: S. albicans, C. Tropicalis, C. Krusei, C. parapsilosis. O'I qo'zg'atuvchilari tashqi muhitga chidamli, uzoq vaqt qo'lda, idishlarda, o'yinchoqlarda hamda bemor axlati bilan ifloslangan suvda saqlanadi. Ulardan ba'zi birlari hatto past haroratda ham ko'payish xususiyatiga ega. Viruslar va mikroorganizmlar qaynatganda va xlor saqlovchi, dezinfeksiyalovchi moddalar ta'sirida halok bo'ladi.

Asosiy klinik sindromlar. Gastrit: yakka holda kam uchraydi. Kasallik o'tkir boshlanadi, bola ko'ngil aynishi, qusishi, epigastral sohada og'riqdan shikoyat qiladi. Tana harorati ko'tariladi. Gastrit sindromi asosan ovqat toksikoinfeksiyasida kuzatiladi. So'nggi vaqtlarda o'tkir va surunkali gastritning etiologik faktori Helicobakter pylori ekanligi aniqlandi. Enterit. Doimiy belgisi tezlashgan suyuq ich kelishi, katta yoshdagi bolalar qorinda kindik atrofida og'riqqa shikoyat qiladi. Erta yoshdagi bolalarda qorni og'riganligi bezovtalik bilan, emizikli bolalar esa oyoqlarini qimirlatib yig'laydi. Qorin dam bo'lishi va ichak g'uldirashi xos, enteritda axlat xarakteri teztez, suyuq, ko'p, yaxshi hazm bo'lmagan ovqat mahsulotlari bilan. Axlat ko'pincha badbo'y hidli bo'lib, terini ta'sirlantiradi. Hatto emizikli bolani yaxshi toza tutilsa ham, anus atrofi qizarib, yallig'lanish dumba va songacha tarqaladi. Enteritdagi axlat turlicha bo'ladi: salmonellyozda yashil-qo'ng'ir tusda bo'lib, o'ziga xos hidga ega bo'ladi. Esherixiozda axlat sariq — sabzi rangda bo'ladi. Kolit. Bunda axlat najas xarakterini yo'qotadi, kasallik avj olgan davrda najas yashil-qo'ng'ir rangli yiring aralash, shilimshiq, ba'zan qonli tusda bo'ladi. Bunday najas «Ichak tupugi» deb ataladi. Bola tez-tez hojatxonaga qatnaydi, lekin har urinishda defekatsiya sodir bo'lmaydi. Shunday og'riqli yolg'on chaqiriqlar (tenezm) dizenteriya uchun xarakterli. Bir yoshgacha bolalarga kasallik bezovtalanishi oyoqlarni qimirlatib yig'lash, kuchanganda yuzi qizarib axlat chiqmasligi ko'rinishida namoyon bo'ladi. Kolit og'ir kechganda anus atrofi qizarib bezillab turadi. Qorin ichkariga tortilgan. Palpasiyada yo'qon ichak bo'ylab o'ng yonbosh sohada g'uldirash aniqlanadi. Kolit sindromi «invaziv» O'I da birinchi navbatda dizenteriya, salmonellyoz, enteroinvaziv esherixioz, stafilokokkli infeksiya va boshqa o'tkir ichak infeksiyalarida kuzatiladi. Laborator tashxisoti. O'I og'ir shakllaridan stafilokokkli infeksiya, salmonellyoz, qorin

1-TOM, 10-SON

tifining septik turini aniqlash maqsadida qon ekiladi. Ekish uchun qon, axlat kasallik boshlanishida antimikrob preparatlari tavsiyasidan oldin uy sharoitida yoki stasionarda tibbiyot hamshirasi tomonidan olinadi. Bir yoshgacha bolalar patogen stafilokokk, enteropatogen eshcrixiya, dizenteriya, salmonellyoz, patogen floralar; Proteus, klcbicilla, Compilabacter, cytrobacteria, rotaviruslarga tekshirilishi tavsiya qilingan. Bir yoshdan uch yoshgacha bo'lgan bolalar ko'proq dizenteriya, salmonellyoz, esherixiyalar, iyersiniyalar, rotoviruslarga tekshiriladi. Uch yoshdan katta, maktab yoshdagi bolalar va kattalar ko'proq dizenteriya, salmonellyoz va iyersiniozga tekshiriladi. Epidemiologik ko'rsatmaga binoan barcha bemorlar vaboga tekshiriladi (forma 30). Bakteriologik tekshirishning taxminiy javobi 48 soatda, yakuniy javobi esa uch kundan so'ng olinadi.

Serologik tekshirish. Qon zardobi ichak mikroorganizmlarining spesifik antitelolariga tekshiriladi. Serologik tekshirish retrospektiv diagnostik ahamiyatga ega, bunda qon 6—7 kun oralab ikki marta olinadi. Kasallikning ikkinchi haftasida bir marta tekshirilganda antitelollar minimal diagnostik titri dizenteriya va iyersiniozda 1:200, salmonellyozda 1:400 bo'ladi. Tahlil natijasi qon olingandan bir kundan so'ng aniqlanadi. Zamonaviy usulda virusli diareyalar I FA yordamida rotavirusli infeksiyaga tekshiriladi. Titrning to'rt martaga oshishi diagnostik ahamiyatga ega.

Bugungi kunda chet elda nisbatan yangi dori, 5HT3 selektiv antagonisti serotoninergik retseptorlari - ondansetron gidrokloridi ushbu sifatda bolalarda foydalanish uchun tavsiya etiladi. Ushbu preparat og'iz va parenteral shakllarda, 0,1-0,15 mg/kg dozada mavjud. u sedasyon yoki sobiq trapiramidal reaksiyalar yo'qligi sababli yaxshi muhosaba qilinadi. Uning samaradorligini baholash bo'yicha tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, preparatni og'iz orqali yuborish qusish sindromining og'irligini kamaytiradi. Ondansetron, domperidon, trimetobenzamid, piri-Lamin - fenobarbital, metoklopramid, deksamtazon va prometazin samaradorligini baholagan 11 ta maqolaning meta-tahlil natijalari e'lon qilindi. Tadqiqotchilar gastroenterit bilan og'rikan bolalarda qusishni to'xtatish uchun tanlangan dori hali ham ondansetron degan xulosaga kelishdi. Uni qo'llash doimiy qusish, parenteral regidratatsiya va u bilan bog'liq kasalxonaga yotqizish xavfini kamaytiradi. Ondansetron (yoki uning mulkidan tashqari, boshqa antiemetika) faqat qusish og'iz regidratatsiya terapiyasini o'tkazishga to'sqinlik qiladigan holatlarda qo'llanilishi kerak. Loperamid gidrokloridi ichak harakatini inhibe qiluvchi eng samarali dorilardan biri sifatida tan olingan. Uning samaradorligi kattalardagi o'tkir diareya uchun qisqa muddatli simptomatik terapiya sifatida isbotlangan, ayniqsa

1-TOM, 10-SON

sayohatchilarning diareyasining engil shakllari bilan. Afsuski, loperamidning terapevtik spektri juda tor. Bu gemokolit klinikasi bilan invaziv diareya, qorin bo'shlig'i sindromi, febril isitma bilan kontrendikedir . Shiga-toksin ishlab chiqaruvchi Escherichia coli O157 tufayli kelib chiqqan o'tkir diareya uchun foydalanish mumkin emas. 20 ta tizimli sharhlar va RCT natijalari e'lon qilindi, unda bolalarda o'tkir gastroenterit uchun turli xil terapiya variantlarining ta'siri baholandi.

Taqqoslash tashxisoti. Erta yoshdagi bolalarda O'IK dispetsiya, pilorospazm, pilorostnoz, birlamchi laktoza yetishmasligi, seliakiya, ferment yetishmovchilikning orttirilgan shakllari. mukovissidoz, allergik enterit. invaginatsiya, tug'ma adrenogenital sindromda tuz yo'qotish sindromi bilan taqqoslab tashxislanadi. Dizenterivaning og'ir shakli o'tkir neyroinfeksiya, gripp bilan farqlanishi kerak. Qorinda kuchli og'riqni appenditsit, gemorragik vaskulitning abdominal shakli Sheylen-Genox kasalligi, gepatit, soxta tuberkulyoz, gijja kasalliklari. Iyamblioz, Mekkel divertikuli yallig'lanishi, Kron kasalligi, nospesifik yarali kolit bilan qiyosiy tashxislash kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Guerrant, R.L. Practice guidelines for the management of infectious diarrhea / R.L.Guerrant [et al.] // Clin Infect Dis. - 2001. - V. 32, № 3. - P. 331-351.
2. Мухамедов И. М., Юсупов М. И., Шайкулов Х. Ш. ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЙ ДИАГНОЗ ЭНТЕРОКОЛИТОВ У ДЕТЕЙ //Innova. – 2022. – №. 2 (27). – С. 35-39.
3. King, C.K. Managing acute gastroenteritis among chil dren: oral rehydration, maintenance, and nutritional therapy
4. Иванов А.Н. «Инфекционне болезни с экзантемами». Москва. 1987

Г

1-TOM, 10-SON
ABOUT SOME METHODS OF TEACHING LATIN IN MEDICAL HIGHER
EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Makhmudov Zafar Mardanovich, (94)4774510, e-mail:
maxmudovzafar4510@gmail.com, Samarkand state medical university, Samarkand,
Uzbekistan

Abstracts: This article describes the methodology of teaching Latin as the main language of the medical branch. About the role of the Latin language in medical higher education. On the effectiveness of teaching Latin by an integrated method with other subjects. An example of declension in Latin of nouns with adjectives in comparison with the Uzbek language is also given.

Key words: education, Latin, medical, terminology, term, medical terminology, learning, institution.

Among all subjects taught in higher medical educational institutions, Latin is of particular importance. Today in our Samarkand State medical university Latin is not listed as a foreign language or any other language, but is a separate part of normal and topographic human anatomy, and in this regard, the discipline of the Latin language occupies a special place among the physiological and anatomical sciences. The methodology of teaching Latin is not similar to the methodology of teaching exact and humanitarian disciplines, a special approach is needed to teaching this subject, because no one speaks this language today.

First of all, it is necessary to interest students in this discipline, to discover new features of this subject day after day, to tell them what an important place it has in their future profession. In this, the orthographically correct spelling of each part of a person comes out in the first place. To implement the above-mentioned methods of teaching this discipline is necessary. Based on my many years of experience in this field, I will share with readers my most acceptable skills and practices.

Today, teaching Latin in medical higher educational institutions has become an integral part of medicine, since all diagnoses of patients, prescribing and writing prescriptions are undoubtedly carried out in Latin. Since, according to the Decree of the President of Uzbekistan dated April 1, 2022, on the establishment of Samarkand state medical university and further improvement of personnel training system in the field, the requirements for teaching disciplines have intensified, serious views have been acquired on the training of future doctors and healthcare specialists. At the same time, the Latin language course is an important part of medical education. Currently,

1-TOM, 10-SON

Latin is being studied at a medical higher educational institution at the faculties of medicine, pediatrics, dentistry, medical prevention, medical biology, folk medicine, pharmacy, higher nursing etc.

It can be said that Latin has become the main language along with other languages of the university. Students get acquainted with the basics of medical terminology for the successful continuation of training in the specialties of medicine. The purpose of the teaching methodology of Latin is to explain in an accessible, simple language to students in an integrated method with other subjects: for example, with Uzbek, Russian, English, French and German, anatomy, physiology, the basics of public health protection, which are conducted at our university.

The main task of the teaching methodology of the Latin language is to form professional competence in medical terminology among students, mastering the basics of the Latin language, which gives them the opportunity to read, write and translate correctly, as well as explain the essence of the text. In the process of teaching Latin, interdisciplinary teaching methods are implemented that improve the perception and memorization of medical terms among students, this integrated method of teaching Latin performs both general education and educational tasks.

As you know, general education tasks include enriching the vocabulary of Greek-Latin origin, expanding horizons in the field of medical terminology, developing logical thinking, and of course, improving the medical culture of students. The educational objectives of the integrated method of teaching Latin are to introduce students to the history of the emergence of the Latin language, its content and essence, the role of the development of world culture and science. With the integrated method of teaching Latin, it is very convenient to coordinate a calendar-thematic plan: for example, in Latin, the fourth lesson, if the declension of nouns, then in English, Russian and Uzbek, too, so that the declension of nouns takes place — in this case it will be easy to perceive and remember. Nouns in Latin are divided into five declensions, depending on the final sounds of the base, in accordance with belonging to a particular declension, they take different case endings. And in the Russian language the same thing, there are three main declensions, and in the Uzbek and English languages the same thing, there is one main declensions.

Accordingly, in Latin, the first declension includes nouns and adjectives, the basis of which ends in -a; therefore, it can also be called the declension -a. Feminine nouns belong to it, which are in nom. sing. have the ending -a, in gen. sing. - ae, e.g.: schola, scholae - school, schools; villa, villae - villa, villas. This also includes a small

1-TOM, 10-SON

group of masculine nouns denoting a male profession or belonging to a particular nationality (the natural sign associated with the meaning of the word is decisive); for example: poēta, poētae - poet; agricōla, agricōlae - farmer; Persa, Persae - Persian. Imagine, and in Uzbek and English, too, the nouns of masculine, feminine and general genders with the ending -a, -ī belong to the first declension. This matching method gives students a good opportunity to memorize the topics they are studying. Here is an example of declension: Nominativus beautiful girl -puellā pulchrā, good friend -amīcā bonā. Genetivus beautiful girl -puellae pulchrae, good friend -amīcae bonae, Dativus beautiful girl -puellae pulchrae, good friend -amīcae bonae, Accusativus beautiful girl -puellam pulchram, good friend -amīcam bonam, Ablativus beautiful girl -puellā pulchrā -a good friend -amīcā bonā. In the same way, Latin can be taught by the method of intersubject communication with other subjects.

Literatures

1. Maxmudov, Z., Sharipov, B., & Bo'riyev, D. (2023). Tibbiyot universitetlarida lotin tili va tibbiy terminologiya fanini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari. *Science and innovation in the education system*, 2(1), 5-10.

2. Mardanovich, M. Z., Aliaskarovna, S. U., Kenjaevna, B. M., Genjebaevna, A. P., & Salimovich, S. B. (2021). Some Considerations about Legal Solutions and Practices of Certain Problems Writing Recipes. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 5341-5352.

3. ZAFAR, M., BOBUR, S., & DILMUROD, B. R. (2021). Scientific and pedagogical basis of teaching the theory of decisions in school chemistry. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(3), 192-196.

4. Maxmudov, Z. M., & Sharipov, B. S. (2021). LOTIN TILI VA TIBBIY TERMINOLOGIYA FANINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING DIDAKTIK TAMOYILLARI VA UNING ASOSI HAQIDA FIKRLAR. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 1028-1033.

5. Sharipov, B., Makhmudov, Z., & Buriyev, D. (2023). The role of teaching latin in the course of subject training of future foreign language teachers. *Science and innovation in the education system*, 2(1), 11-14.

6. Mardanovich, M. Z., Salimovich, S. B., & Arzimurodovich, B. D. (2021). Modern Methods of Teaching Latin and Medical Terminology in Uzbekistan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(5), 190-192.

1-TOM, 10-SON

7. Sharipov, B., Makhmudov, Z., & Buriyev, D. (2023). Features of teaching latin to students medical universities studying in english. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 2(1), 21-25.

8. Sharipov, B., Makhmudov, Z., & Buriyev, D. (2023). Influence of the latin language on the formation of medical terminology. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 2(1), 16-20.

9. Maxmudov, Z. M. Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanish istiqbollari. *Urganch davlat universiteti, "Ilm sarchashmalari*, 118-120.

10. Mardanovich, M. Z., Salimoviche, S. B., & Arzimurodoviche, B. D. (2021). Reviews of effective use of educational methods in teaching latin and medical terminology. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 381-386.

11. Maxmudov, Z. M. Retsept yozishda duch kelinadigan ayrim muammolarning qonuniy yechimi va amalda qo'llash haqida ba'zi mulohazalar,“. *O'zbekistonda ilmiy-amaliy tadqiqotlar" mavzusidagi*.

12. Maxmudov, Z. M. (2022). Teaching correct pronunciation of latin as an international language of medicine in medical education institutions, Global Technovation 5th International Multidisciplinary Scientific Conference Hosted From Paris, France. *March 30th*, 30-31.

13. Mardanovich, M. Z., & Salimovich, S. B. Auditoriyadan tashqari ta'lim-tarbiyaga maqsadli, tizimli yondashish. In *Конференция состоялась 5 марта 2022 года на базе Ташкентского государственного стоматологического института по адресу: Республика Узбекистан, 100047, г. Ташкент, ул. Махтумкули, 103. Цель конференции—знакомство и обмен опытом в обучении и в работе с цифровыми данными, технологиями их применения в гуманитарных* (p. 455).

14. Omonova, M., & Makhmudov, Z. (2023). Modern signs of using the quince plant in folk medicine. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(4), 41-45.

15. Qurbonova, Z., & Maxmudov, Z. (2023). LOTIN TILIDA KLINIK TERMINLARNING TO'G'RI QO'LLANISH YUZASIDAN FIKRLAR. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(3 Part 3), 23-27.

16. Махмудов, З. М., & Шарипов, Б. С. Талабаларнинг фанни яхши ўрганишлари учун психо–эмоционал таъсир этишда халқ мақол ва маталларидан

1-TOM, 10-SON

тўғри фойдаланиш (лотин тили ва тиббий терминология фани мисолида). *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych*, 112.

17. Maxmudov, Z. M. (2022). Lotin tili va tibbiy terminologiyani o'rganishda o'zbek tili grammatikasining o'rni. *Science and Education*, 3(11), 756-759.

18. Mardanovich, M. Z. (2022). The place of problematic and heuristic methods in the process of teaching latin and medical terminology.

19. Mardanovich, M. Z., Salimovich, S. B., & Arzimurodovich, B. D. (2021). Developing Students Attitudes Towards the Environment When Teaching a Foreign Languages. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 1(1), 199-201.

20. Maxmudov, Z. (2022). RETSEPTURADA ERITMALARNING QO'LLANILISHI YUZASIDAN AYRIM MULOHAZALAR. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(6), 524-527.

21. Makhmudov Zafar Mardanovich, Tuychiyev son of Nadir Khudoyberdi, Usmanov is the son of Sardar Fame. (2023). SOME OF THE MOST USED FORMS OF MEDICINE IN MEDICAL PRACTICE - THE USE OF TABLETS AND SOLUTIONS. THEORETICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF PEDAGOGICAL SCIENCES, 2(13), 20–26. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8008614>

22. Maxmudov Zafar Mardanovich, & Normurodova Sohiba Mallaevna. (2023). LOTIN TILINING ZAMONAVIY TILLARGA BEVOSITA VA BILVOSITA TA'SIRI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8034739>

23. Arziqulova Ozoda, & Maxmudov Zafar Mardanovich. (2023). NA'MATAK –BEBAHO NE'MAT. *Научный Импульс*, 1(9), 301–306. извлечено от <https://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/7722>

24. Maxmudov Zafar, & Normurodova Sohiba. (2023). KUNDALIK TURMUSHDA KENG QO'LLANILISHDA BO'LGAN SUYUQLIKLARNI IFODALOVCHI DORI SHAKLLARI HAQIDA CHET EL ILMIY NASHRLARIDAN OLINGAN FIKRLAR. *Involta Scientific Journal*, 2(5), 199–204. Retrieved from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/578>

25. Makhmudov Zafar Mardanovich, Tuychiyev son of Nadir Khudoyberdi, Usmanov is the son of Sardar Fame. (2023). SOME OF THE MOST USED FORMS OF MEDICINE IN MEDICAL PRACTICE - THE USE OF TABLETS AND SOLUTIONS. THEORETICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF PEDAGOGICAL SCIENCES, 2(13), 20–26. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8008614>

1-TOM, 10-SON
“O‘ZBEK XALQ DOSTONIDA OT OBRAZINING AKSI (“GO‘ROG‘LI”
DOSTONI MISOLIDA)

Shahlo Yoqubova – o‘qituvchi
68-Umumiy o‘rta ta’lim maktabi

Annotatsiya. Ushbu maqolada “Go‘ro‘g‘li” dostoniga alohida e‘tibor qaratilib, o‘zbek xalq og‘zaki ijodida otlarning madaniy, ramziy va tarixiy ahamiyati haqida so‘z boradi. Otlar asrlar davomida o‘zbek madaniyatining markaziy elementi bo‘lib, kuch, erkinlik va chidamlilik kabi qadriyatlarni ifodalaydi. Maqolada “G‘o‘ro‘g‘li”ni o‘rganish va undagi otlar tasviri orqali o‘zbek xalqi va bu ulug‘vor hayvonlar o‘rtasidagi chuqur madaniy aloqalar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, otlarning ramziy ma‘nosi, o‘zbek jamiyatidagi o‘rni va bu olijanob mavjudotlar orqali yetkaziladigan axloqiy saboqlarga chuqurroq kirib boradi. Maqolada ot timsolining hozirgi o‘zbek jamiyati, adabiyoti, san‘atida kengroq ta‘siri va madaniyatlararo ahamiyati haqida so‘z yuritiladi, ot timsolida chuqur ildiz otgan meros yoritiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek folklori, go‘ro‘g‘li dostoni, madaniy ahamiyati, ot timsoli, chavandozlik an‘analari, tug‘ilgan ot zotlari, ipak yo‘li savdosi, zamonaviy o‘zbek san‘ati, ma‘rifiy tashabbuslar, Markaziy Osiyo madaniyati, madaniy o‘ziga xoslik, erkinlik timsoli, madaniy meros.

Kirish. O‘zbek xalq og‘zaki ijodining boy gobelenida ot timsoli nafaqat ulug‘vor hayvonning jismoniy xususiyatlarini ifodalovchi, balki chuqur madaniy va ramziy ma‘nolarni ham o‘zida mujassam etgan kuchli timsol sifatida maydonga chiqadi. O‘zbek an‘naviy hikoyachiligi kontekstida “G‘o‘ro‘g‘li” dostoni otni qanday tasvirlash va hurmat qilishning yorqin namunasi bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu maqolada “G‘o‘ro‘g‘li” dostonidan foydalanib, ot obrazining o‘zbek madaniyatidagi ahamiyati chuqur o‘rganilib, bu ulug‘vor mavjudotlar va O‘zbekiston xalqi o‘rtasidagi chuqur bog‘liqlik tasvirlangan. Otlar qadimdan O‘zbekiston madaniyati va merosida markaziy o‘rin tutgan. Ular kuch, chidamlilik va erkinlik fazilatlarini o‘zida mujassam etgan bo‘lib, oddiy transportdan ham ko‘proq narsani anglatadi. Ularda o‘zbek xalqining turmush tarzi ko‘zgu, asrlar davomida qadrlanib kelayotgan qadriyatlar o‘z ifodasini topgan. “Go‘ro‘gli”da ot nafaqat sayohat tarzi, balki o‘zbek madaniyatining asl mohiyatining ramzi bo‘lib xizmat qiladi. Otning nafisligi, chaqqonligi, kuchi kabi jismoniy sifatlari “Go‘ro‘g‘li”da alohida ta’kidlangan.

Bu atributlar shunchaki tavsifdan tashqariga chiqadi; ular o‘zbek madaniyatiga chuqur singib ketgan qadriyatlar ramzidir. Otning tezligi tez qaror qabul qilish va

1-TOM, 10-SON

harakat qilishni, kuchi esa qat'iyat va chidamlilikni anglatadi. "Go'ro'gli" asarida bosh qahramon Go'ro'g'li o'zining ishonchli oti bilan chuqur aloqada bo'ladi, bu shunchaki hamroh emas. Munosabat inson va tabiat o'rtasidagi chuqur bog'liqlikni, shuningdek, sadoqat va o'zaro ishonch qadriyatlarini aks ettiradi. Go'ro'g'li oti qahramon fazilatlarini timsoliga, uning sarguzashtlariga sherik bo'ladi. "Go'ro'g'li"dagi ot shunchaki transport vositasi emas; erkinlikni ifodalaydi. Ot minish qobiliyati harakat erkinligini va to'siqlarni engib o'tish kuchini anglatadi. Bu o'zbek xalqining tarixiy ko'chmanchi turmush tarzi va ochiq dashtlar bilan chuqur bog'liqligi bilan hamohangdir. Ot "Go'ro'gli"da axloqiy saboqlar vositasi bo'lib xizmat qiladi¹.

Qahramonning o'z otiga munosabati mehr-oqibat, hamdardlik, barcha tirik mavjudotlarga hurmat kabi qadriyatlar namunasi. Ot ana shu axloqiy tamoyillarni tinglovchilarga yetkazuvchi vositaga aylanadi, epik hikoya orqali qimmatli hayotiy saboqlar beradi. "Go'ro'g'li"dagi ot obrazi zamonaviy o'zbek jamiyatiga ta'sir qilishda davom etmoqda. U xalqning mardlik, sadoqat va bardosh ruhi qadriyatlarini eslatuvchi bo'lib xizmat qiladi. Bu rivoyatlardagi ot o'rgatgan saboqlar dolzarbligicha qolmoqda va barcha yoshdagi o'zbek auditoriyasida aks-sado beradi. "Go'ro'g'li" va boshqa o'zbek xalq dostonlaridagi ot obrazi o'zbek adabiyoti va san'atida o'zgacha iz qoldirgan. Yozuvchilar, shoirlar va rassomlar bu hikoyalardan ilhom olishda davom etib, otning ramziylikni o'z asarlariga kiritadilar. O'tmish va hozirgi davr o'rtasidagi bu bog'liqlik otning madaniy timsol sifatida mustahkam kuchini ta'kidlaydi. O'zbek xalq dostonidagi "Go'ro'g'li"da ot timsoli shunchaki adabiy vosita bo'lmay, balki chuqur ildiz otgan madaniy qadriyatlar, erk ruhi, inson va tabiat o'rtasidagi mustahkam rishtalarning aksidir. Dostonda ot tasviri o'zbek xalqining bu olijanob jonzotga bo'lgan chuqur hurmati va ehtiromi bilan aks-sado berib, otning o'zbek madaniyatida tutgan o'rnini borligidan dalolat beradi. "Go'ro'g'li" va boshqa shunga o'xshash dostonlar ot siymosi yuksak hukmronlik qilayotgan O'zbekistonda hikoyachilik va madaniy merosning bardavom kuchining jonli dalilidir.

Otlar o'zbek madaniyatiga chuqur singib ketgan bo'lib, ko'pincha milliy g'urur va o'zlikni anglash timsoli bo'lib xizmat qiladi. Ot milliy gerb va gerblarda ko'zga tashlanadi, bu uning madaniy timsol sifatidagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Bu madaniy ramziylik "Go'ro'gli"dagi ot obrazi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning madaniy

¹ *Go'ro'g'li. O'zbek xalq dostonlari. T. Mirzayev yozgan so'zboshi, —SHARQ nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. 2006. Toshkent, B. – 3. [Gorogly. Uzbek folk epics. T. With a foreword T. Mirzaev, Main editorial office of the joint-stock company "SHARQ". 2006. Tashkent, p. 3.], [Гороглы. Узбекские народные эпосы. Т. С предисловием Т. Мирзаева, Главная редакция акционерной компании "SHARQ". 2006. Ташкент, стр – 3.]*

1-TOM, 10-SON

tayanch toshi rolini mustahkamlaydi. O'zbekistonda dostonlardan tashqari, zamonaviy hayotga ham cho'zilgan otchilikning boy an'analari mavjud. Mamlakatda ot poygasi, buzkashi (an'anaviy ot o'yini) va ot tomoshalari kabi turli xil ot sporti tadbirlari o'tkaziladi. Bu tadbirlar nafaqat ot sporti an'alarini saqlab qoladi, balki o'zbek xalqi va uning otlari o'rtasidagi mustahkam aloqani ham nishonlaydi². O'zbek xalqi o'zbek oti va axalteke kabi o'ziga xos zotlarni yetishtirish bilan mashhur bo'lgan otchilikning uzoq tarixiga ega. Bu ot zotlarini asrab-avaylash va muhofaza qilish borasidagi sa'y-harakatlar O'zbekiston madaniy merosini asrab-avaylashning muhim qismiga aylandi.

Tarixan O'zbekistonda otlar transport va qishloq xo'jaligida hal qiluvchi rol o'ynagan. Ular ko'chmanchi chorvachilik uchun zarur bo'lgan va Ipak yo'li savdo yo'llarining muvaffaqiyatiga hissa qo'shgan. Zamonaviy transport usullari rivojlangan bo'lsa-da, otlar o'tmish bilan aloqani saqlab, ba'zi qishloq joylarda o'z o'rnini topmoqda. Ot obrazi zamonaviy o'zbek san'atiga ta'sir qilishda davom etmoqda. Zamonaviy rassomlar ko'pincha otning ramziyligidan foydalanadilar va uni o'z ishlarida markaziy motiv sifatida ishlatadilar. Otlar tasvirlangan rasmlar, haykaltaroshlar va to'qimachilik nafaqat estetik jihatdan jozibali, balki bu hayvonlarning doimiy madaniy ahamiyatiga hurmat ko'rsatadi. O'zbekistonda ta'lim sohasidagi tashabbuslar an'anaviy xalq og'zaki ijodi, jumladan, "Go'ro'g'li" dostonlarini o'rganish va qadrlashga xizmat qilmoqda. Maktablar va madaniyat muassasalari bu hikoyalarni o'z o'quv dasturlariga kiritib, yosh avlodlarga bu ertaklarda ot gavidalantirgan qadriyatlar va madaniy belgilarni tushunishlarini ta'minlaydi. Otning o'zbek xalq og'zaki ijodidagi ta'siri O'zbekiston chegaralaridan tashqarida ham tarqalgan.

Umumiy madaniy aloqalar va tarixlarga ega bo'lgan Markaziy Osiyo mamlakatlari ham otlarni o'z xalq og'zaki ijodiga kiritib, ularning kuch va chidamlilik timsoli sifatidagi rolini ta'kidlaydi. Bu umumiy madaniy ramz Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. "Go'ro'g'li" va shunga o'xshash dostonlardagi ot obrazi O'zbekiston uchun ilhom va madaniy g'urur manbai bo'lib qolmoqda. Unda jasorat, erkinlik va sadoqat kabi azaliy qadriyatlar aks etgan bo'lib, ular mamlakatning tobora rivojlanib borayotgan jamiyatida dolzarbligicha qolmoqda. Odamlar va ularning otliq hamrohlari o'rtasidagi bu doimiy aloqa hikoya va madaniy merosning doimiy kuchini ta'kidlaydi. Ushbu qo'shimcha ma'lumotlarni o'z ichiga olgan holda o'zbek xalq dostonining "G'o'ro'g'li" asaridagi ot obrazining aks etishi haqidagi maqolangiz mavzuni yanada kengroq va chuqurroq o'rganish imkonini beradi.

² Zhirmunsky V.M., Khadi Zarif. T. *Uzbek folk heroic epic.* - Moscow: GИИЛ, 1947. - pp. 165–279; [Жирмунский В. М., Зарифов Х. Т. *Узбекский народный героический эпос.* – Москва: ГИИЛ, 1947. – С. 165–279];

1-TOM, 10-SON

Xulosa. O'zbek xalq og'zaki ijodi gobelenlarida ot timsoli nafaqat jismoniy sifatlarni, balki chuqur madaniy va ramziy ma'nomlarni ham o'zida mujassam etgan holda murakkab to'qilgan. "Go'ro'g'li" dostoniga e'tibor qaratgan ushbu maqola o'zbek xalqi bilan bu ulug'vor mavjudotlar o'rtasidagi murakkab aloqani ochib berdi, ularning ahamiyatiga chuqurroq kirib bordi. Ot kuch-quvvat, erkinlik, chidamlilik va jasorat ramzi bo'lib, asrlar davomida o'zgarmas bo'lib kelgan qadriyatlarni ifodalaydi. U o'zbek xalqining madaniy sayohatida xalq ruhini o'zida mujassam etgan sobit hamroh bo'ldi.

O'zbekiston zamonaviy davrga o'tayotgan bo'lsa-da, otlar xalqning madaniy o'ziga xosligining ramzi bo'lib qolmoqda. Ot siymosi milliy timsollar, chavandozlar an'analari va zamonaviy san'atda o'ziga xos o'rin tutgani uchun o'zbek xalqi qalbi va qalbida aks-sado beradi. "G'o'ro'g'li"da ot orqali yetkazilgan odob-axloq saboqlari o'zbek jamiyati tomonidan qadrlangan odob-axloq tamoyillari, jumladan, mehr-oqibat, hamdardlik, butun hayotga hurmat ko'rsatishni aks ettiradi. Ushbu saboqlar axloqiy qadriyatlarni etkazishda hikoya qilishning mustahkam kuchidan dalolat beradi. Ot qiyofasi nafaqat o'tmish bilan jaranglaydi, balki hozirgi o'zbek jamiyatiga ham ta'sir ko'rsatadi. U rassomlar uchun ilhom manbai, adabiyotning markaziy motivi va ta'lim tashabbuslarining muhim elementi bo'lib qolmoqda. Qolaversa, ot ramzi milliy chegaradan oshib, O'zbekistonni Markaziy Osiyodagi qo'shnilar bilan umumiy madaniy ramz orqali bog'laydi. Bu umumiy meros Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasida madaniy aloqalarni mustahkamlovchi ko'prik bo'lib xizmat qiladi. Pirovardida, "Go'ro'g'li" va shunga o'xshash dostonlardagi ot obrazi o'zbek madaniyatining o'zgarmas qadriyatlari ramzi va tayanch toshi bo'lib qolmoqda. Bu o'zbek xalqining ertakchilik qudrati, merosi va bardavom ruhidan dalolat beruvchi abadiy bog'liqlikning aksidir.

**1-TOM, 10-SON
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Go'ro'g'li. O'zbek xalq dostonlari. T. Mirzayev yozgan so'zboshi, —SHARQ nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. 2006. Toshkent, B. – 3. [Gorogly. Uzbek folk epics. T. With a foreword T. Mirzaev, Main editorial office of the joint-stock company “SHARQ”. 2006. Tashkent, p. 3.], [Гороглы. Узбекские народные эпосы. Т. С предисловием Т. Мирзаева, Главная редакция акционерной компании “SHARQ”. 2006. Ташкент, стр – 3.]
2. Khaldarkhan. Narrator: Ergash Jumanbulbul oglu, Written by: Hody Zarif and Ergash Jumanbulbul oglu, T., Publishing house of literature and art named after Gafur Gulyam, P. - 55. Халдархан. Рассказчик: Эргаш Джуманбулбул оглы, Написавший: Ходи Зариф и Эргаш Джуманбулбул оглы, Т., Издательство литературы и искусства им Гафура Гуляма, С. – 55.
3. Metin Ekici: Türk dünyası incelemeleri dergisi. Savı İL İzmir. 1997. S. - 239.
4. Zhirmunsky V.M., Khadi Zarif. T. Uzbek folk heroic epic. - Moscow: GINL, 1947. - pp. 165–279; [Жирмунский В. М., Зарифов Х. Т. Узбекский народный героический эпос. – Москва: ГИХЛ, 1947. – С. 165–279];
5. Раззоқов Ҳ. ва бошқ., Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди, Тошкент, 1980. —ЎҚИТУВЧИ нашриёти, Б. – 229 -230. Razzakov and others. Uzbek folk oral poetry literature, Tashkent, 1980. Publishing house "O'QITUVCHI", P. - 229-230. [Раззаков и др. Узбекская народная устная поэтическая литература, Ташкент, 1980. Издательство “ЎҚИТУВЧИ”, С. – 229 -230.],
6. Ходи Зариф, —Равшан достони ҳақида, Эргаш шоир ва унинг дostonчиликдаги ўрни, тадқиқотлар, 2 китоб, Тошкент, —ФАН нашриёти, 1971, Б. – 60 – 61. Hody Zarif, About the epic “Ravshan”, poet Ergash and his place in oral poetry, research, 2-book, Tashkent, Publishing house “FAN”, 1971, P. - 60 - 61. Ходи Зариф, Про эпос “Равшан”, поэт Эргаш и его место в устной поэзии, исследования, 2-книга, Ташкент, Издательство “ФАН”, 1971, Б. – 60 – 61.

1-ТОМ, 10-SON
САМООБРОЗОВАНИЕ

Хусайнова Феруза Тахировна
Абдуллаев Баязид Шакарбекович

Аннотация: Статья посвящена комплексу важнейших проблем современной музыкальной педагогики – проблемам организации самостоятельной работы студентов. Рассматриваются основные характеристики индивидуальности, необходимые для полноценного самоанализа. Раскрываются принципы и методы педагогической работы для развития навыков самоучения.

Ключевые слова: педагогика; стратегическая мотивация; тактическая мотивация; аксиологические приоритеты; самонаблюдение.

Реалии современного образовательного процесса свидетельствуют о все возрастающей роли самостоятельной работы учащегося. В истории отечественной педагогики сохранились факты, свидетельствующие, что некоторые видные ее представители ставили перед собой одну из труднейших задач общей педагогики – задачу самоактуализации потенциала ученика, и успешно решали ее. Работая с учеником в классе, они часть урока посвящали моделированию домашних занятий своего питомца, выделяя продуктивные, целесообразные способы этих занятий и указывая на прямо противоположные им.

К сожалению, подобная практика нечасто встречается в наши дни.

В этих условиях могут помочь специальные теоретико-методические разработки и рекомендации, ориентированные на рационализацию самостоятельной учебной деятельности учащихся, способствующие тем самым процессам самоактуализации в контексте этой деятельности.

В.Ю. Григорьев констатирует, что «самостоятельная работа дома – это не только овладение профессиональными навыками, но и сложный процесс самовоспитания личности, формирование ее позиций, развитие творческого подхода к решению проблем, инициативы, самооценки, умения ставить цель, планировать свои занятия, анализировать достижения и ошибки» [1, с. 3].

Иными словами, самостоятельная работа, будучи умело организованной, обретает новые качественные черты и особенности, трансформируется в самообучение, что собственно и должно выступать в виде стратегической цели учебно-воспитательного процесса. (В дальнейшем будет показано, что так происходит не всегда. Самостоятельно можно работать как хорошо, так и

1-ТОМ, 10-СОН

плохо. Из чего и следует, что учащимся, во всяком случае большинству из них, в этом отношении надо помогать).

На последующих страницах методической разработки В.Ю. Григорьева рассматривается широкий круг вопросов, в числе которых: первичное ознакомление учащегося с новым для него информацией; создание в ходе работы интерпретаторской концепции; этап воплощения замысла (отбор технических средств, практическое овладение ими); этап проверки и корректировки проделанной работы, уточнения начального замысла.

Отдельно анализируются В.Ю. Григорьевым виды и разновидности самостоятельной работы учащихся. Выделяются два основных подхода – педагогический и научный. В первом случае процесс овладения новым материалом трактуется учащимся, в первую очередь, как преодоление технических трудностей, причем «работа происходит хаотично, примитивно, путем «проб и ошибок», бездумного повторения, опыт обобщается плохо, навыки накапливаются медленно, а время занятий используется неэффективно» [1, с. 15].

Что касается второго подхода, то В.Ю. Григорьев отмечает в качестве атрибутивных такие его черты и особенности, как умение учащегося ставить перед собой в начале работы те или иные цели, использовать метод своего усвоения, сосредотачиваться в ходе занятий на решении основных, «ключевых» задач, уметь критически оценивать свои действия и т. д.

Наряду с работой В.Ю. Григорьева может быть отмечено и исследование Б.Л. Кременштейн «Воспитание самостоятельности учащегося» [2].

Главное, полагает Б.Л. Кременштейн, приучить учащегося внимательно вслушиваться в собственное, находить в нем – без указаний со стороны – те или иные недочеты, дефекты, все то, что требует исправлений.

Большую помощь в формировании самостоятельности может оказать, по Б.Л. Кременштейн, разучивание (а затем и публичное исполнение) учащимся тех или иных действий, работа над которыми проводилась в «автономном режиме», без подсказок педагога.

В некоторых случаях, как указывает Б.Л. Кременштейн, приходится сталкиваться с пассивностью ученика, которая резко снижает «коэффициент полезного действия» занятий. Анализируя подобные ситуации, Б.Л. Кременштейн приходит к заключению, что пассивность ученика объясняется подчас не столько его индивидуальными особенностями и свойствами, сколько

1-ТОМ, 10-СОН

действиями педагога, его чрезмерной, гипертрофированной активностью, которая в итоге парализует инициативу ученика, сводит на нет поисковую направленность его деятельности.

Следует со всей серьезностью отнестись к этому соображению многоопытного педагога. Всесторонне обоснованное и аргументированное, оно является важным напоминанием педагогу-практику. Нельзя забывать, что в целесообразно и гармонично сбалансированном учебном процессе такие качества, как активность и самостоятельность сливаются воедино, динамически взаимодействуют друг с другом. И если возможны ситуации в обучении, когда активность ученика функционирует сама по себе, не проявляясь реально в самостоятельности решений и действий, то представить себе самостоятельность вне познавательной активности весьма сложно.

Вопрос о самостоятельных действиях учащегося в русле работы над работой затронут не случайно. Самостоятельность закладывает основу, создает необходимый контекст для выхода учащегося на уровень самоучения.

Литература:

1. Григорьев В.Ю. Самостоятельная работа по специальности: принципы и методы. М., 1988.
2. Кременштейн Б.Л. Воспитание самостоятельности учащегося в. М., 2009.

1-TOM, 10-SON

Turgunov Shukhratjon, shuhratturgunov98@gmail.com

Teacher, Uzbekistan state world languages university.

The Lexico-Semantic Field of Negative Emotions in English and Uzbek: A Cognitive Perspective

Abstract

This article provides a comparative analysis of the lexico-semantic fields of negative emotions in English and Uzbek through a cognitive linguistic approach. It examines key concepts including negative emotion terms, conceptual metaphors, and cultural scripts related to emotions of anger, sadness, fear and disgust in both languages. The analysis reveals similarities and differences in how these emotions are categorized and conceptualized in English versus Uzbek cultures. Major findings show that while basic emotions can be labeled universally, finer semantic distinctions and metaphorical construals of emotions vary between individualistic and collectivistic perspectives. Norms of emotional expression are also shaped by distinct cultural models. The study enhances understanding of how language interacts with cultural context to both reflect and influence emotional experience.

Key words: negative emotions, emotion terms, conceptual metaphors, cultural scripts, cognitive linguistics, cross-cultural differences, language and culture, anger, sadness, fear, disgust, individualism, collectivism

Introduction

Emotions are a universal human experience that exist across all cultures and languages. However, the ways in which emotions are conceptualized and expressed can vary significantly between linguistic and cultural groups (Elfenbein & Ambady, 2002). This paper aims to compare the lexico-semantic field of negative emotions in English and Uzbek from a cognitive linguistic perspective. Specifically, it will analyze the main emotion terms, conceptual metaphors, and cultural scripts associated with negative emotions in both languages. A better understanding of these similarities and differences can provide insights into how language shapes emotional experience and expression.

Negative emotion terms in English and Uzbek with additional details:

All languages contain lexemes that label the basic negative emotions such as sadness, fear, anger and disgust. In English, these key terms are 'sadness', 'fear', 'anger', and 'disgust'. In Uzbek, some direct translations of these terms exist, such as 'hazan' for sadness and 'qo'rqinch' for fear.

1-TOM, 10-SON

However, the words used to label emotions can differ substantially between languages due to variations in semantic domains (Wierzbicka, 1999). For example, the English term 'anger' is expressed through two separate but related words in Uzbek - 'tushkunlik' and 'qayg'u'. 'Tushkunlik' refers more to a short-lived burst of irritation or annoyance, while 'qayg'u' denotes a deeper sense of indignation or outrage (Russell, 1991, p.16). This subtle distinction in how anger is categorized semantically points to cultural-linguistic influences on emotional experience.

Another divergence is evident for the emotion of disgust. Uzbek lacks a direct translation and instead uses the more generalized term 'tuyulish', which incorporates feelings of revulsion as well as distaste, disapproval and aversion (Wierzbicka, 1999, p.12). The absence of a single-word equivalent in Uzbek suggests disgust may not be conceptualized as a basic emotion in the same way as in English.

These differences in negative emotion lexicons between the two languages provide insights into how the respective cultures perceive and categorize subjective affective experiences at a fundamental level. While the overarching experiential essence of emotions is universal, language plays a role in shaping fine-grained semantic representations and tacit models of discrete emotional states.

Conceptual Metaphors in Emotion Domains

Beyond mere labeling, conceptual metaphors play an important role in how emotions are understood and talked about (Kövecses, 2010). Analyzing the main conceptual metaphors used in the emotion domains of English and Uzbek can reveal cultural-linguistic differences in emotional construal. One widespread metaphor is EMOTIONS ARE FORCES, seen in English expressions like "She was overwhelmed with sadness" and Uzbek "Men g'amga chaplandim" (I fell into sorrow) (Lakoff & Johnson, 1980, p.44). However, Uzbek also employs the metaphor EMOTIONS ARE OBJECTS POSSESSED, as in "Menning ichimda g'am bor" (There is sorrow in my heart/inner self) (Kövecses, 2005, p.73).

Another metaphor highlights cultural differences: in English, ANGER IS A HOT FLUID IN A CONTAINER, evident in "Don't bottle up your anger" and "My blood was boiling" (Kövecses, 2010, p.56). However, Uzbek commonly uses EMOTIONS ARE ANIMALS, as when describing someone overcome with ghajarat as "Ghajarat qo'ni quyoshdek tortib ketdi" (Anger burned/raged inside them like fire) (Wierzbicka, 1999, p.103). This rural, stock-herding society's metaphor suggests anger is conceptualized more as a powerful, unrestrained force of nature compared to the hot fluid metaphor of Western cultures.

1-TOM, 10-SON

Emotional Scripts Across Cultures

Languages also differ in the types of cultural scripts associated with various emotions (Thamm & Fehr, 2020). One striking example is the lack of an 'expressing anger' script in Uzbek culture compared to Western societies. In England, openly venting anger through yelling or confrontation is an accepted way to resolve it. However, overt displays of aggression are discouraged in Uzbekistan's more community-oriented culture (Mesquita & Deloio, 2010). Instead, Uzbeks prefer to quell anger internally through patience, avoidance of escalation, or appeals to elders (Halim, 2013).

Similarly, public grief is more constrained in Uzbekistan versus openly emotional ethnic groups like Mediterranean cultures (Matsumoto, Kudoh, Scherer & Wallbott, 1988). Funerals in Uzbekistan follow protocols of dignified, stoic behavior to avoid distressing others. Overly emotional mourning could imply weakness or stealing attention away from the deceased (Halim, 2013, p.87). The dominant cultural scripts view self-control as virtuous and necessary for group solidarity. These emotion norms reflect Central Asia's history of tight-knit rural communities (Eid & Diener, 2001).

Conclusion

This analysis of negative emotion terms, metaphors and cultural scripts in English and Uzbek reveals both shared qualities of human emotional experience as well as divergences shaped by distinct cultural-linguistic contexts. While basic emotions can be labeled across languages, finer semantic nuances vary. Conceptualization of anger and metaphorical construal of emotions additionally differ between the individualistic Western and communal Central Asian perspectives. Norms of emotional expression are likewise culture-specific. A cognitive linguistic approach highlights how language interacts with cultural models to both reflect and mold how emotions are understood in each society. Comparing emotional semantics provides insight into alternative conceptual worlds.

1-TOM, 10-SON

References

- Eid, M., & Diener, E. (2001). Norms for experiencing emotions in different cultures: Inter-and intranational differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(5), 869.
- Elfenbein, H. A., & Ambady, N. (2002). On the universality and cultural specificity of emotion recognition: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 128(2), 203.
- Halim, A. U. (2013). Ties that bind or attitudes that divide: Social cohesion in Uzbekistan. *Central Asian Survey*, 32(1), 71-89.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction*. OUP Oxford.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago press.
- Matsumoto, D., Kudoh, T., Scherer, K., & Wallbott, H. (1988). Antecedents of and reactions to emotions in the United States and Japan. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 19(3), 267-286.
- Mesquita, B., & Deloioisio, A. R. (2010). Emotions in context: A situational perspective on emotions. In M. Lewis, J. M. Haviland-Jones & L. F. Barrett (Eds.), *Handbook of emotions* (pp. 434-446). New York, NY: Guilford Press.
- Russell, J. A. (1991). Culture and the categorization of emotions. *Psychological bulletin*, 110(3), 426.
- Thamm, M., & Fehr, T. (2020). Cultural scripts for emotion: A conceptual analysis and review of the literature. *Review of General Psychology*, 24(3), 263-279.
- Wierzbicka, A. (1999). *Emotions across languages and cultures: Diversity and universals*. Cambridge University Press.

1-TOM, 10-SON
ANALYSIS OF LITERARY TEXT
Pirmuhammedova Muxlisa Maxsud qizi

4 rd year students at Djizzakh branch of The National University of Uzbekistan
named after Mirzo Ulugbek

Supervisor: **Abduraxmanova Zilola Yoqubjon qizi**

Assistant teacher in the department Foreign Languages at Djizzakh branch of The
National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Annotation: Nonetheless, reading a literary work in an English class requires you to read in a unique way: you must conduct literary analysis. Analyzing something entails disassembling it into smaller components and analyzing each one's function separately and collectively. Examining every component of a play, poem, short story, or novel—character, setting, tone, and imagery, for example—and considering how the author employs each component to achieve specific effects is known as literary analysis.

A literary essay differs from a book review in that it does not inquire about your opinion of the book or whether you would suggest it to another reader. A literary essay differs from the type of book report you may have written in school, where you were required to provide an overview of the plot. "How does this piece of literature actually work?" is the question posed in a literary essay for high school or college. "Why might the author have made the choices he or she did?" and "How does it do what it does?"

Key words: Analysis of literary text, Ask Questions, Collect evidence, Construct thesis, Develop and organize arguments, Write introduction, Write the body paragraphs and Write the conclusion.

The Seven Steps

Nobody is born with the ability to analyze literature; it's a process you can become proficient in. You'll be able to devise a strategy that suits you as you write and think in this manner more often. But in the interim, consider these seven fundamental guidelines for crafting a strong literary essay.

1. ASK QUESTIONS.

Upon receiving a literary essay assignment in class, your instructor will frequently furnish you with a compilation of writing exercises. How fortunate you are! All that's left to do is select one. Choose a topic that piques your curiosity, please. Starting with a topic you enjoy thinking about will make the process much easier and more enjoyable for you. However, you may become a little anxious if you are

1-TOM, 10-SON

required to think of a topic on your own. It is possible that you have too many ideas or none at all. Do not fret. Breathe deeply, then begin by asking yourself the following questions:

What got to you?

Did you find yourself thinking about a certain scene, line, or image a lot? You can probably use it as inspiration to write an interesting essay if it captivated you.

What gave you trouble?

Perhaps a certain character's behavior caught you off guard, or perhaps the book's ending left you perplexed. A literary work's confusing passages are like to a loose thread in a sweater—if you yank on it, the entire thing can come apart. You may learn a lot about the work as a whole by asking yourself why the author choose to write about that character or situation in that particular way.

Were any ironies or inconsistencies apparent to you?

Great literary essays acknowledge and clarify the complexity found in great literary works. Perhaps the book's title, *Happy Days*, completely contradicts the subject content, which is starving orphans perishing in the woods. It's possible that the main character behaves differently toward his friends and associates than he does toward his family. You have the makings of a fantastic essay if you can figure out how to reconcile the contradicting aspects of a piece.

2. COLLECT EVIDENCE

After determining the question you wish to address, it is time to search the book for information that will enable you to address the issue. It's okay if you're not sure what you want to say yet; at this point, you're merely gathering information and thoughts and allowing them to slowly simmer. Note any texts, symbols, pictures, or scenes that relate to your subject. You'll eventually begin drawing connections between these instances and your argument will become clear.

Here is a quick rundown of the elements that make up every single literary masterpiece. These are the components you will examine in your essay and present as proof to back up your claims. See the Glossary of Literary Terms at the end of this section for additional information on the components of literary works.

Pieces of the Story

These are the work's whats: what occurs, where it occurs, and to whom it occurs.

Plot every action and occurrence in the work.

3. CONSTRUCT THESIS

1-TOM, 10-SON

It's time to create your thesis statement after you've reviewed all of the supporting material and have decided how you want to respond to the inquiry. A thesis is a statement about a piece of literature that needs arguments and proof to back it up. The majority of your paper will be devoted to attempting to substantiate the thesis statement, which is the central idea of a literary essay. One strong thesis would be:

Debatable.

It is a fact, not a concept, that "The Great Gatsby describes New York society in the 1920s."

demonstrable by means of literary evidence.

The thesis statement, "Hamlet is a confusing but ultimately very well-written play," is poor since it expresses the author's subjective assessment of the work. It's debatable, to be sure, but it's not a claim that can be validated or backed up by instances from the play itself.

Astonishing.

The premise that "both George and Lenny change a great deal in *Of Mice and Men*" is weak as it is so clear. A compelling thesis will make the case for a reading of the text that is not obvious first.

4. DEVELOP AND ORGANIZE ARGUMENTS

The body of your essay will be composed of the arguments and instances that bolster your thesis. Steps 3 and 4 are likely to be completed concurrently, as you can't fully develop your thesis statement until you know how your argument will be organized.

There isn't a single persuasive strategy that works in every situation. You can be asked to compare and contrast two characters for one essay topic, and then trace an image through a specific literary work for another. Different types of arguments and responses are necessary for these questions. We'll go over three popular types of essay prompts as well as some techniques for creating a strong, persuasive argument below.

Sounds quite simple, doesn't it? It should be easy enough to read the play, highlight each instance of a knife in *Macbeth*, and then list them in your essay according to their appearances. Okay, not precisely. Your teacher is not looking for a list of examples. He or she is looking for evidence that you are able to draw conclusions from those examples; this is what separates analysis from summary. Consider the many settings and effects of knives' appearance in the play as seen in the *Macbeth* example. There are imagined and real knives in *Macbeth*; there are knives

1-TOM, 10-SON

that kill and knives that just menace. Sort and arrange your examples to provide them with a sense of hierarchy. Lastly, remember the overall effect at all times.

5. WRITE THE INTRODUCTION.

The entire essay is set up in your beginning. This is the section in which you introduce your subject and clearly state the specific problems and queries you will be tackling. It's also the opportunity for you to identify yourself to your readers as the author. A strong literary essay presents its author right away as an informed, authoritative person.

The length of an introduction can vary based on the essay's overall length, but in a conventional five-paragraph essay, it shouldn't exceed one paragraph. Regardless of length, your introduction must.

Give any context that is required.

The reader should be placed in context and informed of what to expect from your introduction. Which book are you talking about? Which figures? What subject are you going to cover?

Address the "So what?" query.

Why is this a significant topic, and what makes your point of view unique? The goal of your introduction should be to draw the reader in by indicating how unexpected or paradoxical your argument is. Literary essays uncover less-obvious truths and draw unexpected connections.

Describe your thesis. This typically occurs toward the conclusion of your introduction, or close .

6. WRITE THE CONCLUSION

Just as you used the introduction to ground your readers in the topic before providing your thesis, you'll use the conclusion to quickly summarize the specifics learned thus far and then hint at the broader implications of your topic. A good conclusion will:

IN CONCLUSION.

In my essay has most likely treated a very specific element of the work—a single character, a small set of images, or a particular passage. In your conclusion, try to show how this narrow discussion has wider implications for the work overall. If your essay on *To Kill a Mockingbird* focused on the character of Boo Radley, for example, you might want to include a bit in your conclusion about how he fits into the novel's larger message about childhood, innocence, or family life.

1-TOM, 10-SON

A conclusion should open up your highly specific, focused discussion, but it should do so without drawing a sweeping lesson about life or human nature. Making such observations may be part of the point of reading, but it's almost always a mistake in essays, where these observations tend to sound overly dramatic or simply silly.

References and websites:

1. Abduraxmanova, Z., & Mamurova, M. (2021). THEORETICAL APPROACH TO SPEECH DISFLUENCIES IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 43-45).

2. Абдурахманова, З. (2022). Analysis of pauses and interruptions as elements of linguistic production in simultaneous interpretation. Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы, 1(1), 533-535.

3. Oyxunboeva Dilafruz Mahmud qizi, & Abduraxmanova Zilola Yoqubjon qizi. (2023). Syntactic stylistic devices. TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 1(3), 129–131.

4. Oyxunboeva Dilafruz Mahmud qizi, Davronova Dilnoza Jasur qizi, Abduraxmanova Zilola Yoqubjon qizi Ilmiy maqolasi uchun "CONFERENCE ON UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023(CUSR)"

5. www.scribd.com

6. <https://www.scribd.com/document/105302990/Stylistics>

<https://www.scribd.com/document/105302990/Stylistics>

7. <https://pure.hud.ac.uk/en/publications/drama-stylistic->

8. https://www.researchgate.net/post/Steps_in_Stylistic_Analysis_text=Identify

1-TOM, 10-SON
PHONETIC STYLISTIC DEVICES
Saydazimova Sitora Sirojiddin kizi

4th year students at Djizzakh branch of The National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Supervisor: **Abduraxmanova Zilola Yoqubjon kizi**

Assistant teacher in the department Foreign Languages at Djizzakh branch of The National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

ANNOTATION

This article deals with the analysis of phonetic stylistic devices and expressive means in the works of poets. Examples from poetry are given in this research work and they are of great importance for learning stylistics.

Key words: Stylistics, poetry, phonetic stylistic devices, onomatopoeia, alliteration, rhyme, sound.

INTRODUCTION

I.R.Galperin divides expressive means and stylistic devices into three groups: phonetic, lexical and syntactical. Phonetic expressive means and stylistic devices include onomatopoeia, alliteration, rhyme and rhythm.

Onomatopoeia refers to words that sound exactly or almost exactly like the thing that they represent. Many words that we use for animal or machine noises are onomatopoeia words, such as “moo” for the sound a cow makes and “beep-beep” for the noise of a car horn. Words like “slurp,” “bang,” and “crash” are also onomatopoeia words. Even some ordinary words like “whisper” and “jingling” are considered onomatopoeia because when we speak them out loud, they make a sound that is similar to the noise that they describe. Poetry often uses onomatopoeia words because they are so descriptive. This type of word helps us to imagine the story or scene that is happening in the poem.

Here are two examples that show how famous poets have used onomatopoeia in their poems. In the excerpts of the poem “Meeting at night” by Robert Browning, the onomatopoeia words are underlined [1, 1]. For example:

Three fields to cross till a farm appears;
A tap at the pane, the quick sharp scratch
And blue spurt of a lighted match...

The next example is from the poem “Gathering leaves” by Robert Frost [4, 3].
I make a great noise
Of rustling all day

1-TOM, 10-SON

Like rabbit and deer
Running away.

The following lines are taken from famous poem "The bells" by Edgar Allan Poe" that use onomatopoeia [9, 3]. For example:

Hear the sledges with the bells—
Silver bells!
What a world of merriment their melody foretells!
How they tinkle, tinkle, tinkle,
In the icy air of night!

Alliteration is the recurrence of an initial consonant sound in two or more words which either follow each other or appear close enough to be noticeable. Functions of alliteration are to consolidate effect, to heighten the general aesthetic effect, to impart a melodic effect to the utterance, emphasis and mnemonic effects.

Shel Silverstein frequently used alliteration in his poems for children to create a fanciful tone, even when it meant creating nonsense words. "The Gnome, The Gnat, & The Gnu" repeats the "gn" sound throughout the verse.

I saw an ol' gnome
Take a gknock at a gnat
Who was g nibbling the gnose of his gnu.
I said, "Gnasty gnome,
Gnow, stop doing that.
That gnat ain't done gnothing to you."
He gnodded his gnarled ol' head and said,
"'Til gnow I gnever gnew
That gknocking a gnat
In the gnoodle like that
Was gnot a gnice thing to do."

William Shakespeare's work frequently featured alliteration. There are several examples in Romeo and Juliet, but his poetry often used alliteration too. In "Sonnet 5," for example, the "b" sound in beauty, bareness, and bereft set a romantic tone. In the last line, the "s" in show, substance, and sweet provide a soothing rhythm[10, 4]:

For never-resting time leads summer on
To hideous winter and confounds him there,
Sap checked with frost and lusty leaves quite gone,
Beauty o'er-snowed and bareness everywhere.

1-TOM, 10-SON

Then were not summer's distillation left,
A liquid prisoner pent in walls of glass,
Beauty's effect with beauty were bereft,
Nor it nor no remembrance what it was.
But flowers distilled, though they with winter meet,
Leese but their show; their substance still lives sweet.

"Birches" by Robert Frost repeats the "b" sound throughout the first four lines to emphasize the dominant theme of the poem [5, 1]. For example:

When I see birches bend to left and right
Across the lines of straighter darker trees,
I like to think some boy's been swinging them.
But swinging doesn't bend them down to stay.

"Much Madness Is Divinest Sense" by Emily Dickinson uses alliteration of the "m" sound in the title [3, 5]. This is repeated in the poem itself to encourage readers to contemplate what it means to be mad.

Much Madness is divinest Sense -
To a discerning Eye -
Much Sense - the starkest Madness -
'Tis the Majority
In this, as All, prevail -
Assent - and you are sane -
Demur - you're straightway dangerous -
And handled with a Chain -

"The Rime of the Ancient Mariner" is Samuel Taylor Coleridge's longest poem, featuring rhythmic groupings of alliteration throughout. In the following excerpt, cheered/cleared/kirk, sun/sea/shone, beat/breast/bassoon, red/rose, and merry/minstrelsy are examples of alliterative devices [2, 2]. For example:

'The ship was cheered, the harbour cleared,
Merrily did we drop
Below the kirk, below the hill,
Below the lighthouse top.
The Sun came up upon the left,
Out of the sea came he!
And he shone bright, and on the right
Went down into the sea.

1-TOM, 10-SON

Higher and higher every day,
Till over the mast at noon-'
The Wedding-Guest here beat his breast,
For he heard the loud bassoon.
The bride hath paced into the hall,
Red as a rose is she;
Nodding their heads before her goes
The merry minstrelsy.

Thomas Hardy creates rhythm in his poem "In a Whispering Garden" by combining several examples of alliteration, such as the "s" sound in spirit, speaking, spell, spot, splendid, and soul [6, 1]. "Gaunt gray gallery" is another alliterative phrase that allows the reader to immediately conjure a visual image of the poem's setting [14, 1]

That whisper takes the voice
Of a Spirit, speaking to me,
Close, but invisible,
And throws me under a spell
At the kindling vision it brings;
And for a moment I rejoice,
And believe in transcendent things
That would make of this muddy earth
A spot for the splendid birth
Of everlasting lives,
Whereto no night arrives;

Rhyme is the repetition of identical or similar terminal sound combinations of words. There are two types of rhyme: full rhyme and incomplete rhyme. Dissevering and consolidating are two main functions of rhyme.

Rhyme schemes are described using letters of the alphabet, so that each line of verse that corresponds to a specific type of rhyme used in the poem is assigned a letter, beginning with "A." For example, a four-line poem in which the first line rhymes with the third, and the second line rhymes with the fourth has the rhyme scheme ABAB, as in the lines below from the poem "To Anthea, who may Command him Anything" by Robert Herrick:

Bid me to weep, and I will weep
While I have eyes to see

1-TOM, 10-SON

And having none, yet I will keep
A heart to weep for thee

Each rhyme in the famous sonnet "When I consider how my light is spent" by Milton is an example of perfect rhyme (words whose stressed syllables share identical sounds, as well as all sounds that follow the stressed syllable).

When I consider how my light is spent,
Ere half my days, in this dark world and wide,
And that one Talent which is death to hide
Lodged with me useless, though my Soul more bent
To serve therewith my Maker, and present
My true account, lest he returning chide;
"Doth God exact day-labour, light denied?"
I fondly ask. But patience, to prevent
That murmur, soon replies, "God doth not need
Either man's work or his own gifts; who best
Bear his mild yoke, they serve him best. His state
Is Kingly. Thousands at his bidding speed
And post o'er Land and Ocean without rest:
They also serve who only stand and wait."

Poe's famous poem "The Raven" uses internal rhyme in addition to end rhyme—and also makes heavy use of alliteration [8, 2]. Examples of alliteration are bolded, while examples of internal rhyme are highlighted. In the first three lines of the poem, there are three examples: weak/weary, quaint/curious, and nodded/nearly napping.

Once upon a midnight dreary, while I pondered, weak and weary,
Over many a quaint and curious volume of forgotten lore—
While I nodded, nearly napping, suddenly there came a tapping,
As of some one gently rapping, rapping at my chamber door.
"Tis some visitor," I muttered, "tapping at my chamber door—
Only this and nothing more."

Eye rhymes (rhymes that sound different but use the same spelling) are far more common in English verse prior to the 19th century, when the convention fell out of favor with many writers. Also worth nothing is that many older examples of eye rhyme occur not because the author originally intended them but because the way that words are pronounced changes over time.

All men make faults, and even I in this,

1-TOM, 10-SON

Authorizing thy trespass with compare,
Myself corrupting salving thy amiss,
Excusing thy sins more than thy sins are...

This poem "Lines written in dejection" by W.B. Yeats gives an example of slant rhyme, since "moon" and "on" don't rhyme perfectly but end in the same consonant, while "bodies" and "ladies" don't use the same sounds in their stressed syllables, but end with identical unstressed syllables [11, 1]. Here are the first four lines of the poem:

When have I last looked on
The round green eyes and the long wavering bodies
Of the dark leopards of the moon?

All the wild witches, those most noble ladies
Notice, too, the poet's use of alliteration in the phrase "wild witches."

The excerpt from a poem "How soon hath Time, the subtle thief of youth" by John Milton is a good example of forced rhyme, since the poet had to alter the spelling of two different words in order to make them seem to rhyme with the word "youth."

How soon hath Time, the subtle thief of youth,
Stol'n on his wing my three-and-twentieth year!
My hasting days fly on with full career, But my late spring no bud or blossom
shew'th.

Perhaps my semblance might deceive the truth
That I to manhood am arriv'd so near;
And inward ripeness doth much less appear,
That some more timely-happy spirits endu'th.

"Shew'th" (meaning: "shows") and "endu'th" (meaning: "endures") are the forced rhymes in this example. Notice, too, how the syntax in line 4 is slightly unusual: it would be more natural to have written "But my late spring shows no bud or blossom." The awkward phrasing of the line is a further indication that the rhyme in it is forced.

This example from "How pleasant to know Mr. Lear" by Edward Lear makes unusual use of enjambment (a line break without punctuation) to split the word "nightgown" in half so it rhymes with "white"—an example of broken rhyme. The rhyme scheme here is ABAB [7, 1].

When he walks in waterproof white,
The children run after him so!
Calling out, "He's gone out in his night-
Gown, that crazy old Englishman, oh!"

1-TOM, 10-SON

Rhythm is a flow, movement, procedure, characterized by basically regular recurrence of elements or features, as beat, or accent, in alternation with opposite or different elements or features.

The following are the most common rhythms found in English poetry. We will show you how each rhythm sounds using the symbol “x” to indicate an unstressed syllable, and “/” to indicate a stressed syllable.

The iambic measure is the most common rhythm pattern. It is made by alternating unstressed and stressed syllables. Each foot in iambic meter is called an iamb.

Natural conversation makes a sound similar to the iambic rhythm, so using this rhythm helps a poem sound more natural or conversational.

The most common type of iambic rhythm is called the iambic pentameter. Penta is a Greek word meaning “five,” and pentameter refers to five iambs put together into one line. Since each iamb is made up of one unstressed and one stressed syllable, the iambic pentameter has ten syllables in each line.

For example, try reading the lines from the poem “Requirement” by John Greenleaf Whittier, with the words in bold indicating the stressed syllables and those not in bold being the unstressed syllables [12, 6].

We live by Faith; but Faith is not the slave
Of text and Legend. Reason’s voice and God’s,
Nature’s and Duty’s, never are at odds.

In conclusion, the aim of this study was to analyze phonetic stylistic devices and expressive means in poems as well as to analyze which functions they carry out in poems. What’s more, the results yielded by the data analysis and the benefits of literature received positive perceptions. It is suggested that the analysis of linguostylistic means should be made clear to people who are studying stylistics at the very early of the course.

1-TOM, 10-SON
REFERENCES

1. Abduraxmanova, Z., & Mamurova, M. (2021). THEORETICAL APPROACH TO SPEECH DISFLUENCIES IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 43-45).
2. Абдурахманова, З. (2022). Analysis of pauses and interruptions as elements of linguistic production in simultaneous interpretation. *Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы*, 1(1), 533-535.
3. Ma'ripov J. K. A BRIEF INFORMATION ABOUT TENSES //O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA. – С. 464.
4. Ma'ripov J. ANTROPOSENTRIZM–TILSHUNOSLIKNING ZAMONAVIY YONALISHI SIFATIDA //Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot. – 2022. – T. 1. – №. 28. – С. 62-68.
5. Rakhmatullayevna, A. D. (2021). The role and translation of metaphors in poetry. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 332-335.
6. Rakhmatullayevna, A. D. (2022). TEACHING WAYS OF IDIOMS IN CLASS. *PEDAGOG*, 1(3), 370-373.
7. Raxmatullayevna, A. D. (2022). KOMMUNIKATIV KOMPETESIYANI SHAKLLANTIRUVCHI TARJIMA USULLARI.
8. Nasiba, P. (2022). THE IMPORTANCE OF TASK-BASED LEARNING IN DEVELOPING SPEAKING SKILLS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(11), 793-797.
9. Browning R., "Meeting at night", 1845
10. Coleridge Samuel Taylor, "The Rime of the Ancient Mariner", 1798
11. Dickinson Emily, *The Poems of Emily Dickinson: Variorum Edition* (Harvard University Press, 1998)
12. Frost Robert, "Gathering leaves", 1923, Henry Holt and Company
13. Shakespeare William (1609). *Shakespeare's Sonnets: Never Before Imprinted*. London: Thomas Thorpe.
14. William Butler Yeats, "Lines Written in Dejection", 1919
15. Whittier John Greenleaf, *Poems* Poemhunter.com - The World's Poetry Archive, 2012
16. <https://www.poetry4kids.com>
17. <https://examples.yourdictionary.com>

1-ТОМ, 10-СОН
ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ РАҚАМЛИ
ТРАНСФОРМАЦИЯ ҚИЛИШ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА
ТАҲЛИЛИ

БОБОЕВ Миршод

Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш Академияси
мустақил изланувчиси

АННОТАЦИЯ

Мақола доирасида прокуратура органлари фаолиятини рақамли трансформация қилиш бўйича Туркия тажрибаси ўрганилди ва таҳлил қилинди. Ҳар бир мамлакатнинг прокуратура органлари фаолиятини рақамли трансформация қилишнинг ёндашувлар кўриб чиқилди. Туркияда адлия соҳасида амалга оширилган энг яхши технологик ислоҳот “УҲАР” Миллий суд информатика тизимини жорий этиш бўлди. “УҲАР” тизими Адлия вазирлигининг барча тармоқлари, жумладан, судлар, прокуратуралар, ижро этувчи ҳокимият органлари ўртасидаги ўзаро электрон ҳамкорликни таъминлайди. “УҲАР” тизими имкониятларидан келиб чиқиб, судларга даъво, ариза ва шикоятлар фақат электрон шаклда тақдим этиш тартибини жорий этиш, шунингдек прокурорлар суд биносига бормасдан, хизмат хонасидан видеоконференцалоқа тизими орқали суд мажлисида иштирок этиш таклифлари билдирилади.

Калит сўзлар: рақамли трансформация, прокуратура органлари, “УҲАР” тизими, ахборот-коммуникация технологиялари, АКТ, ахборот тизимлари.

БОБОЕВ Миршод

Самостоятельный соискатель

Правоохранительной академии Республики Узбекистан

**АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ПО ЦИФРОВОЙ
ТРАНСФОРМАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ
АННОТАЦИЯ**

В рамках статьи изучен и проанализирован опыт Турции по цифровой трансформации деятельности органов прокуратуры. Рассмотрены подходы каждой страны по цифровой трансформации деятельности органов прокуратуры. В Турции одной из лучших технологических реформ в сфере юстиции является внедрение Национальной судебной компьютерной системы «УҲАР». Система «УҲАР» обеспечивает электронным взаимодействием министерства юстиции, в том числе суды и прокуратуры, с органами исполнительной власти. Исходя из

1-TOM, 10-SON

возможностей системы «УЯР», предлагается внедрить порядок представления исковых заявлений, заявлений и жалоб только в электронном виде, а также участие прокуроров из служебного кабинета без посещения зданий суда.

Ключевые слова: цифровая трансформация, органы прокуратуры, система «УЯР», информационно-коммуникационные технологии, ИКТ, информационные системы.

ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE IN THE DIGITAL TRANSFORMATION OF THE ACTIVITIES OF THE PROSECUTOR'S OFFICE

BOBOYEV, Mirshod

Independent applicant

of the Law enforcement academy of the Republic of Uzbekistan

ANNOTATION

Within the framework of the article, the experience of Türkiye in the digital transformation of the activities of the prosecutor's office was studied and analyzed. The approaches of each country to the digital transformation of the activities of the prosecutor's office are considered. In Turkey in the field of justice the best technological reform has been "UYAP" National court computer system. "UYAP" system provides mutually electronic contact between all authorities of the ministry of Justice, including courts and prosecutor's offices. "UYAP" system of possibilities come out, it is proposed to introduce the procedure for submitting statements of claim, statements and complaints only in electronic form, as well as the participation of prosecutors from the office without visiting the court buildings

Keywords: digital transformation, prosecution authorities, "UYAP" system, information and communication technologies, ICT, information systems.

Мамлакатимизда давлат бошқаруви, ҳуқуқни муҳофаза қилиш, таълим, соғлиқни сақлаш, қишлоқ хўжалиги ва бошқа соҳаларда замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасида прокуратура органлари фаолиятини рақамлаштиришга ва айрим хорижий мамлакатлар ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари тизимидаги баъзи жиҳатларни таҳлил қилишга эътибор қаратилган.

1-TOM, 10-SON

Тадқиқот доирасида прокуратура органлари фаолиятини рақамли трансформация қилиш бўйича айрим хорижий мамлакатлар тажрибаси ўрганилди ва таҳлил қилинди.

Хусусан, Туркия суд тизими муҳим технологик ва тизимли янгиликларни олиб келадиган доимий ислохотларни бошдан кечирмоқда.

Туркияда қонунийликни таъминлашни янада самарали, тез, қулай ва қоғозсиз равишда амалга ошириш учун бир қатор хизматлар жорий этилган.

Туркия Адлия вазирлиги маълумотига кўра, жорий этилган ахборот тизимларидан фойдаланишни янада осонлаштириш мақсадида асосий эътибор мобил иловаларга берилган [1].

Э. Озтемель фикри бўйича, трансформация - қисқа қилиб айтганда, бу ўзгариш ва технологик ўзгаришлар ижтимоий ўзгаришлар билан боғлиқ. Шунингдек, “сунъий интеллект” келажакда судьялар, прокурорлар ва адвокатлар ўрнини босиши мумкин [2].

Адлия вазирлиги Туркияда адлия тизимини рақамлаштириш йўлида муҳим қадамларни ташлаб келмоқда. Охирги муҳим янгилик COVID-19 тарқалишининг олдини олиш учун онлайн конференция тизими ишга туширилиши бўлди.

Адлия вазирлиги таркибида прокуратура органлари ва судлар мавжуд. Адлия вазирлиги 2019 йил май ойида Суд-ҳуқуқ ислохотлари стратегиясини ишлаб чиқди [3]. Стратегияда суд-ҳуқуқ тизимини янада самарали ва адолатли қилишга қаратилган 9 та мақсад белгиланган.

Туркияда адлия соҳасида амалга оширилган энг яхши технологик ислохот, шубҳасиз, “УҲАР” Миллий суд информатика тизимини жорий этиш бўлди. УҲАР (<https://uyar.gov.tr>) Адлия вазирлигининг барча бўлимлари, жумладан, судлар, прокуратуралар, ижро этувчи ҳокимият органлари ўртасидаги ўзаро алоқани таъминловчи тизимдир. Адлия вазирлигининг статистик маълумотларига кўра, 2021 йил март ойи ҳолатига УҲАР фойдаланувчиларининг умумий сони 4 780 430 нафарни ташкил этади [4].

УҲАР турли фойдаланувчилар порталлар ва тизимларга кириш учун мўлжалланган асосий шлюзидир. УҲАР тизими судлар, прокуратура ва Адлия вазирлиги ходимлари ўртасида ҳужжат ва маълумотлар алмашинуви учун хизмат қилади.

УҲАР электрон ҳукумат билан интеграциялашган. 2009 йилнинг июнь ойдан бошлаб тизим бошқа давлат органлари тизимлари (ахборот манбалари) билан ҳам интеграциялашган. Бу билан тизим

1-TOM, 10-SON

фойдаланувчилари маълумотномаларни олиши мумкин. Суд реестри ахборот тизимидан жиноят ёзувлари маълумотлари, MERNIS тизимидан аҳоли ҳақида ёзувлари, манзилларни рўйхатга олиш тизимидан ёзувлар, POLNET тизимидан ҳайдовчилик гувоҳномалари ёзувлари, қидирувда бўлган шахс гувоҳномалари, Марказий банкдан валюта курслари, ер реестри ва TAKBIS тизимидан кадастр ёзувларини дарҳол олиш мумкин. Тизим ёрдамида транспорт воситаларини олиб қўйиш ва уларни бошқариш ҳуқуқидан маҳрум қилиш мумкин. 2009 йил июнь ойидан 50 миллион сўров амалга оширилиб, ҳар йили 450 миллион турк лираси тежаллади [5].

2012 йилдан бошлаб жиноий судларда SEGBIS орқали виртуал суд мажлиси ўтказиш имконияти мавжуд. Кўрсатувлар, сўроқ ва суд мажлисларини аудио-видео ёзиб олиш, шунингдек, масофавий сўроқ қилиш, шахсларни суд биносидан ташқарида сўроқ қилиш тизими жорий этилди.

SEGBIS шахси ошкор этилмайдиган гувоҳларни, халқаро суд ёрдами остида эшитилаётган шахсларни, суд мажлисида узрли сабабларга кўра қатнаша олмайдиган ёки суд биносидан ташқарида бўлган экспертлар ва гувоҳларни тинглаш, сўроқ қилиш ёки судланувчилар, қамоққа олинганлар, гумон қилинувчилар ва ҳибсга олинганлар, тиббий муассасада ёки суд биносидан ташқарида бўлган шахслар суд мажлисларида ҳозир бўлишини таъминлаш учун ишлатилиши мумкин. Жиноят-процессуал кодексида аудиовизуал узатишдан фойдаланиш бир нечта моддалар билан тартибга солинади (*Жиноят-процессуал кодексининг 52, 58, 147/1-қ, 180/5-моддалари*).

Ҳозирда Туркияда SEGBIS тизими кенгайтирилмоқда. SEGBIS хоналари йирик аэропортлар ва хориждаги элчихоналарда ташкил этилиб, хорижда яшовчи фуқароларга ўзлари яшаётган мамлакатдан чиқмасдан туриб тингловларда қатнашиши мумкин.

Туркия тажрибаси бой эканлигини кўрдик. **UYAP порталида** бир қатор қатта тизимлар мавжуд бўлиб, улар ўртасида интеграциялар юқори даражада амалга оширилган. Ташқи фойдаланувчилар (фуқаролар, ташкилотлар вакиллари, адвокатлар ва бошқалар) улардан Интернет тармоғи орқали фойдаланади. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва судлар ходимлари худди шу тизимдан, фақат ички тармоқ орқали фойдаланади. Муҳими, ҳамма фойдаланувчилар тизимлардан фойдаланиш учун фақат бир марта аутентификация жараёнидан ўтади. Ўзбекистонда бу соҳадаги ахборот тизимлари ҳар хил манзилларда жойлашган. Келажакда тизимлар интеграция

1-TOM, 10-SON

килиниб, уларни битта порталда кўчириш масаласини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Туркияда судларда мажлисни SEGBIS тизими орқали виртуал ўтказиш мумкин, ҳаттоки бошқа давлатдаги элчихонасидан ҳам. Фуқаролар ва адвокатлар суд биносига келмасдан туриб иштирок этиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 сентябрдаги “Суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4818-сон қарори суд органлари фаолиятини рақамлаштириш ва соҳага замонавий ахборот технологияларини жорий қилиш бўйича амалга оширилаётган ислохотларнинг янги босқичини бошлаб берди [6].

Мазкур қарорда белгиланган вазифаларнинг ижроси судлар фаолиятининг халқаро стандартлар ва ривожланган давлатлар ютуқлари даражасида янада очик ҳамда шаффоф бўлишини таъминлашга хизмат қилади. Қарор билан судлар фаолиятини рақамлаштириш бўйича қуйидаги бир қатор вазифа белгилаб берилди.

Қарор ижроси доирасида судлар фаолиятида 2022 йилда “Адолат” ахборот тизимлари комплекси жорий этилди. Мазкур тизим орқали барча давлат ҳокимияти органлари, хўжалик бошқаруви органлари ва адвокатлар томонидан судларга даъво, ариза ва шикоятлар фақат электрон шаклда тақдим этилди ва бу билан судларда қоғоз шаклида иш юритишдан босқичма-босқич воз кечилади. Шунингдек, мазкур тизим афзалликлари орқали манфаатдор шахслар томонидан даъво, ариза ва шикоятларни кўриб чиқиш жараёнини онлайн тарзда кузатиб бориш, суд мажлиси иштирокчилари томонидан маълумотлар ва ҳужжатларни электрон шаклда юбориш, суд ҳужжатларини автоматлаштирилган равишда шакллантириш имконияти яратилди.

Барча судларда суд мажлислари тарафларнинг илтимосномалари ва суд мажлисида раислик қилувчи судьянинг розилиги билан, аудиоёзувдан фойдаланган ҳолда, қайд этиб борилди ва суд мажлиси баённомалари ушбу тизимдан фойдаланган ҳолда шакллантирилди.

апелляция ва кассация инстанция судларида ишлар судьялар ўртасида автоматик равишда тақсимланади;

суд қарорлари тарафларга электрон тарзда, уларнинг илтимосномалари бўйича эса, қоғоз шаклида тақдим этилади;

1-TOM, 10-SON

мобил дастур орқали суд мажлисларида масофадан туриб, яъни суд биносига келмасдан видеоконференцалоқа режимида иштирок этиш имконияти яратилади;

суд ишлари давлат архивига электрон шаклда тақдим этилади;

суд мажлиси вақти ва жойи ҳақида суд мажлиси иштирокчилари SMS хабари орқали бепул хабардор этилади.

Яратиладиган мазкур имкониятлар суд мажлисида иштирок этувчи тарафларга кўшимча афзалликлар яратади. Суд биноларига келиб-кетиш учун сарфланадиган харажатларни камайтиради. Шунингдек, фуқароларнинг вақти тежаллади ва судга мурожаат қилиш тартиби осонлашади. Судларда ишларни кўришда турли давлат органлари ёки ташкилотлар билан маълумот алмашинувини қоғоз шаклида амалга оширишга барҳам берилади. Электрон хизматлардан ва ахборот телекоммуникацияларидан кенг фойдаланиш соҳага доир процессуал муддатларга риоя этилишини тўла таъминлаб, иш юритиш юзасидан назорат олиб борилиши самарадорлигини оширади [7].

М.М. Мамасиддиқов фикрича, электрон одил судлов суд функцияларининг шаффофлигини, маълумотларнинг ошкоралигини таъминлайди ва натижада судьяларнинг мустақиллиги ва холислигини таъминлаш учун янги имкониятлар пайдо бўлади [8].

Бугунги кунда судларда мурожаатларни кўриб чиқиш, ишлар юритувини электрон шаклда олиб бориш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ахборот тизимларини интеграция қилиш, ҳужжатларнинг электрон шаклларини қўллаш, аудиоёзувларини юритиш тизимини жорий этиш ва бошқа йўналишларда ишлар олиб борилмоқда.

1.679 нафар ходимлар ўртасида ўтказилган сўров натижасига кўра, прокурор фикри ва айблов нутқларини судга электрон шаклда махсус ахборот тизими орқали юбориш тартибини жорий қилишда зарурат бор деб респондентларнинг **69,3** фоизи жавоб берди.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодекси (ФПК) 209-моддаси, Жиноят-процессуал кодекси (ЖПК) 12-моддаси, Иқтисодий процессуал кодекси (ИПК) 166-моддаси ҳамда Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекси (МСИЮтК) 144-моддаларида эса ишда иштирок этувчи шахслар видеоконференцалоқа режимидаги суд мажлисида иштирок этиш кўрсатилган. Бироқ, бугунги кунда суд мажлисларини видеоконференцалоқа тизими орқали ўтказиш асосан бошқа ҳудудда жойлашган суд иштирокчилари

1-TOM, 10-SON

шу судга келмасдан ўзлари яшайдиган жойдаги суднинг биносида видеоконференцалоқа тизими орқали суд мажлисида иштирок этиш учун хизмат қилмоқда.

Ҳозирда барча судларда суд мажлисларини видеоконференцалоқа тизими орқали ўтказиш имкониятини берувчи замонавий тизим ишга туширилган.

Шундан келиб чиқиб, прокурорларнинг ҳам суднинг биносига бормасдан, хизмат хонасидан видеоконференцалоқа тизими орқали суд мажлисида иштирок этиш тартибни жорий этиш таклифи билдирилади.

Бунинг натижасида:

прокурорни муайян иш бўйича уни адолатли ҳал этишга монелик қиладиган яъни тўридан-тўғри ҳар қандай кўринишдаги иш доирасидан четга чикувчи мулоқотлардан чеклайди;

қонунийликни таъминлашга ва эҳтимолий коррупциянинг олдини олади;
иш ҳажми камайиб, тезкорлик таъминланади;

прокурор суд мажлисида иштирок этиш жараёнида содир бўладиган низоли тортишувлар, прокурорнинг қонуний фикр билдиришга бўлган имкониятлари ошади; (фикри чалғимаслик, судланувчи, жабрланувчи, гувоҳ ёки бошқа шахлар томонидан прокурорни қарғаш, сўқиш ҳолатлари)

прокурорнинг хавфсизлиги таъминланади;

прокурорнинг судда мустақиллик фикр билдириши ва мутақиллик;

прокурорнинг судда билдирган фикрини муайян иш доирасида тайёргарлик даражаси, мустақил фикр ва қарор қабул қилишда судга кўмаклашганлиги, энг асосийси бирор - бир аралашувсиз ва ташқи таъсирсиз масофадан туриб ишни адолатли ҳал этилишида иштироки даражасини техник қайта тиклаш имкониятини беради;

суд мажлисига прокурор қатнашмаганлиги сабабли ишни кейинга қолдиришга барҳам берилади;

суд мажлисларининг ўз вақтида ўтказилиши таъминанади;

коррупциянинг олди олинади;

“Судья суд мажлисини прокурор билан маслаҳатлашиб ўтказди” қабалидаги ҳар хил гап-сўзларга барҳам берилади.

Ушбу тартибни амалиётга жорий қилиш учун ФПКнинг 209-моддаси, ЖПКнинг 12-моддаси, ИПКнинг 166-моддаси ва МСИЮтКнинг 144-моддаларига ҳамда Олий суд Пленумининг 2017 йил 24 июндаги “Фуқаролик, жиноят ва маъмурий ишларни кўришда суд мажлисларини видеоконференцалоқа

1-TOM, 10-SON

режимда ўтказишнинг айрим масалалари тўғрисида” қарорига тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш зарур бўлади.

Албатта бунинг ўзига яраша техник томонларини ҳисобга олиш лозим бўлади. Бунда энг асосий эътибор ахборот хавфсизлиги таъминланганлигидир. Маълумотларни шифрлаб, фақат идоралараро махсус алоқа каналлари орқали фойдаланиш лозим.

Ҳозирда Олий суд билан ҳамкорликда, фуқаролик, иқтисодий ва маъмурий судлар билан ҳам ҳужжатларни электрон алмашинувини йўлга қўйиш бўйича ишлар олиб борилмоқда. Электрон алмашинув 2023 йил 1 июлдан тўлиқ ишга туширилиши белгиланган. Келгусида ягона видеоконференцалоқа тизими жорий этилса, суд мажлисларини онлайн равишда ўтказишга замин яратади.

Масалан, Канада Бош прокурори Офиси 2019 йил 11 февралдан “Рақамли эшитиш” лойиҳасини ишга туширган ва лойиҳадан кўзланган мақсад судларда иш юритишни реал вақт режимда кўриб чиқиш ва қарор қабул қилишдан иборат [9].

Фикримизни янада аниқлаштириш мақсадида, тадқиқотимиз давомида видеоконференц алоқа воситаси орқали ҳам судларда прокурор иштирокини жорий этиш мақсадга мувофиқлигини аниқлаш юзасидан **1.679** нафар прокуратура органлари ходимлари ўртасида сўровнома ўтказилган. Сўровнома натижасига кўра, респондентларнинг **57,7 фоизи** бу ғояни қўллаб қувватлаган.

Кўриб турганимиздек, прокуратура органлари ходимлари томонидан видеоконференц алоқа воситаси орқали ҳам судларда прокурор иштирокини жорий этиш долзарб эканлиги маъқулланган.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Yargıda dijital dönüşüm çalışmalarına 'UYAP Mobil' uygulaması da eklendi. 22.10.2021 // URL: <https://www.dha.com.tr/gundem/yargida-dijital-donusum-calismalarina-uyap-mobil-uygulamasi-da-eklendi-1855488>
2. Prof. Dr. Ercan Öztemel. DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ İYİ ANLAMAK ve TÜRKİYE’NİN DÖNÜŞÜMÜ. 2020 // URL: <http://www.sekam.com.tr/sayfa.php?detay=dijital-donusumu-iyi-anlamak-ve-turkiye%E2%80%99nin-donusumu>
3. “YARGI REFORMU STRATEJİSİ”. 2019 // URL: https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/23122019162931YRS_TR.pdf.
4. VIRTUAL JUSTICE IN TURKEY: Where We Are and What to Expect From the Future? 2021 // URL: <https://www.morogluarseven.com/news-and->

1-TOM, 10-SON

[publications/virtual-justice-in-turkey-where-we-are-and-what-to-expect-from-the-future/#_ftn1](#)

5. UYAP - Genel Bilgi // URL: <https://uyap.gov.tr/Genel-Bilgi>
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 сентябрдаги “Суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4818-сон қарори. // URL: <http://lex.uz/ru/docs/4979896>.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 сентябрдаги “Суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4818-сон қарори. // URL: <http://lex.uz/ru/docs/4979896>.
8. М.М.Мамасиддиқов. “Суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш: ҳуқуқий асослари ва истиқболлари”. Мақола. 6-бет.
9. URL: <https://www.slaw.ca/2019/02/03/ontario-courts-finally-go-digital-almost/>.

«XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM
TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR» NOMLI
KONFERENSIYANING 1-TOM, 10-SON (OKTABR)
MUNDARIJA

1	SPEECH ETIQUETTE AS A PART OF THE ETHNIC MINIMUM Dadamirzayeva Mohidil G'ulomjon qizi	5-7
2	To'suvchi konstruksiyalardan issiqlik yo'qolishini kamaytirish va energiya samaradorligini oshirish usullari Otajonov Muslimbek Nazirjon o'g'li	8-13
3	KAM QAVATLI TURAR JOY BINOSINI ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QUYOSH ENERGIYASIDAN FOYDALANISH Otajonov Muslimbek Nazirjon o'g'li	14-27
4	SYMBOLISM OF THE MOST COMMON COLOUR COMBINATIONS ENGLISH Kuchkinov Xudaybergan Xidirovich, Xolmirzayeva Marjona erkin qizi	28-30
5	Иккинчи жаҳон уруши даврида Ўзбекистонга эвакуация қилинган болаларга ёрдам кўрсатишнинг йўлга қўйилиши Сафиходжаева Нодира Набиевна	31-34
6	RUKOLA-FOYDALI XUSUSUYATLARGA EGA KAM TARQALGAN SABZAVOT EKINIDIR Qarshiyeva S.X., Eshkurbonova N.A	35-39
7	XIX asr 50-yillarida Rossiya imperiyasi tashqi siyosatida Sharqiy Turkiston masalasining faollashuvi Baratov Dilshod	40-43
8	ЛАВР ЕТИШТИРИШДА ЎЎИТЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ Ашурова Зебо Равшан қизи	44-46
9	THE COMPARISON OF WORDS IN THE TRANSLATION IS IN THE EXAMPLE OF ENGLISH AND UZBEK Anjela Kuganova Alimardonovna	47-50
10	FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA SHAMOL GULI VA UNI ATMOSFERA HAVOSIGA TA'SIRI Fattoxov Ne'matullox Abdulkakim o'g'li	51-55
11	Neuro-Linguistic Programming Techniques for Enhancing the Foreign Language Communicative Competence of Future Diplomats Xasanov Jahongir Bahodir o'g'li	56-60
12	Titan tetraxloridini magniy bilan qaytarish jarayoni Hamidov.A.P	61-64
13	ТЕХНИКИ НЕЙРОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ДИПЛОМАТОВ Хасанов Жаҳонгир Баҳодир ўғли	65-67
14	Discussion on the role of the UN Security Council to reach findings and opinions on matters of international law to influence the behaviour of States. Nishonov Mirshod Rashidovich	68-75
15	Understanding UN Discourse: A Multifaceted Analysis Nilufar Turanbaevna Kuchimova	76-81
16	ABDULLA QODIRIYNING "O'TKAN KUNLAR" ROMANIDA OBRAZLAR TAHLILI Tulenova Farida	82-85
17	Dunyoda gul ishlab chiqarish va unig bozorini shakllanish tarixi hamda rivojlanish tendensiyalari Nurmatova Dilola	86-88
18	Республикамизда иссиқхоналарда маҳсудот етиштириш самарадорлиги ошириш йўллари Уткир Абдуллаев, Сирожиддин Раҳматов, Дилола Нурматова	89-92

19	ПЕРЕРАБОТКА И УТИЛИЗАЦИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ОТХОДОВ. Фармонова Фатима Фахриддиновна, Валиева Малохат Фазлиддин қизи	93-99
20	Importance of national-cultural characteristics of phraseology Abdullayeva Sevara Hazratbek qizi	100-103
21	Жин машинаси ишчи камерасининг конструкцияси ва бошқа деталларининг тола ажралиш жараёнига таъсир омилларини тадқиқ қилиш Нажмитдинов Шухрат Абдукаримович, Шарипов Хайрулло Нўмонжанович	104-109
22	Пахта хомашёсини ташувчи ҳаводан ажратиб олиш жараёнини ресурс тежамкор усулда такомиллаштириш Нажмитдинов Шухрат Абдукаримович, Шарипов Хайрулло Нўмонжанович	110-117
23	ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУРНИНГ «БОБУРНОМА» АСАРИДАГИ АЙРИМ ҲАРБИЙ АТАМАЛАР ҲАҚИДА ТУШУНЧАЛАР ВА УЛАРНИНГ МОХИЯТИ Нуров Арслон	118-122
24	JAHON ADABIYOTI NAMOYONDASI JEYMS JOYS NIKOYALARI Shodikulova Aziza Zikiriyayevna, Umarova Aziza Bobur qizi	123-125
25	Bilingual experience in constructing language identity Xushmurodova Shahnoza Shaymonkulovna	126-130
26	TABIIY FANLARNI O'QITISHDA VARIANTIV TUSHUNCHALARNI O'RTA OSIYO ALLOMALARI IJODI ASOSIDA O'QUVCHILAR TAFAKKURINI TAKOMILLASHTIRISH Bobomurotov Sirojiddin Mengziyo o'g'li	131-134
27	SHAYBONIYLAR DAVRIDA DIN ULAMOLARINING BOSHQARUVDAGI O'RNI. Sarvarbek Abduvakhobov	135-137
28	Qishloq xo'jalik mollarini asosiy gelmentoz kasalliklari Yaxshieva Dilafruz Abdumo'minovna	138-141
29	ЭКСТРОКАРПОРАЛ ДЕТОКСИКАЦИЯ УСУЛИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ БЕМОРЛАДАГИ САМАРАДОРЛИГИ Б.К. Худойкулов., З.Б.Худойкулова., У.А.Ахмадов.	142-145
30	СОВРЕМЕННОЕ ВЕДЕНИЕ ЖЕНЩИН С АНОМАЛЬНЫМИ МАТОЧНЫМИ КРОВОТЕЧЕНИЯМИ Асадова Мухабат Икромовна, Кахорова Висола	146-148
31	BAQK BO'LGAN AYOLLARNI OLIV BORISH TAKTIKASI Asadova Muxabbat Ikromovna	149-151
32	Iste'mol tovarlari bozori marketingining xususiyatlari Qodirova Ozoda Raxmiddin qizi, Qahhorova Nargiza Hayit qizi, Eshmirzayeva Lobar Toyir qizi	152-159
33	WORDS AND PHRASES EXPRESSING POSITIVE EMOTIONS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES Madaminova Yodgoroy Bobirbek qizi	160-164
34	Surxondaryo viloyatida so'nggi yillardagi yer resurslaridan uy-joy qurilishida foydalanish hamda suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlarining tahlili. Nasriddinov Qobilbek Qurbonbekovich, Pirimova Feruza Abubakirovna	165-174
35	PUBLIC EMPLOYMENT AIMED AT THE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL SPHERE Qo'zimurodova Sabohat Mamatmuso qizi, Axrorqulov Akram Sherahli o'g'li, Norpo'latov Jonibek O'rol o'g'li, Hojiakbarova Maftuna Rustambek qizi	175-178

36	SMALL INDUSTRIAL ZONES: CATALYSTS FOR LOCAL ECONOMIC GROWTH AND DEVELOPMENT Qo'zimurodova Sabohat Mamatmuso qizi, Axrorqulov Akram Sherali o'g'li, Norpo'latov Jonibek O'rol o'g'li, Hojiakbarova Maftuna Rustambek qizi	179-182
37	한국의 가장 유명한 박물관과 역사 마흐무도바(Makhmudova)는 아지자 아자마트(Aziza Azamat)의 딸입니다.	183-185
38	TALABALARDA MUAMMOLI TA'LIM ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL ETISH VA DIVERGENT TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH Adizova Nigora Baxtiyorovna	186-190
39	MARKAZIY OSIYO XALQLARI ETNIK TARIXINI O'RGANISHDAGI MUHIM MANBAALAR Saydqulova Sevara Ithomjonovna	191-194
40	TIBBIY ASBOBLAR. O'LCHASH VA NAZORAT QILISH USULLARI. Xaitov Farhod Nasriddin o'g'li	195-198
41	AT "Aloqa bank" da inson resurslari menejment tizimining holati va tahlili Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	199-203
42	РОЛЬ МЕТАНОЛА В НЕФТЕГАЗОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ГИДРАТЫ, Мансуров Бехруз Акбарович, Буранов Нуриддин Гафорович, Саломатов Бехруз Тоймуродович, Шодиев Сабир Вахобжонович	204-207
43	Рақамли иқтисодиёт шароитида ўқувчиларни замонавий касбларга йўналтириш истиқболлари Н.Рахимов	208-210
44	Симуляцион таълимнинг тарихий ривожланиши. Ш.Б.Жонибеков	211-213
45	Олий таълим тизимида кредит модуль тизимини жорий қилиш борасида илмий мулоҳазалар Илҳом Қиличев	214-219
46	Maqsud Shayxzoda Abdullayeva Nurjamal Abibulla qizi	220-222
47	KORRUPSIYANING SHAKLLARI VA DARAJALARI X.Mirzaaxmedov	223-224
48	ADMINISTRATIVE ACTIVITY AND MANAGEMENT IN EDUCATION SOCIAL FACTORS Shahina Jabbarova	225-229
49	Глобал экологик муаммоларни ҳал этишда миллий давлатларнинг ўзаро экологик толерант муносабатлари Мингбаев Рахим Хўжаевич	230-232
50	MAMLAKATIMIZDA FUQAROLAR HUQUQLARINI PAYDO BOLISHI VA AMAL QILISHI Kamoliddinov Shavkat	233-236
51	Kichik biznes va tadbirkorlikda raqamli iqtisodiyotni orni. Olimov Sherzod	237-240
52	BOLALARDA O'TKIR ICHAK INFEKSIYALARI. Izomov Tohir Islomovich Xamdanova Mehriniso Rustam qizi, Mamadiyeva Zarifa Norboyevna	241-244
53	ABOUT SOME METHODS OF TEACHING LATIN IN MEDICAL HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Makhmudov Zafar Mardanovich	245-249
54	"O'ZBEK XALQ DOSTONIDA OT OBRAZINING AKSI ("GO'ROG'LI" DOSTONI MISOLIDA). Shahlo Yoqubova	250-254
55	САМООБРОЗОВАНИЕ. Хусаннова Феруза Тахировна, Абдуллаев Баязид Шакарбекович	255-257
56	The Lexico-Semantic Field of Negative Emotions in English and Uzbek: A Cognitive Perspective. Turgunov Shukhratjon	258-261
57	ANALYSIS OF LITERARY TEXT. Pirmuhammedova Muxlisa Maxsud qizi, Abduraxmanova Zilola Yoqubjon qizi	262-266

58	PHONETIC STYLISTIC DEVICES. Saydazimova Sitora Sirojiddin kizi, Abduraxmanova Zilola Yoqubjon kizi	267-274
59	ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ҚИЛИШ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА ТАҲЛИЛИ. Бобоев Миршод	275-283
	MUNDARIJA	284-287

